

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVENSIS

A 368554

II

Protokoły Koła Polskiego w wiedeńskiej Radzie Państwa (lata 1867-1868)

Historia jagellonica

**Protokoły Koła Polskiego
w wiedeńskiej Radzie Państwa
(lata 1867-1868)**

**Protokoły Koła Polskiego
w wiedeńskiej Radzie Państwa
(lata 1867-1868)**

opracowanie i wstęp

Zbigniew Fras i Stanisław Pijaj

Kraków 2001

Recenzenci
Antoni Cetnarowicz
Stanisław Grodziski

Redakcja
Mirosław Skarzyński

Korekta
Agnieszka Smorąg

Projekt okładki
Marta Piórkowska

© Copyright by Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”

Publikacja dotowana przez
Komitet Badań Naukowych i Uniwersytet Jagielloński

ISBN 83-88737-40-6

Druk
Drukarnia „Patria”, Kraków, ul. W. Żeleńskiego 29

Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”
z siedzibą w Instytucie Historii UJ
ul. Gołębia 13
31-007 Kraków

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
1. Koło Polskie w Wiedniu – obecny stan badań	9
2. Protokoły Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim, znajdujące się w zbiorach lwowskich i krakowskich	16
2.1. Losy archiwum Koła Polskiego w Wiedniu (próba rekonstrukcji)	16
2.2. Protokoły Koła Polskiego zachowane w zbiorach lwowskich i krakowskich	22
2.3. Protokoły Koła Polskiego z lat 1867-1868	24
3. Koło Polskie w parlamencie wiedeńskim w latach 1848-1849, 1861-1865	26
4. Koło Polskie w parlamencie wiedeńskim w latach 1867-1868. Skład, organizacja, funkcjonowanie	35
Protokoły Koła Polskiego 1867-1868	49
Aneksy	157
Załączniki	181
1. Regulamin stowarzyszenia założonego przez posłów polskich do parlamentu wiedeńskiego w 1848 r.	181
2. Regulamin Koła Polskiego z 1861 r.	182
3. „Program Polski” z 8 VIII 1867 r.	184
4. Spis posłów do Rady Państwa reprezentujących Galicję w trakcie IV sesji II kadencji	188
Dodatek	203
Wykaz protokołów Koła Polskiego z lat 1867-1868	203
Wykaz aneksów do protokołów Koła Polskiego z lat 1867-1868	211
Zestawienie protokołów Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim, znajdujących się w zbiorach lwowskich i krakowskich (lata 1861-1918)	213
Indeks osobowy	217

Wykaz skrótów

- AAN – Archiwum Akt Nowych
APKr. – Archiwum Państwowe w Krakowie
Arch. PAN O. Kr. – Archiwum PAN Oddział w Krakowie
BCz. – Biblioteka im. Czartoryskich w Krakowie
Bibl. PAN – Biblioteka PAN w Krakowie
BJ – Biblioteka Jagiellońska
BN – Biblioteka Narodowa
BPP – Biblioteka Polska w Paryżu
CPAH – Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie
F. – fond (zespół archiwalny)
fl. – floren
hr. – hrabia
j.a. – jednostka archiwalna
ks. – książę
LBN – Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka
MNK – Muzeum Narodowe w Krakowie
op. – opys
rkps – rękopis
SPAHH – *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes, IV Session, Bd.1-6, Wien 1869.*
SPDR – *Stenographische Protokolle der Delegation des Reichsrathes, I Session, Wien 1869.*
SPHH – *Stenographische Protokolle des Herrenhauses des Reichsrathes, IV Session, Bd.1-2, Wien 1869.*
spr. – sprawa
X. – ksiądz
złr. – złoty reński
ZNiO – Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu
[*] – fragment nieczytelny
[?] – wyraz, którego odczyt jest wątpliwy

Wstęp

1. Koło Polskie w Wiedniu – obecny stan badań

Dzieje polskiego parlamentaryzmu, jak i dzieje instytucji przedstawicielskich funkcjonujących na ziemiach polskich w okresie rozbiorów cieszą się stale dużym zainteresowaniem. W przypadku tych ostatnich trzeba jednak pamiętać o wyraźnych różnicach istniejących między nimi a podobnymi ciałami działającymi na ziemiach polskich w okresie staropolskim. Jak wskazuje Stanisław Grodziski, organy przedstawicielskie funkcjonujące na ziemiach dawnego państwa polskiego w XIX w. *były miejscowej ludności narzucone z zewnątrz, skonstruowane według wzorów rozwiniętych w państwach zaborczych i tak pomyślane, aby mogły wyrazić wolę społeczeństwa polskiego jedynie w rozmiarach przez zaborcę dopuszczonych. Podlegały też stałej kontroli, aby praktyka nie rozwijała się w kierunku dla państw zaborczych niepożądanym. Żadna z tych instytucji – z wyjątkiem krótkotrwałego sejmu powstania listopadowego – nie miała charakteru suwerennego*¹. Należy wszakże zwrócić uwagę, że zasiadający w tych instytucjach przedstawiciele ludności polskiej na ogół starali się reprezentować interesy polskie. Często nie ograniczali się jedynie do własnej prowincji, ale poruszali kwestie istotne dla całego narodu. Tak działo się szczególnie w przypadku zaboru austriackiego, zwłaszcza po roku 1867. Nie bez powodu twierdzi się, że Galicja odegrała ogromną rolę w rozwoju nowoczesnej kultury politycznej i państwowej Polaków, a Sejm Krajowy galicyjski czy wiedeńska Rada Państwa były szkołą dla polityków takich jak Ignacy Daszyński, Stanisław Głabiński czy Wincenty Witos². Wynika stąd potrzeba kontynuacji i rozszerzenia badań nad udziałem Polaków w pracach tych instytucji.

Nie należy jednak zapominać, że Galicja odegrała również ważną rolę w rozwoju narodu ukraińskiego, a w jej granicach znajdowały się znaczne skupiska ludności żydowskiej. I te grupy narodowe miały swych przedstawicieli w Sejmie Krajowym i Radzie Państwa. Badając dzieje reprezentacji polskiej w Reichsracie, należy więc także zwrócić uwagę na dorobek historiografii ukraińskiej i prace badaczy zajmujących się problematyką Żydów w Galicji. Naturalnie nie można pominąć prac historyków interesujących się dziejami parlamentaryzmu austriac-

¹ S. Grodziski, *Sejm Krajowy galicyjski 1861-1914*, Warszawa 1993, T. 1, s. 5.

² H. Wereszycki, *Dzieje Galicji jako problem historyczny*, (w:) H. Wereszycki, *Niewygasła przeszłość. Refleksje i polemiki*, Kraków 1987, s. 188.

kiego, a specjalnie działalnością grup, z którymi Polacy utrzymywali szczególnie ożywione kontakty, np. Czechów i Słoweńców.

Tylko nieliczni historycy podjęli ryzyko opracowania całości, bądź dłuższych fragmentów dziejów Koła Polskiego w Wiedniu. Polska historiografia dysponuje obecnie jedną taką pracą. Wydana przed kilkanaście laty książka Józefa Buszki³ faktycznie zajmuje się szerszym problemem – udziałem Polaków w pracach parlamentu wiedeńskiego. Jest niejako podsumowaniem badań tego historyka nad omawianym zagadnieniem. Autor starał się przedstawić aktywność Polaków w parlamencie wiedeńskim na tle zmian zachodzących w Austrii. Oparł się zarówno na badaniach własnych, jak i wykorzystał dorobek innych historyków, choć nie w pełni. Opracowanie to nie jest pozbawione błędów⁴, jednak stanowi podsumowanie pewnego etapu polskich badań nad dziejami Galicji i monarchii habsburskiej. Należało się spodziewać, że podobny charakter – co najmniej podsumowujący dotychczasowe badania – będzie miała publikacja wydana w 1997 r. z okazji 130. rocznicy powstania Koła. Tak się jednak nie stało. Książka pod redakcją Władysława S. Kucharskiego wnosi niewiele nowego do badań nad dziejami Koła Polskiego⁵.

Zdecydowanie krótszym okresem działalności Koła Polskiego zajął się amerykański historyk Philip Pajakowski⁶. Jego praca jest niestety mało znana w Polsce. Do jej niewątpliwych zalet należy zaliczyć wykorzystanie zachowanych protokołów Koła Polskiego z lat 1876-79 i ich fragmentów z okresu późniejszego.

Oczywiście szereg informacji na temat działalności Koła Polskiego w całym okresie jego funkcjonowania można znaleźć w ogólnych studiach dotyczących parlamentaryzmu polskiego⁷ i austriackiego⁸ oraz historii Galicji⁹.

Więcej opracowań poświęcono wybranym fragmentom dziejów Koła Polskiego lub poszczególnym aspektom jego działalności. Okres najwcześniejszy, udział posłów polskich w obradach parlamentu w Wiedniu i Kromieryżu w latach 1848-49, omówił całościowo w osobnym artykule Józef Buszko¹⁰. Tekst ten w zmienionej wersji został później włączony do wspomnianej już książki tego autora.

³ J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848-1849*, Warszawa 1996.

⁴ Zob. recenzję J. Gruchały w: *Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, T. XXXIII, Warszawa 1998, s. 195-199.

⁵ *Polacy w austriackim parlamencie. W 130. rocznicę Koła Polskiego*, red. W. S. Kucharski, Lublin-Wiedeń 1997.

⁶ P. Pajakowski, *The Polish club and Austrian parliamentary politics, 1873-1900*, Ann Arbor 1989.

⁷ Zob. np. A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, T. II, Cz. 1, *W dobie rozbiorów*, Warszawa 1989, s. 89 – 152.

⁸ Zob. np. G. Kolmer, *Parlament und Verfassung in Österreich*, T. 1-8, Wien-Leipzig 1902-1914.

⁹ Zob. np. S. Kieniewicz, *Galicja w latach 1846-1848*, (w:) *W stulecie Wiosny Ludów 1848-1948*, T. 1, *Wiosna Ludów na ziemiach polskich*, Łódź 1948, s. 269-345; K. Bartoszewicz, *Dzieje Galicji jej stan przed wojną i „wyodrębnienie”*, Kraków 1917.

¹⁰ J. Buszko, *Parlamentaryzm austriacki i udział w nim Polaków (1848-1849)*, „*Studia Historyczne*”, R. 37, 1994, Z. 1, s. 58-80; zob. też: J. Buszko, *Die polnische Politik im österreichischen Reichstag von Kromsier (1848-1849)*, (w:) *Kroměřížský sněm 1848-1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě. Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané v rámci oslav 150. výročí říšského sněmu v Kroměříži 14.-16. září 1998 v Kroměříži*, Kroměříž 1998, s. 385-397.

Z kolei Jan Urbańczyk¹¹ zajmował się analizą zbiorowości posłów polskich z Galicji zasiadających w parlamencie w okresie Wiosny Ludów, podziałami wśród nich i ich konsekwencjami.

Stosunkowo dużo miejsca poświęcono kwestii włościańskiej i aktywności posłów chłopskich w Wiedniu i Kromieryżu. Jest to całkiem zrozumiałe, jeśli weźmie się pod uwagę znaczenie wydarzeń 1848 r. dla rozwiązania problemu agrarnego w Galicji i w całej monarchii. Pewną rolę odgrywały tu także tendencje panujące w polskiej historiografii w okresie powojennym, co widać w niektórych pracach. Problematyką tą zajmowali się szczególnie Stefan Kieniewicz¹² Włodzimierz Borys¹³, Józef Putek¹⁴ i Józef Plechta¹⁵.

Wśród prac dotyczących lat 1848-49 osobno należy wymienić rozprawy Aleksandra Dunin-Borkowskiego¹⁶ i Ludwika Dębickiego¹⁷. Obie, wydane dawno temu, wykazują duże braki, jednak nadal zachowują pewną wartość źródłową, głównie dlatego, że obaj badacze opublikowali kilka ważnych dokumentów, przyczyniających się do pełniejszego wyjaśnienia postawy polityków polskich w 1848 r. i działalności stowarzyszenia posłów polskich w Wiedniu. Dębicki miał dostęp do akt stowarzyszenia, zaś Dunin-Borkowski był w 1848 r. posłem¹⁸.

Charakter typowo źródłowy mają także publikacje Karola Forstera¹⁹, Mariana Tyrowicza²⁰ i Wiesława Kozuba²¹ dotyczące polityki Polaków w 1848 r., a w szczególności kontaktów polsko-czeskich. Czeska historiografia zdecydowanie bardziej szczegółowo naświetliła ten problem. Niewątpliwie jest to zasługą Václava Žačka²², autora obszernego studium o stosunkach polsko-czeskich w okresie

¹¹ J. Urbańczyk, *Die polnischen Abgeordneten aus Galizien im österreichischen konstituierenden Reichstag 1848-1849*, „*Studia Austro-Polonica*”, [T.] 2, „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*”, DLXXII, „*Prace Historyczne*”, 1980, Z. 68, s. 151-178.

¹² S. Kieniewicz, *Sprawa włościańska w Galicji w 1848 r.*, „*Przegląd Historyczny*”, T. 38, 1948, s. 61-128.

¹³ W. Borys, *Wybory w Galicji i debaty nad zniesieniem pańszczyzny w parlamencie wiedeńskim w 1848 r.*, „*Przegląd Historyczny*”, T. 58, 1967, Z. 1, s. 28-45.

¹⁴ J. Putek, *Pierwsze występy polityczne włościanstwa polskiego 1848-1861*, Kraków 1936.

¹⁵ J. Plechta, *Chłopscy posłowie z obwodu sądeckiego w sejmie wiedeńskim 1848 r.*, „*Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego*”, 1966, nr 8, s. 276-285. Ciekawe informacje na temat postawy posłów chłopskich w Wiedniu zawiera także tekst J. Kozika, *Nieznane listy Juliana Macieja Goslara z 1848 r.*, „*Przegląd Historyczny*”, T. 66, 1975, Z. 4, s. 609-620.

¹⁶ [A. Dunin-Borkowski], *Sejm ustawodawczy rakuzki ze szczególniejszą uwagą na poselstwo polskie*, Cz. 1-2, Poznań 1849-1850.

¹⁷ L. Dębicki, *Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia*, Seria II, T. 1-2, Kraków 1906-1907.

¹⁸ W tekście pominięto pamiętniki dotyczące działalności Polaków w parlamencie wiedeńskim. Poza nielicznymi wyjątkami nie wspomniano też o pracach publicystycznych i pozostających w maszynopisie.

¹⁹ [K. Forster], *Epizod z epoki sejm austriackiego w Kromieryżu (Kremsier) w roku 1848/9. Rokowanie w interesie sprawy narodowej między księciem Adamem Czartoryskim a hrabią Adamem Potockim z zapisków Karola Forstera*, Berlin 1877.

²⁰ M. Tyrowicz, *Korespondencja Karola Forstera z Hotelem Lambert w sprawie układów polsko-czeskich w r. 1848.*, „*Česko-polský sborník vedeckých prací*”, T. 1, red. M. Kudelka, Praha 1955, s. 402-429.

²¹ W. Kozub, *Listy polityczne Antoniego Zygmunta Helcla do Adama Czartoryskiego i Henryka Wodzickiego pisane z Kromieryża w trakcie obrad austriackiej konstytuandy*, „*Studia Historyczne*”, R. 20, 1977, Z. 4, s. 605-612.

²² V. Žáček, *Čechové a Poláci roku 1848. Studie k novodobým politickým stykům česko-polským*, Čast 1-2, Praha 1947-1948; *Češi a Poláci v minulosti*, T. 2, *Období kapitalismu a imperialismu*, red. V. Žáček, Praha 1967.

Wiosny Ludów i rozdziału poświęconego tej tematyce w zbiorowym opracowaniu na temat związków polsko-czeskich w XIX i XX w.

Zdecydowanie lepiej przedstawia się dorobek historiografii polskiej na temat stosunków polsko-ukraińskich w trakcie obrad parlamentu w Wiedniu i Kromieryżu. Pisał o tym obszernie Jan Kozik²³, a z historyków ukraińskich przede wszystkim Iwan Kreweckij²⁴, zajmujący się m.in. projektami podziału Galicji i dyskusjami na ten temat. Mniejsze znaczenie ma praca Michała Daniláka²⁵.

Działalność parlamentarna Polaków w okresie przemian konstytucyjnych w Austrii nie doczekała się tak szerokiego omówienia jak aktywność w latach 1848-49. Ludwik Sobolewski²⁶ podjął próbę opisu organizacji i sposobu funkcjonowania Koła Polskiego kształtującego się w owym czasie. Aktywność Koła i pracę jego członków w latach 1861-62 scharakteryzował obszernie Jerzy Zdrada²⁷. Brak jednak większego studium na temat działań posłów polskich w Wiedniu w czasie powstania styczniowego. Problem ten porusza jedynie Henryk Wereszycki²⁸ w szerszej pracy. Należy też wspomnieć o rozprawie Franciszka Starowieyskiego²⁹ dotyczącej udziału Polaków w pracach Wzmocnionej Rady Państwa, której funkcjonowanie poprzedzało powołanie parlamentu. I ten tekst ma duże walory źródłowe, bowiem autor był synem jednego z trzech Polaków powołanych do Wzmocnionej Rady Państwa i dysponował w trakcie pisania pracy archiwum rodzinnym.

Opracowania na nowo wymaga aktywność Koła Polskiego w okresie starań o realizację postulatów rezolucji sejmu galicyjskiego z 1868 r. Informacje zawarte w powstałej kilkadziesiąt lat temu i nadal podstawowej rozprawie Ireny Pannenkowej³⁰ należałoby uzupełnić. Mogą temu służyć choćby niedawno wydane przez Barbarę Haider³¹ stenogramy posiedzeń komisji konstytucyjnej Reichsratu z 1867 r., w których brało udział kilku przedstawicieli Koła Polskiego.

²³ J. Kozik, *Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849*, Kraków 1975; J. Kozik, *Galizische Ukrainer im konstituierenden Reichstag von Wien und Kremsier (1848-1849)*, „*Studia Austro-Polonica*”, [T.] 1, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, CCCCLXXXII, „Prace Historyczne”, 1978, Z. 57, s. 129-155.

²⁴ I. Kreweckij, *Sprawa podiłu Haličyny w rr. 1846-1850*, „Zapysky Naukowoho Towarystwa im. Szewczenka”, T. XCIII, s. 54-69, T. XLIV, s. 58-83, T. XLV, s. 54-82, T. XCVI, s. 94-115, T. XCVII, s. 105-154, 1910; zob. też: I. Kreweckij, *Z wyborczocho ruchu Haličyny w 1848 r.*, „Zapysky Naukowoho Towarystwa im. Szewczenka”, T. LXX, 1906. s. 73-85.

²⁵ M. Danilák, *Haličci, bukowynski, zakarpatski Ukrajinci w rewoluciji 1848-1849 roku*, Bratislava 1972.

²⁶ L. Sobolewski, *Organizacja Koła Polskiego w austriackiej Radzie Państwa w latach 1861-1873*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, MLII, „Prace Prawnicze”, 1992, Z. 141, s. 125-150.

²⁷ J. Zdrada, *Udział Koła Polskiego w pracach ustawodawczych pierwszej austriackiej Rady Państwa (1861-1862)*, „Małopolskie Studia Historyczne”, R. 5, 1962, Z. 1-2, s. 49-78; J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego w wiedeńskiej Radzie Państwa 1861-1862*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, LXXI, „Prace Historyczne”, 1963, Z. 12, s. 45-78.

²⁸ H. Wereszycki, *Austria a powstanie styczniowe*, Lwów 1930, s. 181-184, 285-287.

²⁹ F. Starowieyski, *Polacy we Wzmocnionej Radzie Państwa 1860 roku. Przyczynek do dziejów poroborowych*, Kraków 1909.

³⁰ I. Pannenkowa, *Walka Galicji z centralizmem wiedeńskim. Dzieje rezolucji sejmu galicyjskiego z 24 września 1868*, Lwów 1918. Całość starań polskich o spełnienie postulatów rezolucji przedstawił także w osobnym artykule S. Grodziski. Zob. S. Grodziski, *Walka o wyodrębnienie Galicji (1868-1873)*, „Czasopismo Historyczno-Prawne”, T. 37, 1985, Z. 1, s. 61-78.

³¹ B. Haider, *Die Protokolle des Verfassungsausschusses des Reichsrates vom Jahre 1867*, Wien 1997.

Jeśli chodzi o późniejszy okres istnienia Koła, to dwa artykuły omawiające całościowo jego politykę w latach 1876-78 i w latach 1905-14 ogłosił Józef Buszko³². Autor ten zajął się także wpływem Koła Polskiego na postawę Austro-Węgrów wobec pruskiej polityki wywłaszczeniowej³³. Interesującym uzupełnieniem tych badań są artykuły – Antoniego Cetnarowicza na temat stosunku Polaków zasiadających w Reichsracie w latach 70. do Słowian południowych³⁴ i Alojza Ivaniševicia omawiający postawę posłów z Galicji wobec aneksji Bośni i Hercegowiny³⁵.

Stosunek Koła Polskiego do rządu premiera Kazimierza Badeniego wyświetlił Waldemar Łazuga w monografii poświęconej temu gabinetowi³⁶.

Podjęto także próby szerszej analizy grupy posłów wywodzących się z Galicji i zasiadających w Radzie Państwa. Maria Kruczkowska³⁷ starała się scharakteryzować członków Koła Polskiego w latach 1865(sic!) -79. Podobną problematyką, lecz zdecydowanie szerzej, zajął się Harald Binder³⁸. Jego obszerne studium na temat reprezentantów Galicji w parlamencie wiedeńskim w latach 1897-1918, zawierające także biogramy posłów, nie zostało jednak opublikowane.

Zdecydowanie pełniej niż w latach 1848-49 zostały przedstawione przez polskich historyków kontakty między Kołem Polskim a czeską reprezentacją parlamentarną, od momentu gdy Czesi przestali bojkotować Radę Państwa do wybuchu I wojny światowej. Zajął się tym problemem w swych pracach Janusz Gruchała³⁹. Historyk ten podjął także badania nad stosunkami polsko-ukraińskimi w Reichsracie na przełomie XIX i XX w.⁴⁰ i reakcjami Polaków zasiadają-

³² J. Buszko, *Die Politik der galizischen Polen zur Zeit der Orientkrise (1876-1878)*, „Studia Austro-Polonica”, [T.] 1, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, CCCCLXXXII, „Prace Historyczne”, 1978, Z. 57, s. 22-45; J. Buszko, *Polityka Polaków w austro-węgierskich organach ustawodawczych (1905 - 1914)*, „Studia Austro-Polonica”, [T.] 5, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, MCXCV, „Prace Historyczne”, 1997, Z. 121, s. 221-241.

³³ J. Buszko, *Austro-Węgry a sprawa wywłaszczenia Polaków w zaborze pruskim*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 20, 1965, Z. 4, s. 488 -526.

³⁴ A. Cetnarowicz, *Das Verhältnis der polnischen Abgeordneten zu den südslawischen Völkern im österreichischen Reichsrat in den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts*, (w:) *Aus der Geschichte Österreichs im Mitteleuropa*, Heft 1, *Geschichte*, Hg. Z. Kowalska, Wien 1998, s. 127-147.

³⁵ A. Ivanišević, *Die Haltung der südslawischen, polnischen und ukrainischen Reichsratsabgeordneten zur Annexion Bosniens und der Hercegovina durch Österreich-Ungarn im Jahre 1908*, (w:) *Polen im alten Österreich. Kultur und Politik*, Hg. W. Leitsch, S. Trawkowski, Wien 1993, s. 33-55.

³⁶ W. Łazuga, *„Rządy polskie” w Austrii. Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895-1897*, Poznań 1991.

³⁷ M. Kruczkowska, *Deputowani Koła Polskiego w Wiedniu w latach 1865-1879*, (w:) *Spółczesność polskie XVIII i XIX w. Studia o grupach elitarnych*, T. VII, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1982, s. 219-234.

³⁸ H. Binder, *Polen, Ruthenen, Juden. Politik und Politiker in Galizien 1897-1918*, Wien 1997 (mszps).

³⁹ J. Gruchała, *Koło Polskie w austriackiej Radzie Państwa wobec kwestii czeskiej i Śląska Cieszyńskiego (1879-1899)*, Wrocław 1982; J. Gruchała, *Polityka galicyjska i kwestia czeska w latach w latach 1900-1914*, „Studia z dziejów ZSR i Europy Środkowej”, T. XVII, Wrocław 1981, s. 45-63; J. Gruchała, *Politycy galicyjscy wobec problemu narodowościowego w Krajach Korony św. Wacława na przełomie XIX/XX wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 32, 1977, z. 3, s. 331-343; J. Gruchała, *Stosunki polsko-czeskie w monarchii habsburskiej na tle kwestii Śląska Cieszyńskiego (1879-1897)*, „Zaranie Śląskie”, 1976, Z. 2, s. 238-252; J. Gruchała, *Współpraca Koła Polskiego ze Staroczechami w ramach konklucji „żelaznego pierścienia” (1879-1891)*, „Studia Historyczne”, R. 26, 1983, Z. 1, s. 65-88.

⁴⁰ J. Gruchała, *Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890-1914)*, Katowice 1988. Poza pracą J. Gruchały brak w polskiej historiografii szerszego studium na temat stosunków polsko-ukraińskich w Radzie Państwa po roku 1861, dlatego warto zwrócić uwagę na publicystykę J. Winiarskiego. Zob. J. Winiarski, *Rusini w Radzie Państwa 1907-1908*, Lwów 1909.

cych w parlamencie wiedeńskim na ruch neosłowiański⁴¹. Osobną monografię poświęcono także stosunkom polsko-słoweńskim. Autorem jej jest Antoni Cetnarowicz⁴². Zawiera ona charakterystykę kontaktów parlamentarnych Polaków ze Słoweniami w latach 1848-49, 1861-65 i 1867-79. Niektóre aspekty stosunków polsko-słoweńskich zostały omówione w osobnych artykułach⁴³.

Szereg informacji na temat działalności parlamentarzystów polskich zasiadających w Radzie Państwa w końcu XIX i na początku XX w. zawierają monografie partii politycznych, do których parlamentarzyści ci należeli: narodowych demokratów⁴⁴, ludowców⁴⁵ i socjalistów⁴⁶. Nierzadko dają one także charakterystykę panujących w Kole stosunków i rywalizacji między frakcjami.

Specjalną grupę prac dotyczących Koła Polskiego stanowią biografie jego członków. Nie sposób ich wszystkich wymienić. Obszerniejszych biografii doczekali się tacy parlamentarzyści jak Antoni Zygmunt Helcel⁴⁷, Jerzy Lubomirski⁴⁸, Franciszek Smolka⁴⁹, Mikołaj Zyblikiewicz⁵⁰, Stanisław Tarnowski⁵¹, Józef Szujski⁵², Adam Sapieha⁵³, Julian Dunajewski⁵⁴, Karol Lewakowski⁵⁵, Stanisław Madeyski⁵⁶, Michał Bobrzyński⁵⁷, Wincenty Witos⁵⁸, Jakub Bojko⁵⁹, Ignacy Da-

⁴¹ J. Gruchała, *Stosunek polityków galicyjskich do Rosji i neoslawizmu (1905-1909)*, „Dzieje Najnowsze”, R. 12, 1980, Z. 4, s. 3-19.

⁴² A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy i jego stosunek do spraw polskich 1848-1879*, Kraków 1990.

⁴³ A. Cetnarowicz, *Slovinci in politika poljskih poslancev v Državnem zboru v letih 1867-1868*, „Zgodovinski Časopis”, R. 46, 1992, Z. 1, s. 33-39; A. Cetnarowicz, *Slovinci in vprašanje gališke autonomije v letih 1868-1873*, „Zgodovinski Časopis”, R. 48, 1994, Z. 4, s. 519 – 535; A. Cetnarowicz, *Polacy i Słowenicy w monarchii habsburskiej. Uwagi na temat wzajemnych stosunków w drugiej połowie XIX wieku*, „Studia Austro-Polonica”, [T.] 5, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, MCXCXV, „Prace Historyczne”, Z. 121, 1997, s. 203-220.

⁴⁴ A. Wątor, *Działalność Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w zaborze austriackim do roku 1914*, Szczecin 1993; U. Jakubowska, *Z dziejów działalności narodowej demokracji w parlamencie wiedeńskim*, „Studia Historyczne”, R. 26, 1983, Z. 2, s. 243-255.

⁴⁵ M. Heller, *Ruch ludowy w Małopolsce Zachodniej i na Śląsku Cieszyńskim (1890-1908)*, Katowice 1988; J. Buszko, *Ludowcy w parlamencie wiedeńskim*, (w:) *Chłopi, naród, kultura*, T. 2, *Działalność polityczna ruchu ludowego*, red. S. Dąbrowski, Rzeszów 1996, s. 111-128; zob. też A. Gurnicz, *O „równą miarke” dla chłopów. Poglądy i działalność pierwszej chłopskiej organizacji politycznej w Polsce Związku Stronnictwa Chłopskiego 1893-1908*, Warszawa 1963; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.

⁴⁶ W. Najdus, *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska 1890-1919*, Warszawa 1983; J. Buszko, *Polnische Sozialisten im Wiener Parlament (1897-1918)*, „Studia Austro-Polonica”, [T.] 4, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, DCCCLXXXVII, „Prace Historyczne”, Z. 90, 1989, s. 45-81.

⁴⁷ H. Lisicki, *Antoni Zygmunt Helcel 1808-1870*, T. 1-2, Lwów 1882.

⁴⁸ W. T. Wisłocki, *Jerzy Lubomirski 1817-1872*, Lwów 1928.

⁴⁹ K. Widmann, *Franciszek Smolka, jego życie i zawód publiczny. Od roku 1810 do 1849*, Lwów 1886.

⁵⁰ I. Homola-Dzikowska, *Mikołaj Zyblikiewicz 1823-1887*, Wrocław 1967.

⁵¹ F. Hoesick, *Stanisław Tarnowski. Rys życia i prac*, T. 1-2, Warszawa 1906.

⁵² H. S. Michalak, *Józef Szujski 1835-1883. Swiatopogląd i działanie*, Łódź 1987.

⁵³ S. Kieniewicz, *Adam Sapieha 1828-1903*, Lwów 1939 (II wyd. Warszawa 1993).

⁵⁴ J. Schenk, *Dr Julian Ritter von Dunajewski. Ein österreichischer Finanzminister 1821-1907*, Wien 1934.

⁵⁵ S. J. Pastuszka, *Karol Lewakowski. Poglądy i działalność społeczno-polityczna*, Warszawa 1980.

⁵⁶ J. Radzyner, *Stanisław Madeyski 1841-1910. Ein austro-polnischer Staatsmann im Spannungsfeld der Nationalitätenfrage in der Habsburgermonarchie*, Wien 1983.

⁵⁷ W. Łazuga, *Michał Bobrzyński. Myśl historyczna i działalność polityczna*, Warszawa 1982.

⁵⁸ A. Zakrzewski, *Wincenty Witos chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1978.

⁵⁹ B. Kasperek, *Jakub Bojko 1857-1943*, Lublin 1998.

szyński⁶⁰. Spośród prezesów Koła Polskiego typową biografię polityczną ma jednak tylko Florian Ziemiałkowski⁶¹. Prace poświęcone Wojciechowi Dzieduszyckiemu⁶² i Juliuszowi Leo⁶³ dotyczą jedynie wybranych aspektów ich działalności. Naturalnie informacje biograficzne można czerpać także z wydawnictw zbiorowych poświęconych Kołu⁶⁴ lub parlamentowi⁶⁵, wydawnictw słownikowych⁶⁶ lub innych⁶⁷.

Badając działania Koła Polskiego, nie można zapominać o wpływie, jaki nań wywierali Polacy zasiadający w izbie wyższej wiedeńskiej Rady Państwa. Problem ten nie został niestety jak dotąd wyjaśniony, a o roli Polaków w Izbie Panów austriackiego parlamentu wspominają jedynie ogólne opracowania⁶⁸.

Nieliczne są także prace historyków ukraińskich dotyczące polityki posłów ukraińskich i kontaktów polsko-ukraińskich w Reichsracie. Z ważniejszych należałoby wymienić klasyczne już studium Kostji Łewyckiego⁶⁹ i szereg artykułów autorstwa Theodore'a Bohdana Ciuciury⁷⁰.

Brakuje także odrębnego opracowania poświęconego działalności posłów pochodzenia żydowskiego należących do Koła i działalności Żydów doń nie-

⁶⁰ W. Najdus, *Ignacy Daszyński 1866-1936*, Warszawa 1988; W. L. Harwood, *Ignacy Daszyński. The Making of an Austro-Polish Statesman 1866-1918*, Urbana (Illinois) 1977.

⁶¹ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski (1817-1900). Biografia polityczna*, Wrocław 1991.

⁶² K. K. Daszyk, *Osobliwy Podolak. W kręgu myśli historiozoficznej i społeczno-politycznej Wojciecha hr. Dzieduszyckiego*, Kraków 1993. Szereg informacji biograficznych zawiera także szkic o Wojciechu Dzieduszyckim w książce A. Piskora. Zob. A. Piskor, *Siedem ekscelencji i jedna dama*, Warszawa 1959, s. 275-319.

⁶³ C. Bąk-Koczarska, *Juliusz Leo – twórca wielkiego Krakowa*, Wrocław 1986.

⁶⁴ Zob. np. [S. Koźmian], *Reprezentacja kraju naszego w Radzie Państwa 1879 r.*, Kraków 1879; *Życiorysy posłów galicyjskich zasiadających w r. 1885 w Radzie Państwa*, Tarnów 1885 (odbitka z dwutygodnika „Unia”); R. Baudouin de Courtenay, *Sylwetki polityczne. Książdz Stanisław Stojałowski, Ignacy Daszyński, Jakub Bojko, Jan Stapiński, Karol Lewakowski*, Kraków 1897; J. Flach, *Politycy galicyjscy*, Piotrogród 1917.

⁶⁵ Zob. np. *Der Reichsrath. Biographische Skizzen der Mitglieder des Herren- und Abgeordnetenhaus des österreichischen Reichsrathes nebst den Programmen der verschiedenen Parteien etc. etc.*, Hf. 1-2, Wien 1861-1862; S. Hahn (Hg.), *Reichsraths-Almanach für die Session....* (seria 5 broszur wydanych: Prag 1867, Wien 1873, Wien 1879, Wien 1885, Wien 1891); A. Eckstein (Hg.), *Das Parlament. Die politischen Persönlichkeiten Österreich-Ungarns in Wort und Bild*, Wien 1879-1881; F. Freund, *Das österreichische Abgeordnetenhaus. Ein biographisch-statistisches Handbuch. 1907-1913*, Wien-Leipzig 1907; F. Freund, *Das österreichische Abgeordnetenhaus. Ein biographisch – statistisches Handbuch. 1911-1917*, Wien 1911; O. Knauer, *Das österreichische Parlament von 1848-1966*, Wien 1969.

⁶⁶ Zob. np. C. v. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seine Kronländern gelebt haben*, Bd. 1-60, Wien 1856-1891; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 1-10, Graz-Köln 1957 – Wien 1990; *Polski Słownik Biograficzny*, T. 1-40, Kraków 1935-2000.

⁶⁷ Zob. np. R. Taborski, *Polacy w Wiedniu*, Wrocław 1992; S. Grodziski, *Na drogach karier politycznych Polaków w Austrii (1860-1914)*, (w:) *Austria – Polska. Z dziejów sąsiedztwa*, red. W. Leitsch, M. Wawrykowa, Warszawa-Wiedeń 1989, s. 171-189.

⁶⁸ G. Stourzh, *Die Mitgliedschaft auf Lebensdauer im österreichischen Herrenhause, 1861-1918*, „Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung”, Bd. 73, 1965, s. 63-117; F. Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde in Österreich*, Langenlois 1939; S. Grodziski, *Na drogach karier politycznych Polaków...*, s. 179-183.

⁶⁹ K. Łewyckij, *Istorija političnoji dumky halyčkich Ukrajinців 1848-1914*, T. 1-2, Lwów 1926; zob. też K. Łewyckij, *Ukraiński polityki. Sylwety naszych dawnych posłów i politycznych dijačiw*, T. 1-2, Lwów 1936-1937 (II wyd. K. Łewyckij, *Ukraiński polityki Halyczyny*, Ternopil 1996).

⁷⁰ T. B. Ciuciura, *The Polish-Ukrainian Conflicts and Co-operation in the Galician Diet and Austrian Parliament 1861-1914*, „Jahrbuch der Ukrainekunde”, München 1983, s. 152-169; T. B. Ciuciura, *Bo-*

należących a zasiadających w Radzie Państwa. Informacje na ten temat pojawiają się na ogół w szerszych monografiach dotyczących Żydów galicyjskich⁷¹.

Nie ulega wątpliwości, że dzieje Koła Polskiego w Wiedniu dalekie są od pełnego przedstawienia. Niektóre problemy związane z jego aktywnością nie były dotąd w ogóle badane, inne wymagają uzupełnienia, bądź ponownego opracowania. Szansę taką daje udostępnienie tak podstawowego źródła, jakim są protokoły obrad Koła. Mamy nadzieję, iż przyczyni się ono do zintensyfikowania prac nad pełniejszą historią udziału Polaków w życiu parlamentarnym monarchii habsburskiej.

2. Protokoły Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim znajdujące się w zbiorach lwowskich i krakowskich

2.1. Losy archiwum Koła Polskiego w Wiedniu (próba rekonstrukcji)

Protokoły Koła Polskiego w wiedeńskiej Radzie Państwa są podstawowym źródłem do dziejów Galicji w okresie autonomicznym. Pozwalają na dokładne poznanie genezy, przebiegu i kulis zabiegów podejmowanych w Wiedniu przez polityków polskich, a dotyczących zarówno Galicji, jak i całej monarchii austro-węgierskiej. Materiały te wykorzystywane były dotąd w skromnym zakresie, a część autorów prac naukowych uznawała je wręcz za zaginione, bądź zniszczone w trakcie ostatniej wojny. Przyjmowano, że protokoły sprowadzone w okresie międzywojennym do kraju spłonęły w Bibliotece Sejmowej, bądź w Archiwum Akt Nowych wraz z zespołem Ministerstwa dla Galicji⁷². Nie udało się

*rota Ukrainciw u wiedeńskomu parlijamenti za zahalne wyborcze prawo i nacionalnu awtonomiju (Zokrema w rokach 1905-1907), „Ukraiński Istoryk”, R. XVII, New York, Toronto and Munich 1980, s. 23-44; T. B. Ciuciura, *Ukrainian deputies in the Old Austrian Parliament 1861-1918*, „Mitteilungen der Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der ukrainischen Wissenschaften”, Nr 14, München 1977, s. 38-56; T. B. Ciuciura, *Provincial Politics in the Habsburg Empire: The Case of Galicia and Bukovina*, „Nationalities Papers”, T. 13, Charleston 1985, s. 247-273. Problematyce tej poświęcił także niewielki szkic M. Mudryj. Zob. M. Mudryj, *Stepan Kaczala w awstrijskomu parlamencie 1873-1879 rr.*, „Naukowi zoszyty istorycznoho fakultetu Lwiwśkoho derżawnoho uniwersytetu imeni Iwana Franka”, Wyp. 1, Lwiv 1997, s. 63-66.*

⁷¹ Zob. np. F. Friedman, *Dzieje Żydów w Galicji (1772-1914)*, (w:) *Żydzi w Polsce odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Haftka, Warszawa 1932, s. 377-412; F. Friedman, *Die galizischen Juden im Kampfe um ihre Gleichberechtigung (1848-1868)*, Frankfurt am Main 1929; W. Bihl, *Die Juden*, (w:) *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Bd. 3, *Die Völker des Reiches*, 2. Teilband, Wien 1980, s. 880-948; A. Gaisbauer, *Davidstern und Doppeladler. Zionismus und jüdischer Nationalismus in Österreich 1882-1918*, Wien-Köln 1988; R. S. Wistrich, *Socialism and the Jews. The Dilemmas of Assimilation in Germany and Austria-Hungary*, London-Toronto 1982; R. S. Wistrich, *The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph*, Oxford 1989; A. Żbikowski, *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869-1919*, Warszawa 1994; F. Kupfer, *Ber Meisels i jego udział w walkach wyzwoleńczych narodu polskiego (1846, 1848, 1863-1864)*, Warszawa 1953; L. P. Everett, *The Rise of Jewish national Politics in Galicia 1905-1907*, (w:) *Nationbuilding and the Politics of Nationalism*, Hg. A. S. Markovits, F. E. Sysyn, Cambridge 1982, s. 149-177. Interesujące są także prace o charakterze publicystycznym. Zob. E. Dubanowicz, *Stanowisko ludności żydowskiej w Galicji wobec wyborów do parlamentu wiedeńskiego w r. 1907*, Lwów 1907; S. R. Landau, *Der Polenklub und seine Hausjuden. Fort mit den Hausjuden. Grundlinien jüdischer Volkspolitik*, Wien 1907.

⁷² J. Buszko, *Polacy w parlamencie...*, s.12; J. Gruchała, *Koło Polskie...*, s. 9; L. Sobolewski, *Organizacja Koła Polskiego...*, s. 126.

nam jednak znaleźć bezpośrednich dowodów potwierdzających tę wersję. Brak relacji na temat czasu i okoliczności przejęcia protokołów przez instytucje polskie. Nie figurują one w publikowanych spisach akt, które trafiły do archiwów polskich w latach 1932-37 na mocy podpisanego 26 X 1932 r. polsko-austriackiego układu archiwalnego⁷³. Trudno liczyć, aby zachowały się jakieś dokumenty dotyczące okoliczności zniszczenia archiwaliów Koła Polskiego w okresie ostatniej wojny, jednak nie zostały one wymienione w opracowaniach na temat zniszczonych w latach 1939-45 na terenie Warszawy materiałów rękopiśmiennych⁷⁴. Informacje o losach archiwum Koła Polskiego w Wiedniu po roku 1918 są więc nader skromne, ale na podstawie pewnych szczątkowych danych można próbować je odtworzyć.

Równie mało wiemy o organizacji i zawartości archiwum Koła do roku 1918. Nie wiadomo, gdzie się ono znajdowało. Należałoby przypuszczać, że w siedzibie Koła. Jednak do roku 1884 Koło nie miało stałej siedziby i zbierało się przeważnie w wynajętych salach w różnych hotelach wiedeńskich. Lokal, który otrzymało w 1884 r. w nowym budynku parlamentu, nie pozostawał w dyspozycji Koła do końca jego funkcjonowania. W czasie I wojny światowej Koło ponownie musiało na pewien czas opuścić swą siedzibę w parlamencie. Powróciło do niej dopiero w maju 1917 r.⁷⁵

Tryb sporządzania protokołów określał regulamin Koła. Sformułowania regulaminów, zarówno tego z 1861 r. (obowiązującego z pewnymi zmianami do roku 1873), jak i tych z lat 1873-79, dotyczące tej sprawy, były bardzo enigmatyczne i niemal identyczne⁷⁶. Mówiły one, że do prowadzenia protokołów wybiera się dwu sekretarzy (punkt 3. regulaminów z 1861 i 1873 r., i punkt 4. regulaminu z 1870 r.), którzy mają prowadzić protokół obrad, zapisując wnioski i uchwały (punkt 5. regulaminu z 1861 r., punkt 6. regulaminów z 1870 r. i 1873 r.). Zapisy te dawały sekretarzom dużą swobodę w kształtowaniu protokołu. Można sądzić, że nie wszyscy byli z tego zadowoleni, skoro gdy w 1878 r. toczono w Kole dyskusję nad zmianą regulaminu i gdy grupa posłów zgłosiła projekt nowego, w projekcie tym zmieniono dość istotnie paragraf dotyczący prowadzenia protokołów Koła. W zgłoszonym projekcie próbowano sprecyzować obowiązki sekretarzy. Pisano wprost: *Sekretarze prowadzą protokół obrad, zapisują wnioski z nazwiskami wnioskodawców i uchwały z liczbą głosów, którą powzięte zostały* (podkr.

⁷³ J. Stojanowski, *Układ archiwalny polsko-austriacki z dnia 26 października 1932 roku*, „Archeion”, Nr XI, Warszawa 1933, s. 51-59; J. Stojanowski, *Dotychczasowe wykonanie układu archiwalnego polsko-austriackiego*, „Archeion”, Nr XIII, Warszawa 1935, s. 173-182; *Sprawozdanie za rok 1936 z prac Delegacji Polskiej do wykonania układu archiwalnego polsko-austriackiego*, „Archeion”, Nr XV, Warszawa 1938, s. 217-219; *Sprawozdanie z prac Delegacji Polskiej do wykonania układu archiwalnego polsko-austriackiego za rok 1937*, „Archeion”, Nr XVI, Warszawa 1938-1939, s. 230.

⁷⁴ *Straty archiwów i bibliotek warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, T. 1-3, Warszawa 1955-1957.

⁷⁵ Przez dłuższy czas dla potrzeb Koła wynajmowano salę w „Hotelu de France”, znajdującym się w pobliżu starego budynku parlamentu (Protokół posiedzenia Koła Polskiego z 7 X 1879 r.), Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka (LBN), F. nr 59, teka nr 393, k. 2; zob. też L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty 1846-1922*, T. 1-2, Warszawa 1924-1925, T. 1, s. 36-39, T. 2, s. 5-8, 145).

⁷⁶ Regulamin Koła Polskiego z 1861 r. zob. Załącznik nr 2. Regulamin Koła Polskiego z 1870 r., zob. „Gazeta Narodowa”, nr 249 z 5 X 1870. Regulamin Koła Polskiego z 1873 r., zob. Muzeum Narodowe w Krakowie (MNK) - zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich, rks nr 1241, k. 183-193, 239-253; zob. też „Czas”, nr 123 z 28 V 1878.

w oryginale – aut.). *Protokół zawiera nazwiska członków obecnych, tudzież urlopowanych i tych, którzy nieobecność swoją usprawiedliwili, nazwiska posłów zabierających głos, z dodatkiem, którzy mówcy za wnioskiem, a którzy przeciw niemu przemawiali. Oświadczenia pojedynczych mówców, motywy przez nich przytoczone, tudzież głosowanie ich za wnioskiem lub przeciw wnioskowi uwidacznia się w protokole tylko o tyle, o ile zainteresowany poseł na posiedzeniu tego żąda. Protokół posiedzenia na początku następnego posiedzenia odczytywany bywa...*⁷⁷

Zapis ten wskazuje, że sporządzane przez sekretarzy protokoły nie zawsze podlegały ówczesnie weryfikacji, a ich dokładność zależała od solidności sekretarzy. Potwierdza to korespondencja Wacława Wyrobka – sekretarza Koła w trakcie IV sesji II kadencji Reichsratu – zobowiązującego się wobec innego posła, Kornela Krzczunowicza, prowadzić protokoły *z jednaką zawsze dokładnością*⁷⁸. Kwestie przechowywania protokołów Koła interesowały w tym czasie szczególnie posła Krzczunowicza, z różnych zresztą powodów. W listopadzie 1867 r. (pierwsze posiedzenia Koła w tej sesji miało miejsce 19 V tego roku) zaproponował on, aby protokoły będące *w ołówkowych notatkach zostały porządnie spisane, zatwierdzone i do kraju przewiezione*. Propozycji tej sprzeciwił się ówczesny prezes Koła Florian Ziemiałkowski, twierdząc, iż nie ma możliwości dokładnej weryfikacji notatek. Wniosek Krzczunowicza został jednak przyjęty⁷⁹, ale nie doczekał się realizacji. Sekretarze nadal swobodnie dysponowali protokołami, wypożyczając je na własną odpowiedzialność członkom Koła. Sprawę tę uregulowano w listopadzie 1868 r., gdy Koło zdecydowało, iż każdy jego członek może protokoły przeglądać i robić z nich odpisy⁸⁰. Nie rozwiązało to jednak problemu ich zabezpieczenia i przechowywania, tak więc nadal – teraz już zupełnie legalnie – wędrowały one pomiędzy posłami polskimi będącymi *w ambarasie, co z nimi zrobić*⁸¹. Wypożyczanie protokołów Koła praktykowano także i w późniejszych latach⁸².

Można więc sądzić, że w Kole Polskim nie stworzono stałego zorganizowanego archiwum. Nie było po temu ani możliwości lokalowych, ani organizacyjnych. Wszelkie prace z tym związane spadały na barki sekretarzy i od ich dokładności zależało, jak były prowadzone protokoły, jak archiwizowano materiały Koła i w jakim stanie przekazywano je następcy. Hipotezę tę potwierdza też stan protokołów zachowanych w zbiorach lwowskich i krakowskich. Ich najobszerniejszy zwarty fragment, obejmujący lata 1873-91, znajduje się w tzw. „Tekach Kozłowskiego”, przechowywanych obecnie w Lwowskiej Bibliotece Na-

⁷⁷ Punkt 7. projektu regulaminu złożonego w Kole 10 V 1878 r. przez posłów Ar. Gołuchowskiego, K. Ujejskiego, L. Skrzyńskiego i O. Hausnera, MNK rkps nr 1241, k. 183-193, 239-253; „Czas”, nr 123 z 28 V 1878.

⁷⁸ List W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 8 XII 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/5B), k. 2-14.

⁷⁹ List K. Krzczunowicza do K. Grocholskiego z 10 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/56), k. 7-11.

⁸⁰ Listy W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 8 XII 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/5B), k. 2-14; list W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 15 XI 1868 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 8 (8/5), k. 11.

⁸¹ List F. Torosiewicza do K. Krzczunowicza z 13 III 1869 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 8 (8/5), k. 3.

⁸² W 1913 r. ówczesny sekretarz Koła Polskiego W. Jabłoński wypożyczył M. Bobrzyńskiemu oryginalne protokoły pięciu posiedzeń Koła z 1907 r. i czterech z 1909 r. (list W. Jabłońskiego do M. Bobrzyńskiego z 3 VI 1913 r., Biblioteka Jagiellońska (BJ), rkps nr 8097 II, k. 181-182), pozostały one w rękach M. Bobrzyńskiego (BJ, rkps nr 8109 III, k. 8-31, 48-56).

ukowej im. W. Stefanyka (F. nr 59) i w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, w Bibliotece Czartoryskich (rkps nr 1240 i 1241). Są to niewątpliwie oryginały protokołów, część notatek robiono ołówkiem, do niektórych – trudno czytelnych – załączono ich kopie. Wyjaśnienie, jak oryginały protokołów Koła Polskiego w Wiedniu trafiły do rąk znanego zbieracza Włodzimierza Mariana Kozłowskiego, wydaje się proste. Od 1888 r. zasiadał on w Radzie Państwa, pełniąc przy tym funkcję jednego z sekretarzy Koła Polskiego, i wtedy zapewne przejął omawiany fragment archiwum Koła. Nie mógł tego zrobić bez zgody władz klubu. Trudno powiedzieć, czy materiały te zostały przewiezione do Lwowa w celu ich uporządkowania i skopiowania i czy Kozłowski przekazał Kołu ich odpisy. Być może dalsze badania dadzą na to odpowiedź. Faktem jest jednak, że wiele oryginałów stanowiących najistotniejszą część archiwum Koła znalazło się we Lwowie na długo przed zakończeniem jego funkcjonowania. Co więc przechowywano w Wiedniu i co później miało trafić do Warszawy?

Odpowiedzi na to pytanie można próbować udzielić na podstawie akt instytucji podejmujących po I wojnie światowej starania o przejęcie polskich archiwaliów, jak i odwołując się do relacji osób pracujących w tych instytucjach. Niestety informacje na ten temat są szczątkowe⁸³.

Polscy naukowcy interesowali się losami akt dotyczących Koła Polskiego w Wiedniu od listopada 1918 r. Krajowe Grono Konserwatorów Galicji Zachodniej opracowało już wtedy memoriał, w którym wskazywało na konieczność zajęcia się rewindykacją polskich archiwaliów z Wiednia. Wśród materiałów, których wydania należało się domagać, wymieniano akta *kancelarii Parlamentu*, dotyczące *Galicji i Koła Polskiego*. Memoriał przekazano Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, a także przesłano odpowiednim osobom i instytucjom w Warszawie (m.in. Ministerstwu Spraw Zagranicznych) i w Wiedniu. Spośród przedstawicieli polskich w Wiedniu memoriał Grona Konserwatorów z Krakowa przekazano Kazimierzowi Gałęckiemu – ostatniemu ministrowi dla Galicji i *de facto* likwidatorowi ministerstwa, a następnie ambasadorowi polskiemu w Wiedniu, Ernestowi Habichtowi – kierownikowi tworzonego w tym czasie poselstwa polskiego, a następnie pierwszemu posłowi polskiemu w Austrii, Juliuszowi Twardowskiemu – przedostatniemu ministrowi dla Galicji, a następnie Pełnomocnikowi Głównego Urzędu Likwidacyjnego w Wiedniu, oraz Leonowi Bilińskiemu – byłemu prezesowi Koła Polskiego⁸⁴. Zwrócono się więc do osób, które kierowały w ostatnim okresie istnienia monarchii Kołem Polskim i mi-

⁸³ Nie zachowały się niestety niewątpliwie najwartościowsze dla tego typu badań, akta Wydziału Archiwów Państwowych samodzielnej jednostki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, której podlegały w okresie międzywojennym archiwa. Spłonęły one w całości w budynku Archiwum Skarbowego w Warszawie we wrześniu 1944 r. (J. Strojnowski, *Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, (w:) *Straty archiwów i bibliotek...*, T. 2, s. 304, przyp. nr 1).

⁸⁴ O historii powstania memoriału i działaniach Krajowego Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej podjętych w listopadzie 1918 r. zob. wypowiedź A. Chmiela w trakcie drugiego posiedzenia Komisji do spraw windykcacji akt od Austrii w dniu 6 V 1922 r., Archiwum Państwowe w Krakowie (APKr.), Zespół Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego z lat 1818-1962, Akta Komisji do spraw windykcacji archiwaliów od Austrii, (APKr. 376), „Protokoły Komisji do spraw windykcacji aktów od Austrii”, k. 14. Tekst memoriału zob. Archiwum Akt Nowych (AAN), Zespół pełnomocnika GUL w Wiedniu, j.a. nr 153, k. 30-34; AAN, Zespół Poselstwa RP w Wiedniu, j. a. nr 160, k. 2-6.

nisterstwem dla Galicji, a równocześnie po upadku Austro-Węgier silnie zaangażowały się w tworzenie przedstawicielstw państwa polskiego w Austrii. Wystarczy wspomnieć, że to dzięki ich energii władze polskie przejęły budynek dawnego ministerstwa dla Galicji wraz z całym wyposażeniem i, jak wszystko na to wskazuje, archiwaliami⁸⁵. Brak bezpośrednich świadectw, jak wspomniane osoby zareagowały na memoriał Grona Konserwatorów, można się jednak domyślać, że w większości pozytywnie, skoro w piwnicach budynku poselstwa polskiego w Wiedniu (dawnego budynku ministerstwa dla Galicji) znalazły się nie tylko archiwalia tegoż ministerstwa, ale i archiwum Koła Polskiego choć niekompletne. O tym, że tak się stało, poinformował Komisję do spraw windykacji akt od Austrii, jej przewodniczący Stanisław Kutrzeba, w listopadzie 1923 r. Wspominał przy tym, że *papiery odnoszące się do drażliwych dziejów końcowych Koła Pol[skiego] mają się znajdować w rękach Dr. Juliusza Twardowskiego*⁸⁶. Naturalnie komisja podjęła działania w celu zbadania tych akt i przewiezienia ich do kraju. Efektem uchwał zapadłych na posiedzeniu komisji w dniu 3 XI 1923 r. było przesłanie odpowiedniego pisma do Wydziału Archiwów Państwowych⁸⁷. Niezależnie od tego Kutrzeba poinformował o wspomnianych archiwaliach Eugeniusza Barwińskiego, który od roku 1919 prowadził w archiwach wiedeńskich akcję inwentaryzacji poloników, mającą posłużyć do ich rewindykacji. W listopadzie 1923 r. Barwiński, jako pełnomocnik polskiego MSZ, rozpoczął kolejną misję inwentaryzacyjną. W odpowiedzi na list Kutrzeby zobowiązał się do sprawdzenia informacji⁸⁸.

Wydział Archiwów Państwowych niemal natychmiast zareagował na sugestie komisji. Eugeniuszowi Barwińskiemu polecono porozumieć się z Juliuszem Twardowskim w sprawie materiałów znajdujących się w jego posiadaniu, zaś do MSZ zwrócono się z prośbą o *zbadanie tej sprawy i wydanie zarządzeń celem ewentualnego sprowadzenia tych akt (...) do kraju*⁸⁹. Po podjęciu tych działań przez Wydział Archiwów Państwowych, komisja poinformowała oficjalnie E. Barwińskiego, że zajmuje się kwestią *wdrożenia w sposób poufny (podkr. aut.) kroków celem wydostania do kraju registratury b[ylego] Ministerstwa dla Galicji oraz archiwum b[ylego] Koła Polskiego z piwnic gmachu Poselstwa Polskiego*⁹⁰.

⁸⁵ L. Biliński, *Wspomnienia...*, T. 2, s. 191-193.

⁸⁶ APKr., Zespół Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego z lat 1818-1962, APKr. 376, „Protokoły Komisji do spraw windykacji aktów od Austrii”, k. 33-34.

⁸⁷ Pismo Komisji do spraw windykacji akt od Austrii do Wydziału Archiwów Państwowych z 5 XI 1923 r., APKr., Zespół Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego z lat 1818-1962, APKr. 376, L. d. 4/23.

⁸⁸ List E. Barwińskiego do S. Kutrzeby z 13 XI [1923 r.], Archiwum PAN Oddział w Krakowie (Arch. PAN O. Kr.), K III-11, j. a. nr II/50 (sygnatura tymczasowa). O działaniach E. Barwińskiego na rzecz rewindykacji polskich archiwaliów z Austrii zob. E. Barwiński, *Rokowania z Austrią w sprawach archiwalnych*, „Archeion”, Nr I, Warszawa 1927, s. 79-92; A. Kamiński, *Eugeniusz Barwiński historyk, bibliotekarz i archiwista (1874-1947)*, „Archeion”, Nr XXX, Warszawa 1959, s. 105-107.

⁸⁹ Pismo z Wydziału Archiwów Państwowych do Komisji do spraw windykacji akt od Austrii z 27 XI 1923 r. (załączone pismo z Wydziału Archiwów Państwowych do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z 23 XI 1923 r.), APKr., Zespół Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego z lat 1818-1962, APKr. 376, L. d. 5/23. Pismo to opatrzone klauzulą *poufne*. Pismo Wydziału Archiwów Państwowych do E. Barwińskiego z 27 XI 1823 r., Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie (CPAH), F. nr 776, op. nr 1, spr. nr 123, k. 4, 7.

⁹⁰ Pismo Komisji do spraw windykacji akt od Austrii do E. Barwińskiego z 13 II 1924 r., APKr.,

Nie wiemy, jaką drogą i w jakich okolicznościach trafiły do Polski akta znajdujące się w piwnicach poselstwa polskiego w Wiedniu. Wszystko wskazuje, że operacja ich przewiezienia miała rzeczywiście charakter „poufny”. Zapewne nie chciano zaognić i tak już napiętych stosunków ze stroną austriacką w trakcie toczących się dyskusji na temat archiwaliów należnych Polsce na podstawie traktatu podpisanego w S. Germain-en-Laye. Austriacy mogli protestować przeciw przekazaniu do Polski całości akt ministerstwa dla Galicji.

W każdym razie nie ulega wątpliwości, że archiwum ministerstwa dla Galicji znalazło się w Warszawie przed podpisaniem między Polską a Austrią układu archiwalnego z października 1932 r. i ostatecznie trafiło do Archiwum Akt Nowych. Zostało tam przekazane w kilku partiach w latach 1931-34 przez Archiwum Wojskowe i Wydział Archiwów Państwowych⁹¹ i spłonęło wraz z niemal całym zasobem Archiwum Akt Nowych w początkach listopada 1944 r.

Nie są natomiast znane dalsze losy zgromadzonych w Wiedniu akt Koła Polskiego. Brak informacji źródłowych, aby przekazano je do którejś z polskich instytucji archiwalnych lub bibliotek i aby ktoś z nich korzystał w okresie międzywojennym. Nie wiemy też, co stało się z dokumentami przechowywanymi przez Juliusza Twardowskiego⁹². Możemy się poruszać jedynie w sferze przypuszczeń. Należałoby jednak rozważyć, co mogło zawierać archiwum złożone w budynku poselstwa polskiego. W świetle tego, co zachowało się w „Tekach Kozłowskiego”, niemożliwe jest, by znajdował się w nim komplet oryginalnych materiałów Koła. Z pewnością był to jakiś fragment archiwum. Można się zastanowić, czy nie były to akta przechowywane obecnie w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie (F nr 717). Zawierają one dokumenty dotyczące działalności Koła Polskiego w latach 1915-18. Tak jak w przypadku materiałów umieszczonych w „Tekach Kozłowskiego” są to oryginały zarówno protokołów plenarnych obrad Koła, jak i innego typu akt. Za hipotezę, że przechowywane w poselstwie polskim archiwum Koła Polskiego mogło trafić do Lwowa nie zaś do Warszawy, przemawia fakt, że Eugeniusz Barwiński, który zajmował się z polecenia władz polskich sprawą rewindykacji archiwaliów z Austrii, był od 1913 r. dyrektorem Archiwum Państwowego we Lwowie. Materiały tego archiwum weszły do zasobu Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego. Ze względu na pełnione przez siebie funkcje miał Barwiński możliwości przewiezienia archiwaliów do Polski, zwłaszcza jeśli nie były zbyt obszerne. To, że materiały te nie zostały udostępnione w okresie międzywojennym, mogło wynikać z faktu, że zawierały informacje i opinie, które można by wykorzystać w ówczesnej walce politycznej, dotyczyły bowiem wielu ludzi nadal czynnych politycznie. Lepiej więc było pozostawić je pod opieką

Zespół Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego z lat 1818-1962, APKr. 376, L. d. 1/24. Ten sam dokument: CPAH, F. nr 776, op. nr 1, spr. nr 123, k. 21.

⁹¹ „Archeion”, Nr X, Warszawa 1932, s. 23 (dział oficjalny); „Archeion”, Nr XIII, Warszawa 1935, s. 221. J. Strojnowski powątpiewa, aby komplet akt ministerstwa dla Galicji trafił do Archiwum Akt Nowych, przypuszcza, że ich część mogła ulec rozproszeniu i zniszczeniu (J. Strojnowski, *Archiwum Akt Nowych...*, s. 251).

⁹² W Archiwum Akt Nowych przechowywana jest spuścizna J. Twardowskiego. Część zawartych w niej materiałów dotyczy sytuacji w Galicji w czasie I wojny światowej i spraw polskich w tym okresie. Nie można wykluczyć, że powstały one w związku z ówczesną działalnością Koła Polskiego.

doświadczonego archiwisty w ośrodku, w którym znajdowało się zdecydowanie najwięcej materiałów archiwalnych dotyczących Galicji. Mamy nadzieję, że dalsze badania pozwolą potwierdzić tę hipotezę, bądź też w inny sposób wyjaśnić losy akt Koła Polskiego przechowywanych w budynku poselstwa polskiego w Wiedniu.

2.2. Protokoły Koła Polskiego zachowane w zbiorach lwowskich i krakowskich

Znane nam zachowane większe fragmenty protokołów Koła Polskiego w wiedeńskiej Radzie Państwa znajdują się w zbiorach trzech instytucji naukowych. Protokoły z okresu najwcześniejszego – z lat 1867-68, 1873-75, a następnie 1878-91 i pojedyncze protokoły, bądź notatki z protokołów z lat 1897, 1908, 1909, 1910 – przechowywane są w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka. Protokoły z lat 1876-79 i pojedyncze egzemplarze z lat 1888, 1890 i 1891 znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie (w Bibliotece Czartoryskich), zaś protokoły z lat 1915-18 w zbiorach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie. Jak wspomniano, nie ma niestety możliwości pełnego odtworzenia ich losów i drogi, jaką trafiły do wyżej wymienionych instytucji.

Najstarsze protokoły (z lat 1867-68) zachowały się w dwu zespołach znajdujących się w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Naukowej: w archiwum Krzczunowiczów i w archiwum Kozłowskich, w tzw. „Tekach Kozłowskiego”⁹³. Nie ulega wątpliwości, że materiały znajdujące się w zbiorach Kozłowskiego zostały skopiowane z archiwum Krzczunowiczów. Nie potwierdzają tego, co prawda, dokumenty czy korespondencja, ale porównanie wszystkich wersji tekstu (a jest ich aż cztery), znajdujących się w obu zespołach, nie pozostawia żadnych wątpliwości, że pierwotnie akta te znajdowały się w posiadaniu Kornela Krzczunowicza. Korespondencja tego pisał do Rady Państwa – pełnił tę funkcję także w latach 1867-68 – wyjaśnia, w jaki sposób wszedł on w posiadanie protokołów.

W trakcie IV sesji Rady Państwa był Krzczunowicz jednym z członków Koła, który najbardziej interesował się losem protokołów, czemu dał wyraz już w listopadzie roku 1867⁹⁴. Później, gdy przebywał na kilkumiesięcznym urlopie, chcąc orientować się w sytuacji w Kole i działaniach swych przeciwników politycznych, uzyskał od jednego z sekretarzy, Wacława Wyrobka, oryginały protokołów. Ich odpisy zrobił najprawdopodobniej w trakcie przerwy świątecznej na przełomie 1867 i 1868 r. oraz w listopadzie i grudniu 1868 r.⁹⁵ Można domniemywać, że uzyskane w ten sposób kopie planował wykorzystać do zwalczania ówczesnego prezesa Koła Polskiego, Floriana Ziemiałkowskiego i jego zwolenników, do czego jednak nie doszło. Włodzimierz Marian Kozłowski, zbierając materiały do historii Galicji, dotarł zapewne do rodziny Krzczunowicza i stąd kopie protokołów z lat 1867-68 w jego „Tekach”.

⁹³ LBN, F. nr 63, spr. nr 6; LBN, F. nr 59, teka nr 391.

⁹⁴ Zob. przypis nr 79.

⁹⁵ List W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 8 XII 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/5B), k. 2-14; list W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 15 XI 1868 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 8 (8/5), k. 11; list W. Wyrobka do K. Krzczunowicza z 16 XII 1868, LBN, F. nr 63, spr. nr 8 (8/5), k. 5.

Najbardziej prawdopodobna wersja wypadków, które doprowadziły do przekazania oryginałów protokołów z lat 1873-75 i 1878-91 w ręce Kozłowskiego, została przedstawiona wcześniej. Akta te wydają się znacznie ciekawsze niż z lat 1867-68. Przede wszystkim są to oryginały, co pozwala na badanie pierwotnej wersji tekstu. Można też sądzić, iż są to materiały kompletne, czego nie da się powiedzieć o protokołach z lat 1867-68. Poza tym dołączono do nich skierowane do Koła pisma, wnioski, petycje itp. Do części protokołów dołączono ich kopie, maszynowe lub odręczne, a także notatki. Te ostatnie sporządził z pewnością sam Kozłowski, niestety są niemal nieczytelne.

W tej obszernej i zwartej grupie materiałów występują jednak pewne braki. Brakuje protokołów z lat 1876-77, a protokoły z lat 1878-79 zachowały się tylko w odpisach. Brakujące teksty były jednak wcześniej w posiadaniu Włodzimierza Mariana Kozłowskiego, ponieważ w „Tekach” zachowały się dotyczące ich notatki.

Oryginały protokołów Koła Polskiego z lat 1876-79 znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie⁹⁶. Tak jak do tekstów zachowanych w „Tekach Kozłowskiego” dołączono do nich alegata. Część protokołów została przepisana. Ponieważ odpisy te robione są tą samą ręką, co odpisy protokołów znajdujących się w Archiwum Kozłowskich, można przypuszczać, że obie grupy materiałów stanowiły kiedyś jedną całość. Protokoły Koła Polskiego z lat 1876-79 oraz towarzyszące im pojedyncze egzemplarze protokołów z lat późniejszych trafiły do zbiorów Muzeum Narodowego w 1973 r. wraz ze spuścizną Stanisława Eliasza Radzikowskiego. W jaki sposób dostały się w ręce tego kolekcjonera, nie wiadomo. Charakterem wyraźnie różnią się od innych zgromadzonych przez niego materiałów. Być może Radzikowski uzyskał je od osoby, której Kozłowski powierzył porządkowanie i przepisywanie tekstów, a która z jakichś powodów nie była w stanie zwrócić ich właścicielowi.

Ostatnią grupę omawianych materiałów stanowią protokoły Koła Polskiego z lat 1915-18 znajdujące się w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie. Stanowią one jedynie część większego zespołu archiwalnego, który nosi nazwę: „*Koło Polskie*”. *Wiedeń. Polski klub poselski w austriackim parlamencie 1867-1918*⁹⁷. Zespół ten liczy 77 jednostek archiwalnych (spraw), lecz tylko pięć spośród nich zawiera protokoły Koła Polskiego (spr. nr 1-5). Pozostałe jednostki archiwalne zawierają inne materiały, związane z Kołem Polskim bezpośrednio, np. korespondencję Koła, dokumenty poszczególnych członków, akta dotyczące wyborów, bądź też pośrednio, np. archiwalia związane z działalnością polityczną Polaków w trakcie I wojny światowej i z sytuacją panującą w tym okresie na terenie Galicji. Jest to zrozumiałe ze względu na charakter działalności Koła w okresie I wojny światowej, należy bowiem pamiętać, że od marca 1914 r. do maja 1917 r. Rada Państwa nie obradowała, Koło zaś w pełnym składzie także spotykało się rzadko. Podzielone na komisje, zajmowało się zarówno działalnością *sensu stricto* polityczną, jak i stanem Galicji oraz problemami zamieszkującej ją ludności. I w tym przypadku mamy do czynienia z oryginałami protokołów, do których załączono alegaty.

⁹⁶ MNK, rkps nr 1240, 1241.

⁹⁷ CPAH, F. nr 717, spr. nr 1-77.

Omówione materiały jak dotąd tylko w nieznacznym stopniu zostały wykorzystane przez badaczy. Częściowo tłumaczyć to można tym, że większość z nich długo była trudno dostępna.

2.3. Protokoły Koła Polskiego z lat 1867-1868

Czwarta sesja drugiej kadencji wiedeńskiej Rady Państwa rozpoczęła się 20 V 1867 r. Parlament zebrał się wtedy po raz pierwszy po prawie dwuletniej przerwie, spowodowanej decyzją Richarda Belcrediego z września 1865 r. o zawieszeniu jego działalności. W tym czasie Austria przechodziła okres istotnych zmian politycznych i ustrojowych. Stanowisko posłów galicyjskich w obradach parlamentu austriackiego w latach 1867-68 wydaje się zatem szczególnie interesujące.

Czwarta sesja Reichsratu składała się niejako z dwu części. Pierwsza trwała od 20 V 1867 r. do 24 VI 1868 r., zaś druga od 17 X 1868 r. do 15 V 1869 r. Niestety protokoły Koła Polskiego znajdujące się w archiwum Krzeczunowiczów i „Tekach Kozłowskiego” obejmują tylko ten pierwszy okres. Nie ulega też wątpliwości, że zachowane protokoły nie są kompletne. Wynika to z notatek samego Krzeczunowicza umieszczonych w rękopisie protokołów⁹⁸. Brak na przykład protokołu pierwszego posiedzenia Koła, które odbyło się 19 V 1867 r. Doszło wtedy do ukonstytuowania się klubu, wyboru jego władz i innych ważnych organów, np. trzyosobowej komisji izbowej kierującej pracą Koła w trakcie posiedzeń Reichsratu⁹⁹. Kolejną wadą zachowanych protokołów są występujące w ich treści luki. Część z nich sygnalizuje sam autor lub też kopiujący tekst¹⁰⁰, inne są widoczne na pierwszy rzut oka¹⁰¹. Wykrycie niektórych umożliwiłoby jedynie uważna lektura protokołów, bądź porównanie ich z innymi źródłami. Wiele protokołów w sposób bardzo skrótowy informuje o przebiegu dyskusji i podjętych na posiedzeniach Koła decyzjach, ale, jak już wspomniano, wynika to raczej ze sposobu pracy sekretarzy, na których nie nałożono obowiązku robienia dokładnych notatek. Oczywiście nie można wykluczyć, że części skrótów dokonał kopiujący protokoły, bądź byli zmuszeni do zrobienia tego porządkujący notatki. Pewna partia protokołów została skopiowana z tekstów już sprawdzonych i zweryfikowanych, co potwierdzają podpisy członków władz Koła, najczęściej prezesa i sekretarza. Jest to niestety mniejszość. Inną wadą zachowanych archiwaliów jest brak części materiałów, które powinny być do nich załączone.

Większość wniosków i pism zamieszczonych w aneksach dotyczy działalności poselskiej Kornela Krzeczunowicza. Wprawdzie był on jednym z najaktywniejszych członków Koła, ale przecież nie zdominował klubu do tego stopnia. W aneksach do protokołów umieszczono także notatki Krzeczunowicza dotyczące działalności Koła. Z pewnością temu posłowi, uwikłanemu w ówczesne spory polityczne, można zarzucać, iż wyrażał w nich swój własny punkt widzenia i że daleko mu do obiektywizmu, jednak zawarte w notatkach informacje

⁹⁸ Zob. np. Posiedzenia Koła Polskiego odbyte między 29 IV a 6 V 1868 r. i Aneks nr 10.

⁹⁹ „Czas”, nr 117 z 22 V 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 119 z 23 V 1867.

¹⁰⁰ Zob. np. Posiedzenie Koła Polskiego z 10 V 1868 r.

¹⁰¹ Posiedzenie Koła Polskiego z 24 V 1868 r. (rano) i z 20 VI 1868 r.

stanowią ważne uzupełnienie treści protokołów. Stąd też zdecydowano się niektóre brakujące protokoły zastąpić właśnie relacjami Kornela Krzczunowicza¹⁰².

Nie wszystkie materiały dołączone przez Krzczunowicza do znajdujących się w jego archiwum protokołów zostały opublikowane. Pominięto obszerną korespondencję na temat spraw Koła i bieżących spraw politycznych z lat 1867-68. Listy te zostały wykorzystane przy pisaniu *Wstępu*.

Wiele wskazuje, że Krzczunowicz nie gromadził odpisów protokołów Koła Polskiego w Wiedniu z czystej pasji kolekcjonerskiej. Kierowały nim także inne pobudki. Jak już wspomniano, należał do przeciwników polityki Ziemiałkowskiego. Niechęć do prezesa Koła widoczna jest także w notatkach Krzczunowicza umieszczonych w aneksach¹⁰³. Ponieważ Krzczunowicz od połowy czerwca, a następnie od połowy listopada 1867 r. przebywał na długotrwałych urlopach i nie uczestniczył w pracach Koła, chcąc je na bieżąco śledzić, uzyskał dostęp do protokołów i zrobił ich kopie.

W sierpniu 1868 r. złożył mandat do Rady Państwa. Nie oznaczało to jednak końca jego zainteresowania sprawami Koła Polskiego. Nadal zaangażowany w bieżącą walkę polityczną, planował, jak można sądzić, przygotowanie broszury przedstawiającej postawę posłów polskich w Radzie Państwa w latach 1867-68. Praca ta nie została ukończona, jej fragmenty znajdują się wśród materiałów Krzczunowicza i w „Tekach Kozłowskiego”¹⁰⁴. Prawdopodobnie planował także napisanie jakiegoś większego tekstu polemicznego, być może opublikowanie nawet części protokołów.

W zespole Krzczunowiczów przechowywanym w lwowskiej Bibliotece im. W. Stefanyka (F. nr 63) znajdują się dwie wersje protokołów Koła Polskiego z lat 1867-68. Obydwie umieszczono w jednostce archiwalnej nr 6 (spr. nr 6). Protokoły zostały spisane na luźnych kartkach. Wersja pierwotna (pierwsza), na której oparto edycję, w dużej części składa się z odpisów dokonanych ręką samego Kornela Krzczunowicza i zawiera bodaj najwięcej materiałów oryginalnych. Można się zastanawiać, na ile ten odpis jest wierny pierwotnym notatkom protokołującym sekretarzy Koła. Nie można wykluczyć, że Krzczunowicz, robiąc odpisy, był zmuszony porządkować tekst, a nawet wstępnie go redagować¹⁰⁵. Często oryginalnemu odpisowi towarzyszy jego znacznie starsza kopia. Autografy Krzczunowicza na ogół są czytelne, choć bywają wyjątki. Pewne kłopoty może także sprawić ustalenie odpowiedniej kolejności kart, na których sporządzono notatki¹⁰⁶. Karty były wielokrotnie paginowane i została zaburzona pierwotna numeracja nadana protokołom. Można ją jednak odtworzyć. Autor odpisów kolejne posiedzenia ułożone chronologicznie numerował czerwonym ołówkiem w górnym rogu pierwszej strony protokołu każdego posiedzenia.

Pomiędzy protokołami Krzczunowicz umieścił dodatkowe materiały związane z działalnością Koła w latach 1867-68: korespondencję, własne notatki i teksty

¹⁰² Zob. np. Posiedzenie Koła Polskiego z 23 XI 1867 r. i Aneks nr 6.

¹⁰³ Aneks nr 8 i Aneks nr 14.

¹⁰⁴ LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/2), k. 13-19; LBN, F. nr 63, teka nr 391, k. 79 - 89.

¹⁰⁵ Wskazuje na to porównanie protokołów posiedzeń z 18 i 19 X 1867 r. z pozostałymi.

¹⁰⁶ Tak jest między innymi w przypadku rękopisów posiedzeń z 18 i 19 X 1867 r., które są też najtrudniejsze do odczytania.

przemówień, druki parlamentarne itp. Im także nadano numery. Część z tych materiałów, uzupełniona w nieznacznym stopniu dokumentami znajdującymi się osobno w jednostce archiwalnej nr 6 (spr. nr 6), bądź w jednostce archiwalnej nr 8 (spr. nr 8) zespołu Krzeczunowiczów, została umieszczona w aneksach.

Jednostka archiwalna nr 6 składa się z sześciu teczek. Wersja pierwotna protokołów znajduje się w tezcze pierwszej (protokoły z okresu od 16 X 1867 r. do 20 VI 1868 r.)¹⁰⁷ i w tezcze trzeciej (protokoły z okresu od 21 V 1867 r. do 13 X 1867 r.)¹⁰⁸. Teczka druga zawiera notatki Krzeczunowicza dotyczące działalności Koła Polskiego w latach 1867-68 i protokołów z tego okresu. W tezcze czwartej znajdują się akta poruszające kwestie finansowe i skarbowe, zaś w teczkach piątej i szóstej druga wersja protokołów Koła – wtórna¹⁰⁹. Wersja tzw. wtórna jest niekompletna i zawiera kopie odpisów protokołów autorstwa Krzeczunowicza.

Jak wspomniano, pozostałe dwie wersje protokołów Koła Polskiego z lat 1867-68 znajdują się w Zespole Kozłowskich, w tzw. „Tekach Kozłowskiego” (F. nr 59), w jednostce archiwalnej nr 391 (teka nr 391). Materiały te zostały uporządkowane chronologicznie. „Teki” nr 391 zawiera trzecią¹¹⁰ wersję rękopiśmienną protokołów i jej kopię maszynową (wersja czwarta)¹¹¹. Obie mają pewne braki w stosunku do wersji pierwotnej. Spośród rękopisów protokołów znajdujących się w Zespole Kozłowskich wiele pisanych jest ręką Krzeczunowicza, co potwierdza hipotezę na temat pochodzenia tych materiałów. Do akt załączone są wycinki prasowe, notatki, odpisy listów i wystąpień Krzeczunowicza oraz notatki Włodzimierza Mariana Kozłowskiego.

Mimo wymienionych zastrzeżeń co do stanu zachowania protokołów Koła Polskiego z lat 1867-68 jesteśmy przekonani o celowości ich publikacji w formie, w jakiej obecnie się znajdują. Wydaje się mało prawdopodobne, aby udało się odnaleźć kompletne protokoły Koła Polskiego z okresu IV sesji II kadencji Reichsratu. Oczywiście nie można absolutnie wykluczyć odnalezienia dalszych fragmentów. Materiał, który „ocalił” dla historyków Krzeczunowicz, jest wystarczająco obszerny i zwarty. Jego znaczenie podnosi dodatkowo fakt, że dotyczy on ważnego okresu historii Galicji i monarchii habsburskiej. Mamy nadzieję, że w przyszłości uda się opublikować protokoły Koła Polskiego w Wiedniu z lat następnych.

3. Koło Polskie w parlamencie wiedeńskim w latach 1848-1849 i 1861-1865

Początki nowoczesnego parlamentaryzmu w monarchii habsburskiej sięgają burzliwych wydarzeń Wiosny Ludów. Już bowiem ogłoszona 25 IV 1848 r. tzw.

¹⁰⁷ LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 1-4, 9-13, 16-19, 25-27, 33-34, 37-38, 54-55, 61-69, 70-80, 89, 96-101, 103-108.

¹⁰⁸ LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/3), k. 1-7, 13-49.

¹⁰⁹ LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/5a), k. 1-2; spr. nr 6 (6/5b), k. 1-6, 12-15, 19-24, 37-44; spr. nr 6 (6/5B), k. 15-32, 35-57; spr. nr 6 (6/6a), k. 1-5, 20-21, 27-28; spr. nr 6 (6/6B), k. 12-15; spr. nr 6 (6/6r), k. 7-11; spr. nr 6 (6/6g), k. 17-21.

¹¹⁰ LBN, F. nr 59, teka nr 391, k. 1-61, 92-98.

¹¹¹ LBN, F. nr 59, teka nr 391, k. 99-149, 152-154, 158-164, 165-166, 170-177, 183-186, 188-192, 195-236, 240-249.

konstytucja kwietniowa zapowiadała powołanie dwuizbowego sejmu (Reichstagu) dla krajów austriackich, czeskich i Galicji z Bukowiną. W maju pod wpływem kolejnej rewolucji wiedeńskiej, cesarz Ferdynand I zapowiedział zwołanie jednoizbowego parlamentu, którego zadaniem miało być uchwalenie nowej konstytucji.

W Galicji wybory do parlamentu odbyły się w na przełomie czerwca i lipca. Przy braku tradycji konstytucyjnych i możliwości prowadzenia w okresie przedrewolucyjnym nieskrępowanych legalnych działań politycznych wybory, jak zresztą całe ówczesne życie polityczne w Galicji, charakteryzowały się żywiołowością (był to przecież okres rewolucyjny) i przypadkowością. Z konieczności więc odwoływano się do czasów i zasług minionych, gdy dawni spiskowcy byli podporą obozu narodowego jako sprawdzeni i wypróbowani patrioci.

Obóz narodowy opierał się jednak niemal wyłącznie na szlachcie i inteligencji. Włościanami „zaopiekowała się” tradycyjnie już administracja austriacka, kierowana przez gubernatora Franza Stadiona. W ten sposób deputowani galicyjscy podzielili się zasadniczo na dwie grupy; pierwszą, prorządową, tworzyli włościanie zarówno polskiego, jak i ruskiego pochodzenia oraz grekokatolicy księża z biskupem przemyskim Grzegorzem Jachimowiczem na czele. Drugą grupę tworzyli przedstawiciele szlachty i inteligencji, nie była ona jednak jednolita.

Oczywiście reprezentacja Galicji w Reichstagu była także niejednolita pod względem narodowym. Dominowali w niej Polacy (71 posłów). Około jednej czwartej jej członków stanowili Rusini (25 posłów). Do parlamentu wybrano także dwóch Żydów i gubernatora Stadiona. W trakcie funkcjonowania parlamentu proporcje te zmieniły się nieznacznie¹¹².

Parlament wiedeński tradycyjnie dzielił się na prawicę – konserwatystów, centrum – czyli partię rządową i lewicę – reprezentującą interesy mieszczaństwa, inteligencji, części ziemiaństwa i studentów.

Posłowie polscy w większości zasiadali na lewicy. Środowisku temu przewodzili demokraci, Florian Ziemiałkowski, Aleksander Dunin-Borkowski, Karol Hubicki, Władysław Sierakowski oraz – do czasu wyboru na prezydenta parlamentu – bardziej umiarkowany Franciszek Smolka. Kilku Polaków, zdecydowana mniejszość, związało się z konserwatystami. Na czele tej grupy stali Jerzy Lubomirski, Adam Potocki, a później Antoni Zygmunt Helcel. Od większości różniły ich nie tylko zachowawcze poglądy, ale także stosunek do federalizacji Austrii, a co za tym idzie do Czechów i Węgrów. Chłopscy posłowie z Galicji, jak wspomniano, należeli przeważnie do prorządowego centrum.

Polscy deputowani utworzyli w Wiedniu „stowarzyszenie”. Akt założenia podpisało 42 posłów, wśród nich Rusin Cyryl Wienkowski¹¹³. Prezesem stowa-

¹¹² J. Urbańczyk, *Die polnische Abgeordneten...*, s. 152-156; J. Kozik, *Między reakcją a rewolucją...*, s. 86.

¹¹³ Byli to Mikołaj Kański, Seweryn Smarzewski, Maksymilian Machalski, Seweryn Bieliński, Henryk Janko, Jan Micewski, Wojciech Hyciek, Karol Langie, Jan Marin, Józef Konopka, Nikodem Bętkowski, Michał Buszek, Ignacy Skrzyński, Czesław Kobuzowski, Jan Krauze, Cyryl Wienkowski, Jan Makuch, Stanisław Koszowski, Karol Hubicki, Florian Ziemiałkowski, Ludwik Dolański, Julian Leszczyński, Aleksander Dzieduszycki, Józef Zajączkowski, Bogusław Longchamps, Edward Duniewicz, Bonawentura Szeleszczyński, Franciszek Trzeciecki, Marian Dylewski, Jan Fedorowicz, Jan Tarnowski, Michał Popiel, Władysław Sierakowski, Jan Durbasiewicz, Feliks Stobnicki, Meli-

rzyszenia wybrano Seweryna Smarzewskiego, wiceprezesem Jana Tarnowskiego. Za główny cel powołanej organizacji uznano *silniejsze popieranie sprawy krajowej*. Działanie zawiązanego w 1848 r. stowarzyszenia różniło się od znanego z późniejszego okresu sposobu funkcjonowania Koła Polskiego. Jak wskazuje Ludwik Dębicki, który opublikował statut stowarzyszenia¹¹⁴ i dysponował protokołami jego obrad, w latach 1848-49, nie przestrzegano obowiązującej po 1861 r. rygorystycznej zasady solidarności¹¹⁵.

Różnice zdań pomiędzy posłami polskimi dawały o sobie znać zarówno podczas obrad stowarzyszenia, jak i w czasie sesji parlamentu. Wśród spraw, które były powodem kryzysu w stowarzyszeniu lub podzieliły Polaków w izbie, można m.in. wymienić kwestię sposobu zniesienia pańszczyzny i konieczności sankcji cesarskiej dla ustaw (wniosek Ludwika Löhnera), problem wolności wyznań i stosunku państwa do kościoła czy sprawę organizacji oddziałów gwardii narodowej we wsiach galicyjskich¹¹⁶.

Jak wspomniano, posłowie polscy różnili się także stosunkiem do Węgrów i przedstawicieli ludów słowiańskich, zwłaszcza Czechów. Stosunek większości Polaków do Czechów charakteryzuje przebywający podczas obrad parlamentu w morawskim Kromieryżu wysłannik Hotelu Lambert, Karol Forster. Relacjonując swoje działania, mające doprowadzić do pogodzenia posłów czeskich i polskich, pisał o tych ostatnich, że *osobny klub polski utworzyli. Duszą tego klubu są: Ziemiałkowski, Hubicki, Bieliński, Stobnicki, Sierakowski i inni, mający system opozycji przeciw rządowi w każdej, jakiej bądź, kwestii*¹¹⁷.

Forster nie ukrywał, że sukces jego misji nie będzie sprawą łatwą, Polacy bowiem nie utrzymują żadnych kontaktów z Czechami, których nazywają kamarylą. Niektórzy tylko posłowie galicyjscy (Forster wymienia wśród nich m.in. A.Z. Helcla, E. Kraińskiego, B. Longschamps i M. Machalskiego) gotowi byli do podjęcia współpracy z Czechami. Rozmowy w tej sprawie, rozpoczęte z inicjatywy Forstera w grudniu 1848 r., nie przyniosły żadnych efektów. Antoni Zygmunt Helcel, należący do niewielkiej grupy proczesko nastawionych posłów polskich, uskarżał się na postępowanie pozostałych deputowanych z Galicji, którzy mają Czechów *za podłych zdrajców i z pogardą wciąż odpychają wszelkie ich propozycje do wspólnego działania parlamentarnego*. Helcel upatrywał w tym wpływu demokratów, którzy narzucili swoje stanowisko większości posłów, i nawet jeśli wielu było innego zdania, to bali się z nim wystąpić¹¹⁸.

Różnice między Czechami, Polakami i Ukraińcami były zbyt poważne, by mogło dojść do powstania wspólnego bloku słowiańskiego, choć byłby to

ton Pieńczykowski, Walerian Podlewski, Franciszek Smolka, Franciszek Wierchlejski, Antoni Zygmunt Helcel, Adam Bielecki, Edmund Kraiński (L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria II, T. 2, s. 126).

¹¹⁴ Zob. Załącznik nr 1.

¹¹⁵ L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria. II, T. 2, s. 124-125; zob. też L. Sobolewski, *Organizacja Koła Polskiego...*, s. 141-148.

¹¹⁶ L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria II, T. 2, s. 130-131; Z. Frasz, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 50, 55; W. Borys, *Wybory w Galicji...*, s. 37 – 41; J. Urbańczyk, *Die polnische Abgeordneten...*, s. 157-164.

¹¹⁷ List K. Forstera do A. Czartoryskiego z 14 XII 1848 r., zob. w: M. Tyrowicz, *Korespondencja Karola Forstera...*, s. 415.

¹¹⁸ List A. Z. Helcla do H. Wodzickiego z 19 XII 1848 r., zob. w: W. Kozub, *Listy polityczne...*, s. 606.

blok o dużej sile politycznej – 190 posłów na ogólną liczbę 383. Czesi, będący zwolennikami austrosławizmu, myśleli o wzmocnieniu monarchii poprzez federalizację i równouprawnienie wszystkich narodów. Większości Polaków zależało przede wszystkim na uzyskaniu samorządu dla Galicji, ale bez rezygnacji przy tym z celu ostatecznego – utworzenia państwa polskiego. Z kolei Ukraińcy, przywiązani do *ukochanego domu cesarskiego*, marzyli jedynie o podziale Galicji i zrównaniu w prawach z Polakami. Już pierwsze miesiące obrad parlamentu wiedeńskiego pokazały, że jedność słowiańska, manifestowana parę miesięcy wcześniej w okresie zjazdu w Pradze, należy do przeszłości, podobnie jak i zawarty tam historyczny ukraińsko-polski kompromis.

Do rozbitcia i tak już skłóconego obozu słowiańskiego przyczyniła się także kwestia węgierska, którą rozstrzygnięto w połowie września 1848 r. Wysłana przez sejm węgierski deputacja miała szukać w parlamencie wiedeńskim pomocy przeciw wojskom bana chorwackiego, Josipa Jelačića. Dyskusja momentami dramatyczna nad tym, czy należy przyjąć Węgrów, odbyła się 19 IX 1848 r. Lewica i większość Polaków (36 na 48) była za ich przyjęciem. Sprzeciwiała się temu zdecydowanie prawica i związani z nią reprezentanci Słowian. Racje obu stron były zdecydowane i jasne: pierwsi popierali Węgrów, bo widzieli w nich sprzymierzeńców politycznych, drudzy widzieli w nich tylko wrogów i gnębieli narodów słowiańskich, zagrażających jedności monarchii habsburskiej.

Stowarzyszenie zawiązane przez posłów z Galicji w 1848 r. było pierwszą organizacją, którą można określać jako Koło Polskie. Można sądzić, że miało mieć ono charakter ogólnogalicyski, skoro wśród założycieli był Rusin Cyryl Wienkowski. Założyciele nie przyciągnęli jednak nawet wszystkich posłów polskich. Stowarzyszenie zostało zdominowane przez środowiska demokratyczne powiązane z lewicą izby. To odpychało od niego konserwatystów. Część z nich, jak można przypuszczać, w ogóle nie wstąpiła do stowarzyszenia, inni z niego wystąpili, nie akceptując polityki większości. Nie znaczy to, że zerwali kontakty ze stowarzyszeniem. Brali udział w jego obradach, występując jako goście¹¹⁹. Wydaje się więc, że klub był faktycznie znacznie bardziej otwarty, niż wynikałoby to z regulaminu. Stanowił raczej forum dyskusyjne, miejsce, gdzie starano się uzgadniać stanowiska pomiędzy poszczególnymi grupami posłów galicyjskich w celu działania na rzecz spraw ważnych dla kraju. Nie zawsze się to udawało, ale należy pamiętać, że w ówczesnym parlamencie nie był to problem typowo polski. Także w przypadku innych grup posłów, w pewnych sprawach wyraźniejsze okazywały się podziały odpowiadające poglądom społeczno-politycznym niż przynależność narodowa. Solidarność polityczna zastępowała etniczną.

W dniu 7 III 1849 r. parlament austriacki został rozwiązany. Część byłych posłów dotknęły represje, m. in. Floriana Ziemiałkowskiego i Adama Potockiego. Ostatni prezydent parlamentu, Franciszek Smolka, wrócił do Lwowa. W ten sposób zakończył się pierwszy etap rozwoju parlamentaryzmu austriackie-

¹¹⁹ L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria II, T. 2, s. 130-131. W lutym 1849 r. posłowie konserwatywni wstąpili ponownie do stowarzyszenia, liczyli na uzyskanie w nim przewagi, a nawet byli gotowi je rozbić (list A. Z. Helcla do A. Wielopolskiego z 17 III 1849 r., zob. w: H. Lisicki, *Antoni Zygmunt Helcel...*, T. 1, s. 388-389).

go, a zarazem początkowy etap funkcjonowania polskiej reprezentacji politycznej w parlamencie wiedeńskim.

W okresie tzw. neoabsolutyzmu nie było w Austrii ani możliwości, ani okazji do prowadzenia legalnej działalności politycznej na szerszą skalę. Politycy galicyjscy zastraszeni stanowczą polityką rządu wobec dążeń narodowych czekali na lepsze czasy, których pierwszym zwiastunem był dyplom październikowy. Wydany w 1860 r. przez świeżo powołanego na stanowisko ministra stanu, do niedawna jeszcze namiestnika Galicji, Agenora Gołuchowskiego, dyplom zapoczątkował kilkuletni okres walk o przebudowę ustrojowo-polityczną Austrii. Nadzieje rozbudzone dyplomem październikowym, zapowiadającym utworzenie Rady Państwa, zwołanie sejmów krajowych i przyznanie większej autonomii poszczególnym prowincjom monarchii habsburskiej, rozwiały się już w roku następnym po ogłoszeniu patentu lutowego, który kompetencje sejmów krajowych znacząco ograniczył.

Obrady pierwszego sejmiku galicyjskiego były krótkie, trwały od 15 do 26 IV 1861 r. Odbyło się zaledwie 9 posiedzeń. W dyskusji nad wysłaniem delegacji do Rady Państwa jedną z najbardziej sceptycznie nastawionych osób był pełniący funkcję poselską w latach 1848–49 Ziemiałkowski. Jednoznacznie i bez złudzeń oceniał szanse deputowanych galicyjskich w Wiedniu: *zdanie nasze, głos nasz przebrzmi jak jęk na pustyni*¹²⁰. Ciekawe, że Smolka, uchodzący za konsekwentnego federalistę, w przeciwieństwie do Ziemiałkowskiego pozwolił się wówczas wybrać i pojechał na obrady Rady Państwa do Wiednia. Po kilku miesiącach przekonał się jednak – wobec zdecydowanej polityki centralistycznego rządu Antona von Schmerlinga i nieprzejednanej postawy liberałów, dysponujących większością w Radzie Państwa – że rację miał Ziemiałkowski.

Parlament, który w końcu kwietnia 1861 r. zainaugurował obrady, różnił się od swego poprzednika z lat 1848–49 zarówno organizacją, jak i sposobem wyłaniania posłów. Był dwuizbowy, członkowie izby niższej byli wyłanianiani przez poszczególne sejmy krajowe. Reprezentanci Galicji (w liczbie 38) i tym razem byli podzieleni. Tak jak poprzednio źródłem podziałów był spór polsko-ukraiński i konflikty społeczne. Ich efektem było ukształtowanie się trzynastoosobowej grupy posłów, zrzeszającej księży greckokatolickich na czele z biskupem Spirydionem Litwinowiczem oraz chłopów ruskich i polskich. Polacy chcieli uniknąć tego rozłamu i dążyli do zawarcia trwałego porozumienia z grupą Litwinowicza. Ugoda została jednak zerwana, a posłowie ukraińscy i chłopscy z Galicji związali się ze skrajną lewicą izby – zdominowanym przez Niemców centralistycznym Klubem Unionistów¹²¹.

Większość deputowanych galicyjskich (ostatecznie 25) utworzyła Koło Polskie¹²². Jego organizacja i sposób funkcjonowania odbiegały od organizacji sto-

¹²⁰ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 67.

¹²¹ J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 46–48.

¹²² Weszli do niego Nikodem Bętkowski, Alojzy Bocheński, Włodzimierz Cielecki, Józef Dietl, Aleksander Dobrzański, Kazimierz Dzieduszycki, Kazimierz Grocholski, Julian Gutowski, Antoni Zygmunt Helcel, Tomasz Horodyski, Karol Hubicki, Wincenty Kirchmajer, Jakub Krzysztofowicz, Stanisław Morgenstern, Adam Potocki, Feliks Rejzner, Antoni Rogalski, Karol Rogawski, Ludwik Ruczka, Franciszek Smolka, Kazimierz Szeliski, Teodor Szemelowski, Leonard Wężyk, Kazimierz Wodzicki, Mikołaj Zyblikiewicz (J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 49).

warzyszenia zraszającego posłów galicyjskich w latach 1848-49. Sięgnięto do rozwiązań stosowanych przez posłów polskich w parlamencie pruskim, narzucając członkom Koła szczegółowy regulamin i zasady postępowania¹²³. Miał się do tego przyczynić zwłaszcza Mikołaj Zyblikiewicz¹²⁴. Prezesem Koła został Kazimierz Grocholski, ziemianin z Galicji Wschodniej, prawnik z wykształcenia, w młodości spiskowiec. Wybierając Grocholskiego, znanego z konserwatywnych poglądów i przysłowiowego wręcz uporu, miano nadzieję, że pod jego kierownictwem delegacja galicyjska będzie prowadziła zdecydowaną i konsekwentną politykę. Koło było jednak wewnętrznie podzielone. Wyraźnie można wyróżnić wśród jego członków pewne grupy posłów.

Demokratom przewodził Smolka. Górował on zdecydowanie doświadczeniem parlamentarnym nad Grocholskim, był też popularniejszy od Adama Potockiego, przywódcy konserwatystów krakowskich. Smolka miał skryształizowane poglądy polityczne oraz, co nie jest znowu takie częste wśród polityków, odwagę cywilną ich głoszenia nie tylko wbrew rządowi, ale i na przekór opinii publicznej.

W Kole Polskim wódz demokracji lwowskiej nie miał lekkiego życia, był majoryzowany przez większość ziemiańsko-konserwatywną. Obowiązująca bowiem w Kole Polskim zasada solidarności (uchwały zapadały większością głosów i obowiązywały wszystkich członków) okazała się niekorzystna dla Smolki. Na 25 posłów należących do Koła Polskiego popierało go, nie zawsze zresztą konsekwentnie, zaledwie kilku. Przede wszystkim Karol Hubicki, ziemianin-demokrata, dobry znajomy z roku 1848, kiedy wspólnie posłowali do parlamentu austriackiego. Także Karol Rogawski, ziemianin z Jasielskiego, oraz Teodor Szemelowski, adwokat, aktywny w okresie Wiosny Ludów członek Centralnej Rady Narodowej. Ze względu na pochodzenie społeczne sympatyzowali ze Smolką posłowie wywodzący się z kręgów mieszczańskich: Kazimierz Szeliński, Jakub Krzysztofowicz, Julian Gutowski oraz Nikodem Bętkowski i Feliks Rejzner.

Konserwatystami kierował Adam Potocki, także znany z obrad parlamentu w 1848 r. Mógł on liczyć (choć nie do końca) na wsparcie Antoniego Zygmunta Helcla, Józefa Dietla, Wincentego Kirchmajera, Leonarda Wężyka, a przede wszystkim Mikołaja Zyblikiewicza – ówczasie jednego z najbardziej aktywnych posłów polskich.

Stosunkowo najslabiej wyrobione politycznie było środowisko tzw. Podolaków – konserwatywnych ziemian z Galicji Wschodniej. Wśród nich należy wymienić, oprócz wspomnianego Kazimierza Grocholskiego, także Tomasza Horodyskiego, Alojzego Bocheńskiego, Kazimierza Dzieduszyckiego i Włodzimierza Cieleckiego.

Kilku członków Koła trudno przypisać do którejkolwiek z wymienionych grup. Zwraca uwagę obecność w Kole Antoniego Rogalskiego, radykalnego po-

¹²³ Zob. Załącznik nr 2.

¹²⁴ S. Koźmian, *Pisma polityczne*, Kraków 1903, s. 278; [I. Baranowski], *Pamiętniki Ignacego Baranowskiego (1840-1862)*, „Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, T. XLIX, Poznań 1923, s. 293.

sła chłopskiego z Galicji Wschodniej (Polaka) i księdza grekokatolickiego Aleksandra Dobrzańskiego¹²⁵.

Istniejące między członkami Koła różnice nie doprowadziły do jego podziału. Demokraci zostali zdominowani przez posiadających przewagę konserwatystów krakowskich i Podolaków. Mimo że Koło związało się z prawicą izby i współpracowało z Klubem Autonomistów zrzeszającym Czechów, Słoweńców i konserwatywnych polityków z Tyrolu, Smolka nie miał możliwości działania na rzecz swych planów federacyjnych. Koło faktycznie gotowe było do pewnych kompromisów z centralistami, jeśli miało to zabezpieczyć interesy Galicji ograniczone do szerokiej autonomii w oparciu o dyplom październikowy. Konsekwencją tego była także rezygnacja z radykalnych działań takich jak opuszczenie Rady Państwa. Koło prowadziło politykę legalnej opozycji, w praktyce ograniczało się jedynie do groźby opuszczenia izby, o czym świadczą próby bojkotu obrad parlamentu nad budżetem na rok 1862 i 1863. Następstwem tej polityki było stopniowe rozluźnianie związków z Klubem Autonomistów, zwłaszcza z Czechami¹²⁶.

Koło Polskie zawiązane w maju 1861 r. zdecydowanie różniło się od stowarzyszenia zrzeszającego posłów galicyjskich w latach 1848-49. Przede wszystkim narzuciło swym członkom regulamin zobowiązujący ich do przestrzegania dyscypliny. Do jedności przyczyniał się także program Koła. Brak w nim było postulatów dotyczących kwestii społecznych i praw obywatelskich¹²⁷. Zapewne nadal chciano utrzymać ogólnogalicyski charakter klubu. Świadczą o tym próby porozumienia się z grupą posłów, której przewodził Spirydion Litwinowicz, a później odmawianie jej prawa reprezentowania Galicji i namiętne polemiki, uważającego się za rzeczywistego reprezentanta Rusinów, Teodora Szemelowskiego z biskupem Litwinowiczem i księdzem Antonim Mogilnickim¹²⁸. Tym razem jednak Koło zostało zdominowane przez posłów konserwatywnych, którzy zdołali narzucić pozostałym członkom swe stanowisko i zapanować nad konfliktami.

W trakcie drugiej i trzeciej sesji pierwszej kadencji Rady Państwa (czerwiec 1863 – lipiec 1865 r.) działalność posłów polskich w Reichsracie pozostała w cieniu wypadków powstania styczniowego. Zmniejszyła się liczba posłów biorących udział w obradach i spadła ich aktywność. Jednak posłowie polscy spowodowali, że sprawa polska stała się przedmiotem dyskusji zarówno w komisji adresowej, jak i na plenum izby niższej (czerwiec 1863 r.), a także została poruszona w adresach obu izb parlamentu. Polacy łudzili się, że Austria wesprze powstanie. Później zdecydowanie krytykowali represyjną politykę ówczesnego rządu, prowadzoną w Galicji (listopad 1863 r.)¹²⁹.

Ciekawym dokumentem, wiele mówiącym o zachowaniu się deputowanych galicyjskich w Radzie Państwa w tym okresie, są dwa listy Kazimierza Grochol-

¹²⁵ J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 51-56.

¹²⁶ J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 57, 61-65; J. Zdrada, *Udział Koła Polskiego...*, s. 65-78.

¹²⁷ J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 62, 75-76.

¹²⁸ J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 60-61.

¹²⁹ H. Wereszycki, *Austria a powstanie...*, s. 181-184, 285-287; W. Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej 1864-1914*, Warszawa 1933, s. 38-39; I. Homola-Dzikowska, *Mikołaj Zybkiewicz...*, s. 28-32.

skiego do Augusta Cieszkowskiego, w latach 1860-66 prezesa Koła Polskiego w sejmie pruskim. Nie wiadomo, czy tych listów nie było więcej; w każdym razie pokazują one, że dochodziło do współpracy między posłami polskimi z zaboru austriackiego i pruskiego, a nawet próbowali oni koordynować swe działania. W liście z 18 XI 1863 r. K. Grocholski tak tłumaczył trudne położenie posłów galicyjskich w Wiedniu: *nie mogę nie wyrazić Panu Hrabiemu najserdeczniejszego podziękowania za współudział co do naszego tutejszego zachowania się. Dwulicowość rządu prześladowującego coraz namiętniej w Galicji, a występującego dyplomatycznie przychylnie niby dla sprawy naszej, ten brak wszelkiej decyzji, te ciągłe wahania się, nie mogło nie wywierać wpływu i na nasze zachowanie się. I ono stało się istotnie niepewnym, wahającym się, i poniekąd dwuznacznym, a to tym bardziej iż wątpić nie mogliśmy, że wystąpienie publiczne przeciw bezprawiom w Galicji, takowym bynajmniej nie zapobieże, a przeciwnie była obawa, czyli takie wystąpienie nie przyniesie jakiejś szkody w działaniach dyplomatycznych. Być bardzo może, że obawy nasze były (...) błahę. Na tym polu brakuje nam zapewne potrzebnego doświadczenia, a może i trafnego poglądu. Ale jeżeliśmy grzeszyli, to pewnie nie przez brak chęci, ani przez obojętność lub lekceważenie. Ciągłe i nieprzestannie zastanawialiśmy się nad naszym położeniem, ciągleśmy nad nim radzili. Każdy czuł nieznośność takiego postępowania, i śmiało powiedzieć mogę, że tylko istotne poświęcenie się zdołało utrzymać nas na tym samym stanowisku przez pięć miesięcy!*

Na koniec zaś pisze: *pozwalam sobie imieniem Koła naszego szczerze upraszać szanownych kolegów naszych poznańskich na polu tej jakkolwiek może jałowej pracy narodowej, o przyjacielskie z nami znoszenie się, o zasilanie nas swymi radami, czerpanymi z kilkunastoletniego parlamentarnego cierpliwego doświadczenia*¹³⁰.

Drugi list dotyczył współpracy w konkretnej kwestii, Grocholski pisał bowiem: *Z polecenia Koła udaję się do Pana Dobrodzieja z prośbą o łaskawe doniesienie nam, jakie stanowisko zajmie Koło Polskie w Berlinie względem kwestii szlezwicko-holsztyńskiej. Bardzo nam o to chodzi, aby postępowanie nasze, przynajmniej o tyle o ile różnorodne stosunki sejmów pozwalają, było jednakowe. (...) Z tego głównie powodu udajemy się do Koła Polskiego w Berlinie z prośbą o łaskawe doniesienie nam, jak tam postąpi, aby sprzecznym postępowaniem nie skompromitować stanowiska naszego, bo jużciż jeżeli kiedy to pewnie teraz w jedności wszystkich, i wszędzie, cała nadzieja przyszłości naszej!*¹³¹

Centralistyczna polityka gabinetu Antona von Schmerlinga nie rozwiązała istotnych problemów monarchii. W końcu listopada 1865 r. Schmerling został zdymisjonowany, zastąpił go Richard Belcredi, zwolennik przekształcenia państwa w ducha federalistycznym, mówiący o powrocie do rozwiązań proponowanych w dyplomie październikowym. Przeciwnicy centralizmu wzięli z nim swoje nadzieje. Belcredi zawiesił centralistyczną konstytucję. Oznaczało to, że dotychczasowa Rada Państwa przestała się zbierać, zwołano natomiast sejmy krajowe. Dla Galicji było to o tyle ważne, że tamtejszy sejm nie był zwoływany od stycznia 1863 r., a w okresie od lutego 1864 r. do kwietnia 1865 r. panował w prowincji stan obłężenia paraliżujący życie polityczne kraju. Nic zatem dziwnego, że zwołany w listopadzie 1865 r. galicyjski Sejm Krajowy, tak jak inne sej-

¹³⁰ List K. Grocholskiego do A. Cieszkowskiego z 18 XI 1863 r., Biblioteka Polska w Paryżu (BPP), rkps. nr Akc. 4516.

¹³¹ List K. Grocholskiego do A. Cieszkowskiego z 29 XI 1863 r., BPP, rkps. nr Akc. 4516.

my zdominowane przez autonomistów, skierował do cesarza Franciszka Józefa I adresy, w których dziękował za zmianę polityki i za ogłoszoną amnestię. Jak wskazują niektórzy autorzy, początek rządów Belcrediego i jego pierwsze decyzje przyniosły *zwrot Galicji ku Koronie, ku szukaniu pojednania z rządem austriackim*¹³².

Najbardziej bodaj znanym świadectwem narastających ówczesnie w Galicji tendencji prohabsburskich jest adres sejmu galicyjskiego z 12 XII 1866 r., kończący się słowami z *głębi serc naszych oświadczamy, że przy Tobie, Najjaśniejszy Panie, stoimy i stać chcemy*. Wzrost wśród Polaków sympatii do Habsburgów, a co za tym idzie do rządzonego przez nich państwa, jest problemem złożonym. Oceniając go, trzeba brać pod uwagę ówczesną sytuację monarchii (zwłaszcza po przegranej wojnie z Prusami), efekty polityki Belcrediego, konsekwencje klęski powstania styczniowego, sytuację wewnętrzną w Galicji, czy choćby działalność takich ludzi jak mianowany we wrześniu 1866 r. namiestnikiem Galicji Agenor Gołuchowski¹³³. Zmiany te rzutowały z pewnością na stosunek polityków galicyjskich do kwestii obesłania Rady Państwa, jak i na późniejszą postawę delegacji galicyjskiej.

Nowa Rada Państwa, która miała dokonać zmiany konstytucji, została zwołana na luty 1867 r. Zanim jednak do tego doszło, Belcredi został zdymisjonowany i jego miejsce zajął Friedrich Ferdinand Beust, który potrafił porozumieć się z pozostającymi cały czas w opozycji Węgrami. Przed Reichsratem stawiano więc nowe zadanie – zatwierdzenie ugody z Węgrami.

Sejm 1867 r., który miał się zająć przede wszystkim wyborem delegacji do Rady Państwa, rozpoczął obrady 18 II. Wcześniej politycy polscy konferowali z Czechami i innymi politykami próbującymi ich nakłonić do nieobsyłania Reichsratu. Przeważało jednak zdanie przeciwników bojkotu. Środowiska polityczne w Galicji były na tym tle podzielone. Zwolennikami ścisłej współpracy z Czechami byli konserwatyści krakowscy, z Adamem Potockim na czele, i część demokratów skupionych wokół Franciszka Smolki. Za obesłaniem Rady Państwa opowiadali się głównie posłowie z Galicji Wschodniej: szlachta, której patronował Gołuchowski, i demokraci związani z Ziemiańkowskim. Politycy ci faktycznie traktowali dualizm jako fakt dokonany¹³⁴. Mogli też liczyć na poparcie posłów ruskich i pochodzenia chłopskiego. Już 22 II 1867 r. wybrano komisję do rozpatrzenia i przedstawienia wniosków w sprawie wysłania delegacji do Rady Państwa. W komisji przewagę mieli zwolennicy Ziemiańkowskiego. Zaproponowała ona wysłanie delegacji z adresem utrzymanym w duchu federalistycznym. Przygotowano taki projekt.

Debata sejmowa nad adresem i wysłaniem delegacji odbyła się 1 i 2 III 1867 r. Przed rozpoczęciem dyskusji szczegółowej rozeszła się wiadomość, że namiestnik otrzymał z Wiednia polecenie rozwiązania sejmu, gdyby adres został uchwalony. Groźba ta przestraszyła posłów polskich. Obawiano się nowych wyborów, które mogły przynieść zmniejszenie polskiego stanu posiadania w sejmie. Go-

¹³² K. Bartoszewicz, *Dzieje Galicji...*, s. 128.

¹³³ W. Felczak, „*Przy Tobie, Najjaśniejszy Panie...*”. *W sprawie adresu Sejmu galicyjskiego z 1866 roku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, CCVI, „Prace Historyczne”, Z. 26, 1969, s. 23-35.

¹³⁴ Z. Fras, *Florian Ziemiańkowski...*, s. 92.

rączkowo naradzano się nad wyjściem z sytuacji. Komisja postanowiła wycofać adres, co też się stało. Nikt z posłów już sprawy adresu nie podniósł.

O ile łatwo pogodzono się z wycofaniem adresu, o tyle kilku posłów wystąpiło przeciw bezwarunkowemu wysłaniu delegacji. Ostatecznie sejm stosunkiem głosów 99 do 34 podjął decyzję o bezwarunkowym obeszaniu Rady Państwa. Spośród posłów, którzy głosowali przeciw wysłaniu delegacji, część przyjęła wybór do niej.

Decyzja podjęta 2 III 1867 r. nie tylko rozpoczęła nowy okres dziejów Koła Polskiego, ale przyczyniła się także do powstania nowych, trwałych podziałów w środowisku polityków polskich w Galicji. Niektórzy skłonni są przypisywać tej decyzji znacznie dalej idące konsekwencje. Uważa się bowiem, że przekreślała ona plany przekształcenia państwa Habsburgów w federację, a przyznanie autonomii Galicji uzależniała od dobrej woli rządu. Obóz autonomistów został rozbity. Czesci pozostali w opozycji i nadal bojkotowali Radę Państwa, a delegacja galicyjska była osamotniona w Wiedniu.

Trudno orzec, czy gdyby sejm galicyjski zajął stanowisko opozycyjne, udało by się zrealizować plany federalizacji Austrii. Jedno jest pewne, podobna szansa miała się już więcej nie powtórzyć.

4. Koło Polskie w parlamencie wiedeńskim w latach 1867-1868. Skład – organizacja – funkcjonowanie

Zgodnie z ustawą zasadniczą o reprezentacji państwa, ogłoszoną wraz z patentem lutowym, Galicja delegowała do Rady Państwa 38 posłów. Ta sama ustawa i specjalny dodatek do galicyjskiego Statutu Krajowego regulowały sposób ich wyłaniania¹³⁵. Delegaci Galicji wybierani byli z grona posłów sejmowych, lecz w ramach poszczególnych kurii wyborczych. Reprezentanci wirylistów i kurii wielkiej własności wybierali 13 posłów, reprezentanci izb handlowych i przemysłowych 1 posła, reprezentanci miast 6, zaś pozostałych 18 posłów wyłaniali reprezentanci gmin wiejskich. Galicyjska reprezentacja gmin wiejskich, z pozoru skromna i tak wyróżniała się na tle innych krajów monarchii, gdzie udział chłopów w delegacji do Reichsratu był procentowo znacznie mniejszy¹³⁶. Izba niższa parlamentu austriackiego w planach jej projektodawcy, Antona von Schmerlinga, miała liczyć 343 członków. Jednak w związku z opuszczeniem Rady Państwa przez reprezentantów Węgier, Siedmiogrodu i Chorwacji oraz utratą przez Austrię terytoriów Lombardii i Wenecji w 1867 r. liczyła już tylko 203 posłów. W tej sytuacji delegaci z Galicji stanowili prawie jedną piątą zasiadających w niej deputowanych.

Na skład reprezentacji galicyjskiej w Radzie Państwa wybranej w 1867 r. wpłynęły doświadczenia z okresu pierwszej kadencji Reichsratu. Posłowie polscy pamiętali podziały z początku lat 60. i związane się trzynastoosobowej grupy posłów ruskich i chłopów polskich z centralistami niemieckimi. Dzięki ści-

¹³⁵ Zob. M. Bobrzyński, W. L. Jaworski, J. Milewski, *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji. 1859-1873*, Warszawa 1905, s. 65-66, 73-74, 97-99.

¹³⁶ H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Wrocław 1986, s. 226.

słej współpracy różnych polskich środowisk politycznych, sprawnie przeprowadzonej kampanii wyborczej i współdziałaniu z namiestnikiem Agenorem Gołuchowskim udało się w trakcie lutowych wyborów 1867 r. znacznie ograniczyć liczbę Rusinów i chłopów zasiadających w nowowybranym sejmie krajowym. Dodatkowo rozbito grupę posłów ruskich, wspierając osoby o sympatiach propolskich, które weszły do sejmu¹³⁷. Dało to politykom polskim możliwość kontrolowania wyborów do Rady Państwa. Nie była ona pełna, bowiem na korzyść Rusinów i chłopów działał system kurialny. Ostatecznie jednak reprezentacja posłów ruskich wybranych do Rady Państwa była znacznie skromniejsza niż w latach 1861-65. Pozwoliło to na zachowanie w praktyce jedności delegacji galicyjskiej. Były wszakże próby zorganizowania osobnej grupy posłów ruskich wywodzących się z Galicji poza Kołem. Podejmował je ksiądz Jan Guszalewicz. W trakcie pierwszych posiedzeń izby zajmował on wraz z dwoma innymi delegatami, Janem Manasterskim i Janem Bodnarem, miejsce wśród posłów niemieckich. Jednak już podczas posiedzenia izby w dniu 24 V 1867 r. Bodnar i Manasterski mieli zająć miejsca wraz z Kołem Polskim. Ksiądz Guszalewicz wpływał ponoć jeszcze przez pewien czas na ich decyzje, lecz wkrótce posłowie ci ostatecznie przyłączyli się do Koła Polskiego¹³⁸. Protokoły wykazują, że rzeczywiście dwaj wymienieni posłowie uczestniczyli w zebraniach Koła dopiero od 1 VI 1867 r. Co prawda niezbyt często bywali na posiedzeniach, nie wyróżniali się jednak na niekorzyść na tle innych posłów włościan¹³⁹. W sprawach zasadniczych popierali stanowisko Koła, o czym świadczy ich postawa w głosowaniu nad ustawą zasadniczą o reprezentacji państwa z 21 XII 1867 r.¹⁴⁰ Zachowanie jedności delegacji było efektem świadomych działań członków Koła. Można domniemywać, że na decyzje posłów Manasterskiego i Bodnara o przyłączeniu się do Koła Polskiego wpłynęli tacy polonofilsko nastawieni reprezentanci Rusinów jak księża Tomasz Barewicz i Tomasz Polański. Pierwszy z nich w końcu maja na łamach „Neue Freie Presse” protestował przeciw twierdzeniom, że posłowie ruscy zasiadają w izbie wśród posłów lewicy – Niemców i wymieniał Rusinów w Kole¹⁴¹. Na Jana Bodnara wywierali też zapewne wpływ wyborcy, którzy na wieść, iż związał się on z księdzem Guszalewiczem, przygotowywali doń pismo w tej sprawie¹⁴². Ostatecznie spośród posłów wywodzących się z Galicji jedynie ksiądz Guszalewicz pozostał poza Kołem i regularnie zaznaczał w izbie swe odrębne stanowisko. Taka sytuacja utrzymała się do końca drugiej kadencji.

¹³⁷ J. Zdrada, *Wybory do galicyjskiego Sejmu Krajowego w 1867 roku*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie”, R. IX, 1963, s. 39-91.

¹³⁸ Notatki K. Krzeczunowicza na temat obrad Rady Państwa w 1867 r. i działalności Koła Polskiego, LBN, F. nr 59, teka nr 391, k. 79; „Czas”, nr 121 z 26 V 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 119 z 23 V 1867;

¹³⁹ J. Manasterski był obecny na 15 posiedzeniach Koła, zaś J. Bodnar na 21. Dla porównania: inny poseł chłopski I. Jakóbiak uczestniczył w 31 posiedzeniach, zaś J. Tomuś w 26. J. Manasterski był szlachcicem czynszowym z Kujdanowa koło Buczacza, można jednak sądzić, że statusem materialnym nie różnił się specjalnie od posłów pochodzenia chłopskiego.

¹⁴⁰ K. Łewyćkyj, *Istorija političnoji dumky...*, T. 1, s. 104.

¹⁴¹ List T. Barewicza do redakcji „Neue Freie Presse” z 24 V 1867 r., „Neue Freie Presse”, nr 981 z 25 V 1867 (Morgenblatt).

¹⁴² List H. Górskiego [?] do F. Ziemiałkowskiego z 26 V 1867, CPAH, F. nr 93, spr. nr 23, k. 61-62.

Grupa posłów ruskich w Kole Polskim nie była jednolita. Wśród nich można wyróżnić kilku postaw. Pierwszą reprezentowali tacy ludzie jak Bodnar i Manasterski – pozostający pod wpływem kleru greckokatolickiego, w określonych warunkach gotowi współpracować zarówno z Polakami, jak i ze środowiskami rusofilskimi niechętnymi Polakom. Druga postawa była zdecydowanie polonofilską, reprezentowali ją księża Polański i Barewicz¹⁴³. Nie należy zapominać także o zwolennikach opcji *gente Ruthenus natione Polonus*, charakterystycznej dla licznej grupy zarówno szlachty, jak i mieszczaństwa z Galicji Wschodniej. Ludzie ci, często całkowicie spolonizowani, uważali się za przedstawicieli Rusi – rozumianej jako integralna część dawnego państwa polskiego i ludności ruskiej – uważanej za szcepę, a nie za naród. W Kole można zaliczyć do tej kategorii m.in. wymienionych we wspomnianym proteście księdza Barewicza – Zygmunta Sawczyńskiego, Ludomira Cieńskiego, Włodzimierza Baworowskiego, Stanisława Polanowskiego, a nawet samego Floriana Ziemiałkowskiego¹⁴⁴. Obecność w Kole tych osób pozwalała na podkreślenie jego ogólnogalicyskiego charakteru i głoszenie, jak to robił ksiądz Barewicz, że reprezentuje ono także ludność ruską prowincji, nawet gdy nie byli w nim obecni przedstawiciele wszystkich nurtów ruskiego życia politycznego.

Do Koła Polskiego należał także jedyny przedstawiciel ludności żydowskiej z Galicji w Radzie Państwa, adwokat Maksymilian Landesberger, choć niejednokrotnie prezentował odmienne stanowisko niż pozostali jego członkowie, również w głosowaniach.

Koło Polskiego zebrało się po raz pierwszy w Wiedniu w dniu 19 V 1867 r. Większość posłów była w stolicy Austrii dwa dni wcześniej, choć niektórzy dotarli tuż przed spotkaniem¹⁴⁵. Przygotowania do posiedzenia rozpoczęto jednak co najmniej tydzień wcześniej. Szczególnie aktywnie zaangażował się w jego zorganizowanie Mikołaj Zyblikiewicz, który starał się o wynajęcie sali i o zapewnienie mieszkania posłom-właścianom. Pierwsze posiedzenie odbyło się w sali hotelu „Zum Wilden Mann”, z której Polacy korzystali prawdopodobnie już w latach wcześniejszych¹⁴⁶. Wszystko wskazuje jednak, że nie było to stałe

¹⁴³ Nie jest jasne, jakie stanowisko zajmowali wybrani do Rady Państwa we wrześniu 1868 r. J. Czaczkowski i B. Makowicz. K. Chłędowski zalicza ich do świętojunców (K. Chłędowski, *Rezolucja galicyjska*, (w:) K. Chłędowski, *Z przeszłości naszej i obcej*, Lwów 1935, s. 174), jednak obaj ci posłowie solidarnie z innymi członkami Koła Polskiego złożyli mandaty na przełomie marca i kwietnia 1870 r. Zwracano przy tym uwagę, że na B. Makowicza bezskutecznie starał się wpływać ksiądz J. Guszalewicz („Czas”, nr 77 z 5 IV 1870; „Gazeta Narodowa”, nr 92 z 5 IV 1870). Przy wyborach do sejmu w 1867 r. J. Czaczkowskiego, który był urzędnikiem, popierał polski Komitet Centralny we Lwowie („Gazeta Narodowa”, nr 28 z 2 II 1867), B. Makowicz był prawdopodobnie kandydatem niezależnym.

¹⁴⁴ Z. Frasz, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 54; S. Pijaj, *Florian Ziemiałkowski a „kwestia ruska”*, (w:) *Przez dwa stulecia XIX i XX w. Studia historyczne ofiarowane prof. Wacławowi Felczakowi*, Kraków 1993, s. 35-49.

¹⁴⁵ List F. Ziemiałkowskiego do H. Ziemiałkowskiej z 18 V 1867 r., Biblioteka Narodowa (BN), rkps. nr 2811, k. 56 i n.; list J. Sapięzyny do A. Sapięhy z 16 V 1867 r., MNK, rkps nr 1171; list L. Sapięhy do A. Sapięhy z 19 V 1867 r., MNK, rkps nr 1169; „Gazeta Narodowa”, nr 117 z 21 V 1867, nr 119 z 23 V 1867.

¹⁴⁶ List M. Zyblikiewicza do F. Ziemiałkowskiego z 12 V 1867, BN, rkps. nr 7028, k. 130; list L. Cieńskiego do M. Cieńskiej b. d. [z 19 V 1867 r.], Zakład Narodowy im. Ossolińskich (ZNiO), rkps. nr 6769/I, k. 419-422.

miejsce obrad Koła. Późniejsze posiedzenia odbywały się na ogół w hotelu „Zum Römischen Kaiser”, lub też na terenie parlamentu – w czytelni¹⁴⁷.

Brak protokołu pierwszego posiedzenia, jednak z doniesień prasowych i korespondencji jego uczestników wiemy, że nastąpiło na nim ukonstytuowanie się Koła – wybór władz i komisji izbowej kierującej posłami w trakcie posiedzeń Rady Państwa¹⁴⁸. Relacje wspominają jedynie o *pro wizorycznym przyjęciu dawnego regulaminu*. Nie ma jednak informacji o dalszych pracach nad statutem w protokołach z następnymi posiedzeń¹⁴⁹.

Przyjmuje się, że w latach 1861-73 obowiązywał członków Koła Polskiego statut z roku 1861¹⁵⁰. Należy się z tym zgodzić w odniesieniu do drugiej kadencji Reichsratu, choć jest wielce prawdopodobne, że wprowadzono do niego poprawki. Z pewnością jednak nie zmieniały one zasadniczo jego punktów¹⁵¹. Na wykorzystanie statutu z 1861 r. wskazuje sposób ukonstytuowania się Koła 19 V 1867 r. i natychmiastowy wybór tak istotnego ciała, jakim była komisja izbowa. Zgodnie z wspomnianym regulaminem, władze Koła składały się z prezesa, wiceprezesa i dwu sekretarzy, a trzyosobowa komisja izbowa była rotacyjna i jej członkowie mieli podlegać wymianie co miesiąc. W 1867 r. powielono ten schemat, wybierając prezesem Floriana Ziemiałkowskiego, wiceprezesem Jana Czajkowskiego, sekretarzami Zygmunta Sawczyńskiego i Wacława Wyrobka, zaś do komisji izbowej wybrano Adama Potockiego, Mikołaja Zybliekiewicza i Kornela Krzeczunowicza. Na pierwszym posiedzeniu Koła uznano też za obowiązującą zasadę solidarności.

Zasadniczo procedury przewidziane statutem z 1861 r. stosowano też w trakcie następnymi posiedzeń Koła. Za zastosowaniem w 1867 r. regulaminu sprzed sześciu lat przemawiają zawarte w nim rozwiązania, np. dotyczące członkostwa

¹⁴⁷ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 13 XII 1867 r. (rano); „Czas”, nr 119 z 24 V 1867.

¹⁴⁸ „Gazeta Narodowa”, nr 119 z 23 V 1867; „Czas”, nr 117 z 22 V 1867; list L. Cieńskiego do M. Cieńskiej b.d. [z 19 V 1867 r.], ZNiO, rkps. nr 6769/I, k. 419-422; list L. Sapiehy do A. Sapiehy z 19 V 1867 r., MNK, rkps nr 1169.

¹⁴⁹ Proces konstituowania się Koła na początku piątej (1873 r.) i szóstej (1879 r.) kadencji Reichsratu był dłuższy i znacznie bardziej skomplikowany. Na pierwszym posiedzeniu Koła powoływano tymczasowego prezesa i komisję do ułożenia statutu. Dopiero po zakończeniu prac przez tę komisję i przyjęciu nowego regulaminu Koło ostatecznie się konstituowało i wybierało stałe władze. Proces ten trwał często kilka miesięcy. Dla przykładu, w trakcie piątej kadencji Koło odbyło pierwsze posiedzenie w dniu 5 XI 1873 r., dyskusję nad regulaminem rozpoczęto 6 II 1874 r., zaś władze ukonstytuowały się ostatecznie 12 II 1874 r. (LBN, F. nr 59, teka nr 392, k. 1, 35-56; zob. też MNK, rkps nr 1241, k. 485 i n). Konstituowanie się Koła na początku pierwszej kadencji Rady Państwa trwało około miesiąca (J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 49; L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria II, T. 2, s. 181).

¹⁵⁰ L. Sobolewski, *Organizacja Koła Polskiego...*; zob. Załącznik nr 2.

¹⁵¹ Statut Koła z 1870 r. („Gazeta Narodowa”, nr 249 z 5 X 1870) także był oparty na statucie z 1861 r., podobnie regulamin z 1873 r. (MNK, rkps nr 1241, k. 183-193, 239-253), choć w tym wypadku widać większe zmiany. Analizując protokoły Koła z lat 1867-1868 w kwestiach szczegółowych, można dostrzec pewne odstępstwa od statutu z roku 1861. I tak np. statut mówił, że komisja izbowa składa się z trzech członków i jednego zastępcy (zob. Załącznik nr 2, punkt 12), natomiast w latach 1867-68 składała się ona tylko z trzech członków, a wybory jej nowego składu odbywały się bardzo nieregularnie (zob. Aneks nr 6). W protokołach Koła nie ma też śladu, aby przy przystąpieniu doń posłów J. Manasterskiego i J. Bodnara zastosowano wobec nich procedurę przewidzianą punktem 2 statutu z 1861 r. (zob. Załącznik nr 2). Próbę korekt w statucie podjęto na posiedzeniu Koła w dniu 5 X 1867 r. (Posiedzenie Koła Polskiego z 5 X 1867 r.). Nic jednak nie wiadomo o efektach tych działań.

Koła. Należy pamiętać, że pełna nazwa statutu z 1861 r. brzmiała *Ustawa Koła Posłów Sejmu Galicyjskiego wybranych do Rady Państwa*. W tekście tym ani razu nie użyto sformułowania: *Koło Polskie*, mówi się o *Kole*, *Kole Posłów*, *Kole Posłów Galicyjskich*. Było to zgodne z charakterem klubu. W trakcie drugiej kadencji Reichsratu zrzesał on, jak wspomniano, wszystkich (poza jednym) delegatów galicyjskich. Pewne rozwiązania przyjęte w 1861 r., gdy Koło miało *de facto* narodowy charakter, niejako na wyrost, w sześć lat później okazały się odpowiadające rzeczywistości. Po co więc było je zmieniać?

Tak jak przewidywał regulamin z 1861 r., Koło wybierało władze i komisję izbowa, o których była mowa. Działo też szereg innych komisji, zajmujących się dość szerokim wachlarzem spraw, często wykraczających poza problemy dyskutowane w Reichsracie. Wśród komisji typowych, zajmujących się bieżącą pracą izby, można np. wymienić *komisję adresową* czy *komisję do zbadania zmian konstytucji i przekazania wniosków Kołu*. Powoływano także komisje wtedy, gdy wymagał tego regulamin¹⁵², np. *komisję do porozumienia się ze stronnictwami w izbie*. Część pozostałych komisji służyła załatwieniu konkretnych spraw dla Galicji, np. była komisja zajmująca się kwestią *obniżenia cen soli w Galicji*. Mogło to jednak oznaczać także zwalczanie przeciwników politycznych, z tym mamy do czynienia w przypadku komisji do spraw *agitacji moskiewskich w Galicji*. Odrębną kategorię stanowią komisje specjalne, powstałe dla załatwienia spraw pilnych i ważnych. Taki status miała komisja zajmująca się kontaktami ze Słoweńcami i Tyrolczykami w izbie, powołana 22 VI 1867 r. Znaczącą rolę odgrywały działające poza strukturami Koła grupy nieformalne, skupiające zarówno członków delegacji, jak i innych znaczących polityków galicyjskich nie będących członkami Koła. To dziełem takiej grupy miały być żądania, przekazane Beustowi przez Koło na przełomie maja i czerwca 1867 r., będące podstawą programu Koła¹⁵³.

Z Kołem współpracowali wywodzący się z Galicji członkowie Izby Panów. Nie należeli do niego, lecz pojawiali się na jego posiedzeniach i brali udział w dyskusjach. Zdarzało się, iż uzgadniali oni z Kołem swe działania w izbie wyższej, mimo że nie mieli takiego obowiązku¹⁵⁴. Korzystano też z pomocy fachowców. Przykładem tego może być udział Euzebiusza Czerkawskiego, posła do Sejmu Krajowego i eksperta od spraw oświatowych, w debacie, jaka odbywała się w Kole w dniach 17-19 X 1867 r. nad ustawą szkolną¹⁵⁵. Obecność w czasie obrad członków Izby Panów i posłów Sejmu Krajowego galicyjskiego była zgodna ze statutem z roku 1861¹⁵⁶.

Koło decydowało o tym, który z jego członków i w jakiej komisji izbowej zasiądzie. Na jego posiedzeniach uzgadniano stanowisko obowiązujące członków klubu oraz to, kto będzie zabierał głos w danej sprawie na forum izby. W sytuacjach nagłych decyzje tego typu podejmowała komisja izbowa¹⁵⁷. Członków rozliczano tak z wystąpień w izbie, jak i w komisjach.

¹⁵² Zob. Załącznik nr 2, punkt 17.

¹⁵³ Zob. Aneks nr 1.

¹⁵⁴ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 20 XI 1867 r.

¹⁵⁵ Zob. Posiedzenia Koła Polskiego z okresu 17-19 X 1867 r.

¹⁵⁶ Zob. Załącznik nr 2, punkty 18, 19.

¹⁵⁷ To także było zgodne ze statutem z 1861 r. (Załącznik nr 2, punkty 9, 11, 12).

Jak już wspomniano, Koło na pierwszym posiedzeniu narzuciło swoim członkom zasadę solidarności. Regulamin z 1861 r. stwierdzał, że zasada ta obowiązuje członków Koła w izbie i poza nią. Wyjątek robiono jedynie dla *kwestii czysto religijnych*. Chcąc się uchylić od głosowania niezgodnego z poglądami, można było jedynie opuścić izbę. Nie wolno było także samodzielnie decydować o złożeniu mandatu¹⁵⁸. Protokoły wskazują, że w 1867 r. sprawę solidarności interpretowano w ten sam sposób. Solidarność obowiązywała w izbie, byli też do niej zobowiązani wytypowani przez Koło członkowie poszczególnych komisji¹⁵⁹. Zasadę solidarności rozciągnięto także na wyłonionych z Koła członków delegacji do spraw wspólnych z Węgrami¹⁶⁰. Członkom Koła przestał natomiast odpowiadać uchwalony w 1861 r. bardzo wąski zakres spraw, w których solidarność nie obowiązywała. Wydaje się, że część posłów chciała rozciągnąć zwolnienie od zasady solidarności także na pewne zagadnienia światopoglądowe, np. problem wykonywania kary śmierci. Miała temu służyć powołana w październiku komisja do rewizji statutu Koła¹⁶¹. W praktyce na respektowanie zasady wpływały konflikty między grupami należących do Koła posłów.

Sukces polskich stronnictw w wyborach do Sejmu Krajowego uratował jedność delegacji, nie ochronił jej jednak przed podziałami wewnętrznymi. Przyczyną podziałów nie były kwestie narodowe ani społeczne. Jak wspomniano, grupa posłów ruskich była nieliczna i zdominowana przez polonofilów. Reprezentacja włościan w delegacji była równie skromna, liczyła bowiem zaledwie cztery osoby¹⁶². Poza tym jej przedstawiciele należeli do posłów najmniej aktywnych zarówno w Kole, jak i w izbie¹⁶³. Pozbawieni przywództwa, jakie w 1861 r. stanowili duchowni unicycy, nie byli w stanie zorganizować się ani odegrać większej roli. Jeśli już włączali się w dyskusje w Kole, to w sprawach dotyczących problemów wsi¹⁶⁴. Podobnie zachowywała się również nieliczna grupa księży obu obrządków¹⁶⁵.

Ilościowo dominowała w Kole Polskim szlachta i ziemiaństwo. Zdecydowanie skromniejsza była reprezentacja mieszczaństwa i inteligencji, co nie przeszkadzało przedstawicielom tych grup odgrywać bardzo ważnej roli tak w Kole, jak i w izbie. Bodaj najaktywniejszymi posłami polskimi w drugiej kadencji Reichsratu byli M. Zyblikiewicz i F. Ziemiałkowski. Charakterystyczne, że środowisko posłów szlachecko-ziemiańskich ściśle współpracowało ze środowiskiem mieszczańsko-inteligenckim. Zbliżały ich wzajemne powiązania i interesy. Podziały w Kole przebiegały w poprzek tych grup.

¹⁵⁸ Zob. Załącznik nr 2, punkty 8, 13, 14.

¹⁵⁹ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 9 XI 1867 r.

¹⁶⁰ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 18 XII 1867 r.

¹⁶¹ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 5 X 1867 r.

¹⁶² W grupie tej było dwóch Polaków (J. Tomuś i I. Jakóbiak) oraz dwóch Rusinów (J. Bodnar i J. Manasterski). Ten ostatni, jak wspomniano, był szlachcicem czynszowym, podobnie jak zmarły 29 V 1867 r. M. Działoszyński, którego „Czas” określił jako wójta *gminy szlacheckiej Puźniki* („Czas” nr 29 z 5 V 1867). M. Działoszyński w ogóle nie pojawił się w Wiedniu. W późniejszym czasie dołączył do grupy posłów chłopskich B. Makowicz, włościanin, pełniący także funkcję pisarza gminnego.

¹⁶³ Zob. przypis nr 139 i Załącznik nr 4.

¹⁶⁴ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 22 X 1867 r.

¹⁶⁵ Do Koła należeli trzej duchowni rzymskokatolicki: A. Dittrich, S. Morgenstern, D. Sulikowski i dwaj greckokatolicki: T. Barewicz, T. Polański. Trzeci duchowny greckokatolicki, J. Guszalewicz, pozostał poza Kołem.

Zapowiedź konfliktów w delegacji widoczna była już w czasie obrad Sejmu Krajowego, który miał podjąć decyzję o obesłaniu Rady Państwa. Do delegacji galicyjskiej weszli posłowie przeciwni obesłaniu Reichsratu. To oni stanowili tzw. „mniejszość” delegacji krytyczną wobec polityki przewodniczącego Koła Ziemiałkowskiego. Grupa ta nie była stabilna. W początkach drugiej kadencji należało do niej od 8 do 11 posłów¹⁶⁶. Różnili się oni od sympatyków Ziemiałkowskiego w wielu kwestiach. Jedną z najistotniejszych były sprawy programowe. Członkowie „mniejszości” byli zwolennikami federalizmu. Utrzymywali bliskie kontakty ze środowiskami federalistów w monarchii i Słowianami, zwłaszcza z Czechami. Tymczasem politycy skupieni wokół Ziemiałkowskiego forsowali program tzw. polityki utylitarnej, co w praktyce oznaczało pogodzenie się z zaszłyimi w monarchii zmianami, wprowadzeniem dualizmu i działanie dla uzyskania jak najszerszych uprawnień autonomicznych dla Galicji¹⁶⁷. Do tego dochodziły różnice światopoglądowe. W środowisku posłów „mniejszości” przeważali konserwatyści szukający zbliżenia z podobnymi grupami w Reichsracie, np. z tzw. Grafenbank. Florian Ziemiałkowski, przekonany liberał, i liczni jego zwolennicy o podobnych poglądach nie zawsze byli z tego zadowoleni¹⁶⁸. Ziemiałkowski niejako zdominował współpracujących z nim konserwatywnych polityków z Galicji Wschodniej. Zresztą w wielu sprawach, np. w kwestii ruskiej, łatwiej znajdowali oni wspólny język z tym politykiem niż z konserwatystrami krakowskimi¹⁶⁹.

Na różnice programowe i światopoglądowe nakładały się konflikty, które można by określić jako ambicjonalne. Nie były one nowe. Ich znamiona widać już w trakcie kampanii wyborczej przed wyborami do Sejmu Krajowego w lutym 1867 r. Polskie środowiska polityczne nie stworzyły wtedy jednego nadrzędnego ośrodka kierującego kampanią wyborczą. Powstały dwa równorzędne Komitety Centralne, jeden z siedzibą we Lwowie, drugi w Krakowie. Pierwszy kierował kampanią w Galicji Wschodniej, drugi w Galicji Zachodniej. W Krakowie Komitet Centralny został opanowany przez konserwatystrów, we Lwowie zaś przez stronników Floriana Ziemiałkowskiego i Agenora Gołuchowskiego. Siłą rzeczy oba komitety lansowały odpowiadających sobie kandydatów¹⁷⁰. Nie może więc dziwić się, że w „mniejszości” delegacyjnej znalazły się głównie osoby związane z Krakowem.

¹⁶⁶ List L. Cieńskiego do M. Cieńskiej b.d. [z 19 V 1867 r.], ZNiO Wr., rkps. nr. 6769/I, k. 419-422; Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 99. Do „mniejszości” delegacyjnej można zaliczyć: Leona Chrzastowskiego, Konrada Fihausera, Piotra Grossa, Kornela Krzczunowicza, Adama Potockiego, Stanisław Tarnowskiego, Henryka i Ludwika Wodzickich, Wacława Wyrobka i Mikołaja Zyblikiewicza, który związał się z tą grupą dopiero na przełomie VII i VIII 1867 r. (I. Homola-Dzikowska, *Mikołaj Zyblikiewicz...*, s. 44-45). Nie znaczy to, że wszystkich pozostałych członków Koła należy automatycznie zaliczyć do „większości”. Posłowie pochodzenia chłopskiego i księża odnosili się do rozgrywek w Kole z pewnym dystansem. Faktem jest jednak, że częściej ulegali wpływow „większości” (list K. Krzczunowicza do K. Grocholskiego z 10 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 28-32). W późniejszym okresie, począwszy od 2. poł. 1868 r., liczba przeciwników polityki F. Ziemiałkowskiego w Kole zaczęła rosnąć.

¹⁶⁷ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 93-98; J. Buszko, *Polacy w parlamencie...*, s. 41-43.

¹⁶⁸ [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji galicyjskiej Tadeusza Czaplina z Krakowa do Feliksa Żócińskiego w Poznańskim*, Kraków 1869, s. 18.

¹⁶⁹ S. Pijaj, *Florian Ziemiałkowski a „kwestia ruska”...*, s. 35-49; J. Zdrada, *Wybory...*, s. 70.

¹⁷⁰ J. Zdrada, *Wybory...*, s. 50-55.

Porozumieniu miały przeszkadzać także konflikty personalne. Niektórzy politycy tłumaczyli zachowanie posłów krakowskich działaniami Adama Potockiego, na którego postawę miało wpływać niezaspokojenie ambicji¹⁷¹. Potocki rzeczywiście uchodził za przywódcę „mniejszości” i to on miał skłonić przeciwników wysyłania delegacji do wiedeńskiego Reichsratu, aby przyjęli mandat¹⁷².

W przededniu rozpoczęcia obrad Rady Państwa rozdźwięki między „większością” a „mniejszością” rzeczywiście musiały być duże, skoro pojawiły się obawy, że delegacja może się podzielić¹⁷³. Florian Ziemiałkowski twierdzi wręcz, że przeciwnicy obesłania Reichsratu po przyjeździe do Wiednia grozili rozłamem i związaniem osobnego *klubu polskiego*. Aby nie dopuścić do secesji miano udzielić „mniejszości” koncesji¹⁷⁴. Trudno dokładnie określić, o jakie koncesje chodzi. Można przypuszczać, że jedną z nich był podział wpływów w Kole. Jak wspomniano, na pierwszym posiedzeniu wybrano władze Koła i komisję izbowa. Prezesem został Florian Ziemiałkowski, jego zastępcą Jan Czajkowski. Obaj ci posłowie należeli do „większości”. Do komisji izbowej wybrano Adama Potockiego, Kornela Krzeczunowicza i Mikołaja Zybliekiewicza. Politycy „mniejszości” mieli więc w niej przewagę, a gdy przyłączył się do nich Zybliekiewicz, całkowicie ją zdominowali. Pozwalało im to na bezpośrednią kontrolę działań władz Koła. Nie było to najlepsze dla sprawnego jego funkcjonowania. Ziemiałkowski narzekał, że stan ten trwał dłuższy czas¹⁷⁵.

Faktem jest, iż rzeczywiście w czerwcu i lipcu 1867 r. nastąpiło zbliżenie między Adamem Potockim i Florianem Ziemiałkowskim. Jego efektem była m.in. ich wspólna podróż w sprawach politycznych do Pesztu. Nie wszyscy członkowie „mniejszości” byli z tego zadowoleni, niektórzy zarzucali nawet Potockiemu odejście od własnego programu¹⁷⁶. Konflikt między „większością” a „mniejszością” nie ustał, z czasem wręcz nasilał się. Bywało, iż o uchwale Koła decydowali posłowie chłopscy i księża, nieraz grający rolę swego rodzaju jęczyczka u wagi¹⁷⁷. Konflikt objawiał się też w izbie, dezorganizując pracę Koła, gdy np. członkowie jednej lub drugiej frakcji, łamiąc dyscyplinę, uchylali się od głosowania¹⁷⁸.

¹⁷¹ List L. Sapiehy do J. Sapieżyny z 20 V 1867 r., MNK, rkps nr 1158; list L. Cieńskiego do M. Cieńskiej b. d. [1867 r.], ZNiO, rkps. nr 6769/I, k. 447-450.

¹⁷² I. Pannenkowa, *Walka Galicji...*, s. 67.

¹⁷³ List F. Ziemiałkowskiego do H. Ziemiałkowskiej z 18 V 1867 r., BN, rkps. nr 2811, k. 56 i n.; Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 99; „Czas”, nr 117 z 22 V 1867.

¹⁷⁴ List F. Ziemiałkowskiego do S. Polanowskiego z 24 [?] I 1879 r., ZNiO Wr., rkps. nr 7921/II; [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 16.

¹⁷⁵ [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 18, 25.

¹⁷⁶ Listy S. Tarnowskiego do H. Wodzickiego b. d. [z 2 i 3 VI 1867 r.], ZNiO Wr., rkps. nr 11762/II, k. 73-76, 87-90; zob. też: list A. Gołuchowskiego do F. Ziemiałkowskiego z 28 VI 1867 r., BN, rkps. nr 7028, k. 39 i n.; odpis listu F. Ziemiałkowskiego do F. K. d'Abancourt z 29 VII 1867 r., Arch. PAN O. Kr., K III-51, j. a. 270, k. 1098-1105.

¹⁷⁷ List K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 15 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 35-36; list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 16 X 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/3), k. 50-53.

¹⁷⁸ Aneks nr 5; „Czas”, nr 169 z 26 VII 1867; „Dziennik Lwowski”, nr 89 z 21 VII 1867. Wypadki łamania dyscypliny zdarzały się także poza izbą – w komisjach izbowych (Posiedzenie Koła Polskiego z 9 XI 1867 r.).

Spory między „mniejszością” a „większością” były szeroko znane i komentowane. Stały się nawet przedmiotem rozgrywek politycznych sięgających daleko poza Galicję. Przykładem może być sprawa publikacji w „Die Debatte”. W połowie kwietnia 1868 r. ten wychodzący w Wiedniu dziennik opublikował artykuł będący napastliwym atakiem na lidera „mniejszości” Adama Potockiego. Gazeta była powiązana z politykami węgierskimi, a Polacy regularnie wspierali ją finansowo w zamian za ogłaszanie propolskich artykułów¹⁷⁹. Nie było to tajemnicą. Wkrótce w prasie pojawiły się sugestie, że tekst ten mógł być inspirowany przez polskich polityków¹⁸⁰. W parę dni później w praskim piśmie „Politik” związanym z federalistami napisano, że z artykuł będący atakiem na Adama Potockiego mógł powstać w wyniku działań dwu posłów polskich, Karola Rogawskiego i Floriana Ziemiałkowskiego¹⁸¹. Zarówno „Die Debatte”, jak i obaj wymienieni posłowie zaprzeczyli temu¹⁸². Kulisy całej sprawy nie są znane. Nie ulega jednak wątpliwości, że była ona w ten czy inny sposób związana z działalnością delegacji galicyjskiej w Reichsracie i z napięciami występującymi między „większością” a „mniejszością”. Incydent ten świadczy, jak poważne były te napięcia.

Bezpośrednią konsekwencją konfliktów w delegacji musiało być obniżenie jej autorytetu w Wiedniu. Dalsze napięcia miały pojawić się już wkrótce, podczas obrad Sejmu Krajowego w 1868 r. Nie miał co do tego złudzeń marszałek Leon Sapieha, który, obserwując delegację, pisał do przyjaciela: *Chociaż w głosowaniu trzymają się kupy, jest jednak wielkie między nimi rozbicie, stąd zakiste niechęci i przymawianie sobie. Te słowa odezwą się w naszym sejmie i nie ułatwią mi kierownictwa*¹⁸³.

Konflikty w delegacji wpłynęły też na opóźnienie powstania programu Koła i na jego kształt. O potrzebie sformułowania takiego programu dyskutowano na długo przed rozpoczęciem obrad Rady Państwa¹⁸⁴, jednak został on publicznie ogłoszony dopiero w październiku 1867 r., nosił zaś datę o dwa miesiące wcześniejszą. Zredagowano go ostatecznie 8 VIII 1867 r. Polską wersję programu opublikowała „Gazeta Narodowa”¹⁸⁵. Wiadomo, że najpierw powstał on w wersji niemieckiej i przedrukowała go praska „Politik”, która określiła go jako *Program polski*¹⁸⁶. Do autorstwa programu przyznał się Florian Ziemiałkowski, on też jest pod nim podpisany. Dalszych szczegółów o powstaniu i przeznaczeniu tekstu

¹⁷⁹ „Die Debatte”, nr 104 z 15 IV 1868 (artykuł pt. *Böse Geister!*). Na temat kontaktów Polaków z „Die Debatte”, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 28 VI 1867 r.

¹⁸⁰ Zob. np. „Czas”, nr 89 z 17 IV 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 91 z 19 IV 1868.

¹⁸¹ „Politik”, nr 111 z 22 IV 1868.

¹⁸² „Politik”, nr 116 z 27 IV 1868, nr 128 z 9 V 1868; „Czas”, nr 101 z 1 V 1868, nr 109 z 12 V 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 101 z 1 V 1868.

¹⁸³ List L. Sapiehy do M. Kraińskiego z 1 VI 1868 r., LBN, F. nr 103, spr. nr 779/IV c.

¹⁸⁴ Zob. np. „Czas”, nr 58 z 10 III 1867, nr 61 z 14 III 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 77 z 3 IV 1867, nr 55 z 7 III 1867, nr 59 z 12 III 1867; „Dziennik Lwowski”, nr 39 z 16 II 1867.

¹⁸⁵ „Gazeta Narodowa”, nr 228 z 3 X 1867; zob. Załącznik nr 3.

¹⁸⁶ „Politik”, nr 182 z 1 X 1867 (artykuł pt. *Ein polnisches Programm*). Stało się to bez wiedzy i wbrew woli podpisanego pod nim prezesa Koła Polskiego F. Ziemiałkowskiego, co może świadczyć, że i upublicznienie programu było efektem wewnętrznych intryg w Kole. Zob. list F. Ziemiałkowskiego do redakcji „Politik” z 2 X 1867 r., „Politik”, nr 185 z 5 X 1867; „Czas”, nr 230 z 6 X 1867, nr 231 z 8 X 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 231 z 6 X 1867.

dowiadujemy się z prasy. Miał on być przeznaczony dla przywódców niemieckich stronnictw w Reichsracie i służyć wyjaśnieniu stanowiska delegacji¹⁸⁷.

Wskazywano także, iż stanowi on rozwinięcie postulatów polskich, przedłożonych kanclerzowi Beustowi parę miesięcy wcześniej, na przełomie maja i czerwca 1867 r.¹⁸⁸ Tak jest rzeczywiście, choć w programie ujawnionym w październiku i dotyczącym całej Przedlitawii wcześniejsze żądania polskie rozciągnięto na inne kraje monarchii. Jak słusznie wskazano, nie padło w nim ani raz słowo „Galicja”, nie mówi się też np. o języku polskim, ale o językach krajowych. Oprócz propozycji szczegółowych rozwiązań dotyczących rozszerzenia autonomii poszczególnych krajów, w programie wiele miejsca poświęca się politycznej roli Austrii i propozycjom jej reformy. W pierwszej kwestii program mówi o konieczności stworzenia silnego państwa, powiązanego z mocarstwami zachodnimi, zdolnego oprzeć się agresywnym zakusom sąsiadów, co było zgodne z ówczesnymi postulatami większości polskich środowisk politycznych w Galicji. Jeśli chodzi o przekształcenie monarchii, program stoi na stanowisku uznania dualizmu za fakt dokonany, równocześnie jednak postuluje wprowadzenie korekt w kształcie administracyjnym części przedlitawskiej. Zaproponowane rozwiązania wydają się połowiczne i dość dziwne. Autor programu żałuje rozbicia istniejących wcześniej historycznych jednostek administracyjnych, jednak nie postuluje ich pełnego odtworzenia. Przykładowo mówi o połączeniu Moraw ze Śląskiem, nie wspominając nic o Czechach, a przecież byłoby to odtworzenie historycznego Królestwa Czeskiego. Równocześnie względami praktycznymi motywuje powstanie prowincji Ilirii, obejmującej kraje zamieszkałe w większości przez Słowian Południowych. Postulaty te, zawierające sporo elementów programu federalistów, są i tak zaskakujące jak na Ziemiałkowskiego, znanego z niechęci do tej grupy i proponowanych przez nią rozwiązań. Niechęć ta zresztą w późniejszym czasie wzrastała¹⁸⁹. Jest więc wielce prawdopodobne, że wątki federalistyczne, które pojawiły się w tzw. *Programie polskim*, są efektem wpływu „mniejszości” delegacyjnej.

Główne jego postulaty ułożono na zebraniu u Adama Potockiego, w którym brali udział zarówno posłowie do Rady Państwa, przedstawiciele „mniejszości” i „większości”, jak i polscy członkowie Izby Panów. Rozwinięto je w program w czerwcu i lipcu 1867 r., a więc w okresie, gdy stosunki między Florianem Ziemiałkowskim a Adamem Potockim układały się dobrze. Być może właśnie takie sformułowanie programu było jedną z „koncesji”, które, jak twierdzi Ziemiałkowski, musiano dać „mniejszości”, aby utrzymać jedność Koła. Potwierdzałyby to także późniejsze działania Ziemiałkowskiego jako przywódcy delegacji w latach 1867-68. Zrezygnował on z projektów przekształcenia monarchii na rzecz starań o uzyskanie konkretnych uprawnień autonomicznych dla Galicji¹⁹⁰, a więc do programu tego nie był specjalnie przywiązany.

W izbie delegacja polska zasiadła na prawicy. Była zdecydowanie najsilniejszym klubem opozycyjnym. Ze względu na absencję 14 posłów czeskich mogła liczyć jedynie na stałą współpracę z grupami, tak jak i ona zaliczanymi do pra-

¹⁸⁷ [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 22-23; „Gazeta Narodowa”, nr 228 z 3 X 1867.

¹⁸⁸ Zob. Aneks nr 1.

¹⁸⁹ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 39-43, 49-54, 93-94, 103-104, 107-119.

¹⁹⁰ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 103.

wicy sejmowej: konserwatystami z Tyrolu i Słoweńcami. Były to grupy zaledwie kilkusobowe, jednak liczone, że dzięki tej współpracy uda stworzyć się koalicję zdolną zablokować uchwalenie ustawy zasadniczej (ponad 1/3 posłów)¹⁹¹. Bardzo szybko nawiązano też formalne kontakty. Faktycznie to Polacy przyczynili się do powstania jednego klubu zrzeszającego posłów tyrolskich i Słoweńców¹⁹². Klub ten nie okazał się ani zbyt trwały, ani zbyt zdyscyplinowany, jednak posłowie z Galicji, Tyrolu i Słoweńcy w wielu sprawach zajmowali wspólne stanowisko. Postępowanie reprezentantów Galicji rzutowało na decyzje Słoweńców i Tyrolczyków. Tak było na przykład w sprawie głosowania nad adresem 5 VI 1867 r., gdy po raptownej zmianie stanowiska przez Polaków, którzy w ostatniej chwili postanowili poprzeć adres, to samo zrobili Słoweńcy i Tyrolczycy¹⁹³. Były jednak sprawy dzielące omawiane grupy. Części delegacji galicyjskiej nie odpowiadał klerykalizm i konserwatyzm współpracowników. Nie wszyscy mieli też zrozumienie dla dążeń Słoweńców¹⁹⁴. Słoweńcy obawiali się partykularyzmu Polaków, gotowych po uzyskaniu korzyści dla siebie zostawić sojuszników, i niezrozumienia przez Polaków sytuacji tzw. narodów niehistorycznych¹⁹⁵.

Koło starało się także nawiązać współpracę z poszczególnymi grupami tworzącymi tzw. partię konstytucyjną, czyli największe ugrupowanie w Reichsracie¹⁹⁶. Ze względu na jego dość luźną strukturę istniała możliwość zawierania doraźnych sojuszy w sprawach szczegółowych¹⁹⁷. W lipcu 1867 r., gdy formacja ta przeżywała kryzys, próbowali wykorzystać to Polacy. Prowadzono rozmowy zarówno z autonomistami styryjskimi, jak i z grupą posłów konserwatywnych tzw. Grafenbank¹⁹⁸. Nie przyniosło to jednak trwałych rezultatów. Niewykluczone, że do fiaska tego rodzaju sojuszy przyczyniła się niejednorodność delegacji galicyjskiej, a co za tym idzie chęć zawarcia sojuszu z kimś zupełnie innym. Gdy Florian Ziemiałkowski szukał poparcia wśród liberalnych autonomistów, Adam Potocki utrzymywał ożywione kontakty z konserwatystami¹⁹⁹.

Protokoły Koła są doskonałym źródłem pozwalającym określić aktywność poszczególnych jego członków. Już pobieżne ich przejrzenie wskazuje, że ton pracy w Kole nadawała niewielka grupa posłów. Ze strony „większości” byli to

¹⁹¹ G. Kretschmar, *Monsignore Josef Greuter und die Tiroler Konservativen*, Wien 1949, s. 99-100 (mszps pracy doktorskiej).

¹⁹² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 22 i 24 VI 1867 r.

¹⁹³ Zob. Aneks nr 1; A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy...*, s. 83.

¹⁹⁴ List F. Ziemiałkowskiego do S. Polanowskiego z 24 [?] I 1879 r., ZNiO, rkps. nr 7921/II; odpis listu F. Ziemiałkowskiego do F. K. d' Abancourt z 29 VII 1867 r., Arch. PAN O. Kr., K III - 51, j. a. 270, k. 1098-1105.

¹⁹⁵ Szerzej na temat współpracy polsko-słoweńskiej zob. A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy...*, s. 82-85, 96-103.

¹⁹⁶ G. Kolmer, *Parlament und Verfassung...*, Bd. 1, s. 266-268; K. Berchtold, *Die politische Parteien und ihre parlamentarischen Klubs bis 1918*, (w:) *Österreichs Parlamentarismus. Werden und System*, Hg. H. Schambeck, Berlin 1986, s. 142-143.

¹⁹⁷ Zob. np. Posiedzenie Koła Polskiego z 24 V 1868 r. (wieczór).

¹⁹⁸ List L. Sapiehy do M. Kraińskiego z 11 VII 1867, LBN, F. nr 103, spr. nr 779/IVc; list L. Sapiehy do J. Sapieżyny z 28 VII 1867 r., MNK, rkps nr 1158; odpis listu F. Ziemiałkowskiego do F. K. d' Abancourt z 29 VII 1867 r., Arch. PAN O. Kr., K III - 51, j. a. 270, k. 1098-1105.

¹⁹⁹ Cierpkie uwagi F. Ziemiałkowskiego na temat efektów współpracy z konserwatystami, zob. [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 18.

Antoni Golejewski, Wiktor Zbyszewski, Florian Ziemiałkowski. Wśród najaktywniejszych członków „mniejszości” można wymienić Leona Chrzanowskiego, Kornela Krzeczunowicza, Adama Potockiego i Mikołaja Zyblikiewicza. Reszta zdecydowanie od nich odstawała, choć w dyskusje w miarę często włączali się także Piotr Gross, Leonard Wężyk, Henryk i Ludwik Wodziccy. Listę aktywnie pracujących w Kole można uzupełnić o Jana Czajkowskiego i Zygmunta Sawczyńskiego, angażujących się w komisjach. Liczna grupa delegatów nigdy, bądź prawie nigdy nie zabierała głosu, mimo że regularnie bywała na posiedzeniach.

Jeszcze węższe było grono posłów galicyjskich widocznych w Radzie Państwa. Tutaj wyróżnić należy przede wszystkim Mikołaja Zyblikiewicza, poza tym Kornela Krzeczunowicza, Maksymiliana Landesbergera, Floriana Ziemiałkowskiego i Zygmunta Sawczyńskiego, a także czynnych w pracach komisji Emila Pfeiffera i Leonarda Wężyka. W Kole dominowali więc ludzie z największym politycznym doświadczeniem, bądź odpowiednim przygotowaniem, mający gruntowne wykształcenie, najczęściej prawnicze²⁰⁰. Posłom tym, poza Zyblikiewiczem, daleko było jednak do aktywności liderów izby. Ziemiałkowskiego usprawiedliwia do pewnego stopnia to, że pełnił funkcję wiceprezydenta Izby Posłów, nie zawsze więc mógł włączać się w dyskusje. Krzeczunowicz i Potocki często przebywali na urloпах²⁰¹.

Świadectwem nie najwyższej aktywności Koła w izbie jest także fakt, że nie do wszystkich z prawie pięćdziesięciu komisji wprowadziło ono swych przedstawicieli. Żaden z delegatów galicyjskich nie objął przewodnictwa komisji, udało im się uzyskać jedynie trzykrotnie stanowisko wiceprzewodniczących²⁰².

To, że tak mała była aktywność członków Koła w izbie, tłumaczy po części słaba wśród nich znajomość języka niemieckiego. Nie było to żadną tajemnicą. Ponoć, gdy planowano wspólne posiedzenia Koła Polskiego, Tyrolczyków i Słoweńców, pomysł ten upadł m.in. z tego powodu, że musiano by prowadzić je po niemiecku. Jak pisał „Czas”, język ten jest dla kilku członków delegacji naszej (...) mało przystępny²⁰³. Ubolewano, że tylko kilku deputowanych z Koła, najlepiej władających językiem niemieckim, jest w stanie dyskutować nad ustawami i wnosić w trakcie dyskusji poprawki. Brak wystarczającej znajomości języka obrad izby wytykano nawet Kornelowi Krzeczunowiczowi – miało się to ujawnić w trakcie jednej z debat²⁰⁴. Jednak nie tylko w delegacji galicyjskiej znaleźli się posłowie nie rozumiejący dyskusji izbowych. Krzeczunowicz wspomina o podobnych kłopotach posłów dalmackich i istryjskich²⁰⁵.

²⁰⁰ Tytuł doktora praw mieli J. Czajkowski, M. Landesberger, E. Pfeiffer, W. Zbyszewski, F. Ziemiałkowski, M. Zyblikiewicz; prawo studiowali także L. Chrzanowski, K. Krzeczunowicz, P. Gross, L. Wężyk, L. Wodzicki.

²⁰¹ W okresie od 20 V 1867 r. do 24 VI 1868 r. K. Krzeczunowicz przebywał na urlopie przez 6 miesięcy, a Ad. Potocki przez ponad 4 miesiące (Posiedzenie Koła Polskiego z 20 VI 1867 r., przypis nr 2).

²⁰² Wiceprzewodniczącymi komisji izbowych byli: F. Ziemiałkowski – konstytucyjnej (dopiero od 5 III 1868 r.), M. Landesberger – zajmującej się prawem o szkodach wojennych, K. Grocholski – zajmującej się reformą podatków (od powstania komisji 18 XII 1868 r.).

²⁰³ „Czas” nr 143 z 25 VI 1867.

²⁰⁴ Zob. „Czas”, nr 132 z 9 VI 1867, nr 253 z 3 XI 1867. Przed tymi zarzutami broniła K. Krzeczunowicza „Gazeta Narodowa”, nr 140 z 19 VI 1867.

²⁰⁵ List K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 16 X 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/3), k. 50-53.

Problemy językowe nie były jedynymi słabościami członków Koła. O kłopotach z dyscypliną już wspomniano. Warto jednak jeszcze zwrócić uwagę na frekwencję. Koło, po przystąpieniu doń posłów Bodnara i Manasterskiego, winno liczyć 37 członków. Tak jednak nie było. Już na początku obrad wykruszyły się cztery osoby. W dniu 29 V 1867 r. zmarł, nie pojawiwszy się w izbie, Michał Działoszyński. Ludwik Skrzyński także nie przyjechał do Wiednia, ponieważ ze względu na stan zdrowia aż do złożenia mandatu we wrześniu 1867 r. przebywał na urlopie. Dwaj następni delegaci, Konstanty Czartoryski i Alfred Potocki, złożyli mandaty na początku lipca 1867 r. Będąc członkami Izby Panów, nie mogli równocześnie sprawować funkcji posła, mimo że podjęto w tej sprawie starania nawet u cesarza. Przed zakończeniem tej części sesji Reichsratu, której dotyczyła protokoły, zrezygnował z mandatu jeszcze Alfred Hausner. Tak więc w okresie od 20 V 1867 do 24 VI 1868 r. Koło straciło aż pięciu członków. Można było uzupełnić ubytki dopiero w trakcie najbliższej sesji Sejmu Krajowego – jesienią 1868 r.

Problemem dla Koła mogły być także urlopy jego członków, zwłaszcza że na dłużej brali je, jak wspomniano, odgrywający znaczące role zarówno w Kole, jak i w Izbie Kornel Krzeczunowicz i Adam Potocki. Na dłuższym urlopie przebywał także Ludwik Wodzicki. Nieobecność części posłów musiała utrudniać prace Koła, skoro zdarzało się, że przed głosowaniami uznanymi za ważne wprowadzano zakaz opuszczania Wiednia²⁰⁶. Jak można sądzić, władze Koła miały się też innych środków, chcąc sprowadzić jego nieobecnych członków. W „Czasie” z 1 III 1868 r. ukazało się zawiadomienie, podpisane przez sekretarza Koła Zygmunta Sawczyńskiego, informujące, że Rada Państwa odbywa posiedzenia, a komisje izbowe pracują. Niewątpliwie ma to związek z absencją delegatów galicyjskich, bowiem na posiedzeniu Koła w dniu 2 III było ich tylko 21, a nie jest to najniższa frekwencja. W dniu 25 IV 1868 r. na zebraniu Koła zjawilo się zaledwie 12 posłów. W praktyce na posiedzenie Koła przychodziło zwykle dwadzieścia kilka osób. Zdecydowanie najniższa frekwencja była wśród posłów pochodzenia chłopskiego. Można przypuszczać, że podobna liczba członków delegacji galicyjskiej bywała regularnie w Izbie.

Obraz Koła, jaki jawi się na początku IV sesji II kadencji Rady Państwa, nie jest najlepszy. Mimo że w praktyce udało się utrzymać jedność delegacji galicyjskiej w ramach Koła, nie udało się utrzymać jego spójności. Koło rozbite programowo, targane sprzecznościami, do których później dołączyły się wzajemne niechęci i urazy, będące echem dawnych i nowych konfliktów, niejednokrotnie przeżywało ciężkie chwile. Jego członkowie nie zawsze dysponowali odpowiednimi do pełnionej funkcji umiejętnościami i ochotą do pracy. Kilkuletnia przerwa w obradach Sejmu Krajowego nie sprzyjała przeprowadzeniu odpowiedniej selekcji kandydatów na posłów do Rady Państwa. Należy jednak zwrócić uwagę, że nie było to czymś nowym w dziejach Koła. Podobne kłopoty pojawiały się już wcześniej.

Czy Koło różniło się pod tym względem od innych ugrupowań reprezentowanych w izbie? Trudno nam na to pytanie odpowiedzieć. Widoczne są i podobieństwa, i różnice. Niemiecka tzw. partia konstytucyjna także składała się z kilku

²⁰⁶ Zob. np. Posiedzenie Koła Polskiego z 18 XII 1867 r.

różnych żywiołów, występowały w niej kryzysy i przetasowania. Posłowie niemieccy mieli kłopoty językowe. Na czele każdej z grup stali przywódcy odgrywający dominującą rolę.

Czy członkowie Koła wyciągnęli jakieś wnioski z doświadczeń początków IV sesji? Wydaje się, że nie. Przerwa w obradach nie złagodziła konfliktów, wręcz przeciwnie – zaostrzyła je. Co prawda, gdy zaczęły się ponownie obrady w październiku 1868 r., Koło miało już nowy program – rezolucję sejmową z dnia 24 IX 1868 r. Jednak pojawiły się rozbieżności co do sposobów jego realizacji, odżyły więc ze zdwojoną siłą dawne podziały, a Florian Ziemiałkowski jako prezes Koła nie potrafił im zapobiec. Nie radził sobie też z nimi w początkach swej drugiej prezesury Kazimierz Grocholski²⁰⁷. Z czasem dopiero polityk ten doprowadził do integracji Koła i przekształcenia go w bardzo sprawnie działający organizm. Stan taki został osiągnięty jednak dopiero po kilku latach jego rządów.

* * *

Edycję protokołów oparto na jednej spośród wersji znajdujących się w archiwum Krzeczunowiczów w Lwowskie Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka (F. nr 63, spr. nr 6)²⁰⁸. Wersja ta, którą określiliśmy jako pierwotną (pierwszą), zawiera najwięcej materiałów oryginalnych. W przypadku trudności z odczytaniem tekstu z wersji pierwotnej, staraliśmy się wyjaśnić wątpliwości, odwołując się do wersji pozostałych.

Teksty protokołów zostały przytoczone w brzmieniu oryginalnym, zachowano charakterystyczne dla epoki wyrażenia i zwroty, zmodernizowano jednak pisownię i interpunkcję. Przy nazwiskach przyjęto pisownię najczęściej używaną. W stosunku do rękopisu zmieniono układ tekstu, łącząc niektóre akapity. Skróty wyrazów rozwiązano w nawiasach kwadratowych, odstąpiono jednak od rozwiązania skrótów przy tytułach i wyrazach regularnie się powtarzających. Wyrazy nieczytelne i takie, których odczyt jest wątpliwy oznaczono specjalnymi znakami. Wykaz skrótów zamieszczono osobno. Przy opracowaniu tekstu stosowano dwa rodzaje przypisów: tekstowe (oznaczone małymi literami), wskazujące podkreślenia, skreślenia, opuszczenia itp., oraz rzeczowe (oznaczone numerami). Przypisy dotyczące kolejnych posiedzeń umieszczone są pod tekstami protokołów, przy zachowaniu odrębnej numeracji w obrębie każdego protokołu.

Praca ta została przygotowana w 1997 r., ale z przyczyn niezależnych od autorów mogła się ukazać dopiero w roku 2001.

Dziękujemy wszystkim, którzy pomogli nam w przygotowaniu tego wydawnictwa, szczególnie Pani dr Barbarze Haider i Panu dr. Haraldowi Binderowi za udostępnienie nam maszynopisów swych prac przed ich opublikowaniem.

²⁰⁷ K. Grocholski sprawował funkcję prezesa Koła w latach 1861-1865, 1868-1888 z kilkumiesięczną przerwą w roku 1871 (L. Sobolewski, *Organizacja Koła Polskiego...*, s 137-138).

²⁰⁸ LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 1-4, 9-13, 16-19, 25-27, 33-34, 37-38, 54-55, 61-69, 70-80, 89, 96-101, 103-108.

Protokoły Koła Polskiego (1867-1868)

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 21 maja 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do komisji adresowej izby poselskiej. Problem wyboru komisji Koła do rozmów z F. F. Beustem. Wybór komisji Koła do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie poselskiej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezes, 2. Wyrobek sekretarz, 3. Czajkowski, 4. Krzeczunowicz, 5. Zbyszewski, 6. X. Morgenstern, 7. Zyblikiewicz, 8. Wężyk, 9. Polanowski, 10. X. Dittrich^a, 11. X. Barewicz, 12. Cieński, 13. Potocki [Adam]^b, 14. hr. Tarnowski, 15. Chrzanowski, 16. Rogawski, 17. Sawczyński, 18. Pfeiffer^c, 19. Tomuś, 20. Jakóbiak^d, 21. Gross, 22. Wodzicki hr. H[enryk], 23. Wodzicki hr. L[udwik], 24. Fihauser^e, 25. hr. Golejewski, 26. Horodyski, 27. Hausner, 28. Landesberger, 29. X. Sulikowski^f.

Przytomni także: hr. Gołuchowski namiestnik¹, Sanguszko Wład[ysław] członek Izby Panów² ks. Czartoryski Jerzy³, hr. Alfred Potocki⁴, Bocheński poseł sejmowy⁵.

Krzeczunowicz^b stawia przedmioty obrad

1. Wybór komisji dla ułożenia i przedstawienia p. Beustowi⁶ żądań naszych.
2. Wybór członków, którzy mają się porozumiewać z innymi posłami.
3. Wybór członków do wydziału adresowego i wypowiedzenie zasad, jakich się mamy trzymać przy dyskusji nad adresem.

Ziemiałkowski^b stawia pod obrady przedmiot pod 3. wymieniony, więc wybrać tych członków i wskazać jak się mają zachować w wydziale.

Krzeczunowicz^b: Nie mamy mowy tronowej, lecz w ogóle trzymać się należy w adresie w rezerwie, starać się, aby był jak najbledszy, i żadnych zasad nie przyjmować, które by z góry coś przesądzały.

Golejewski^b: Skoro nie znamy jeszcze mowy tronowej, to lepiej czekać, a nie debatować w przedmiocie nieznanym.

Chrzanowski^b żąda: 1. Wybrać członków do komisji adresowej. 2. Dać im instrukcję do porozumienia się z Węgrami, jak rozumieć należy te punkty elaboratu, które zdają się przesądzać sprawom cisleitańskim.

Ziemiałkowski^b wyjaśnia, dlaczego postawił kwestię adresową przed innymi na porządek dzienny – mniema, iż w rozprawach należy trzymać się tej zasady, żeby w adresie nic nie przesądzono, aby nas nie krępował.

Potocki^b: Powzięcie uchwały byłoby przedwczesne, więc odroczyć to aż do mowy tronowej – i ograniczyć się na wybór osób do wydziału adresowego.
 Zbyszewski^b popiera Potockiego – nie chce uchylać powyższej zasady.
 Zyplikiewicz^b także nie chce dziś uchylać o tym.

Uchwalono^b podług wniosku Potockiego.

Następnie przystąpiono do wyboru osób do wydziału adresowego, mianowicie trzech^b członków. Przy pierwszym głosowaniu kartkami otrzymali na 29 głosujących: Ziemiałkowski (28 głosów), Krzeczunowicz (17 głosów), [Adam] Potocki (17 głosów), Zyplikiewicz (17 głosów). Przy drugim wyborze (między trzema ostatnimi), otrzymali: [Adam] Potocki (19 głosów), Krzeczunowicz (19 głosów), Zyplikiewicz (16 głosów); więc obrani zostali: Ziemiałkowski, Krzeczunowicz, [Adam] Potocki⁷.

Krzeczunowicz^b wnosi punkt 2, co do wyboru komisji do uczynienia przedstawień p. Beustowi.

Golejewski^b chce przejść nad tym do ^bporządku dziennego^b.

Wniosek Golejewskiego upada.

Krzeczunowicz^b czyta pytania, jakie by chciał postawić p. Beustowi.

Zyplikiewicz^b: Lepiej zostawić inicjatywę p. Beustowi, a nam stać zapiętymi – inaczej pozycja nasza byłaby osłabiona, więc wybrać komisję, by była w pogotowiu, lecz niech ona wyczekuje sposobności. Przemawia za drugą komisją, proponowaną przez Krzeczunowicza, dla wysondowania zapatrywań się innych partii.

Gołuchowski^b dzieli zdanie Zyplikiewicza, aby rządu naprzód nie drażnić – nie stawać szorstko przez stawianie żądań z góry, ^bprzyjdzie chwila, w której sami do nas się zgłoszą, gdy nas potrzebować będą^b.

Potocki^b zgadza się z tym, z dodatkiem, aby członkowie^b nasi ^bwydziału adresowego^b mieli moralne upoważnienie do znoszenia się w danym razie i wypowiedzenia owych żądań, aby więc byli powołanymi do rozpoczęcia owych stosunków do rządu.

Chrzanowski^b [proponuje] aby komisja do wyrozumienia innych partii w izbie starała się także znosić i porozumiewać z Węgry, którzy są dziś panami sytuacji, mianowicie nie tyle z ministerstwem węgierskim, ile z naczelnikami stronnictw sejmowych, jak rozumieją w elaboracie rzeczy elastyczne i wątpliwe i czy, i do jakiego stopnia gotowi odstąpić.

Golejewski^b jest przeciwny wysłaniu komisji do p. Beusta.

Landesberger^b nie rozumie celu takiej komisji; bo gdyby p. Beust zapytał się kogo innego z posłów, czy ten ma odesłać do komisji, bo sam ma kłódkę na ustach?

Zyplikiewicz^b: Czy wybierać osobną komisję do porozumiewania się z p. Beustem ?

^bUchwalono nie wybierać^b.

Potocki^b: Czy naszym członkom wydziału adresowego dać moralne upoważnienie do zbliżenia się przy dyskusji adresowej do rządu, znoszenia i porozumiewania się w danym razie z p. Beustem i to w imieniu Koła?

^bUchwalono tak. Uchwalono^b dalej wybrać komisję do porozumienia się ze stronnictwami w izbie.

Chrzanowski^b stawia poprawkę, aby ta komisja porozumiewała się także z kierownikami węgierskimi.

Poprawka ta upada^b.

Uchwalono^b wybrać pięciu do komisji dla porozumiewania się ze stronnictwami w izbie. Do tej komisji mają należeć trzech członków komisji adresowej, a wybrano nowych dwóch w dodatku: 1. Zyblikiewicza, 2. Wodzickiego Henryka^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b Podkreślone. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d W rękopisie: Jakobik. ^e W rękopisie: Fihauzer. ^f W rękopisie: Solikowski. ^g Nad tekstem protokołu dopisek: przepisane.

¹ Agenor Gołuchowski (1812-1875), przywódca konserwatystów wschodniogalicyskich, w latach 1850-59, 1866-68 i 1871-75 namiestnik Galicji; członek Izby Panów Rady Państwa.

² Władysław Sanguszko (1803-1870), konserwatysta, poseł na sejm w latach 1861- 69, członek Izby Panów Rady Państwa.

³ Zapewne pomyłka protokolanta, chodzi najprawdopodobniej o Konstantego Czartoryskiego (1822-1891), polityka o poglądach konserwatywnych, wybranego 2 III 1867 r. posłem do Rady Państwa, który jednak, mianowany 1 IV 1867 r. członkiem Izby Panów, nie uczestniczył w obradach izby poselskiej, a na posiedzeniach Koła Polskiego bywał nieregularnie, K. Czartoryski złożył mandat do izby niższej dopiero 9 VII 1867 r. (*Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes* (SPA), Bd. 1, s. 308). Mało prawdopodobne, aby chodziło o posła na sejm galicyjski Jerzego Czartoryskiego (1828-1912), brata Konstantego, od 1867 r. posła sejmu galicyjskiego, zwolennika programu federalistycznego.

⁴ Alfred Potocki (1822-1889), ordynat łańcucki, poseł na sejm galicyjski; 2 III 1867 r. wybrany do Rady Państwa, jednak ze względu na piastowanie godności członka Izby Panów nie brał udziału w obradach izby poselskiej, w pracach Koła uczestniczył raczej jako gość, niż jako członek. Mandat posła do izby niższej złożył 11 VII 1867 r., od XII 1867 r. do I 1870 r. minister rolnictwa, od IV 1870 r. do II 1871 r. premier, namiestnik Galicji w l. 1875-83.

⁵ Alojzy Bocheński (1818-1900), poseł galicyjskiego sejmu, od 25 IX 1868 r. poseł do Rady Państwa.

⁶ Friedrich Ferdinand Beust (1809-1886), polityk saski i austriacki, od X 1866 r. austriacki minister spraw zagranicznych, od II 1867 r. prezes ministrów, minister spraw zagranicznych, wewnętrznych i policji, od VI 1867 r. kanclerz państwa.

⁷ Komisja adresowa izby poselskiej została wybrana na trzecim posiedzeniu izby, 24 V 1867 r., w jej skład weszli wszyscy wytypowani przez Koło Polskie posłowie (SPA, Bd. 1, s. 19).

⁸ Taki tryb kontaktów z innymi klubami przewidywał 17. punkt regulaminu Koła Polskiego.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 maja 1867 r.

Mowa tronowa, kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Adres izby poselskiej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Czajkowski, 3. Krzczunowicz^a, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski^b, 6. X. Morgenstern^c, 7. X. Dittrich^d, 8. Horodyski, 9. X. Barewicz^e, 10. Sawczyński, 11. Pfeiffer^f, 12. Cieński, 13. Gross, 14. Tarnowski, 15. Chrzanowski, 16. Polanowski, 17. Hausner, 18. Landesberger, 19. Zyblikiewicz, 20. Wodzicki Lud[wik], 21. Potocki Adam, 22. Potocki Alfred, 23. Wodzicki Henryk, 24. Golejewski, 25. Fihauer, 26. Rogawski, 27. Wyrobek.

Przedmiot:^a Rozbiór mowy tronowej¹.

Krzczunowicz^a: Jeżeli „vor Allem” przyczynimy się do uchwalenia ugody z Węgrami, odpowiedzialności ministrów² i zmiany § 13³ – wtedy ^azapadnie

klamka^a, a potem o naszą autonomię dbać nie będą. Trzeba więc sposób ^arozszerzenia autonomii wciągnąć do dyskusji nad^a przedmiotem organizowania stosunku Węgier do monarchii.

Chrzanowski^a widzi niebezpieczeństwo w tym, że mowa tronowa objawia zamiar rozszerzenia autonomii krajowej, lecz tylko „im Wege der Vereinbarung mit dem Reichsrat”, bo Rada Państwa może przesądzać prawom naszym.

^aPotocki Adam^a sądzi, że wypada z dwóch przeciwników wybrać jednego na sprzymierzeńca, albo rząd za sprzymierzeńca przeciw większości Rady Państwa, albo tę większość przeciw rządowi. Mówca byłby za pierwszym sprzymierzeńcem, bo to zgodniejsze z naszym stanowiskiem i cena będzie mniejszą. Są punkty, od których nam, jako od ultimatum, nie należy odstąpić:

1. aby skład dzisiejszego Reichsratu nie zmienił się z wyborów sejmowych na wybory bezpośrednie.
2. aby delegacja dla spraw z Węgrami wspólnych nie była wybierana z Reichsratu jako takiego, lecz aby składała się z delegacji sejmowych, albo wprost z sejmów krajowych, albo (jako ustępstwo z naszej strony) przez delegacje krajowe w Reichsracie wybranych; inaczej bowiem zniknie w delegacji państwowej autonomiczne stanowisko kraju naszego.

Gross^a, wchodząc w myśl Krzeczunowicza, sądzi, że komisja adresowa winna starać się podnieść w odpowiedzi na mowę tronową ów ustęp co do autonomii, aby nie tylko nie był pominięty lub osłabiony, ale owszem ^asilniej uwydatniony^a w myśli naszego zapatrywania się na tę rzecz. Inaczej winniśmy stanąć w bezwarunkowej opozycji ^aprzeciw poprzednim^a ustępom.

^aWodzicki L[udwik]^a sądzi, że trzeba postawić poprawkę która by wyrażała myśl naszą – lecz nie czynić opozycji bezużytecznej.

Zybkiewicz^a nie myśli o rozszerzeniu autonomii – bo (wysyłając z sejmu delegację) wybieraliśmy tylko z dwojga złego zło mniejsze, a zło nie rodzi nic dobrego; – byłby szczęśliwy, gdybyśmy nic nie uronili z tego co mamy – a po dzisiejszej mowie tronowej ma pewność, że z tym ideałem wróci do domu⁶.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: ks. Solikowski. W rękopisie protokołów na określenie duchownego stosowano przeważnie skrót: X. Zapis ten utrzymano, m.in. w celu odróżnienia od skrótu: ks. oznaczającego księcia. ^c W rękopisie: Ks. Morgenstern. ^d W rękopisie: Ks. Ditrych. ^e W rękopisie: Ks. Barewicz. ^f W rękopisie: Pfeifer. ⁶ Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ Mowa tronowa została wygłoszona przez cesarza Franciszka Józefa I na 2. posiedzeniu izby niższej Rady Państwa w dniu 22 V 1867 r. (SPAII, Bd. 1, s. 15-16).

² Kwestia odpowiedzialności ministrów przed parlamentem nie była jasno określona w prawodawstwie austriackim. Wprawdzie Franciszek Józef I w orędziu z roku 1862 stwierdził, iż ministrowie są odpowiedzialni przed parlamentem, kończąc z sytuacją istniejącą od 1851 r., gdy orzeczono, że ministrowie odpowiadają jedynie przed monarchą, jednak aż do lipca 1867 r. nie było ustawy precyzującej zakres odpowiedzialności ministrów i tryb pociągania ministrów do odpowiedzialności (O. Balzer, *Historia ustroju Austrii w zarysie*, Lwów 1908, s. 434-435). Ustawa o odpowiedzialności ministrów (*Gesetz über die Verantwortlichkeit der Minister*) została uchwalona, przy poparciu członków Kola Polskiego na 24. posiedzeniu izby w dniu 23 VII 1867 r. (SPAII, Bd. 1, s. 531), otrzymała sankcję cesarską 25 VII 1867 r.

³ Wypowiedź K. Krzeczunowicza dotyczy paragrafu 13. *Ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r.* Paragraf ten określał, w jakich okolicznościach i na jakich warunkach rząd może wydawać zarządzenia w przedmiotach należących do kompetencji Rady Państwa. Ówczesnie w praktyce, gabinet po wydaniu takiego zarządzenia zob-

wiązany był jedynie do poinformowania izby o powodach swej decyzji i jej rezultatach, stąd dyskusje o zmianie.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1867 r.

Adres izby poselskiej, stanowisko wobec patentu lutowego. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Golejewski, 4. Krzczunowicz^a, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. Cieński, 8. X. Morgenstern, 9. X. Dittrich^b, 10. Sawczyński, 11. Pfeiffer^c, 12. Gross, 13. hr. Tarnowski, 14. Polanowski, 15. Chrzanowski, 16. X. Barewicz, 17. Landesberger, 18. Horodyski, 19. hr. Potocki Alfred, 20. hr. Potocki Adam, 21. hr. Wodzicki Henryk, 22. Fihauser^d, 23. Rogawski, 24. Czajkowski, 25. Zyblikiewicz, 26. Węzyk, 27. hr. Wodzicki Ludwik, 28. Hausner.

Przedmiot:^a Dalsza dyskusja nad adresem.

Wniosek Krzczunowicza do rozbioru: jak mamy uważać patenta lutowe¹ w debatach adresowych?

Krzczunowicz^a wnosi, aby kto z Koła naszego wypowiedział, ^aże nie możemy uznać ciągłości ustawy^a lutowej i nie możemy uznać, że ta ustawa jest dziś obowiązującą.

Zyblikiewicz^a wnosi: odroczyć uchwałę nad wnioskiem Krzczunowicza, dopóki nie wysondujemy opinii, zwłaszcza nie usłyszymy głosów w komisji adresowej.

Krzczunowicz^a prosi, aby głosowanie podzielić na dwie części:

1. pro foro interno i jako wskazówka dla naszego prywatnego zachowania się poza Kołem, wnosi uchwałę: „że stoimy przy zapatrywaniu się wyrażonym ^aw adresach sejmowych^a co do mocy obowiązującej patentów lutowych²”.

2. aby kto z naszej strony wypowiedział wyraźnie, że „nie możemy uznać ciągłości ustawy lutowej pod względem reprezentacji państwa i zgromadzenie Reichsratowe uważać możemy tylko jako środek do porozumienia się co do przyszłego ustroju państwowego”.

Na wniosek Zyblikiewicza uchwalono odroczyć^a uchwałę nad tymi wnioskami.

Drugi przedmiot: wczorajsze wnioski ^aPotockiego Adama^a.³

1. Wniosek pierwszy, aby skład dzisiejszego Reichsratu nie zmienił się z wyborów sejmowych na bezpośrednie.

^aUchwalono jednomyślnie^a.

[2.] Wniosek drugi Potockiego, aby orzec, że takie jest zapatrywanie się nasze, że przyjęcie przez Radę Państwa prawa, mocą którego delegacja do Reichsenatu⁴ (dla spraw wspólnych z Węgrami) byłaby tylko wynikiem Reichsratu, jako ciała jednolitego – zmuszałoby nas do wystąpienia i zerwania z Reichsratem, wyjąwszy [w] przypadku, gdybyśmy mieli świadomość, że rząd będzie przy nas i takiej ustawie nie da sankcji. W najgorszym razie zrobić tę koncesję

ostateczną, aby członkowie delegacji do Reichssenatu wychodzili z wyboru z delegacji sejmowych Reichsrat składających – i to z wyboru nie przez cały Reichsrat, lecz przez pojedyncze delegacje dokonanego.

Gross^a wnosi, aby dyskusję nad tą kwestią odroczyć i przekazać ją do komisji z pięciu⁵ dla przedłożenia przedyskutowanych i sformułowanych wniosków.

^aWodzicki Ludwik^a widzi we wniosku dwie części: a. że takie jest nasze zapatrywanie, b. że to jest nasze ultimatum. Co do a. zgadza się i widzi jednomyślność w Kole. Co do b. żąda odroczenia uchwały. Nadto wnosi, aby dać komu upoważnienie do poufnego wyrozumienia mężów wpływowych węgierskich, czy wypowiedziana w elaboracie węgierskim co do tego punktu zasada, przesądzająca wybór delegacji reichsratowej, jest przesądzającą, czy też skłonni są do przyjęcia naszej myśli, co do sposobu wyboru delegacji do Reichssenatu. Skąd możemy uzyskać poparcie silniejsze.

Chrzanowski^a chce, aby wniosek Wodzickiego był poprawką (czyli dodatkiem) do wniosku Potockiego.

Potocki cofa część b.⁶ wniosku, więc odstępuje od tego, aby już dziś uchwalić, iż to jest ultimatum.

Gross^a odstępuje od wniosku swojego.

Wniosek ad. a.⁷ uchwalony jednomyślnie. Wniosek Wodzickiego dodatkowy przyjęty^c.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d W rękopisie: Fihauzer. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ Patent lutowy z 26 II 1861 r. wraz ze statutami krajowymi dla poszczególnych prowincji.

² Sejm Krajowy galicyjski z niechęcią odnosił się do patentu lutowego, wyrazem tego były choćby głosy posłów w trakcie dyskusji nad kwestią obesłania Rady Państwa w czasie posiedzenia sejmu 26 IV 1861 r. (*Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu krajowego galicyjskiego we Lwowie odbytych od dnia 15 do 26 kwietnia 1861 r.*, Lwów 1861, s. 491–497). W kolejnych adresach sejmowych (np. z 23 XI 1865 r. i 10 XII 1866 r.) znalazło się wyraźne nawiązanie do dyplomu październikowego i krytyka polityki centralizacji. Niechęć do patentu lutowego widać też w projekcie adresu opracowanym przez komisję sejmową i przedłożonym sejmowi w dn. 1 III 1867 r., który nie został jednak uchwalony (M. Bobrzyński, W.L. Jaworski, J. Milewski, *Z dziejów odrodzenia...*, s. 129–133).

³ Chodzi o wnioski Adama Potockiego stawiane na posiedzeniu Koła w dniu 22 V 1867 r., a więc wnioski przedwczorajsze.

⁴ Delegacja wspólna austriackiej Rady Państwa i sejmu węgierskiego.

⁵ Komisja do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 21 V 1867 r.

⁶ W drugim wniosku [2.] złożonym przez Adama Potockiego nie wydzielono części a. i b. Z kontestu wynika, że Potocki zrezygnował z ультимatywnego stawiania kwestii wystąpienia posłów polskich z Rady Państwa w przypadku uchwalenia, że delegacja do rozmów z Węgrami będzie wyłaniana przez Reichsrat, co Ludwik Wodzicki nazwał częścią b. wniosku.

⁷ Po wycofaniu się Adama Potockiego z ультимatywnego stawiania kwestii sposobu wyboru członków delegacji wspólnej przyjęto łagodniejszą formę jego drugiego [2.] wniosku, co Ludwik Wodzicki określił jako część a.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 maja 1867 r.

Stanowisko wobec patentu lutowego. Adres izby poselskiej, stosunek do postulatów węgierskich. Wybór komisji Koła „do poruszania kwestii językowej w dziennikach”.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Golejewski, 4. Krzczunowicz, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Sawczyński, 9. Pfeiffer^a, 10. Gross, 11. hr. Tarnowski, 12. Chrzanowski, 13. Ditrich^b, 14. hr. Baworowski, 15. Horodyski, 16. Landesberger, 17. X. Barewicz, 18. Cieński, 19. Zyplikiewicz, 20. Węzyk, 21. Fihauser^c, 22. Polanowski, 23. Rogawski, 24. hr. Wodzicki Ludwik, 25. Tomuś, 26. Jakóbk, 27. hr. Potocki Adam.

Przytomni także członkowie Izby wyższej: ks. Sapieha Leon¹, Czartoryski [Konstanty]², Potocki Adam³, Jabłonowski ks. Karol⁴, Sanguszko ks. Władysław.

A. Przedmiot:^d O ciągłości konstytucyjnej ustawy lutowej.

Krzczunowicz^d stawia wniosek (odroczone na posiedzeniu 24 maja), aby uchwalić przynajmniej^d pro foro interno: „co do zapatrywania się na moc prawną konstytucji lutowej Koło stoi przy adresach Sejmu Krajowego, więc ^dnie uznaje ciągłości prawnej^d tej konstytucji co do reprezentacji państwa i widzi w zgromadzeniu teraźniejszym jedynie tylko środek^d do porozumienia się względem przyszłego ustroju konstytucyjnego państwa”.

Golejewski^d [proponuje] odroczenie rozpraw i uchwały, a względnie przejście do porządku dziennego nad tym wnioskiem.

^dWniosek Golejewskiego przyjęty^d.

B. Drugi przedmiot: Adres.

Krzczunowicz^d: Najważniejszą w adresie sprawą jest węgierska. Dwa są odcienie co do wypowiedzenia w adresie zdania o tej sprawie: a. czy należy przyjąć już elaborat węgierski⁵ w zasadzie. b. czy też elaborat ten przyjąć tylko jako podstawę do dalszych rokowań między sejmem węgierskim a Radą Państwa. Które więc z tych zdań przyjmuje Koło za swoje i podług którego z nich upoważnia członków swoich do przemówienia w komisji adresowej?

Chrzanowski^d jest za przyjęciem elaboratu w zasadzie, po porozumieniu się poprzednim z Węgrami względem tłumaczenia na naszą korzyść punktów elaboratu, tyjących się sposobu wyboru delegacji do Reichssenatu; że zaś Węgrzy byliby skłonni do interpretowania elastycznego punktów elaboratu w tym względzie na korzyść naszą, świadczy to, że sami odstępując dziś od zasady w punkcie 38 wypowiedzianej (że delegacja z Reichstagu ma być wybraną), przyznają już Kroatom prawo oddzielnego wyboru członków delegacji⁶.

Zbyszewski^d jest także za przyjęciem elaboratu w zasadzie.

Ziemiałkowski^d zwraca uwagę, że kwestie co do sposobu wyboru^e członków delegacji nie są w elaboracie policzone do spraw wspólnych, że zatem Węgrzy w tych kwestiach ^dnie będą już mieli głosu stanowczego^d, skoro elaborat raz przyjmujemy w zasadzie, że przeto porozumiewanie się z Węgrami co do ich zapatrywania się na te kwestie i staranie pociągnięcia ich do tłumaczenia tych kwestii na naszą korzyść ^dnie miałyby^d w takim stanie rzeczy praktycznego celu i skutku.

Gross^d także przemawia za przyjęciem elaboratu w zasadzie.

Krzeczunowicz^d sądzi, że dziś nie można stanowczo uchwalać przyjęcia elaboratu w zasadzie i lepiej już zostawić komisji wolne ręce bo:

1. Koło już uchwaliło, że wybór delegacji dla spraw wspólnych ma nastąpić z sejmów.

2. Mówca chce przedłożyć Kołu do uchwalenia, że w adresie ma być mowa o rozszerzeniu autonomii krajowej i ma być wypowiedziane żądanie, aby razem^d z propozycjami rządowymi co do zmiany konstytucji przedłożony był także projekt rozszerzenia autonomii. Obawia się więc mówca, aby przez przyjęcie elaboratu węgierskiego w zasadzie nie przesądzone tamtym dwom kwestiom.

^dWodzicki Ludwik^d także nie chce stanowczo wypowiadać zdania w kwestii elaboratu i nie wiązać taką uchwałą naszych członków w komisji adresowej, lecz zostawić sobie wolne pole do dalszych działań, bo dziś sobie nie możemy powiedzieć, czy przyjęcie elaboratu w zasadzie byłoby dla nas korzystnym lub zgubnym. Polecieć przeto naszym członkom w komisji, by się rozpatrzyli w zapatrywaniach się innych frakcji w komisji adresowej i w ich interpretowaniu punktów wątpliwych.

Zbyszewski^d [jest] za odroczeniem stanowczej uchwały względem elaboratu; wnosi przechodzić elaborat paragrafami.

Zybliekiewicz^d: Węgrzy nie wdadzą się ^dw sposób wyboru delegacji^d reichsratowej. Przez przyjęcie elaboratu w zasadzie ^dnie przesądzi się nic^d owej kwestii co do wyboru delegacji, bo Węgrzy chcą się tylko znoś z delegacją, jak zaś będzie wybrana, to im jest obojętnym. Zostawić rzecz (co do przyjęcia lub nieprzyjęcia elaboratu w zasadzie) taktyce naszych członków komisji, którzy mogą sondować stronnictwa i robić się drogimi.

Ziemiałkowski^d: Przyjęcie elaboratu w zasadzie nie przesądza w niczym kwestii autonomii, dlatego obawa Krzeczunowicza jest płonna. Może trzem naszym członkom w komisji adresowej wypadnie z taktyki głosować przeciw^d przyjęciu elaboratu w zasadzie, a to, aby coś wytargować od rządu, lecz stąd nie wypada, abyśmy jako Koło w izbie nie mieli głosować za^d przyjęciem, bo na to wszyscy się zgodzimy, że go w zasadzie przyjąć wypada. Więc dla taktyki zostawić komisji wolne ręce, lecz że to ma być tylko taktyka, i że my w zasadzie elaborat przyjmujemy, to powinno zostać w tajemnicy^d, inaczej wydalibyśmy broń z rąk własnych.

Uchwalono:^d

1. Podług wniosku Zbyszewskiego przechodzić elaborat węgierski paragrafami.

2. Nie powziąć dziś żadnej uchwały, lecz rozprawy mają służyć do wyjaśnienia kwestii.

3. Zachować tajemnicę względem postępowania w kwestii elaboratu.

Zybliekiewicz^d: wnosi wybrać komisję do poruszania kwestii językowej w dziennikach.

Uchwalono^d podług wniosku i wybrano komisję z sześciu członków: Sawczyński, Tarnowski, Barewicz, Gross, Wodzicki Ludwik, Chrzanowski^f.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone. ^e Skreślone jedno nieczytelne słowo. ^f Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ Leon Sapieha (1803-1878), działacz gospodarczy, polityk galicyjski; od 1861 do 1875 marszałek Sejmu Krajowego; członek Izby Panów Rady Państwa.

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 21 V 1867 r., przypis nr 3.

³ Prawdopodobnie pomyłka sekretarza; chodzi z pewnością o Alfreda Potockiego.

⁴ Karol Jabłonowski (1807-1885), polityk konserwatywny; w 1848 r. należał do Rady Przybocznej (tzw. Beiratu) gubernatora F. Stadiona i przewodniczył Towarzystwu Ziemiańskiemu, od 1861 r. członek Izby Panów Rady Państwa.

⁵ Elaboratem węgierskim nazywano *Artykuł XII ustawy węgierskiej z r. 1867 o sprawach wspólnych krajom korony węgierskiej i innym krajom zostającym pod rządami Najjaśniejszego Pana, i sposobie ich traktowania*, przyjęty ostatecznie przez Węgrów w lipcu 1867 r. (*Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, red. J. Piwocki, Lwów 1899, T. 1, s. 31-42).

⁶ Paragraf 38 *Artykułu XII ustawy węgierskiej z r. 1867...* mówił, iż węgierska delegacja do załatwienia spraw wspólnych monarchii winna być wybrana przez sejm węgierski i nie może być krępowana wcześniej otrzymanymi instrukcjami, jednakże w IV 1867 r. w sejmie węgierskim czołowy polityk peszteński, Ferenc Deák, ogłosił projekt ugody węgiersko-chorwackiej gwarantujący Chorwatom posiadanie własnych przedstawicieli w delegacji węgierskiej do załatwienia spraw wspólnych monarchii. Projekt ten był ówczesną podstawą polityki Węgrów wobec Chorwacji (W. Felczak, *Ugoda węgiersko-chorwacka 1868 r.*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 160-161).

⁷ Chodzi zapewne o inspirowanie artykułów wspierających polskie starania na rzecz uzyskania sankcji cesarskiej dla ustawy o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich, uchwalonej przez sejm krajowy w trakcie posiedzenia 31 XII 1866 r., a prowadzącej w praktyce do polonizacji szkolnictwa galicyjskiego.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 31 maja 1867 r.

Adres izby poselskiej. Żądania przedstawione F. F. Beustowi. Wzmocnienie komisji adresowej Koła. Udział przedstawicieli Koła w koronacji Franciszka Józefa w Peszcie.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Krzczunowicz^a, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Tomuś, 9. Jakóbiak, 10. Pfeiffer^b, 11. Landesberger, 12. hr. Tarnowski, 13. Dittrich^c, 14. Chrzanowski, 15. Rogawski, 16. Czajkowski, 17. Polański, 18. Sawczyński, 19. Polanowski, 20. Horodyski, 21. hr. Wodzicki Ludwik, 22. Zyblikiewicz, 23. Cieński, 24. Fihauzer^d, 25. hr. Baworowski, 26. hr. Potocki Adam.

Przytomni także członkowie Izby Panów: Sapieha ks. Leon, Sanguszko ks. Władysław, Gołuchowski hr. Agenor namiestnik.

Krzczunowicz^a zdaje sprawę z czynności komisji adresowej.

Chrzanowski^a zarzuca, czemu nie zapowiedziano votum mniejszości.

Członkowie komisji¹ tłumaczą, że nie było czasu do zastanowienia się i wyrobienia takiego votum.

^aWodzicki Ludwik^a mniema, że należy:

a. albo w ogólnej dyskusji przez jednego mówcę wyrazić, dlaczego przeciw całemu adresowi głosować będziemy,

b. albo stawiać szereg poprawek i tym nacechować nasze stanowisko.

Zyblikiewicz^a: Adres ten jest nie na czasie i za szorstki. Trzeba przyjąć te ustę-

py, które nam dogadzają, do innych stawiać poprawki, a dopiero jeżeli te upadną, głosować przeciw^a całemu adresowi.

Ziemiałkowski^a odczytuje punkty żądań naszych, przedłożone p. Beustowi², podzielone na 3 kategorie – dla uwzględnienia przy dyskusji adresowej.

Golejewski^a: Nie mamy jeszcze adresu, więc nie możemy dyskutować.

Krzeczunowicz^a: Nie można przy dyskusji generalnej oświadczyć z góry, że przeciw całemu adresowi będziemy głosować, bo już za ustępem co do ugody z Węgry będziemy musieli głosować, lecz w myśl uchwał w Kole powziętych winniśmy w dyskusji ogólnej nacechować nasze stanowisko, potem wnosząc wygotowane w myśl uchwał naszych poprawki, głosować za ustępami, które nam dogadzają, a dopiero w trzecim czytaniu głosować przeciw całemu adresowi.

Rogawski^a [wnosi] aby naszą komisję³ wzmocnić dwoma (Wodzicki i Zybliekiewicz) i polecić jej sformułowanie poprawek i przedstawienie ich Kołu.

Zybliekiewicz^a [opowiada się] za wnioskiem Rogawskiego^a który został przyjętym^a.

Wodzicki^a Lud[wik] stawia kwestię co do udziału naszego przy koronacji węgierskiej, aby to nas nie zastało nieprzygotowanych.

Tę kwestię odroczone^a.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Ditrych. ^d W rękopisie: Fihauzer.

¹ K. Krzeczunowicz, Ad. Potocki, F. Ziemiałkowski, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 21 V 1867 r.

² Zob. Aneks nr 1.

³ Rolę komisji adresowej Koła Polskiego pełnili członkowie Koła pracujący w komisji adresowej izby niższej Rady Państwa (Ad. Potocki, K. Krzeczunowicz, F. Ziemiałkowski) wytypowani przez Koło na posiedzeniu w dniu 21 V 1867 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 1 czerwca 1867 r.

Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami.

Obecni: 1. Czajkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Krzeczunowicz, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Jakó-bik, 9. Bodnar, 10. X. Manasterski¹, 11. X. Barewicz, 12. hr. Tarnowski, 13. X. Dit-trich^a, 14. Chrzanowski, 15. Rogawski, 16. Polanowski, 17. hr. Wodzicki Ludwik, 18. Sawczyński, 19. Horodyski, 20. hr. Baworowski, 21. Zybliekiewicz, 22. Fihau-ser, 23. Polański, 24. Tomuś.

Przytomni także członkowie Izby Panów: hr. Gołuchowski namiestnik, ks. Sa-pieha Leon, ks. Czartoryski [Konstanty]

Krzeczunowicz^b przedstawia sformułowane poprawki do adresu^c ². Zamiast pierwszych 5 ustępów proponuje jeden: „Euere Majestät haben in Ihrer Weisheit u[nd] Gerechtigkeit durch die Einberufung des Reichsrates ^bden Weg zur Vere-inbarung^b einer lobens- u[nd] entwickelungsfähigen Verfassung für die in die-sem Reichsrat vertretenen Königreiche u[nd] Länder angebahnt“.

Chrzanowski^b proponuje zmianę: „für die nicht zur ungarischen Krone gehörigen Länder” zamiast „für die im Reichsrat vertretenen”.

Krzeczunowicz^b zgadza się zupełnie na tę stosowną zmianę, która wyklucza lepiej przypuszczenie centralizacji i nie stawia nas szorstko wobec Czechów, którzy nie są zastąpieni w Radzie Państwa.

Zbyszewski^b sprzeciwia się całej poprawce, bo słowami: „Vereinbarung ... angebahnt” zaprzeczamy istnieniu patentów lutowych, a przecież ^bjest prawdą, że Verfassung^b jest „wiederhergestellt”.

Zyblikiewicz^b [opowiada się] za poprawką; to nieprawda, że „Verfassung” jest „wiederhergestellt” – poprawka zawiera czysto prawniczą i faktyczną prawdę.

Golejewski^b [występuje] przeciw poprawce, bo my w tej poprawce idziemy dalej, niż chcemy, gdyż w niej uważamy Radę Państwa za konstytuante.

Zyblikiewicz^b przyznaje słuszność obawy Golejewskiego co do konstytuauty, lecz mniema, że wyraz „Vereinbarung” uchyla tę obawę; bo to nie jest „Beschlussfassung”.

Chrzanowski^b nie dzieli tej obawy, lubo prawdą jest, że Reichsrat obecny jest w istocie konstytuanta, skoro zmienić ma konstytucję.

Horodyski^b jest za opuszczeniem pierwszych pięciu ustępów adresu bez wnoszenia poprawki żadnej, więc zacząć adres tylko od ustępu 6-go, z tą modyfikacją, aby zamiast „unter solchen Verhältnissen” proponować „dem erhabenen Ruf E[urer] M[ajestät] folgend treten wir zusammen im wollen Bewußtsein...”

Krzeczunowicz^b lubo nie podziela obaw co do konstytuauty, to jednak zgadza się z myślą Horodyskiego; imieniem komisji, cofa poprawkę komisji i przyłącza się do wniosku Horodyskiego, który zostaje przyjęty^b.

Chrzanowski^b do ustępu 8-o poddaje pod rozważenie, czyby po słowie „Tatsache” (der Herstellung der ungarischen Verfassung) nie dać: „welche wir als eine Anerkennung historischer Rechte begrüßten”.

^bWodzicki Lud[wik]^b nie znajduje korzystnym takiego nacechowania naszego stanowiska już dziś, bo to by nam ręce wiązało.

Rogawski^b stawia uwagę Chrzanowskiego jako wniosek.

Krzeczunowicz^b mniema, że naszą przyjaźń dla Węgrów możemy nacechować w mowach, a nie stawiać tej poprawki.

Poprawka do ust[ępu] 8-o upadła^b.

Co do ustępu 9 proponuje komisja opuścić, to jest głosować przeciw temu ustępowi.

Uchwalono zgodnie z wnioskiem.

W ustępie 11 proponuje Chrzanowski^b poprawkę, aby zamiast: „von uns vertretenen” proponować „der nicht zur S[ankt] Stephans-Krone gehörigen Länder”.

Zyblikiewicz^b sprzeciwia się, bo trudno argumentować i uzasadniać tę poprawkę.

Poprawka upada^b.

W ustępie 13 proponuje komisja poprawkę: „Die Revision d[er] Ergänzung der Staatsgrundgesetze ist aber auch in anderen Beziehungen eine unaufschiebbare Notwendigkeit. Wir fühlen uns verpflichtet in ... nur dann wieder nachgerufen werden können, wenn die Beziehungen der nicht zur ungarischen Krone gehörigen Königreiche u[nd] Länder untereinander zur allseitigen Befriedi-

gung geregelt u[nd] deren verfassungsmäßigen Rechte mit Bürgschaften gleichen Wertes", etc. etc.

Zbyszewski^b chce aby dodać po słowach „untereinander” słowa: „und zu Gesamtmonarchie”.

Komisja^b zgadza się na dodatek.

Poprawka komisji z dodatkiem Zbyszewskiego przyjęta^b.

^bCo do ustępu 16^b komisja wnosi początek aż do „unterziehen” zostawić, drugie zdanie zaś od: „wir müssen” aż do: „lassen” opuścić.

Wniosek ten przyjęty^b.

^bUstęp 17^b komisja wnosi także opuścić cały, tj. głosować przeciw niemu.

Uchwalono podług wniosku.

^bW ustępie 19^b komisja wnosi poprawkę: po słowie „ausspricht” „und^b erwarten, daß die diesbezüglichen Verlangen gleichzeitig^b mit jenen über die mit Rücksicht auf die Vereinbarung mit Ungarn notwendig gewordenen Änderungen der Verfassung werden eingebracht werden”.

Uchwalono^b tę poprawkę ze zmianą: „gleichzeitig^b mit den anderen die Revision d[er] Ergänzung die Staatsgrundgesetze beziehenden Verlangen von den eingebracht werden”.

Do ustępu 12 o konkordacie^b.

X. Barewicz^b chce opuścić ten ustęp.

Golejewski [proponuje] w tej kwestii nie występować jako Koło; bo ta kwestia podług regulaminu Koła nie podlega solidarności; więc każdemu członkowi zostawić wolność postępowania³.

X. Sulikowski mniema, aby Koło Polskie wystąpiło w tej kwestii z odwagą cywilną i religijną przeciw rzeczonemu ustępowi.

X. Dittrich^d przemawia za wnioskiem X. Barewicza.

X. Barewicz^b ma postawić taki wniosek.

Uchwalono^b według regulaminu, aby każdemu z księży naszych wolno wystąpić w imieniu własnym, a nie w imieniu Koła.

Co do ustępów 31 „Es kam jedoch” 32 i 33⁴ uchwalono głosować przeciw nim^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b Podkreślone. ^c Skreślone: proponuje jeden. ^d W rękopisie: Dityrch. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ Pomyłka protokolanta, poseł Jan Manasterski nie był księdzem.

² Projekt adresu przygotowany przez komisję adresową izby niższej Rady Państwa, zob. SPAH, Bd.1, s. 24-27; zob. też: „Czas”, nr 127 z 4 VI 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 127 z 2 VI 1867.

³ Mówił o tym 13. punkt regulaminu, zob. Załącznik nr 2.

⁴ Odmienną w szczegółach wersję poprawek do kolejnych ustępów adresu uchwalonych przez Koło Polskie na posiedzeniu z 1 VI 1867 r. przedstawił w liście do H. Wodzickiego S. Tarnowski (list 5. Tarnowskiego do H. Wodzickiego b.d. [z 2 VI 1867 r.], ZNiO rkps nr 11762 II, k. 73-76).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1867 r. (rano)

Adres izby poselskiej, wystąpienie reprezentanta Koła w debacie generalnej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Golejewski, 4. Krzczunowicz^a, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. X. Bawowicz, 9. Sawczyński, 10. Landesberger, 11. Dittrich^b, 12. hr. Tarnowski, 13. Chrzanowski, 14. Rogawski, 15. Czajkowski, 16. Polański, 17. Cieński, 18. Zyblikiewicz, 19. hr. Wodzicki Ludwik, 20. hr. Baworowski, 21. Fihauser^c, 22. Pfeiffer^d, 23. hr. Potocki Adam, 24. Polanowski, 25. Horodyski.

Członkowie Izby Panów: ks. Sapieha, Czartoryski [Konstanty], Sanguszko, hr. Gołuchowski, Potocki Alfred.

Przedmiot:^a Wybór mówców w dyskusji adresowej i czy zabierać głos w dyskusji ogólnej.

Krzczunowicz^a: Zabrać głos w dyskusji ogólnej i w niej: 1. wyjaśnić nasze stanowisko w Reichsracie i dlaczegośmy tu przyszli; 2. wyrazić sympatię naszą dla Węgrów i że przywrócenie ich konstytucji nie uważamy tylko jako „Tatsache”, lecz jako „uznanie praw historycznych”, 3. wyjawić zdanie, że samym przywróceniem konstytucji węgierskiej nie jest jeszcze ukończony ustrój konstytucyjny państwa, lecz że ważniejsze indywidualności historyczne i narodowe winny znaleźć zadowolenie w nowym ustroju państwa.

Zyblikiewicz^a chce wziąć za punkt wyjścia sam adres i mowy niemieckie,^a nie zaś jeździć po naszym przyjęciu do Rady Państwa^a. Co do innych punktów zgadza się z Krzczunowiczem.

Krzczunowicz^a odczytuje notatki swoje do mowy ^aco do kwestii naszego przyjęcia do Reichsratu^a i naszego stanowiska tutaj (i co do naszego zdania względem ustania mocy obowiązującej patentu lutowego, w myśl wniosku postawionego na posiedzeniu Koła z 26 maja).

Ziemiałkowski^a, nie wdając się w kwestię, czy konstytucja lutowa istnieje lub nie, [proponuje] nawiązać wypowiedzenie naszych życzeń do adresu, wypowiedzieć, że duch adresu jest centralistyczny, nie powstawać przeciw konstytucji lutowej tak szorstko (jak chce Krzczunowicz) – ^anie zamykać sobie drogi do głosowania za adresem^a – wytknąć te punkty, z których nam się zdaje wiać duch centralizmu, więc zgadza się z Zyblikiewiczem, aby adres wziąć za punkt wyjścia.

Wodzicki^a [proponuje] odroczyć kwestię, czy będziemy głosować za, czy przeciw adresowi; bo to będzie zależeć od przebiegu i kolorytu dyskusji. Jeżeli w dyskusji specjalnej nad poprawkami okaże się ten duch centralistyczny jawnie i dobitnie, to logicznie niepodobna będzie głosować za całością adresu.

Zyblikiewicz^a godzi się ze zdaniem Wodzickiego lub nie^a zdaje mu się nielogicznością za^a adresem głosować; bo to rzecz taktyki parlamentarnej a ^aadres nie jest ustawą^a. Co do wstępu do mowy, odczytanego przez Krzczunowicza względem fikcji konstytucji lutowej, lubo godzić się z tym w zasadzie, lecz ta forma zdaje mu się być za szorstką; byłoby to mit der Tür ins Haus fallen; nie drożyć się tak z naszym przyjęciem do Rady Państwa; wypowiedzieć co chce Krzczunowicz, lecz w formie delikatnej.

Chrzanowski^a jest za Krzeczunowiczem.

Golejewski^e

Zyplikiewicz^a: Gdy co do zasady się zgadzamy, iż powinniśmy naznaczyć nasze stanowisko, przeto dyskusja toczyć się winna tylko nad kwestią formy, w jakiej to ma być wypowiedziane.

^aPotocki Adam jest za formą Krzeczunowicza^a, bo to tylko żywe^a słowo, chociażby formę złagodzić dodatkiem uwagi, że jednak mimo to nie chcemy jałowej szermierki o tę kwestię. Dalej, żeby punkt ciężkości dyskusji przenieść do debaty specjalnej, bo to taktycznie lepiej, by się rezerwować do dyskusji specjalnej.

Golejewski^a [proponuje] aby przemienić period pierwszy i zacząć od „ze flegend die Notwendigkeit“ a potem dopiero pierwszą część tego periodu o patentach lutowych, z opuszczeniem szorstkich wyrazów; bo o to chodzi, aby wrażenie pierwszej mowy nie było przykre na izbę.

Uchwalono^a zabrać głos w dyskusji ogólnej.

Co do kierunku i sposobu, w jaki ma być rzecz wypowiedziana, były dwa wnioski Ziemiańskiego i Krzeczunowicza.

Uchwalono^a w myśl wniosku Ziemiańskiego wypowiedzieć nasze stanowisko i powód przyścia naszego do Rady Państwa w formie łagodnej^a.

Co do dotknięcia sprawy węgierskiej, przyjęto^a myśl Krzeczunowicza i wyżej pod 2) wymienioną. Także co do punktu 3., postawionego przez Krzeczunowicza, zgodzono^a się z jego myślą. Mówcą^a generalnym obrany Krzeczunowicz^f 1.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d W rękopisie: Pfeifer. ^e W rękopisie brak tekstu wypowiedzi A. Golejewskiego. ^f Podkreślone nazwisko K. Krzeczunowicza. Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ K. Krzeczunowicz wystąpił jako reprezentant Koła Polskiego w debacie nad adresem w trakcie 4. posiedzenia izby niższej w dniu 3 VI 1867 r. (SPAH, Bd.1, s. 51-53).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami.

Obecni: 1. Ziemiański prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. Czajkowski, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Morgenstern, 7. X. Sulikowski, 8. X. Barewicz, 9. Sawczyński, 10. hr. Tarnowski, 11. Dittrich^a, 12. Rogawski, 13. hr. Potocki Adam, 14. Pfeiffer^b, 15. Cieński, 16. Fihauzer^c, 17. hr. Wodzicki Ludwik, 18. Zyplikiewicz, 19. Horodyski, 20. Chrzanowski.

^dPotocki Adam^d, mający przemawiać za opuszczeniem pięciu pierwszych ustępów adresu, wnosi, aby żądać tylko opuszczenia 3, 4, i 5 ustępu, i odmienić w tym względzie wczorajszą uchwałę.

Uchwalono^d podług wniosku Potockiego^d.

Ziemiański^d, mający mówić przy ustępie 13 adresu, stawia wniosek, aby zamiast uchwalonej do tego ustępu poprawki postawić tylko tę, którą on już

stawiał w komisji, bo się da silnie bronić, tj. zamiast słowa „Reichsrat” żądać zamieszczenia słów: „der nicht ungarischen Königreiche u[nd] Länder”.

Wniosek ten przyjęto^{d,2}

Potocki^d co do kwestii konkordatu wnosi do ustępu 22 poprawkę komisji już wnoszoną: „daß an die Revision des Konkordates geschritten werde”, a opuścić słowa: „im Wege der verfassungsmäßigen Gesetzgebung”, aby więc tylko zostawić wspomnienie o potrzebie rewizji, a w ustępie 23 wskazany jest kierunek, w jakim ta rewizja (na drodze dobrowolnego porozumienia się z papieżem) ma być dokonana^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrych. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: adres.

¹ Z krytyką początkowych fragmentów projektu adresu wystąpił Ad. Potocki w trakcie 6. posiedzenia izby 4 VI 1867 r. (SPAĦ, Bd.1, s. 93-95). W debacie tej wzięli udział także Z. Sawczyński i X. T. Barewicz, polemizując z przemawiającym w imieniu Rusinów X. J. Guszalewiczem (SPAĦ, Bd. 1, s. 98-101).

² F. Ziemiałkowski zgłaszał poprawki do 13. ustępu adresu na 7. posiedzeniu izby niższej w dniu 5 VI 1867 r. (SPAĦ, Bd.1, s. 114-116). Oprócz Ad. Potockiego i F. Ziemiałkowskiego w debacie szczegółowej nad 21. ustępem adresu wystąpił w imieniu Koła Polskiego także K. Krzeczunowicz (SPAĦ, Bd. 1, s. 134-136). Poprawki zgłaszane przez Polaków zostały odrzucone przez centralistyczną większość izby.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 3 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Udział przedstawicieli Koła w koronacji Franciszka Józefa w Peszcie. Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami.

^aPotocki Adam wnosi kwestię jechania do Pesztu na koronację.

Uchwalono^b, aby w izbie oświadczyć, że delegacja nasza wybierze ^bz pomiędzy siebie^b tych, którzy mają jechać na koronację i wskaże ich prezydiu[m] izby. Jeżeli by się temu sprzeciwno, wtedy nikt^b z naszej delegacji nie pojedzie w charakterze oficjalnym Reichsrata¹.

Krzeczunowicz^b wnosi, aby wrócić do pierwotnej uchwały względem opuszczenia pierwszych pięciu ustępów adresu, więc nie tylko 3, 4 i 5 opuścić, jak wczoraj uchwalono, lecz wszystkie pięć.

Uchwalono^b podług wniosku^c.

Przypisy

^a W rękopisie brak listy obecnych członków Koła. Nazwisko Ad. Potockiego podkreślone ^b Podkreślone. ^c Nad tekstem dopisek: delegacja do koronacji, adres.

¹ Uchwała ta nie została zrealizowana, o okolicznościach jej zmiany zob. „Czas”, nr 134 z 13 VI 1867 r. W czasie uroczystości koronacyjnych w Peszcie byli obecni A. Gołuchowski i L. Sapieha – jako członkowie Izby Panów, posłowie polscy z izby niższej byli reprezentowani przez F. Ziemiałkowskiego, M. Zyblikiewicza i J. Czajkowskiego. Część członków Koła min. Ad. Potocki, obstając przy uchwale z 3 VI 1867 r. odmówiła wyjazdu do Pesztu (list L. Sapiehy do żony J. Sapieżyny z 6 VI 1867 r., MNK, rkps nr 1158).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 czerwca 1867 r. (o godzinie 6 wieczorem)

Adres izby poselskiej, decyzja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu.

Obecni: 1. Czajkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Zbyszewski, 4. Fihauzer^a, 5. Zyblikiewicz, 6. Sawczyński, 7. hr. Golejewski, 8. Polanowski, 9. hr. Wodzicki Ludwik, 10. Horodyski, 11. hr. Wodzicki Henryk, 12. Chrzanowski, 13. Cieński, 14. hr. Tarnowski, 15. Rogawski.

Uchwalono^b głosować w trzecim czytaniu ^bprzeciw adresowi^b¹

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone. ^{b-b} Podkreślone. Nad tekstem protokołu dopisek: adres. Pod tekstem protokołu dopisek: Ziemiałkowski, Potocki, Krzczunowicz byli wtedy na konferencji u p. Beusta.

¹ Ostatecznie wbrew tej uchwale Koło Polskie poparło adres. O powodach i okolicznościach tej decyzji zob. Aneks nr 1. Tekst przyjętego adresu zob. SPAH, Bd.1, s. 177-180.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Wybór kandydatów Koła do komisji wojskowej izby poselskiej. Wybór kandydatów Koła do komisji izbowej mającej się zająć sposobem potraktowania w izbie projektów rządowych dotyczących zmian ustaw konstytucyjnych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. Czajkowski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Sawczyński, 9. Hausner, 10. Landesberger, 11. Pfeiffer^a, 12. Gross, 13. Dittrich^b, 14. Krzczunowicz^c, 15. Wężyk, 16. Horodyski, 17. Cieński, 18. Zyblikiewicz, 19. Fihauzer^d, 20. hr. Wodzicki Henryk, 21. hr. Wodzicki Ludwik, 22. Chrzanowski, 23. X. Barewicz.

Uchwalono^e proponować od nas jutro do wyboru w izbie:

1. Do komisji wojskowej: Zbyszewskiego i Wężyka¹.
2. Do Vorberatungskomisji konstytucyjnej: Ziemiałkowskiego i Krzczunowicza².

Wężyk^c wnosi pod rozwagę, aby dezyderja nasze tyczące się rozszerzenia autonomii ułożyć w §§ i starać się w izbie o stronnictwo, które by stanowiło więcej niż 1/3 izby dla poparcia tych wniosków naszych.

Ziemiałkowski^c wyjaśnia, że przy § 11³ zmiany konstytucji będzie pora żąda[ć] przedłożenia wniosków, a względnie stawiać poprawki o rozszerzenie autonomii krajowej.

Krzczunowicz^c wnosi o wybór osobnej komisji, która by tę kwestię rozpoznała i kołu przedłożyła.

Zyblikiewicz^c [wnosi] aby członkom naszym, do komisji konstytucyjnej wybrać się mającym, polecić wypracowanie poprawek i wniosków i całego planu

kampanii co do postępowania przy §11 w podmiocie żądania rozszerzenia autonomii krajowej.

Golejewski^c [wnosi] aby zaraz^c wybrać komisję osobną z 3 członków, która by nam coś przedłożyła w tym przedmiocie do porządnej dyskusji.

Wniosek ten upada^c.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Fihauzer.

¹ Komisja wojskowa izby poselskiej została wybrana na 10. posiedzeniu izby 19 VI 1867 r., w jej skład weszli zarówno W. Zbyszewski, jak i F. Węzyk (SPAH, Bd.1, s. 216).

² „Vorberatungskommission” – *Ausschuß zur Vorberatung über die formelle Behandlung der von der k.k. Regierung vorgelegten Verfassungsgesetze* miała zająć się sposobem potraktowania w izbie poselskiej projektów rządowych dotyczących zmiany ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. a w szczególności jej 13. paragrafu, kwestii odpowiedzialności ministrów i ustawy o delegacjach. Została wybrana na 10. posiedzeniu izby 19 VI 1867 r., z Polaków wszedł do niej tylko F. Ziemiałkowski (SPAH, Bd.1, s. 216).

³ Paragraf 11. *Ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861* definiował zakres kompetencji Rady Państwa. Delegatom polskim chodziło o ich ograniczenie a tym samym rozszerzenie kompetencji sejmów krajowych.

Posiedzenia Koła Polskiego z dnia 19 czerwca 1867 r.

Sposób wyboru komisji konstytucyjnej izby poselskiej. „Agitacje moskiewskie” w Galicji, wybór komisji Koła mającej się nimi zająć. Stan sądownictwa w Galicji.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. Polański, 6. Pfeiffer^a, 7. Hausner, 8. Gross, 9. Sawczyński, 10. X. Bawicz, 11. Krzczunowicz, 12. Czajkowski, 13. Landesberger, 14. hr. Wodzicki Ludwik, 15. Cieński, 16. Węzyk, 17. hr. Wodzicki Henryk, 18. Rogawski, 19. Fihauzer^b, 20. Horodyski, 21. X. Morgenstern, 22. X. Dittrich^c.

Krzzunowicz^d wnosi, aby w piątek postawić w izbie wniosek względem wyboru wydziału konstytucyjnego z 40 członków i by ten wybór nastąpił w sposób wyboru delegacji, tj. 7 z Galicji i t.d. (przez delegację galicyjską obranych).

Ziemiałkowski^d pyta, czy już w Vorberatungskommissioni ma stawiać taki wniosek, czy też tylko mówić o podobnym wniosku, lecz nie formułować go.

Uchwalono^d zostawić to uznaniu prezydującego (Ziemiałkowskiego), aby manewrował według okoliczności, i aby nie było żadnego związania się¹.

Jutro zaś o 10 w nocy ma być posiedzenie Koła, na którym się zdecyduje, czy mamy w izbie stawiać ten wniosek, gdy będą szanse przesądzenia go, albo nie stawiać, gdy szans nie będzie, aby uniknąć powstania prejudykatu.

Golejewski^d ze względu na szerzące się w Galicji agitacje moskiewskie coraz mocniejsze wnosi:

1. Aby Koło coś uchwaliło, by temu zapobiec.
2. Wybrać komisję z 5-ciu, która by zbadała stan, zebrała fakta, zniosła się z namiestnikiem i przedłożyła Kołu wniosek, jak postąpić w tej sprawie wobec rządu. Jako jedno z motywów agitacji podać i to, że sądy nie pełnią należycie swoich obowiązków.

Wężyk^d [proponuje] aby w tej sprawie nie pominąć namiestnika.

Golejewski^d zgadza się na to.

Uchwalono^d wybrać komisję proponowaną przez Golejewskiego i wybrano pięciu: 1. Wodzickiego Henryka, 2. Czajkowskiego, 3. Pfeiffra^e, 4. Golejewskiego, 5. Grossa².

Wodzicki^d Henryk [wnosi] aby dla zbadania sprawy niedostatków sądownictwa wybrać drugą komisję.

Wniosek ten upada^d.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Ditrych. ^d Podkreślone. ^e W rękopisie: Pfeifra.

¹ W zachowanym protokole posiedzenia komisji przygotowawczej z 20 VI 1867 r. brak informacji na temat szczegółów dyskusji odbytej na tym posiedzeniu (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 166).

² Do akcji kompromitowania wobec władz w Wiedniu nastawionych rusofilsko działaczy ukraińskich włączono rzeczywiście A. Gołuchowskiego (list A. Gołuchowskiego do F. Ziemiałkowskiego z 5 VII 1867 r., BN, rkps. nr 7028, k. 41-42). Zob. też Posiedzenie Koła Polskiego z 10 VII 1867 r.; 22 IX 1867 r.; 29 IX 1867 r., przypis nr 1.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1867 r.

Urlop K. Krzczunowicza. Sposób wyboru komisji konstytucyjnej izby poselskiej. Wybór kandydatów Koła do komisji konstytucyjnej izby poselskiej. Prace komisji petycyjnej izby poselskiej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. Sawczyński, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Polański, 7. hr. Tarnowski, 8. Gross, 9. Chrzanowski, 10. Krzczunowicz, 11. Rogawski, 12. Czajkowski, 13. Hausner, 14. Wężyk, 15. hr. Wodzicki Ludwik, 16. hr. Wodzicki Henryk, 17. Horodyski, 18. Fihauer^a, 19. Landesberger, 20. Cieński.

Krzczunowicz^b oświadcza, że powołany do Lwowa do krajowej komisji katastralnej¹, ^bgdzie go nikt nie zastąpi^b, musi ^bza kilka dni^b wyjechać na parę miesięcy^c.²

Ziemiałkowski^b zdaje sprawę z obrad komisji przygotowawczej (Vorberauungskommission), komisja ta ma jutro postawić wnioski:

a. Wybrać wydział^d konstytucyjny złożony z 36 członków, któremu by przydzielono cztery wnioski rządowe, już przedłożone, i któremu by przydzielano w przyszłości inne wnioski dotyczące konstytucji – i że Niemcy chcą w tej komisji przeznaczyć liczbę 5^b członków dla Galicji.

b. Upoważnić ten wydział, by rozpoznawszy stan rzeczy, przedłożył izbie wniosek, jakby wejść z Węgry w styczność dla załatwienia wspólnych stosunków finansowych³.

Co do b. uchwalono^b, że gdy ten wniosek jest dla nas obojętnym, więc w głosowaniu nad nim mamy stosować się do życzeń p. Beusta.

Krzczunowicz^b co do punktu a. wnosi, by nie przystawać pokornie na liczbę 5 członków nam przez Niemców komenderowaną i nie narażać się na zgub-

ne konsekwencje potulnego przyjmowania wszystkiego co dają, lecz żądać^e dla nas 7 członków; bo tyłu nam [się] należy w stosunku liczbowym posłów naszych do posłów krajów innych.

Uchwalono^b przedstawić dla wyboru dla wydziału konstytucyjnego ^bsześciu członków^b z naszego Koła i wybrano tych członków w następującym porządku: 1. Ziemiałkowski, 2. Zyblikiewicz, 3. Sawczyński, 4. Czajkowski, 5. Gross, 6. Potocki [Adam]^d.

Czajkowski^b uwiadamia, że jutro komisja petycyjna⁵ przedłoży wnioski odnoszące się do fortyfikacji miasta Wiednia i wnosi, aby głosować za wnioskami komisji petycyjnej.

Uchwalono^b podług wniosku Czajkowskiego.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone. ^c Na marginesie nieczytelny dopisek. ^d Skreślone: krajowy. ^e Skreślone: by.

¹ W czerwcu 1867 r. cesarz zgodził się na powołanie Komisji Krajowej dla Spraw Katastralnych dla Galicji w celu rewizji operacji katastralnych. Komisja miała się składać z namiestnika lub jego zastępcy i ośmiu członków (2 typowanych przez ministerstwo skarbu, 2 ministerstwo stanu, a 4 przez Wydział Krajowy), miały jej podlegać komisje inspektorackie („Gazeta Lwowska”, nr 115 z 17 V 1867). Dziesięć komisji inspektorackich powołanych decyzją Komisji Krajowej dla Spraw Katastralnych rozpoczęło działalność dopiero w VI 1868 r. („Gazeta Lwowska”, nr 136 z 15 VI 1868). K. Krzeczunowicz już od lat 50. zajmował się katastrem, pisząc memoriały w tej sprawie i artykuły prasowe. Efektem jego zabiegów było wstrzymanie przez rząd szacunków katastralnych, przeprowadzenie w 1869 r. nowego pomiaru katastralnego i wprowadzenie nowego wymiaru podatku gruntowego, który był korzystniejszy dla ziemiaństwa galicyjskiego.

² K. Krzeczunowicz otrzymał trzymiesięczny urlop na 17. posiedzeniu izby w dniu 10 VII 1867 r., stąd nie uczestniczył w obradach Koła od 26 VI do 2 X 1867 r. Na 56. posiedzeniu izby w dniu 27 XI 1867 r. otrzymał kolejny trzymiesięczny urlop (SPAŃ, Bd.1, s. 308, Bd. 2, s. 1513).

³ Wnioski przedłożone przez komisje przygotowawczą, zob. SPAŃ, Bd.1, s. 225, także B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 166-167.

⁴ Wybory komisji konstytucyjnej odbyły się w trakcie 11. posiedzenia izby w dniu 21 VI 1867 r. Z osób wytypowanych przez Koło Polskie zostali wybrani wszyscy poza Z. Sawczyńskim (SPAŃ, Bd.1, s. 229-230). Jako szósty reprezentant Galicji do komisji został wybrany nienależący do Koła X. J. Guszalewicz. Tłumaczono to złamaniem przez posłów niemieckich podjętych wcześniej uzgodnień („Zas”, nr 142 z 23 VI 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 143 z 23 VI 1867).

⁵ J. Czajkowski został wybrany do komisji petycyjnej izby poselskiej na 2. posiedzeniu izby w dniu 23 VI 1867 r. (SPAŃ, Bd.1, s. 13).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 czerwca 1867 r. (o godzinie 7 wieczorem)

Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegalat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami.

[Obecni:] 1. Ziemiałkowski prezy[dujący], 2. Czajkowski, 3. Wyrobek, 4. hr. Wodzicki Henryk, 5. Zbyszewski, 6. Cieński, 7. Morgenstern, 8. X. Dittrich^a, 9. Landesberger, 10. Hausner, 11. X. Barewicz, 12. Sawczyński, 13. hr. Tarnowski, 14. Chrzanowski, 15. Rogawski, 16. Wężyk, 17. Krzeczunowicz, 18. Gross, 19. Pfeiffer^b, 20. X. Polański, 21. Zyblikiewicz, 22. hr. Wodzicki Ludwik, 23. Horodyski, 24. Fihauzer^c, 25. hr. Golejewski.

^dPrzedmiot obrad:^d czynności komisji konstytucyjnej, mianowicie co do projektu zmiany § 13 ustawy konstytucyjnej o reprezentacji państwa.

Krzeczunowicz^d przedstawia nielogiczność i szkodliwość postępowania większości niemieckiej, która z wniosków o zmianę konstytucji wyrывa i chce uchwalić najpierw te, które wzmacniają jej stanowisko, aby potem dyktować prawa; proponowana zmiana § 13 ma uczynić Radę Państwa silniejszą, my zaś możemy się obawiać, aby Rada Państwa wzmocniona nie przysądziła sobie w dalszej zmianie konstytucji prawa, autonomii krajowej przysądzające, więc nam szkodliwe; wnosi więc, aby Koło ^dzaraz i bezwarunkowo^d powzięło stanowczą uchwałę sprzeciwiania się w izbie zmianie § 13 konstytucji przed uchwaleniem wszystkich zmian w konstytucji; żądać przeto odroczenia dyskusji nad ustawą o zmianie § 13, aż do dyskusji nad całą konstytucją, a jeżeli wniosek odroczenia upadnie, głosować przeciw zmianie § 13¹.

Zyblikiewicz^d popiera ten wniosek Krzeczunowicza, z tym jednak dodatkiem, żebyśmy się naprzód^d obliczyli, czy razem z sprzymierzeńcami naszymi możemy mieć w izbie więcej jak 1/3 część głosów, która jest potrzebną dla odrzucenia ustawy; w tym bowiem wypadku zaimponowalibyśmy już teraz przeciwnikom stoczeniem kampanii stanowczej i nauczylibyśmy ich, że muszą się z nami rachować; inaczej zaś byłaby opozycja nasza tylko machaniem na wiatr.

Wodzicki^d Ludwik nie zgadza się z poprzednimi mówcami; nie chce stawać na stanowisku antyliberalnym i antykonstytucyjnym; mniema, że taka opozycja byłaby półśrodkiem i podobną do kaprysu dziecka.

Zyblikiewicz^d wnosi: 1. Postawić w izbie wniosek odroczenia, 2. W razie odrzucenia tego wniosku, głosować przeciw ustawie zmieniającej § 13, jednak tylko w tym razie [gdy] znajdziemy w izbie więcej niż 1/3 głosów przeciw niej.

Golejewski^d wnosi, aby dziś nie powziąć żadnej uchwały, lecz pierwej obliczyć siły, czy znajdziemy potrzebną 1/3 i dopiero na jednym z najbliższych posiedzeń powziąć uchwałę.

Wniosek ten odraczający Koło przyjęło^d.

^dWodzicki Ludwik^d przedstawia życzenia Tyrolczyków, Słoweńców etc. porozumiewania i łączenia się z nami we wszystkich kwestiach autonomicznych².

Golejewski^d wnosi: żądać od nich kategorycznie, aby najpierw zawiązali się w klub.

Zyblikiewicz^d popiera wniosek Golejewskiego i wnosi: by prezes wyznaczył trzech członków do komisji specjalnej, która by bezzwłocznie, przed zawiązaniem się ich w klub, zniosła się z nimi w tej mierze.

Wniosek ten został przyjęty^d i prezydujący, za zgodą Koła, wyznacza do rzezczonej komisji: Wodzickiego Ludwika, Tarnowskiego, Sawczyńskiego^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: § 13 Konst[ytucji].

¹ K. Krzeczunowicz, niebędący członkiem komisji konstytucyjnej, mówił o wynikach obrad pierwszego posiedzenia komisji konstytucyjnej z 21 VI 1867 r., gdzie przeforsowano wniosek E. Herbsta o wyborze referenta wniosku rządowego o zmianę paragrafu 13. ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegalat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Wniosek Herbsta próbował zablokować F. Ziemiałkowski, proponując wyłonienie komisji, która miałaby się dopie-

ro zająć dyskusją nad zmianami konstytucji, a paragrafu 13. w szczególności. Propozycja F. Ziemiałkowskiego została jednak odrzucona (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 167-169).

² Konserwatywni posłowie z Tyrolu, bo o nich mowa, byli reprezentowani w Radzie Państwa przez 7 posłów, jednak w praktyce tylko 3 z nich (I. Giovanelli, X. J. Greuter, i X. A. Jäger) aktywnie współpracowało ze Słoweńcami i Polakami. Klub słoweński liczył zaś 9 posłów – 8 słoweńskich: 5 z Krainy (L. Toman, L. Svetec, L. Pintar, J. Barbo, V. Klun), 2 ze Styrii (A. Lenček, J. Lipold), 1 z Gorycji (A. Černe) i 1 serbskiego (posła z Dalmacji S. Ljubiše). Słoweńców, konserwatystów tyrolskich i Polaków dzieliły pewne różnice programowe, mimo to dochodziło między nimi do współpracy jeszcze przed jej sformalizowaniem (A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy...*, V. Melik, *Die slowenische Politik am Anfang des Dualismus (1867-1870)*, (w:) *Die österreichisch-ungarische Ausgleich 1867*, Hg. L. Holotik, Bratislava 1971, s. 607-649; *Geschichte des Landes Tirol*, Bd. 3 (J. Fontana, *Vom Neubau bis zum Untergang der Habsburgermonarchie (1848 - 1918)*, Bozen 1987, s. 124).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 czerwca 1867 r.

Ustawa o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami. Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Wybór komisji Koła do kontaktów z Tyrolczykami i Słoweńcami.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Rogawski, 4. Krzeczunowicz^a, 5. X. Dittrich^b, 6. Chrzanowski, 7. hr. Tarnowski, 8. Sawczyński, 9. Gross, 10. Pfeiffer^c, 11. Hausner, 12. X. Morgenstern, 13. Zbyszewski, 14. hr. Golejewski, 15. hr. Potocki Adam, 16. Fihauser^d, 17. Polanowski, 18. Zyblikiewicz, 19. hr. Wodzicki Henryk, 20. Wężyk, 21. Horodyski, 22. Wyrobek, 23. Cieński, 24. Landesberger, [25. Ludwik Wodzicki]¹.

Czajkowski^a odczytuje proponowany w komisji izbowej [konstytucyjnej] projekt do ustawy względem wyznaczenia ^adeputacji do traktowania z Węgrymi^a.²

Krzeczunowicz^a żąda, aby od nas wyszedł wniosek zachowujący stanowisko krajów koronnych, dążący więc do tego, by wybór do rzeczonyj deputacji odbył się z uwzględnieniem każdego kraju i z uwzględnieniem politycznej ważności każdego kraju.

Chrzanowski^a wnosi, aby liczba członków deputacji wynosiła 36, z których 12 na Izbę Panów, a 24 na izbę niższą.

Zbyszewski^a oblicza, iż z 24 członków deputacji z izby niższej powinno przypaść na Czechy 4, na Galicję 3, na Morawę 2, na Dolną Austrię 2, na trzynaście innych krajów po 1.

Ziemiałkowski^a chce najpierw rozstrzygnąć pytanie: czy już teraz mamy wystąpić z zasadą, iżby przy wyborze deputacji uwzględniano stanowisko sejmów krajowych?

Uchwalono^a żądać liczby 36 członków deputacji, z których 12 na Izbę Panów, 24 na izbę niższą i polecono, aby Czajkowski w tej myśli stawał wniosek w subkomitecie [komisji konstytucyjnej] izby niższej³.

^aWodzicki Ludwik^a zdaje sprawę z ^arokowań z Tyrolczykami i Słoweńcami^a, mianowicie:

1. że się zawiązali w klub stały, solidarny (z wyjątkiem kwestii religijnych) i wyznaczyli komisję z 4 członków, do znoszenia się z takąż samą komisją naszego klubu⁴.

2. że co do ustawy o zmianie § 13 konstytucji postanowili:

a. stawiać wniosek odroczenia,

b. w razie odrzucenia przez izbę tego wniosku głosować bezwzględnie^a przeciw zmianie tego §-u.

Co do a. Koło uchwała^a stawiać wniosek odroczenia.

Co do b. rozpoczęto dyskusję.

Krzeczunowicz^a widzi w uchwale Tyrolczyków i Słoweńców poparcie swojego zdania dawniej wypowiedzianego; wnosi, aby bezwzględnie uchwalić głosowanie przeciw^a ustawie; wahanie się bowiem czyni nas słabszymi wobec samych naszych sprzymierzeńców; stanowcze zaś postępowanie wzbudzi ufność u innych i wzmoże liczbę sprzymierzeńców.

Zybliekiewicz^a nie chce uchwalać, czy mamy głosować za lub przeciw ustawie, dopóki nie będziemy mieć pewności, czy zyskamy lub nie zyskamy więcej niż 1/3 głosów przeciw ustawie.

Potocki^a mniema, że skoro uchwaliliśmy stawiać wniosek odroczenia, to już sama logiczność wymaga, aby po odrzuceniu wniosku odroczenia głosować przeciw ustawie.

Uchwalono^a podług wniosku Zybliekiewicza, aby w razie odrzucenia wniosku o odroczenie, głosować przeciw ustawie o zmianie § 13 tylko w tym wypadku, jeżeli będzie pewność otrzymania więcej niż 1/3 głosów przeciw ustawie.

^aWodzicki Ludwik^a wnosi wybrać komisję do znoszenia się z klubem Tyrolczyków i Słoweńców.

Wybrano^a: Tarnowskiego, Wodzickiego Ludwika, Sawczyńskiego, Golejewskiego^e.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dityrych. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d W rękopisie: Fihauzer. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: § 13 Konst[ytucji].

¹ Ludwika Wodzickiego brak na liście obecnych, lecz zabierał głos w trakcie posiedzenia Koła.

² Podkomisja komisji konstytucyjnej mająca się zająć przygotowaniem ustawy o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim została wybrana na 1. posiedzeniu komisji konstytucyjnej 21 VI 1867 r. Liczyła ona trzech członków; oprócz J. Czajkowskiego należeli do niej E. Herbst i M. Kaiserfeld (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 168).

³ J. Czajkowski nie zdołał przeforsować propozycji Koła Polskiego na forum podkomisji komisji konstytucyjnej. Przedstawiony przez podkomisję na 5. posiedzeniu komisji konstytucyjnej w dniu 28 VI 1867 r. projekt zakładał, iż deputacja winna liczyć 15 członków: 5 z Izby Panów, 10 z Izby Posłów (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 174-176).

⁴ Klub słoweńsko-tyrolski powstał w trakcie narad, które odbyły się w dniach 23-24 VI 1867 r. Na jego czele stanął I. Giovanelli, który liczył, że do klubu przystąpi 16 bądź 17 posłów (G. Kretschmar, *Monsignore Josef Greuter...*, s. 100).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 25 czerwca 1867 r. (o godzinie 9 wieczorem)

Wybór kandydatów Koła do komisji izby mającej zająć się wnioskiem A. Skenego dotyczącym wyboru komisji finansowej izby poselskiej. Prace komisji wojskowej izby poselskiej. Podziękowanie stowarzyszenia „Ognisko”. Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. hr. Potocki Adam, 3. hr. Wodzicki Henryk, 4. Krzeczunowicz, 5. Zbyszewski, 6. X. Dittrich^a, 7. hr. Golejewski, 8. Hausner, 9. Polanowski, 10. Cieński, 11. hr. Tarnowski, 12. Fihauser^b, 13. Węzyk, 14. Gross, 15. Chrzanowski, 16. Rogawski, 17. Czajkowski, 18. Pfeiffer^c, 19. Zyblikiewicz, 20. X. Barewicz, 21. X. Polański, 22. Sawczyński, 23. Wyrobek, 24. Horodyski, 25. hr. Wodzicki Ludwik, 26. Landesberger.

Uchwalono^d wybrać Wodzickiego Henryka do komisji finansowej, ustanowionej dla rozpoznania wniosku Skenego¹.

Zbyszewski^d jako członek komisji wojskowej zdaje sprawę z przebiegu obrad w tej komisji, która uważa Radę Państwa jako niekompetentną w sprawie wojskowej, będącej wspólną z Węgarami.

Ziemiałkowski^d odczytuje podziękowanie stowarzyszenia uczącej się młodzieży polskiej w Wiedniu, istniejącego pod nazwą „Ognisko”², za zaszczytowanie ich zebrania bytnościami posłów.

Następują dalsze dyskusje nad ustawą o zmianie § 13 konstytucji, a mianowicie:

1. Czy głosować za wnioskiem Rechbauera³, który chce całkowitego uchylecia § 13 ?

2. Czy wobec wniosku Rechbauera stawiać wniosek odroczenia obrad nad tym przedmiotem?

3. Czy w razie odrzucenia wniosku o odroczenie głosować za wnioskiem komisji, dążącym do zmiany § 13-go?

Ziemiałkowski^d przedstawia, że wniosek o odroczenie nie ma dziś żadnej szansy utrzymania się, że owszem wystąpiono by przeciw niemu szorstko.

Potocki^d przemawia przeciw wnioskowi o odroczenie.

Krzeczunowicz^d przeciwnie, chce utrzymać konsekwentne stanowisko i żąda, aby trzymano się wczorajszej uchwały i postawiono wniosek odroczenia.

Zyblikiewicz^d wobec małej dzisiaj szansy jest przeciwny wnioskowi odroczenia.

Wodzicki^d jakkolwiek zgadza się ze zdaniem Krzeczunowicza, że nam wypada naznaczyć nasze stanowisko, to jednak w tej specjalnej kwestii gdzie nie ma rzeczy zasadniczej, nie widzi powodu do tego, zatem jest przeciwnym stawianiu wniosku o odroczenie, tylko, jeżeli kto inny postawi ten wniosek, mniema, że za nim głosować winniśmy.

Krzeczunowicz^d widzi właśnie [w tym] kwestię zasadniczą i dodaje: Najpierw staliśmy trochę twardziej, teraz miękniemy coraz bardziej.

Uchwalono^d:

1. Cofnąć wczorajszą uchwałę i nie stawiać wniosku o odroczenie, lecz gdyby kto inny ten wniosek postawił, głosować za nim.

2. Głosować przeciw wnioskowi Rechbauera, żądającemu całkowitego uchylecia § 13.

3. Głosować ^dza wnioskiem ^dkomisji, zmieniającym ten §.

4. Polecić komisji z czterech, wczoraj wybranej, wzmocnionej dodaniem jednego członka komisji konstytucyjnej, mianowicie Zyblikiewicza, aby jutro uwiadomiła o tej uchwale Koła Klub Tyrolsko-Słoweński, i starała się nakłonić ten klub do naszego zapatrywania się^d.

Tarnowski^d obrany wczoraj do tej komisji, oświadcza, iż usuwa się od niej; bo nie chce Tyrolczykom i Słoweńcom mówić co innego, jak to, co mówił dzisiaj^f.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: § 13 Konst[ytucji].

¹ Alfred Skene (1815-1887), polityk niemiecki z Moraw, związany z centralistami. Na 10. posiedzeniu izby w dniu 19 VI 1867 r. wraz z 22 innymi posłami złożył wniosek dotyczący wyboru komisji finansowej (SPAH, Bd.1, s. 241-244). Komisja do rozpatrzenia wniosku Skenego została wyłoniona na 13. posiedzeniu izby w dniu 26 VI 1867 r. Spośród Polaków wybrano do niej A. Hausnera (SPAH, Bd. 1, s. 249).

² Polskie Stowarzyszenie Akademickie „Ognisko”, najstarsza i jedna z najdłużej działających polskich organizacji w Wiedniu. Powstała w 1864 r., zaprzestała działalności w 1951 r. (R. Taborski, *Polacy w Wiedniu...*, s. 61-62).

³ Karl Rechbauer (1815-1889), poseł ze Styrii, jeden z przywódców autonomistów styryjskich.

⁴ Ustawa o zmianie paragrafu 13. ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa, ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. (*Gesetz über die Abänderung des § 13 des Grundgesetzes über die Reichsvertretung*), została ostatecznie przyjęta w czasie 14. posiedzenia izby w dniu 27 VI 1867 r. (sankcję cesarską otrzymała 16 VI 1867 r.). Spośród posłów polskich w debacie aktywnie uczestniczył M. Zyblikiewicz (SPAH, Bd. 1, s. 251-273). Paragraf 13. w nowym brzmieniu znacznie ograniczał możliwości rządu (SPAH, Bd.1, s. 275).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 czerwca 1867 r.

Prace komisji wojskowej izby poselskiej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Dittrich^a, 6. X. Bodnar, 7. Manasterski, 8. Jakóbiak, 9. hr. Tarnowski, 10. Rogawski, 11. Wężyk, 12. Horodyski, 13. Chrzanowski, 14. Fihauzer^b, 15. Polanowski, 16. Zyblikiewicz, 17. Cieński, 18. hr. Wodzicki Henryk, 19. X. Barewicz, 20. Hausner, 21. Landesberger, 22. Pfeiffer^c, 23. Gross.

Wężyk^d zdaje sprawy z przebiegu rzeczy w komisji wojskowej izby, w której uchwalono odroczenie obrad nad całym prawem, aż do uregulowania prawno-państwowego stanowiska Węgier do Cisleitanii^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek K. Krzeczunowicza: Wyjechałem do katastru.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 28 czerwca 1867 r.

Polemika z ocenami „Die Presse”. Klub A. Plankensteinera. Wsparcie finansowe „Die Debatte”. Wnioski do dyskusji w Kole nad zmianą ustaw konstytucyjnych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Rogawski, 3. Horodyski, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Morgenstern, 7. Hausner, 8. X. Barewicz, 9. Polanowski, 10. Landesberger, 11. Sawczyński, 12. hr. Baworowski, 13. X. Polański, 14. Zyblikiewicz, 15. hr. Wodzicki Henryk, 16. hr. Wodzicki Ludwik, 17. hr. Po-

tockci Adam, 18. Fihauser^a, 19. Pfeiffer^b, 20. Cieński, 21. Wyrobek, 22. Chrzanowski, 23. Czajkowski.

Zybliekiewicz^c zapytuje się, czy delegacja nie widzi obrazu honoru swojego w tym, że dziennik *Presse* z dnia dzisiejszego o nas mówi, że nie zawsze używamy broni parlamentarnej (nicht immer parlamentarische Waffen gebrauchen)¹.

«Wodzicki Ludwik^c mniema, że delegacja nasza jest ciałem za nadto poważnym, aby ją taka uwaga dziennika obrazić mogła; można by tylko – w dzienniku innym – zarzut odeprzeć artykułem dziennikarskim.

«Wodzicki Henryk^c popiera to zdanie.

Zybliekiewicz^c wnosi, żeby od *Pressy* żądać odwołania, a także innych chwycić się środków.

«Wodzicki Ludwik^c wnosi, by artykuł rzeczony sprostować.

«Wnioski Zybliekiewicza i Wodzickiego odrzucone^c.

Ziemiałkowski^c stawia pod obradę pytanie: czy mamy przystąpić do klubu ekonomicznego, który zawiązuje Plankensteiner² z Klubu Herbst-Kaiserfeld?³

Zybliekiewicz^c chce, aby każdemu dać wolność przystąpienia do tego klubu.

Potocki^c wnosi, aby z Koła wybrać delegację, która by do tego klubu należała i naszemu Kołu zdawała od czasu do czasu sprawę o tem, co tam się dzieje.

Zbyszewski^c wnosi: wydelegować 3 członków, którzy by się zetknęli z rzeczonym klubem, rozpatrzyli się tam i zdali nam sprawę, a dopiero po rozpoznaniu programu tego klubu zdecydować się, jakie względem niego zajmujemy stanowisko.

«Wniosek Zbyszewskiego uchwalony i wyznaczono do rzeczonyj delegacji: Grossa, Horodyskiego, Wodzickiego Henryka^c.

Potocki^c stawia kwestię wynagrodzenia dziennika *Debatte*⁴, aby popierała nasze tendencje.

Ks. Sapieha zapytuje się: przystąpić do zebrania funduszów na to wynagrodzenie, czy [wynagrodzić] przez zbieranie składek czy prenumeratorów?

Uchwalono^c rozesłać prenumeraty; mają to uczynić: Golejewski w obwód kołomyjski i stryjski. Landesberger do miasta Kołomyi. Horodyski w obwód czortkowski. Wodzicki Ludwik w rzeszowski i przemyski. Baworowski w tarnopolski. Zbyszewski w sanockie i do miasta Rzeszowa. Polanowski i Czajkowski w obwód żółkiewski. Wodzicki Henryk w złoczowski. Ziemiałkowski w brzeżański. Polański do miasta Przemyśla. Morgenstern w obwód tarnowski. Rogawski w tarnowski i jasielski. Wyrobek do Oświęcimia. Fihauser^d w sądecki. Chrzanowski w bocheński i do Krakowa. Potocki w krakowski. Gross w samborski. Hausner do miasta Brodów.

Potocki^c wnosi: wybrać komisję z trzech członków dla rozpoznania kwestii zmian w konstytucji i wygotowania wniosków do dyskusji dla Koła.

Sawczyński^c wnosi: by do tego wezwać członków Koła do izbowej komisji konstytucyjnej już wybranych (Potockiego, Ziemiałkowskiego, Zybliekiewicza, Czajkowskiego, Grossa).

«Uchwalono podług wniosku Sawczyńskiego^c.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauser. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Fihauser.

¹ Takie zarzuty znalazły się w opublikowanym przez dziennik „Die Presse” (nr 175 z 28 VI 1867 (Morgenblatt) artykule pt. *Verhandlungen des Reichsrats* i dotyczyły postawy Polaków podczas debaty nad ustawą o zmianie paragrafu 13. ustawy o reprezentacji państwa.

² Arnold Plankensteiner (1824-1878), poseł ze Styrii. Założony przez niego w końcu czerwca klub nie miał charakteru politycznego, zajmował się sprawami ściśle ekonomicznymi.

³ Eduard Herbst (1820-1892), profesor uniwersytetu praskiego, poseł z Czech, przywódca partii konstytucyjnej o liberalnym programie, od XII 1867 do IX 1870 r. minister sprawiedliwości. Moriz Kaiserfeld (1811-1885), poseł ze Styrii, przywódca grupy autonomistów z krajów alpejskich Austrii o poglądach skrajnie liberalnych. Klub Herbst-Kaiserfeld zrzeszający liberalów był w czerwcu 1867 r. najsilniejszym klubem w izbie. Polacy oceniali ten klub jako zdominowany przez centralistów, stąd traktowali go jako przeciwnika, co nie przeszkadzało współpracy posłów polskich z poszczególnymi frakcjami tego bardzo niejednolitego klubu (G. Kolmer, *Parlament und Verfassung...*, Bd.1, s. 266-268; K. Berchtold, *Die politischen Parteien...*, s. 142).

⁴ „Die Debatte”, dziennik wychodzący w Wiedniu od XI 1864 r. do X 1869 r., w 2. poł. lat 60. powiązany z politykami węgierskimi. Polacy nawiązali kontakt z redakcją dziennika już w 1865 r. (list L. Sapiehy do M. Kraińskiego z 2 IX 1865 r., LBN, F. nr 103, spr. nr 779/IVc). Do końca istnienia pisma wspomagali je finansowo, w zamian redakcja publikowała propolskie artykuły. Pod koniec istnienia gazety L. Sapieha był gotów uczestniczyć w konsorcjum, które miałoby przejąć dziennik (list L. Sapiehy do F. Ziemiałkowskiego z 28 II 1869 r., CPAH, F. nr 93, spr. nr 23, k. 106-107; list K. Grocholskiego do L. Sapiehy z 15 III 1869 r., LNB, F. nr 103, spr. nr 576/IVa).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 1 lipca 1867 r.

Klub A. Plankensteiner. Wybór kandydatów Koła do komisji ekonomicznej izby poselskiej. Ustawa o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim. Pomoc obywatelom austriackim zesłanym na Syberię za udział w powstaniu styczniowym.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. X. Polański, 3. Zbyszewski, 4. X. Morgenstern, 5. Tomuś, 6. Sawczyński, 7. X. Barewicz, 8. Landesberger, 9. Gross, 10. Pfeiffer^a, 11. X. Dittrich^b, 12. Chrzanowski, 13. Rogawski, 14. Polanowski, 15. Fihauser^c, 16. Zyblikiewicz, 17. Horodyski, 18. Cieński, 19. hr. Baworowski, 20. Wyrobek, 21. Czajkowski.

Gross^d zdaje sprawę z rezultatu badań programu klubu ekonomicznego (Plankensteiner^e) i wnosi, by Koło nasze brało udział w tym klubie i żeby każdemu z członków Koła zostawić wolność należenia do niego.

Horodyski^d mniema, by zawiesić uchwałę nad tym przedmiotem, dopóki klub ten się nie skonsoliduje.

Zyblikiewicz^d wnosi, żeby Koło nasze wybrało czterech z grona swojego i poleciło im należeć do tego klubu.

Czajkowski^d popiera wniosek Zyblikiewicza.

Zbyszewski^d zgadza się z wybraniem 4 członków podług wniosku Zyblikiewicza i dodaje, aby innym członkom dozwolnić przystąpienie do klubu.

^dUchwalono podług wniosku Zyblikiewicza i wybrano: Grossa, Horodyskiego, Potockiego i Rogawskiego^{d.1}

Zbyszewski^d cofa swój wniosek dodatkowy.

Czajkowski^d wnosi: wybrać członków, którzy by proponowali (sic!) do izbowej komisji ekonomicznej, bo ustanowienie tej komisji ma być proponowanym na pojutrzejszym posiedzeniu izby.

Ziemiałkowski^d wnosi, by tych członków wybrano spośród powyższych czterech, wybranych do klubu ekonomicznego.

^dWniosek Ziemiałkowskiego przyjęty i uchwalono proponować w izbie naszych kandydatów w następującym porządku: 1. Gross, 2. Rogawski, 3. Horodyski, 4. Potocki^{d.2}

Dalszym przedmiotem obrad jest ^dustawa o deputacji^d dla zgody z Węgrami.

Uchwalono:^d

1. Głosować za wnioskiem komisji izbowej do tej ustawy, konsekwentnie do stanowiska zajętego przy adresie by umożliwić ugodę z Węgrami.

2. Nie żądać 2/3 głosów przy głosowaniu, bo ustawa o deputacjach nie jest zmianą konstytucji³.

Zybliekiewicz^d wnosi: włożyć na księży Morgensterna i Dittricha^f obowiązek, aby kontynuowali działania księdza Ruczki⁴, co do starań za Sybiryjczykami w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (u Meysenburga⁵ lub Beusta).

Uchwalono^d podług wniosku Zybliekiewicza⁵.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Fihauser. ^d Podkreślone. ^e W rękopisie: Plankenstejnera. ^f W rękopisie: Ditrycha. ^g Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa o deputacji do ugody z Węgrami.

¹ Spośród wybranych przez Koło Polskie posłów do klubu założonego przez A. Plankenstejnera wstąpili z pewnością: Ad. Potocki, K. Rogawski, T. Horodyski („Czas”, nr 152 z 6 VII 1867), a po zmianie uchwały z 1 VII 1867 r. (Posiedzenie Koła Polskiego w dniu 4 VII 1867 r.) także i inni.

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 4 VII 1867 r.

³ Ustawa o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim (*Gesetz über die Entsendung einer Deputation des Reichsrates zur Verhandlung mit dem Ungarischen Reichstag*) została przyjęta na 15. posiedzeniu izby w dniu 3 VII 1867 r. Polacy nie brali udziału w dyskusji (SPAH, Bd. 1, s. 280-289). Sankcję cesarską otrzymała 16 VII 1867 r.

⁴ Ludwik Ruczka (1814-1897), proboszcz w Kolbuszowej, w l. 1863-73 prowadził zakrojoną na szeroką skalę akcję na rzecz zesłanych na Syberię za udział w powstaniu styczniowym poddanych austriackich.

⁵ W rękopisie: Meysenburg. Otto Meysenburg był podsekretarzem stanu w ministerstwie spraw zagranicznych. Bezpośrednim następstwem tej decyzji Koła było pismo skierowane do ministerstwa spraw zagranicznych przez X. S. Morgensterna w dniu 22 VII 1867 z prośbą o interwencję na rzecz więzionych obywateli austriackich – uczestników powstania styczniowego. Na skutek tego pisma, w wyniku działań podjętych przez dyplomatów austriackich zostały zwolnione przynajmniej dwie osoby („Czas”, nr 107 z 8 V 1868).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 lipca 1867 r.

Wybór nowych kandydatów do komisji ekonomicznej izby poselskiej. Ustawa dotycząca prawa wodnego. Klub A. Plankenstejnera. Kondolencje w związku ze śmiercią cesarza Maksymiliana.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Zbyszewski, 4. Fihauser^a, 5. Tomuś, 6. Jakóbiak, 7. Manasterski, 8. Bodnar, 9. hr. Tarnowski, 10. Gross, 11. Landesberger, 12. hr. Wodzicki Ludwik, 13. Pfeiffer^b, 14. Cieński, 15. hr. Wodzicki Henryk, 16. hr. Potocki Adam, 17. Sawczyński, 18. Wyrobek, 19. Zybliekie-

wicz 20. Chrzanowski, 21. Rogawski, 22. Wężyk, 23. hr. Baworowski, 24. Horodyski, 25. Bawewicz, 26. Polański, 27. Polanowski, 28. Hausner.

Co do jutrzejszego w izbie wyboru wydziału ekonomicznego uchwalono:⁶

1. Głosować za liczbą 36 członków tego wydziału, którą wniesie klub ekonomiczny;

2. Przyjąć listę kandydatów do tego wydziału przez klub ekonomiczny proponowaną, a ponieważ w tej liście, prócz znajdującego się w niej Rogawskiego, zostawiono nam trzy miejsca próżne, więc na te miejsca proponować: Horodyskiego, Wężyka i Wodzickiego Henryka¹.

Co do mającego się przedłożyć ⁶prawa wodnego uchwalono:⁶ polecić członkom naszym, aby w tej sprawie bronili autonomii Sejmu Krajowego, niemniej zażądać od Wydziału Krajowego wniosku do ustawy wodnej (który rząd przedłożył w roku poprzednim Sejmowi Krajowemu) i objaśnień w tym przedmiocie².

Rogawski⁶ wnosi: dozwolnić każdemu członkowi naszego Koła [na] przystępowanie do klubu ekonomicznego.

Uchwalono⁶ podług wniosku.

Potocki⁶ wnosi: aby Koło Polskie jako takie wynurzyło rodzicom cesarza Maksymiliana³ ubolewanie nasze z powodu jego tragicznej śmierci; uważa to jako krok polityczny łączący nas z dynastią; sądzi że to ubolewanie powinno być wyrażone w piśmie przez nas podpisanym i posłanym na ręce ochmistrza dworu.

Uchwalono⁶ podług wniosku.

Uchwalono⁶ na koniec, aby jutro przy wyborze w izbie deputacji kondolencyjnej do cesarza żądać wyboru delegacjami.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c Pokreślone.

¹ Komisja ekonomiczna izby niższej została wybrana na 16. posiedzeniu w dniu 5 VII 1867 r., w jej skład weszli wszyscy wytypowani przez Koło Polskie posłowie (SPAH, Bd.1, s. 305).

² Zob. Aneks nr 18.

³ Ferdynand Maksymilian Habsburg (1832-1867), brat Franciszka Józefa I, w l. 1864-67 cesarz Meksyku jako Maksymilian I, rozstrzelany przez żołnierzy B. Juáreza w Querétaro 19 VI 1867 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 lipca 1867 r.

Inspirowanie publikacji w „Die Debatte” na temat działalności rusofili w Galicji i stanu galicyjskiego sądownictwa. Udział przedstawicieli Koła w pracach nad zmianą ustawodawstwa dotyczącego spraw wyznaniowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski przyzd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Sawczyński, 4. Zbyszewski, 5. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Jakóbiak, 8. Tomuś, 9. Fihauzer^a, 10. Hausner, 11. Pfeiffer^b, 12. Gross, 13. Polanowski, 14. Rogawski, 15. hr. Baworowski, 16. Potocki hr. Adam, 17. Chrzanowski, 18. hr. Wodzicki Ludwik, 19. Zyblikiewicz, 20. WYROBEK, 21. hr. Wodzicki Henryk, 22. Wężyk.

Przytomni także: księżę Sanguszko Władysław i księżę Sapieha Leon, członkowie Izby Panów.

Uchwalono^c w dzienniku *Debatte* poruszyć sprawę księdza ruskiego Hołowackiego¹, a mianowicie, dać redaktorowi tego dziennika potrzebne do tego wskazówki, by artykułem takim zwrócić uwagę rządu na potrzebę usunięcia tak szkodliwego człowieka.

Uchwalono^c poruszyć w tymże dzienniku sprawę oplakanego stanu sądownictwa, zwłaszcza co do obsadzania posad sędziowskich ludźmi nie umiejącymi po polsku, i wykazać, że przy reorganizacji sądownictwa należy odstąpić od trybu obsadzania tych posad kreaturami dawnego systemu².

Co do wyboru komisji do Mühlfeldowskiego wniosku edyktu religijnego uchwalono^c nie wskazywać z naszej strony kandydatów do tej komisji³.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c Podkreślone.

¹ W rękopisie: Głowackiego. Jakub Hołowacki (1814-1888), czołowy działacz ukraińskiego odrodzenia narodowego w Galicji, od l. 50. związany ze środowiskiem rusofilskim, w l. 1848-67 profesor filologii na uniwersytecie lwowskim, po zjeździe słowiańskim w Moskwie, wyjechał do Rosji.

² Inspirowanie tego typu artykułów spowodowane było zapewne niezadowolaniem Koła z mianowania na stanowisko prezesa sądu apelacyjnego we Lwowie w końcu VI 1867 r. E. H. Komersa von Lindenbacha, byłego ministra sprawiedliwości. Niezadowolenia tego nie ukrywały ani polskie kręgi polityczne – członkowie Koła byli w związku z tą nominacją u F. F. Beusta (zob. list Ad. Potockiego do żony K. Potockiej z 3 VII 1867 r. APKr, AKP 536) – ani prasa („Czas”, nr 151 z 5 VII 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 154 z 7 VII 1867).

³ Eugen Aleksander Megerle von Mühlfeld (1810-1868), poseł z Dolnej Austrii, liberał. Wraz z kilkudziesięcioma posłami na posiedzeniu izby w dniu 17 VI 1867 r. przedstawił wniosek w sprawie podjęcia prac nad nowym ustawodawstwem dotyczącym spraw wyznaniowych (SPAH, Bd.1, s. 182, 318-320). Izba wybrała komisję mającą się zająć tymi kwestiami na posiedzeniu 18. w dniu 11 VII 1867 r. Mimo że Koło Polskie nie przedstawiło swych kandydatów do komisji, został do niej wybrany M. Zyblikiewicz (SPAH, Bd.1, s. 354).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 lipca 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do komisji izby poselskiej mającej się zająć ustawą o szkodach wojennych. Ceny soli w Galicji. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawą cen soli w Galicji.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. hr. Golejewski, 3. Zbyszewski, 4. Cieński, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Tomuś, 8. Jakóbiak, 9. hr. Potocki Adam, 10. Fihauzer^a, 11. Gross, 12. Polanowski, 13. hr. Wodzicki Henryk, 14. hr. Wodzicki Ludwik, 15. Czajkowski, 16. hr. Baworowski, 17. Horodyski, 18. Zyblikiewicz, 19. Wyrobek, 20. Sawczyński, 21. Chrzanowski, 22. Węzyk.

Odbyto kartkami wybór do komisji izbowej, ustanowionej na wniosek Rygera do ustawy o wynagrodzenie szkód wojennych.

Wybrano^b jednogłośnie Landesbergera i uchwalono^b dać mu instrukcje, aby zarzucił niekompetencję Rady Państwa do tej sprawy jako z Węgrami wspólnej, a przeto należącej do delegacji, które mają obradować nad sprawami wspólnymi¹.

Golejewski^b wnosi: ułożyć i podać petycję o зниżenie ceny soli w Galicji, i posłać taką petycję gminom do podpisu.

Ziemiałkowski^b mniema, iż to należy uczynić nie w formie petycji, ale w formie wniosku w izbie.

Zyblikiewicz^b jest zdania, że tę sprawę [należy] poruszyć w klubie ekonomicznym łącznie z kwestią zapobieżenia pauperyzmowi, że jednak wniosku o зниżenie ceny soli w izbie stawiać nie można, bo to jest rzeczą rządu, rzeczą egzekutywy; można zaś mieć na pogotowiu petycję jaką w tej sprawie, aby był tytuł poruszenia jej czy to przy budżecie, czy przy innej sposobności.

Golejewski^b [wnosi] wybrać komisję z trzech, która by się zastanowiła, w jaki sposób tę sprawę poruszyć i przeprowadzić w Radzie Państwa.

Uchwalono^b podług wniosku Zyblikiewicza poruszyć tę sprawę w izbowej komisji ekonomicznej i podług wniosku Golejewskiego wybrać komisję z trzech, do której wybrano: Golejewskiego, Grossa, Polanowskiego².

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone.

¹ Anton Ryger (ur. 1810), poseł z Moraw, złożył wniosek w tej sprawie na posiedzeniu izby w dniu 10 VII 1861 r. (SPAH, Bd.1, s. 308). Komisja do rozpatrzenia wniosku została wybrana na 19. posiedzeniu izby w dniu 13 VII 1867 r., w jej skład wszedł M. Landesberger (SPAH, Bd.1, s. 380).

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 22 X 1867.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 17 lipca 1867 r.

Odrębny rząd dla krajów przedlitawskich.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Rogawski, 3. Sawczyński, 4. Zyblikiewicz, 5. Cieński, 6. Gross, 7. Czajkowski, 8. Chrzanowski, 9. Golejewski, 10. hr. Baworowski, 11. Wężyk, 12. Pfeiffer^a, 13. Wyrobek, 14. Polanowski, 15. Horodyski, 16. Zbyszewski.

^bPrzedmiot obrad:^b Projekt izbowej komisji finansowej względem adresu do tronu o utworzenie oddzielnego ministerium (Cisleitańskie Landesministerium) w przeciwstawieniu do ministerstwa węgierskiego.

^bUchwalono jednogłośnie:^b

1. Jeżeli będzie postawiony wniosek przejścia do porządku dziennego nad rzeczonym projektem, głosować za nim i wziąć udział w dyskusji;

2. Jeżeli go nie postawi kto inny, to od nas ma być postawiony i broniący;

3. Jeżeli z tym wnioskiem upadniemy, to głosować przeciw wszelkim innym wnioskom, mianowicie: przeciw projektowanemu przez niektórych Niemców odesłania tej sprawy do komisji konstytucyjnej, a w szczególności przeciw wnioskowi komisji finansowej^c.¹

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b Podkreślone. ^c Nad tekstem protokołu dopisek: Adres o cisleitańskie ministerstwo.

¹ Projekt komisji finansowej został złożony i był dyskutowany w izbie na jej 21. posiedzeniu w dniu 18 VII 1867 r. Spośród Polaków w dyskusji nad wnioskiem wziął udział M. Zybliekiewicz, domagający się, aby przejść nad nim do porządku dziennego. W podobny sposób wypowiadali się Słoweńcy, L. Toman i L. Svetec, oraz J. Greuter, a także niektórzy posłowie niemieccy. Ostatecznie wniosek komisji finansowej cofnięto, gdy przekonano się, że nie zyska on należytego poparcia (SPAH, Bd.1, s. 424-455).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 lipca 1867 r.

Wybór członków deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim, kontrowersje co do kandydatów Koła.

Obecni: 1. Ziemiałkowski przyd[ujący], 2. Pfeiffer^a, 3. Rogawski, 4. Czajkowski, 5. Zbyszewski, 6. Sawczyński, 7. Gross, 8. hr. Golejewski, 9. Morgenstern, 10. Tomuś, 11. Bodnar, 12. Hausner, 13. Sulikowski, 14. Chrzanowski, 15. Fihauer, 16. Cieński, 17. Horodyski, 18. Wężyk, 19. hr. Potocki, 20. Zybliekiewicz, 21. Polanowski, 22. hr. Baworowski, 23. Wyrobek, 24. Landesberger.

^bPrzedmiot obrad:^b wybór deputacji do znoszenia się i zawarcia ugody z Węgrami.

Po porównaniu listy kandydatów niemieckiej lewicy ^bzgodzono się^b na następujących kandydatów: 1. Kaiserfeld, 2. Hopfen¹, 3. Ziemiałkowski^b, 4. Tinti², 5. Potocki^b, 6. Klier³, 7. Bachofen⁴, 8. Brestel⁵, 9. Vidulich⁶, 10. Sturm⁷.

Gdy Potocki wyszedł już z Koła, mniemając iż posiedzenie skończone, postawił Golejewski wniosek, aby na naszych dwóch kandydatów do deputacji głosować kartkami.

Wybrano^b kartkami: 1. Ziemiałkowskiego, 2. Zybliekiewicza (zamiast Potockiego)^c.⁸

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b Podkreślone. ^c Nad tekstem protokołu dopisek: Wybór deputacji.

¹ Franz Hopfen (1825-1901), poseł z Moraw, pierwszy wiceprezydent izby poselskiej Reichsratu.

² Karl Tinti (1829-1884), poseł z Dolnej Austrii.

³ Franz Klier (1819-1884), poseł z Czech.

⁴ Klemens Bachofen von Echt (1819-1886), poseł z Czech.

⁵ Rudolf Brestel (1816-1881), poseł z Dolnej Austrii, od XII 1867 r. do IV 1870 r. minister finansów w tzw. Bürgerministerium.

⁶ W rękopisie: Vidulicz. Franz Vidulich (1819-1889), poseł z Istrii, od IV 1868 r. prezydent rządu krajowego Istrii.

⁷ Eduard Sturm (1830-1909), poseł z Moraw.

⁸ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 19 VII 1867 r. K. Krzeczunowicz intrygom F. Ziemiałkowskiego przypisuje zmianę decyzji Koła i wybór M. Zybliekiewicza zamiast Ad. Potockiego w skład deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim, zob. Aneks nr 2.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 19 lipca 1867 r.

Wybór członków deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Golejewski, 4. Sawczyński, 5. Fihauser^a, 6. Tomuś, 7. Jakóbiak, 8. X. Sulikowski, 9. X. Morgenstern, 10. Pfeiffer^b, 11. Gross, 12. hr. Potocki, 13. Chrzanowski, 14. Wężyk, 15. Rogawski, 16. Polanowski, 17. hr. Baworowski, 18. hr. Wodzicki Henryk, 19. Hausner, 20. Horodyski, 21. Zbyszewski, 22. Wyrobek, 23. Cieński, 24. Zyblikiewicz.

“Przedmiot obrad:” ten, co wczoraj, tj. wybór deputacji do ugody z Węgrami. Zgodzono^c się zamienić Sturma na Rechbauera.

Co do kandydatów z naszego Koła uchwalono^c głosować kartkami na nowo i obrano: Ziemiałkowskiego i Zyblikiewicza¹.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauser. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c Podkreślone.

¹ Reprezentujący Izbę Posłów członkowie deputacji zostali wyłonieni na 23. posiedzeniu izby w dniu 20 VII 1867 r. Spośród Polaków został wybrany F. Ziemiałkowski (zob. SPAH, Bd.1, s. 491-492, Aneks nr 2). W 15 osobowej deputacji oprócz F. Ziemiałkowskiego był jeszcze jeden Polak, L. Sapięha – jako reprezentant Izby Panów.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 września 1867 r. (o godzinie 1 po południu)

Pomoc dla powodzi w Galicji. Wyłonienie kandydata Koła na sekretarza izby poselskiej. Tzw. nowela karna. Propinacja. Działalność Koła przeciw rusofilom w Galicji. Projekt nowej ustawy o reprezentacji państwa autorstwa F. Ziemiałkowskiego i R. Breštela.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Rogawski, 4. Chrzanowski, 5. hr. Wodzicki Henryk, 6. hr. Wodzicki Ludwik, 7. Fihauser ^a, 8. Zyblikiewicz, 9. hr. Tarnowski, 10. Jakóbiak, 11. Zbyszewski, 12. hr. Golejewski, 13. Sawczyński, 14. Wyrobek.

Ziemiałkowski^b wnosi sprawę o szkodach zrządzonych w kraju powodzią.

^bRogawski, Wodzicki Ludwik, Tarnowski i Zbyszewski^b przemawiają w tej sprawie; oświadczają, że delegowany z ministerstwa radca Mündel źle prowadził rozdawanie zapomóg.

Uchwalono^b poruszyć tę sprawę w ministerstwie, gdy Mündel, który dopiero przyjechał zda, z niej sprawę¹.

Uchwalono^b proponować Wyrobka na sekretarza w izbie².

Uchwalono:^b

1. Głosować za wnioskiem Mühlfelda^c.

2. Głosować za wnioskami komisji karnej, z tym, aby nakłonić Niemców do wniesienia poprawki, gdyby to nie chciał Wyrobek³.

Rogawski^b uwiadamia, że referent w izbowym wydziale ekonomicznym chce wnieść następujący wniosek: „Propinacja ma być zniesioną, przeprowadzenie zostawia się sejmom krajowym”; prosi więc o instrukcję, jak się mają zachować nasi członkowie wydziału co do tego wniosku.

Uchwalono^b bronić wniosku, że sprawa propinacyjna nigdy nie była traktowaną wspólnie i jednakowo we wszystkich krajach, i nie należy do Rady Państwa, lecz do sejmów krajowych. Ewentualnie^b zaś żądać odroczenia tej sprawy, dopóki wydział konstytucyjny nie przedłoży swoje zasadnicze punkty o kompetencji Rady Państwa i sejmów krajowych, tym bardziej że właśnie i kwestia kompetencji w sprawie propinacji wentyluje się w podkomitecie tegoż wydziału⁴.

Ziemiałkowski^b zdaje sprawę o czynnościach przeciw agitacjom świętojurskim⁵ o Kosteckiego⁶ tłumaczeniach z dzienników świętojurskich, dalej o czynnościach w podkomitecie wydziału konstytucyjnego, a w szczególności o wypracowanym przezeń i przez Brestela projekcie do zmian konstytucji lutowej⁷.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone. ^c W rękopisie na końcu zdania: (?).

¹ W lipcu 1867 r. Galicję nawiedziły katastrofalne powodzie. Koło Polskie podjęło działania dla zdobycia środków na rzecz dotkniętych katastrofą, delegacja polska rozmawiała na ten temat z F. F. Beustem. Efektem tych starań było przyznanie przez rząd funduszy na pomoc powodzianom i wysłanie do Galicji komisarza rządowego Wenzela Mündela, który miał się zająć ich rozdysponowaniem („Czas”, nr 168 z 25 VII 1867).

² W. Wyrobek został wybrany na sekretarza na 28. posiedzeniu izby w dniu 26 IX 1867 r. (SPAH, Bd.1, s. 655).

³ Chodzi o tzw. nowelę karną – ustawę o zmianie ustawy karnej, przygotowywaną przez komisję izby w której skład wchodził zarówno E. Mühlfeld, jak i W. Wyrobek. E. Mühlfeld był sprawozdawcą komisji i referował projekt w izbie, stąd zapewne określenie „wniosek Mühlfelda”. Poprawka, o której wniesienie miał zdecydować W. Wyrobek, dotyczyła paragrafu 7. noweli („Czas”, nr 222 z 27 IX 1867). W dyskusji nad tzw. nowelą karną wziął udział M. Zyblikiewicz, wypowiadając się w sprawie kary kajdan (SPAH, Bd. 1, s. 635). Ostatecznie ustawa została przyjęta na 30. posiedzeniu izby w dniu 3 X 1867 r. (SPAH, Bd.1, s. 712-714). O dalszych pracach nad tzw. nowelą karną, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 30 IX 1867 i z 27 X 1867 r. (12 w południe), przypis 1.

⁴ Podkomisja komisji konstytucyjnej, zajmująca się kwestią rewizji ustawy konstytucyjnej, została wybrana na 4. posiedzeniu komisji w dniu 27 VI 1867 r. i liczyła siedmiu członków, w tym jednego Polaka (M. Kaiserfeld, F. Ziemiałkowski, E. Sturm, S. Froschauer, R. Brestel, F. Klier, I. Kuranda). W trakcie 15. posiedzenia komisji konstytucyjnej wybrano do niej dodatkowo dwu członków (J. Waser, R. Kremer), zob. B. Haider, *Die protokolle...*, s. 103- 104, 173-174, 193-196.

⁵ „Świętojurcy” popularna nazwa grupy działaczy i polityków ruskich (ukraińskich) powiązanych z hierarchią kościoła greckokatolickiego, którym w omawianym okresie nie bez słuszności przypisywano sympatie rusofilskie. Nazwa grupy wywodzi się od imienia patrona katedry grekokatolickiej we Lwowie – św. Jura.

⁶ Platon Kostecki (1832 -1908), dziennikarz i poeta lwowski, propagator współpracy ukraińsko-polskiej, czołowy przedstawiciel opcji *gente Rutheni natione Poloni*. W l. 1854 - 55 wydawał „Zorię Halicką”, od 1863 r. redaktor „Gazety Narodowej”.

⁷ Członkowie podkomisji komisji konstytucyjnej zajmującej się rewizją konstytucji w lipcu 1867 r. podzielili między siebie prace nad poszczególnymi ustawami konstytucyjnymi. F. Ziemiałkowski i R. Brestel mieli przygotować projekt nowej ustawy o reprezentacji państwa (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 130). Decyzję tę tłumaczono chęcią usprawnienia prac i ich kontynuowania w trakcie przerwy w obradach Reichsratu („Czas”, nr 171 z 28 VII 1867). O pracy F. Ziemiałkowskiego nad tą ustawą zob. [F. Ziemiałkowski], *Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego, Część 1*, Kraków 1904, s. 36; [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 21-24.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 29 września 1867 r.

Konferencje W. Wyrobka z ministrem A. J. Hye. Nowa ustawa o reprezentacji państwa.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Czajkowski, 3. Cieński, 4. Sawczyński, 5. Zyblikiewicz, 6. X. Polański, 7. Zbyszewski, 8. X. Sulikowski, 9. X. Morgenstern, 10. Tomuś, 11. Bodnar, 12. X. Barewicz, 13. hr. Tarnowski, 14. Hausner^a, 15. X. Dittrich, 16. hr. Golejewski, 17. Gross, 18. hr. Baworowski, 19. Wyrobek, 20. Manasterski^b, 21. Chrzanowski, 22. hr. Wodzicki Henryk.

Wyrobek^c zdaje sprawę z konferencji z ministrem spraw...¹

Gross^c zdaje sprawę w imieniu komisji konstytucyjnej.

Uchwalono^c wziąć za podstawę obrad projekt rządowy do zmiany konstytucji lutowej, a nie projekt subkomitetu wydziału konstytucyjnego².

Chrzanowski^c wnosi do wstępu tego projektu, aby opuścić słowa (in Folge der Vereinbarung mit Ungarn), bo zmiana konstytucji, a szczególnie poprawka, którą wnieść mamy do § 10, nie jest tylko wpływem układu z Węgrami, lecz skutkiem żądań autonomicznych.

Przypisy

^a W rękopisie: Hauzner. ^b W rękopisie: Manastyrski. ^c Podkreślone.

¹ Najprawdopodobniej chodzi o konferencję W. Wyrobka z ministrem sprawiedliwości oraz wyznań i oświecenia A. J. Hye von Glunekiem. Rozmowa dotyczyła przede wszystkim kwestii zwalczania propagandy rusofilskiej w Galicji i Rady Szkolnej Krajowej („Czas”, nr 230 z 6 X 1867; „Dodatek do nr 231 Gazety Narodowej” z 6 X 1867).

² Teksty obu projektów nowej ustawy o reprezentacji państwa rządowego i podkomisji komisji konstytucyjnej znajdują się w Archiwum Parlamentu w Wiedniu. B. Haider w przypisach do opracowanych przez siebie protokołów posiedzeń komisji konstytucyjnej z okresu 1-7 X 1867 r. cytuje kolejne paragrafy projektu podkomisji (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 219-244). Projekt rządowy został przedrukowany w *Die neue Gesetzgebung Oesterreichs. Erläutert aus den Reichsraths-Verhandlungen*, Bd.1, *Die Verfassungsgesetze und die Gesetze über finanziellen Ausgleich mit Ungarn*, Wien 1868, s. 111-112.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 30 września 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do Najwyższego Trybunału Państwowego. Tzw. nowela karna. Wniosek. L. Mendego zmieniający procedurę karną. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Czajkowski, 3. Chrzanowski, 4. Sawczyński, 5. Rogawski, 6. Gross, 7. hr. Tarnowski, 8. X. Dittrich, 9. X. Barewicz, 10. Hausner, 11. Polanowski, 12. X. Sulikowski, 13. Zyblikiewicz, 14. hr. Golejewski, 15. Wyrobek, 16. Cieński, 17. hr. Wodzicki Henryk, 18. Morgenstern, 19. Tomuś, 20. Zbyszewski.

Przedmiot:^a Wybór 12 członków do sądu państwowego (Reichsgerichtshof) mającego sędzić ministrów w razie ich zaskarżenia.

Uchwalono^a proponować z naszej strony na kandydatów do tego sądu: Kraińskiego Maurycygo, zastępcę marszałka w Wydziale Krajowym; [Jozafata] Zielonackiego, profesora na wszechnicy lwowskiej¹.

^aDrugi przedmiot:^a Nowela karna.

Uchwalono^a głosować w 3 czytaniu za^a tą nowelą; zaś co do specjalnego głosowania przy § 11.b.c. zostawić rzecz decyzji naszej komisji izbowej².

Uchwalono^a także głosować za wnioskiem komisji izbowej co do wniosku Mendego o zmianie tak zwanej „abinstanz Freisprechung”³.

^aTrzeci przedmiot:^a Projekt zmiany konstytucji lutowej i wnioski komisji naszego Koła w tym względzie dla dania instrukcji naszym członkom komisji konstytucyjnej⁴.

Uchwalono^a co do wstępu, zgodnie z wnioskiem komisji wypuścić wyrazy: „Infolge der Vereinbarung”.

Do § 1 wnosi Chrzanowski^a, by dodać na końcu: „Zur Vertretung ... in die diesen Ländern gemeinsamen Angelegenheiten”.

Wniosek ten upadł^a.

Uchwalono^a wniosek komisji Koła: „zur gemeinsamen Vertretung”.

Co do §§ 3, 4, 5 uchwalono^a zgodnie z wnioskiem komisji Koła.

Co do alinei 3 § 1 projektu podkomitetu, że nikt nie może być równocześnie członkiem obu izb Rady Państwa, postanowiono^a zostawić tę rzecz w zawieszeniu i zostawić naszym członkom izbowego wydziału konstytucyjnego, jak z tym zechcą postąpić, według okoliczności.

Co do § 6 względem powiększenia liczby posłów do izby niższej, podkomitet wydziału konstytucyjnego ma wnosić powiększenie, między innymi także dla Galicji i Austrii Niższej.

Zyblikiewicz^a chce dać instrukcję naszym członkom wydziału konstytucyjnego, aby się sprzeciwiali wszelkiemu powiększaniu i tylko Ziemiańkowskiemu zostawić wolność postępowania w tym względzie, bo Ziemiańkowski już w podkomitecie głosował za^a powiększeniem; powodem przeciw^a powiększeniu, który ma się przytoczyć w wydziale konstytucyjnym będzie: że takie powiększenie byłoby wdzieraniem się w Statut Krajowy.

Uchwalono^a podług wniosku Zyblikiewicza⁵.

Gross^a imieniem ^akomisji Koła^a proponuje dodatek do § 6⁶ „die Feststellung der Gruppen... und die Verteilung der Abgeordneten unter die einzelnen Gruppen wird durch ein Landesgesetz^a im verfassungsmässigen Wege geregelt”.

Wniosek zaś podkomitetu^a w wydziale konstytucyjnym jest: „Die Feststellung der Gruppen... erfolgt über Vorschlag^a der Landtage d[urc]h ein Reichsgesetz”⁷.

Zyblikiewicz^a widzi we wniosku podkomitetu podporządkowanie sejmów krajowych pod Reichsrat i zdaje mu się, że to byłoby status quo.

Chrzanowski^a popiera poprawkę komisji Koła, w której jest zasada autonomiczna.

Golejewski^a wnosi, aby pozostać przy dzisiejszym status quo, bo się boi, aby nie zarzucano z izbowej ławy hrabiowskiej⁸ i od Czechów, że Niemcy by sobie mogli ułożyć grupy podług swej woli.

Wniosek Golejewskiego upada^a.

Uchwalono^a, że nasi członkowie wydziału konstytucyjnego mają popierać wniosek komisji Koła naszego, a dopiero gdyby ten upadł, głosować za wnioskiem podkomitetu⁹.

§ 11. projekt podkomitetu przyznaje w tym § Radzie Państwa prawo rocznego przyzwalania lub odmawiania podatków i rekrutów. Komisja^a Koła wnosi, aby obstawać przy projekcie rządowym, który Radzie Państwa nie daje prawa zezwalania lub odmawiania rekrutów, a co do podatków daje jej tylko prawo zaprowadzania podatków nowych lub podwyższania starych.

^aZybliekiewicz, Chrzanowski, Golejewski^a przemawiają za wnioskiem Koła, w myśl zastrzeżenia tych praw delegacjom i sejmom krajowym, a nie Radzie Państwa, do której wchodzi narodowości niezadowolnione i w której przeważają Niemcy; my tu nie przyszli dla wzmacniania Rady Państwa, lecz dla rozszerzenia władzy sejmów krajowych.

Ziemiałkowski^a jest przeciwnym temu wnioskowi, a za wnioskiem podkomitetu, u którego przeważał powód, że tak długo nie ma konstytucji, jak długo Korona rozrządza krwią i kieszenią poddanych, jak uczy historia narodów.

Uchwalono^a dać instrukcję naszym członkom wydziału konstytucyjnego, by szli za wnioskiem komisji Koła.

Przyjęto^a resztę § 11 podług wniosków tejże komisji.

Tarnowski^a zwraca uwagę, co do 2 ustępu, wskazując na niebezpieczeństwo, aby większość niemiecka w sejmach czeskim i morawskim nie chciała zrzec się swych atrybucji na rzecz Rady Państwa.

Ziemiałkowski^a dla uspokojenia daje wyjaśnienie, do jakich wypadków może odnosić się postanowienie rzeczzonego ustępu^b.¹⁰

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Nad tekstem protokołu dopisek: Konstytucja.

¹ Maurycy Kraiński (1804-1885), działacz gospodarczy i polityk związany z L. Sapiehą; w l. 1861-76 poseł na sejm galicyjski, w l. 1869-70 należał do delegacji sejmowej do Rady Państwa; członek i zastępca prezesa Wydziału Krajowego. Jozafat Zielonacki (1818-1884), prawnik, profesor uniwersytetów w Krakowie, Innsbrucku, Pradze, a od 1857 uniwersytetu we Lwowie. Pomyłka sekretarza Koła, chodzi o Najwyższy Trybunał Państwowy (Staatsgerichtshof) do którego wybory odbyły się na 30. posiedzeniu izby w dniu 3 X 1867 r. Obaj kandydaci Koła Polskiego zostali wybrani do trybunału (SPAH, Bd. 1, s. 720-721).

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 22 IX 1867 r., przypis 3.

³ Leopold Karl Ludwik Mende (1816-1893), poseł z Dolnej Austrii. Chodzi o wniosek wprowadzający zmiany w procedurze karnej, który poseł Mende złożył w izbie w trakcie 28. posiedzenia 26 IX 1867 r. Ustawa o częściowej zmianie dotychczasowego trybu procedury karnej (*Gesetz über die teilweise Abänderung der bisherigen Arten der Erledigung eines Strafverfahrens*) została ostatecznie przyjęta na 46. posiedzeniu izby w dniu 29 X 1867 r. (SPAH, Bd.2, s. 1238), sankcję cesarską otrzymała 15 XI 1867 r.

⁴ Komisja wyłoniona na posiedzeniu Koła w dniu 28 VI 1867 r. W jej skład wchodziłi polscy członkowie komisji konstytucyjnej izby niższej. W trakcie posiedzenia w dniu 30 IX 1867 r. Koło Polskie omawiało projekt nowej ustawy o reprezentacji państwa.

⁵ F. Ziemiałkowski wypowiedział się w imieniu Koła Polskiego za niepowiększaniem liczby członków izby poselskiej w trakcie dyskusji nad paragrafem 6. ustawy o reprezentacji państwa na 22. posiedzeniu komisji konstytucyjnej w dniu 1 X 1867 r. (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 223).

⁶ Pomyłka protokolanta, P. Gross proponował zmianę 3. ustępu paragrafu 7. ustawy o reprezentacji państwa.

⁷ Trzeci ustęp paragrafu 7. ustawy o reprezentacji państwa w projekcie podkomisji komisji konstytucyjnej brzmiał: „Die Feststellung der Gruppen beziehungsweise Gebiete, Städte, Körperschaften und die Verteilung der zu wählenden Abgeordneten unter die einzelnen Gruppen erfolgt über Antrag der Landtage durch ein Reichsgesetz” (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 225).

⁸ „Grafenbank” grupa posłów skupiająca konserwatystów, głównie arystokrację i właścicieli ziemskich, z którymi niektórzy posłowie polscy, zwłaszcza Ad. Potocki, utrzymywali ożywione kontakty.

⁹ Na 23. posiedzeniu komisji konstytucyjnej w dniu 2 X 1867 r., w trakcie dyskusji nad ustępem 3. paragrafu 7. P. Gross złożył wniosek zbliżony do wniosku proponowanego przez komisję konstytucyjną Koła Polskiego, został on jednak odrzucony (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 225).

¹⁰ Paragraf 11. projektu ustawy o reprezentacji państwa określał zakres kompetencji Rady Państwa. Komisja konstytucyjna debatowała nad nim w trakcie posiedzeń: 23. (2 X 1867), 24. (3 X 1867), 25. (4 X 1867), 26. (6 X 1867), 27. (7 X 1867), 28. (7 X 1867). Większość komisji opowiadała się za przyjęciem rozwiązań proponowanych przez podkomisję komisji konstytucyjnej. Reprezentanci Koła Polskiego, głównie F. Ziemiałkowski i M. Zyblikiewicz, aktywnie uczestniczyli w dyskusjach. Stawiane przez nich wnioski, których celem było rozszerzenie kompetencji sejmów krajowych, były jednak w zdecydowanej większości przypadków odrzucane (B. Haider, *Die protokolle...*, s. 224-244).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Czajkowski prezyd[ujący], 3. Sawczyński, 4. Chrzastowski, 5. hr. Baworowski, 6. Cieński, 7. Rogawski, 8. hr. Wodzicki Henryk, 9. hr. Tarnowski, 10. Gross, 11. X. Dittrich, 12. Landesberger, 13. Hausner, 14. Jakóbiak, 15. Manasterski, 16. Bodnar, 17. Tomuś, 18. X. Morgenstern, 19. X. Sulikowski, 20. Zyblikiewicz, 21. Polanowski, 22. Wyrobek, 23. Wężyk, 24. Zbyszewski.

^aPrzedmiot obrad:^a Ustawy tak zwane zasadnicze (Grundgesetze)¹.

Zyblikiewicz^a wnosi: a. Wnieść w izbie odroczenie rozpraw nad tymi ustawami dopóki nie będzie uchwaloną zmiana konstytucji lutowej; b. Na wypadek odrzucenia tego wniosku wnieść przejście do porządku dziennego nad rzeczonymi ustawami.

Landesberger^a wnosi: głosować za^a Grundgesetzami, a w najgorszym wypadku uwolnić go od solidarności w kwestii religijnej, zawartej w ustawie zasadniczej o prawach obywatelskich.

Zbyszewski^a wnosi: głosować za^a rzeczonymi ustawami.

^aWodzicki H[enryk]^a jest za głosowaniem przeciw^a tym ustawom, lecz za poprzednim wytłumaczeniu (sic!) w izbie, że lubo w zasadzie jesteśmy za niektórymi postanowieniami w tych ustawach zawartymi, głosujemy przeciw z naszych względów politycznych; mniema jednak, aby w tym względzie nie powziąć uchwały zbyt skwapliwie.

Uchwalono^a podług wniosków Zyblikiewicza, lecz wstrzymano się od uchwały, czy głosować za, czy przeciw rzeczonym ustawom na przypadek, gdyby wnioski Zyblikiewicza^a a. i b. zostały w izbie odrzucone^b.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Nad tekstem protokołu dopisek: Grundgesetze.

¹ Ustawami zasadniczymi nazywano ustawę o reprezentacji państwa i szereg ustaw z nią związanych lub ją dopełniających. W tym wypadku w Kole dyskutowano nad ustawami: o powszechnych prawach obywateli, o ustanowieniu trybunału państwa, o władzy sędziowskiej, o pełnieniu władzy rządowej i wykonawczej.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Czajkowski prezyd[ujący], 3. Sawczyński, 4. Fihauser^a, 5. Cieński, 6. Krzeczunowicz^b, 7. Horodyski, 8. Zyblikiewicz, 9. Rogawski, 10. hr. Tarnowski, 11. Gross, 12. Polanowski, 13. Landesberger, 14. Hausner, 15. hr. Wodzicki Henryk, 16. Zbyszewski, 17. Wężyk, 18. hr. Golejewski, 19. Wyrobek, 20. hr. Baworowski, 21. Pfeiffer^c, 22. Chrzanowski, 23. X. Dittrich, 24. X. Morgenstern, 25. X. Sulikowski, 26. X. Barewicz.

Ziemiałkowski^d oznajmia, że Niemcy postawią wniosek pośredniczący, aby rozpocząć dyskusję nad ustawami zasadniczymi i uchwalić je w drugim czytaniu, trzecie zaś czytanie odłożyć do czasu, gdy zmiana konstytucji lutowej w trzecim czytaniu zostanie uchwaloną¹.

Zyblikiewicz^b [jest] przeciwny temu i wnosi, żeby, gdy upadną wnioski odroczenia i przejścia do porządku dziennego, nie brać udziału w dyskusji, lecz głosować punkt za punktem przeciw^b ustawom zasadniczym.

Wężyk^b żąda uchylenia wczorajszej uchwały Koła co do stawiania w izbie wniosku przejścia do porządku dziennego nad ustawami zasadniczymi.

Chrzanowski^b przeciw Wężykowi przemawia za utrzymaniem zupełnym uchwał wczorajszych.

Rogawski^b wnosi, aby brać udział w dyskusji nad ustawami zasadniczymi i stawiać poprawki.

Zbyszewski^b popiera wniosek Rogawskiego.

Golejewski wnosi: nakłonić posła z Krainy Tomana², aby, gdy nasze wnioski o odroczenie i przejście do porządku dziennego zostaną odrzucone, postawił wniosek uchwalania tych ustaw 2/3 części głosów.

Ladesberger^c jest za wnioskiem Rogawskiego.

Uchwalono:^b

1. Głosować przeciw możliwemu wnioskowi Niemców, przez Ziemiałkowskiego oznajmionemu;

2. Stawiać wniosek odroczenia a ewentualnie przejścia do porządku dziennego, podług wczorajszej uchwały Koła;

3. W razie odrzucenia tych wniosków nie brać udziału w dyskusji, lecz głosować przeciw^b wszystkim ustawom zasadniczym;

4. Gdyby który z autonomistów, np. Toman stawiał wniosek, że te ustawy mają być uchwalane 2/3 głosów, to wniosek ten popierać i za nim głosować^f.³

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Nazwisko Ziemiałkowskiego podkreślone. Przed nazwiskiem Ziemiałkowskiego skreślone: Węzyk. ^e Nazwisko Landesbergera podkreślone. W rękopisie: Landesbergier. ^f Nad tekstem protokołu dopisek: Grundgesetze. przyję-
chałem.

¹ Wniosek wiążący uchwalenie czterech ustaw zasadniczych z uchwaleniem nowej ustawy o reprezentacji państwa złożył na początku debaty nad ustawą o władzy sędziowskiej na 31. posiedzeniu izby 5 X 1867 r. poseł sprawozdawca J. Waser (SPAII, Bd.1, s. 729).

² Lovro Toman (1827-1870), poseł z Krainy, słoweński działacz polityczny i narodowy, w Radzie Państwa przewodził *de facto* klubowi posłów słoweńskich.

³ Zgodnie z uchwałą Koła, M. Zyblikiewicz postawił wniosek o odroczenie dyskusji nad ustawami zasadniczymi. Wniosek o uchwalenie ustaw zasadniczych większością 2/3 głosów złożył Słowiec L. Toman, w dyskusji poparł go M. Zyblikiewicz i K. Krzczunowicz. Obydwa wnioski zostały jednak odrzucone (SPAII, Bd.1, s. 729-731, 734-741).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 października 1867 r.

Zasada solidarności obowiązująca członków Koła. Wybór komisji Koła mającej się zająć zmianą regulaminu Koła i obowiązującej w Kole zasady solidarności. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami.

Obecni: 1. Czajkowski prezyd[ujący], 2. Golejewski, 3. Fihauser^a, 4. hr. Bawowski, 5. hr. Wodzicki Henryk, 6. hr. Tarnowski, 7. Polanowski, 8. Cieński, 9. Pfeiffer, 10. Gross, 11. X. Dittrich^b, 12. Bodnar, 13. Manasterski^c, 14. Jakóbiak, 15. Tomuś, 16. X. Morgenstern, 17. Zbyszewski, 18. X. Barewicz, 19. X. Sulikowski, 20. Krzczunowicz, 21. Sawczyński, 22. Hausner, 23. Wyrobek, 24. Chrzanowski, 25. Zyblikiewicz.

Golejewski^d żąda, aby co do solidarności postanowić coś stanowczego pod względem wychodzenia z izby w razie, jeżeli który z członków Koła naszego nie zgadza się z uchwałą Koła, a mianowicie zmienić odnośny § regulaminu w tym sensie, aby Koło w każdym razie, gdy kto się oświadcza przeciw większości, uchwalało, czy jest wolnym od solidarności lub nie.

Zbyszewski^d chce wysadzenia komisji do rewizji regulaminu Koła.

Krzczunowicz^d mniema, że dość decydować w każdym pojedynczym przypadku, czy ma nastąpić odstąpienie od regulaminu.

Uchwalono^d wybrać komisję z 3 członków do poczynienia wniosków w kwestii solidarności i co do rewizji regulaminu w ogóle – i wybrano do tej komisji: Sawczyńskiego, Zbyszewskiego i Wodzickiego Henryka¹.

Dalszy ciąg obrad nad projektem^d podkomitetu do ^dzmiany konstytucji lutowej^{d,2}

Chrzanowski^d do § 13. wnosi: dać naszym członkom wydziału konstytucyjnego instrukcję, aby w razie poruszenia przez rząd przy tym § kwestii rekrutów i podatków popierali rząd w duchu poprawek, jakie w tym względzie dawniej wnosili.

Uchwalono^d zgodnie z tym wnioskiem.

Krzczunowicz^d do § 15 wnosi: aby nasi członkowie wydziału konstytucyjnego żądali opuszczenia 2., 4., 5. i 6. wiersza z ostatniego ustępu tego §.

Uchwalono^d podług tego wniosku^{e,3}

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Manastyrski. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: Konstytucja.

¹ Wniosek A. Golejewskiego spowodowany był zapewne podziałami, do jakich doszło wśród członków Koła parę miesięcy wcześniej, w połowie lipca 1867 r. Dotyczyły one dyskutowanej wówczas kwestii wykonywania kary śmierci. Ostatecznie wniosek komisji proponujący ograniczenie jej stosowania został odrzucony. Przeciwno wnioskowi komisji głosowała większość członków Koła, część jednak, nie dzieląc stanowiska większości, nie przyszła na posiedzenie lub przed głosowaniem opuściła salę. W tej grupie był min. A. Golejewski („Czas”, nr 162 z 18 VII 1867; „Dodatek do nr 166 Gazety Narodowej” z 21 VII 1867; „Dziennik Lwowski”, nr 89 z 21 VII 1867).

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 30 IX 1867 r.

³ F. Ziemiałkowski w trakcie 26. posiedzenia komisji konstytucyjnej w dniu 6 X 1867 r., przy dyskusji nad paragrafem 15. ustawy o reprezentacji państwa złożył taki wniosek. Nie został on jednak przyjęty. Do paragrafu 13. projektu tej ustawy nie zgłaszano poprawek (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 238-239).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 7 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze. Wniosek E. Mühlfelda dotyczący konkordatu.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Rogawski, 3. Krzeczunowicz, 4. hr. Baworowski, 5. Gross, 6. hr. Tarnowski, 7. Hausner, 8. X. Barewicz, 9. X. Dittrich^a, 10. Polanowski, 11. hr. Wodzicki Henryk, 12. hr. Wodzicki Ludwik, 13. Zbyszewski, 14. Fihauzer^b, 15. Wężyk, 16. Sawczyński, 17. Chrzanowski, 18. Cieński, 19. Horodyski, 20. Wyrobek, 21. Czajkowski, 22. hr. Golejewski, 23. Landesberger.

“Przedmiot obrad:” postępowanie co do ustaw zasadniczych.

Uchwalono:”

1. Powtórzyć na jutrzejszym posiedzeniu izby przy rozpoczęciu obrad nad 2-gą ustawą zasadniczą, że obstajemy przy naszym stanowisku i głosować będziemy przeciw^c, z powodów już poprzód w izbie wypowiedzianych a w szczególności z powodu pogwałcenia regulaminu.

2. Wniosku o uchwalanie tych ustaw 2/3 częściami głosów od nas nie stawiać, lecz gdy go kto inny postawi, popierać.

3. Gdyby Niemcy – co jest możliwym, przed 3-cią ustawą zasadniczą wnieśli sami o odroczenie dyskusji, aż do zmiany konstytucji lutowej, to wniosek ten popierać, lecz gdyby oni ten wniosek wystawili jako koncesję dla nas, to oświadczyć, że my to nie uznajemy jako koncesję, lecz jako powrót do postępowania zgodnego z regulaminem.

4. Gdyby przed 3-cią ustawą zasadniczą (Reichsgericht) nie był postawiony przez Niemców wniosek odroczenia, lecz gdyby przystąpiono w izbie do dyskusji nad nią, to również nie brać udziału w dyskusji, głosować przeciw^c ustawie, lecz powtórzyć deklarację, dlaczego głosujemy przeciw, z tym dodatkiem, że w tej ustawie znajduje się pogwałcenie statutów lutowych krajowych i przekroczenie kompetencji Rady Państwa¹.

“Dalszy przedmiot obrad:” sprawa konkordatowa.

Uchwalono” głosować według życzenia p. Beusta za^c odwołaniem p. lub prze-

ciw^c odwleczeniu tej sprawy – a gdyby p. Beust nie objawił swojego życzenia, głosować za^c odwleczeniem^{d,2}

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone. ^d Nad tekstem protokołu dopisek: Grundgesetze. Konkordat.

¹ Na 32. posiedzeniu izby 8 X 1867 r., w trakcie dyskusji nad ustawami o pełnieniu władzy rządowej i wykonawczej i o ustanowieniu trybunału państwa, Polacy nie składali żadnych oświadczeń, ani nie zabierali głosu. Aktywnie uczestniczyli dopiero w dyskusji nad ustawą o powszechnych prawach obywateli. M. Zyblikiewicz i F. Ziemiałkowski wskazywali, że gwarantuje ona prawa jednostkom, gdy tymczasem nie zagwarantowano praw krajom i narodowościom (SPAH, Bd.1, s. 785-787, 790-791). Ostatecznie ustawy zasadnicze o powszechnych prawach obywateli, o władzy sędziowskiej, o ustanowieniu trybunału państwa, o pełnieniu władzy rządowej i wykonawczej zostały uchwalone 16 X 1867 r., a Polacy głosowali przeciw nim (SPAH, Bd.1, s. 984-985). O dalszych pracach nad wymienionymi ustawami zasadniczymi zob. Posiedzenie Koła Polskiego z dn. 5 XII 1867 r.

² Na 33. posiedzeniu izby w dniu 9 X 1867 poseł E. Mühlfeld złożył wniosek w sprawie unieważnienia konkordatu z 1855 r. W dniu 11 X 1867 wniosek ten został skierowany do komisji zajmującej się kwestiami wyznaniowymi (SPAH, Bd.1, s. 798-799, 847-851). Polacy głosowali przeciwko wnioskowi E. Mühlfelda („Czas”, nr 238 z 16 X 1867; „Dodatek do nr 237 Gazety Narodowej” z 13 X 1867).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 8 października 1867 r.

Ustawa regulująca kwestię rekrutacji wojska. Wyłonienie kandydatów Koła do komisji izbowej mającej się zająć projektem ugody finansowej z Węgarami.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Czajkowski, 3. hr. Wodzicki Ludwik, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. X. Barewicz, 8. X. Dityrch^a, 9. Pfeiffer^b, 10. hr. Tarnowski, 11. Gross, 12. Hausner^c, 13. hr. Baworowski, 14. Fihauzer^d, 15. hr. Wodzicki Henryk, 16. Krzeczunowicz, 17. Rogawski, 18. Horodyski, 19. Cieński, 20. Polanowski, 21. Sawczyński, 22. Wyrobek, 23. Zyblikiewicz, 24. Wężyk, 25. Chrzanowski, 26. hr. Golejewski.

Zbyszewski^e odczytuje projekt ustawy rekrutacyjnej (Wehrgesetz).

Uchwalono^e głosować w tej sprawie jutro za wnioskiem wydziału izbowego¹.

Dalszy przedmiot obrad: Wybór wydziału w izbie do przedłożonych przez rząd wniosków ugody z Węgarami.

Uchwalono^e: jeżeli kto postawi wniosek, aby rzeczony wydział składał się z tych samych członków co deputacja, to popierać taki wniosek, lecz go od nas nie stawiać – gdyby zaś wybierano nowy wydział, to proponować do niego z naszej strony: Ziemiałkowskiego, Grossa, Krzeczunowicza².

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Hauzner. ^d W rękopisie: Fihauzer. ^e Podkreślone.

¹ Ustawa dotyczyła uregulowania kwestii rekrutacji wojska (*Gesetz über die Aufhebung der kaiserlichen Verordnung vom 28. December 1866 und die Reaktivierung des Heeres- Ergänzungsgesetzes vom*

29. September 1858) i została przyjęta po dyskusji bez udziału Polaków na 34. posiedzeniu izby w dniu 10 X 1867 r. (SPAH, Bd.1, s. 839). Sankcję cesarską otrzymała 10 XI 1867 r.

² Komisję mającą się zająć rozpatrywaniem projektu ugody finansowej z Węgrami wybrano na 34. posiedzeniu izby w dniu 10 X 1867 r. Weszli do niej wszyscy wytypowani przez Koło Polskie posłowie (SPAH, Bd.1, s. 822-823).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni: 1. Czajkowski przyd[ujący], 2. Wyrobek sekr[etarz], 3. Sawczyński, 4. Krzczunowicz, 5. Zbyszewski, 6. Fihauser^a, 7. Tomuś, 8. Jakóbiak, 9. Landesberger, 10. Gross, 11. hr. Wodzicki Hen[ryk], 12. Pfeiffer, 13. Rogawski, 14. Polanowski, 15. Zybliekiewicz, 16. hr. Wodzicki Ludwik, 17. Horodyski, 18. Cieński, 19. X. Dittrich^b, 20. X. Barewicz, 21. Chrzanowski, 22. hr. Tarnowski, [23. Antoni Golejewski], [24. Florian Ziemiałkowski]¹.

“Przedmiot obrad:” Projekt zmiany konstytucji lutowej o reprezentacji państwa².

Krzzunowicz^c co do § 1. chce, abyśmy przemawiali za wypuszczeniem tego, jak wiemy z doświadczenia, dla nas niekorzystnego^c postanowienia, że nikt nie może być równocześnie członkiem^c obu izb Rady Państwa. Jak we Węgrzech już jest tak i tu można dopuścić, aby członek wiedeńskiej izby wyższej mógł być przez Sejm Krajowy obrany do izby niższej, a w razie zasiadania w niej nie mógłby tylko zasiadać w izbie wyższej tej samej sesji.

Po krótkiej dyskusji Krzczunowicz cofa swój wniosek.

Krzzunowicz^c do § 7 wnosi, aby w projektowanym przez wydział konstytucyjnego (sic!) ustępu 3-go: „Aenderungen in der Feststellung der Gruppen ... und in der Verteilung der zu wählenden Abgeordneten unter die einzelnen Gruppen erfolgen über Antrag der Landtage durch ein Reichsgesetz” – proponować zmianę, a mianowicie zamiast: „über Antrag der Landtage durch ein Reichsgesetz”, proponować: “„erfolgen durch ein Landesgesetz”^c.

Uchwalono^c stawiać tę poprawkę i wyznaczono Grossa do postawienia jej w izbie³.

Krzzunowicz^c do tego § 7 wnosi opuszczenie całej czwartej alinei o wyborach bezpośrednich lub przynajmniej dwóch ostatnich zdań tej alinei o sposobie wykonania tych wyborów.

Zawieszono^c uchwałę nad tym wnioskiem i polecono pp. Krzczunowiczowi i Zybliekiewiczowi, aby jedynie co do ostatniego zdania tej alinei zredagowali poprawkę i przedłożyli ją Kołu na następnym posiedzeniu.

Krzzunowicz^c przy § 11 chce zachować stanowisko sejmu naszego i wnosi ogólną poprawkę, aby Radzie Państwa zastrzeżone były tylko te przedmioty ustawodawstwa, które są wyliczone w § 10 konstytucji lutowej, zgodnie z art[yku-
łem] II dyplomu październikowego.

Wniosek ten upada^c.

Zyblíkiewicz^c przy § 11 lit. b. wnosi, aby żądać opuszczenia zastrzeżonego w tym ustępie Radzie Państwa prawa „der jährlichen Bewilligung der auszuhebenden Mannschaft” – gdyż to rozszerzenie praw Rady Państwa nam żadnej korzyści, lecz owszem szkodę przynieść może.

Golejewski^c jest przeciwny stawianiu od nas takiego wniosku i wnosi, aby tylko jeżeli rząd postawi poprawkę w duchu wniosku Zyblíkiewicza popierać rząd, jeżeli zaś rząd jej nie postawi, to z naszej strony nie oponować.

Uchwalono^c podług wniosku Golejewskiego.

Uchwalono^c dalej postawić w ten sam sposób co do ustępu c. § 11-go, w którym to ustępie wydział konstytucyjny projektuje przyznanie Radzie Państwa prawa rocznego zezwalania na pobór podatków.

Krzeczunowicz^c do §11 lit. c. żąda postawienia poprawki, która by Radzie Państwa przyznawała tylko prawa ustanawiania ogólnej kwoty podatków bezpośrednich, jaką każdy kraj winien opłacać, rozkład zaś tej kwoty wewnątrz kraju, aby należał do ustawodawstwa krajowego, więc w § 11 lit. c. po słowie „Gefälle” wnieść dodatek: „die Feststellung der Quoten an direkten Steuern für die einzelnen Länder”; a gdyby to się utrzymało, wtedy w § 12, gdzie mowa o zakresie działania sejmów krajowych, po słowach: „vorbehalten sind” należałoby dodać: „ebenso wie die Umlage der im Wege der Reichsgesetze festgestellten Quoten an direkten Steuern im Inneren des Landes”.

Uchwalono nie^c stawiać tych poprawek.

Ziemiałkowski^c żąda instrukcji, jak się ma zachować w podkomitecie wydziału konstytucyjnego w obradach nad ustawą o delegacjach,⁴ oznajmia, że niemieccy członkowie podkomitetu gotowi przystać na postanowienie projektu rządowego (że wybór członków do delegacji państwowej ma się odbywać przez delegacje sejmów krajowych w Radzie Państwa), wszelako pod warunkiem, aby izbie wyższej ująć 5 członków delegacji i dodać ich izbie niższej, która by tych 5 członków wybierała cała bez rozdzielania ich na kraje koronne.

Uchwalono^c po dyskusji, że tego ustępstwa uchylającego zasadę czynić nie można, lecz bezwzględnie stać przy zasadzie, że w żadnym razie izba niższa Rady Państwa, jako taka, nie ma mieć prawa wybierania członków delegacji państwowej, lecz tylko delegacje sejmowe mają mieć to prawo – i w tym duchu ma Ziemiałkowski przemawiać w podkomitecie⁵.

Na wyraźne żądanie zapisuje się do protokołu, że za uczynieniem Niemcom ustępstwa przez przyjęcie warunku rzeczonego głosowali: Golejewski, Horodyski, Cieński, Zbyszewski, Landesberger, Pfeiffer^d.⁶

Przypisy:

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Dittrych. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Pfeifer. Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa o delegacjach. §11 (część dopisku nieczytelna).

¹ A. Golejewskiego i F. Ziemiałkowskiego brak na liście obecnych, lecz zabierali głos w trakcie posiedzenia Koła.

² Chodzi o ustawę zasadniczą o reprezentacji państwa.

³ P. Gross na 36. posiedzeniu izby w dniu 14 X 1867 r. postawił poprawkę bardzo podobną do zaproponowanej w Kole przez K. Krzeczunowicza. Została ona jednak odrzucona (SPAH, Bd.1, s. 912-913).

⁴ Późniejsza ustawa o sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii austriackiej i sposobie ich załatwiania.

⁵ F. Ziemiałkowski złamał tę uchwałę, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 27 X 1867 r. (12 w południe) i 9 XI 1867 r., przypis nr 2.

⁶ Posłowie ci w większości byli związani z tzw. „większością” w Kole Polskim i F. Ziemiałkowskim.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 12 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Rogawski, 4. Chrzanowski, 5. Fihauser^a, 6. Hausner, 7. Horodyski, 8. Gross, 9. hr. Golejewski, 10. Polanowski, 11. hr. Tarnowski, 12. X. Morgenstern, 13. hr. Wodzicki Hen[ryk], 14. X. Sulikowski, 15. Krzeczunowicz^b, 16. Sawczyński, 17. Landesberger, 18. Zyblikiewicz, 19. hr. Wodzicki Ludwik, 20. Cieński, 21. X. Dittrich^c, 22. Wyrobek, 23. X. Barewicz.

^bPrzedmiot obrad:^b Dalszy ciąg projektu zmiany konstytucji lutowej o reprezentacji państwa.

Krzeczunowicz^b przy § 11 lit. e. wnosi, aby Reichsratowi nie przyznać całego Gewerbsgesetzgebung lecz tylko „Grundgesetze der Gewerbsgesetzgebung”, aby więc w tym duchu wnieść w izbie poprawkę, tym bardziej że nasz podkomitet tak proponował, a wydział konstytucyjny zmienił wniosek podkomitetu na gorsze.

Wniosku tego ^bnie przyjęto^b.

Krzeczunowicz^b przy lit. f § 11, żąda wnieść wypuszczenie: „Medizinalgesetzgebung” – aby to nie należało do Rady Państwa.

Wniosek ten upada^b.

Krzeczunowicz^b przy ustępie lit. g tegoż § żąda, aby: a. W tym ustępie przyznano Radzie Państwa zamiast „Gesetzgebung über Staatsbürgerrecht” tylko „Gesetzgebung über die Erwerbung und den Verlust der Staatsbürgerrechte”; b. Resztę przedmiotów w tym ustępie zawartych opuścić.

Co do a. zauważono, że projekt wydziału konstytucyjnego to samo obejmuje, co chce Krzeczunowicz, który tylko jaśniej myśli wyraża, po czym obydwie wnioski Krzeczunowicza upadają^b.

X. Barewicz^b przy ustępie h. wnosi, aby zamiast „konfessionelle Verhältnisse” żądać umieszczenia słów „interkonfessionelle^b Verhältnisse”.

Uchwalono^b, aby ten przedmiot jako dotyczący religii zostawić wolnym od solidarności i dozwolnić, aby nasi posłowie księża porozumieli się w tym względzie z innymi kapłanami w izbie.

Do ustępu i. uchwalono^b wnieść poprawkę, aby do Rady Państwa należało tylko „Feststellung der Grundsätze des Unterrichtswesens, bezüglich der Universitäten”, więc także wypuścić z ustępu i szkoły ludowe, i gimnazja. Do wniesienia i popierania tej poprawki w izbie wyznaczono Sawczyńskiego.

Krzeczunowicz^b: do ustępu k. i l. wobec uchwały Koła, odraczającej jego poprawkę zasadniczą co do całego § 11, nie ma nadziei, aby Koło uchwaliło żądać wypuszczenia ustępów k. i l., lecz wnosi, aby przynajmniej wnieść taką poprawkę, która by wykluczała ustawodawstwo o sędziach pokoju od kompetencji Rady Państwa.

Wniosek ten upada^b.

Krzeczunowicz^b do ustępu m., w którym zastrzeżono Radzie Państwa wydawanie ustaw potrzebnych do przeprowadzenia Grundgesetze, wnosi, że gdy głosowaliśmy przeciw Grundgesetze, więc powinniśmy zabrać głos przeciw ustępowi m., i głosować przeciw niemu.

Uchwalono^b głosować przeciw temu ustępowi, lecz nie zabierać głosu i nie motywować.

Uchwalono^b także głosować przeciw ustępowi^d lit. n. po poprzednim wyłączeniu powodów – co mają uczynić Gross lub Zyplikiewicz, lub Krzeczunowicz².

Uchwalono^b również, na wypadek, gdyby kto po przedyskutowaniu § 11 wniósł głosowanie nad całym tym paragrafem przed trzecim czytaniem ustawy, sprzeciwić się takiemu wnioskowi.

Co do § 13 wszczęła się dyskusja nad trzecim^b ustępem, który zawiera postanowienie, że jeżeli o wysokości pojedynczych pozycji ustawy finansowej lub o wysokości kontyngentu rekrutów, po powtórnym obradzeniu nie będzie zgody między izbą wyższą a niższą, to cyfra mniejsza ma się uważać jako zezwolona.

Uchwalono^b zastosować się względem tego ustępu do życzenia rządu, a jeżeli rząd żadnego życzenia nie objawi, głosować za^b tym ustępem.

Krzeczunowicz^b do § 15 wnosi, w ustępie pierwszym żądać od kompletu obecności 102 głosów jako większości absolutnej, lecz na uwagę, że taki wniosek mógłby wywołać wniosek wręcz przeciwny, żądający np. tylko 50 – cofa swój wniosek.

Uchwalono^b wnieść aby ustęp 2 tegoż § 15 brzmiał: „Veränderungen in diesem Grundgesetze können nur mit einer Mehrheit von wenigstens zwei Dritteile der Stimmen beschlossen werden” – więc z opuszczeniem wzmianki o Grundgesetze, przeciw którym Koło głosowało³.

Na^b koniec wszczęła się dyskusja nad tym, co robić w razie, gdyby nasze poprawki do konstytucji, lub która z nich upadła, czy głosować w trzecim czytaniu za^b, czy przeciw^b konstytucji.

Zyplikiewicz^b wnosi, głosować przeciw w trzecim czytaniu.

Chrzanowski^b wnosi, by w trzecim czytaniu tylko w tym wypadku głosować przeciw^b konstytucji, gdyby upadła nasza poprawka co do szkół (§11, lit. i.) i gdyby upadek konstytucji nie pociągnął za sobą upadku p. Beusta.

Uchwałę nad tym przedmiotem^b zawieszono do jutra^{b, e}.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone. ^c W rękopisie: Dityrch. ^d Skreślone: lit. m. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: Konstytucja.

¹ Poprawka taka została postawiona przez Z. Sawczyńskiego na 37. posiedzeniu izby w dniu 15 X 1867 r. Mimo różnych zabiegów proceduralnych ze strony posłów polskich została ona odrzucona. W jej obronie przemawiał także K. Krzeczunowicz (SPAII, Bd. 1, s. 946-949, 952-953).

² Ostatecznie to K. Krzeczunowicz przemawiał w imieniu Koła Polskiego w sprawie ustępu n. paragrafu 11 ustawy o reprezentacji państwa (SPAII, Bd.1, s. 971-972).

³ W trakcie debaty w izbie K. Krzeczunowicz zaproponował opuszczenie drugiego ustępu paragrafu 15. Jego propozycja, poparta przez M. Zyplikiewicza, nie została jednak przyjęta (SPAII, Bd. 1, s. 975-977).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, wystąpienie reprezentanta Koła w debacie generalnej.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Chrzanowski, 4. hr. Wodzicki Henryk, 5. X. Dittrich^a, 6. X. Barewicz, 7. hr. Golejewski, 8. Cieński, 9. Tomuś, 10. Jakóbiak, 11. X. Morgenstern, 12. X. Sulikowski, 13. Zbyszewski, 14. hr. Tarnowski, 15. Krzeczunowicz, 16. Sawczyński, 17. Wyrobek, 18. Gross, 19. Rogawski, 20. Zyplikiewicz, 21. Fihauser, 22. Hausner, 23. Landesberger, 24. Horodyski, 25. Polanowski, 26. hr. Wodzicki Ludwik.

Przedmiot obrad: Dalszy ciąg ustawy konstytucyjnej.

Chrzanowski^b co do czwartej alinei § 7 – względem której zawieszono uchwałę na posiedzeniu z 11 paźdz[iernika] – wnosi: aby w izbie przemawiać i głosować tylko przeciw ostatniemu 3 okresowi tej alinei, zostawić zaś nietknięty okres 1 i 2, gdyż tylko ostatni okres (stanowiący, że bliższe postanowienia do wykonania bezpośrednich wyborów i oznaczenia okręgów wyborczych dane będą ustawą państwową^b) jest nam szkodliwy; zaś przedostatni okres jest korzystny, bo krępuje sposób bezpośrednich wyborów.

Zbyszewski^b popiera to zdanie.

Zyplikiewicz^b podziela zapatrywanie się poprzednich mówców; mniema jednak, że nie można żądać opuszczenia samego tylko okresu 3 i że na to nie znajdziemy w izbie potrzebnej liczby głosów, gdyż żądając opuszczenia tego okresu, potrzeba również żądać opuszczenia okresu 2, bo 2 okres jest premisą, a 3 tylko konieczną konkluzją, więc niepodobna, aby się zgodzono na zostawienie premisy a opuszczenie konkluzji.

^bWodzicki Henryk^b przemawia w tym samym, co Zyplikiewicz, kierunku i wnosi, by w izbie żądać rozdzielania głosowania nad tą alineą na dwie części tj. na okres 1-szy osobno i na okres 2-gi i 3-ci razem i głosować za^b pierwszym okresem (zawierającym tylko tę samą zasadę bezpośrednich wyborów, jaka była wyrażoną w dotychczasowej konstytucji lutowej) zaś głosować przeciw^b ustępom 2-u i 3-u.

Uchwalono^b w myśl wniosku Chrzanowskiego, żądać w izbie przy głosowaniu rozdzielania tej alinei na 3 okresy i głosować za^b 1-szym i 2-gim a przeciw^b 3-u okresowi. O tym, kto ma w tej sprawie przemawiać w izbie, mają się porozumieć między sobą: Gross, Sawczyński, Krzeczunowicz, Ziemiałkowski, Zyplikiewicz, których wybrano jako mówców¹.

Tarnowski^b wnosi jeszcze do alinei 4 § 7 w pierwszym okresie po słowie: „Körperschaften”, żądać dodania słów: „jedoch nur für eine Reichsratssession” – gdyż przez dodanie tych słów wyrazi się stanowczo, że deputowani z wyborów bezpośrednich tylko przez jedną sesję w Radzie Państwa zasiadać mogą.

Wniosek ten upada^b.

Nastąpiła dyskusja nad pytaniem: czy zabierać głos w dyskusji generalnej nad konstytucją?

Uchwalono^b zabrać głos w dyskusji generalnej, lecz z tym zastrzeżeniem, że uchwała ta może być w Kole cofniętą, gdyby się z dalszej w Kole dyskusji nad

treścią przemówienia okazało, że niepodobna przemawiać w dyskusji generalnej bez przesądzenia z góry o naszej ostatecznej, dotąd jeszcze niezapadłej decyzji, czy w 3-cim czytaniu będziemy głosować za czy przeciw konstytucji.

Gross^b wnosi: wybrać kartkami mówcę generalnego, który ma myśli swoje udzielić kilku członkom Koła i z nimi się porozumieć.

Ziemiałkowski^b wnosi poprawkę do wniosku Grossa, aby – ze względu na odpowiedzialność ciężącą na mowcy generalnym z powodu ważności i doniosłości przemówienia – nie zostawiać wyboru tego mówcy przypadkowi, lecz aby kandydaci sami się zgłosili i zapatrywania swoje wypowiedzieli, a z pomiędzy nich wybrać mówcę.

Rogawski^b wnosi, by odstąpić od poprzedniej uchwały i nie zabierać głosu w dyskusji generalnej.

Zyblikiewicz^b uważałby milczenie przy dyskusji generalnej za samobójstwo i wnosi, aby zobowiązać kilku, niech każdy opracuje myśli do przemowy i niech ci ułożą między sobą.

Uchwała^b zapada w myśl wniosku Zyblikiewicza, po czym wybrano kartkami: 1. Ziemiałkowskiego, 2. Zyblikiewicza, 3. Krzeczunowicza, 4. Wodzickiego Ludwika, 5. Golejewskiego².

Ziemiałkowski^b: oznajmia:

1. Że od Niemców będzie stawiany wniosek, aby w § 11 lit. i. opuścić wyraz Unterrichtswezens.

2. Że w trzeciej alinei § 7 nasza poprawka, aby zmiany tam wyrażone następowały jedynie przez ustawę krajową, prawdopodobnie znajdzie większość w izbie.

3. Że także przy § 15 nasza poprawka prawdopodobnie znajdzie większość, nie ze stanowiska naszego, lecz z powodu logiczności, niemniej i z tego powodu, że bez tej poprawki rząd w razie odmówienia sankcji jednemu z Grundgesetzw musiałby ją odmówić całej konstytucji³.

Co do zachowania się przy wotowaniu w trzecim czytaniu konstytucji uchwalono^b na wniosek Zyblikiewicza wstrzymać się z decyzją aż do końca 2-o czytania, z poprawką Zbyszewskiego, aby to głosowanie nasze zachować w tajemnicy.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b Podkreślone.

¹ Na 36. posiedzeniu izby w dniu 14 X 1867 r. poseł K. Krzeczunowicz zaproponował podzielenie 4. ustępu paragrafu 7. ustawy o reprezentacji państwa, co nie zostało przyjęte (SPAH, Bd.1, s. 918-919).

² W debacie generalnej nad ustawą o reprezentacji państwa na 36. posiedzeniu izby w dniu 14 X 1867 r. jako przedstawiciel Koła Polskiego wystąpił F. Ziemiałkowski (SPAH, Bd.1, s. 886-887).

³ F. Ziemiałkowski mylił się w swoich przewidywaniach. Poprawki stawiane przez Polaków, o których mówił, zostały odrzucone, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 11 X 1867 r., przypis nr 3; Posiedzenie Koła Polskiego z 12 X 1867 r., przypis nr 3.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 16 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, decyzja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. hr. Golejewski, 3. Zbyszewski, 4. X. Sulikowski, 5. X. Morgenstern, 6. Wężyk, 7. Tomuś, 8. Manasterski, 9. Jakó-bik, 10. X. Barewicz, 11. hr. Tarnowski, 12. Polanowski, 13. X. Dittrich^a, 14. hr. Wodzicki Hen[ryk], 15. hr. Wodzicki Lud[wik], 16. Chrzanowski, 17. Rogawski, 18. Krzczunowicz, 19. Pfeiffer, 20. Sawczyński, 21. Hausner, 22. Fihauzer^b, 23. Cieński, 24. Horodyski, 25. Zyblikiewicz, 26. X. Polański, 27. Wyrobek, 28. Gross, 29. Czajkowski, 30. Landesberger.

Przytomni^c także: księżęta: Leon Sapieha, Jabłonowski Karol, Sanguszko Władysław, członkowie Izby Panów, i Czerkawski poseł Sejmu Krajowego¹.

“Przedmiot obrad:” Głosowanie nad ustawą konstytucyjną w trzecim czytaniu.

Ziemiałkowski^c wylicza przyznane w tej konstytucji nowe prawa dla autonomii krajowej, po wyluszczeniu jednak powodów wnosi, aby jutro w trzecim czytaniu głosować przeciw tej ustawie.

“Uchwalono jednogłośnie” głosować w trzecim czytaniu przeciw ustawie konstytucyjnej².

Wężyk^c stawia pytanie, czy pomimo tej uchwały Koła mamy starać się środkami parlamentarnymi, aby konstytucja otrzymała w izbie potrzebną ilość 2/3 głosów i nie upadła?

“Ks. Sanguszko” przemawia silnie przeciw takiemu postępowaniu; konstytucja albo dobra, albo zła; jeżeli dobra, to głosować za^c, jeżeli zła, to przeciw^c, a w tym wypadku nie uciekać do środków, aby ją utrzymać; jego zdaniem konstytucja jest złą, więc potrzeba bezwzględnie głosować przeciw.

Pytanie postawione przez Wężyka upada^c.

“Wodzicki Ludwik” wnosi, aby żądać w izbie głosowania imiennego.

Krzzunowicz^c mniema, że takie żądanie od nas byłoby niepotrzebną demonstracją; bez imiennego głosowania wszystkim będzie wiadomo, że głosowaliśmy przeciw konstytucji; spokojne zachowanie się więcej imponuje niż demonstracje.

“Zyblikiewicz, Rogawski, Wodzicki Henryk i Chrzanowski” popierają wniosek Wodzickiego Ludwika.

Wniosek Wodzickiego Ludwika o żądanie głosowania imiennego upada^c.³

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone.

¹ Euzebiusz Czerkawski (1822-1896), pedagog, poseł sejmu galicyjskiego, w l. 1864-68 inspektor szkół średnich w Styrii i Karyntii.

² Nowa ustawa o reprezentacji państwa (*Gesetz über die Abänderung des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 26. Februar 1861*) została uchwalona stosunkiem głosów 119 do 46. Przeciw niej głosowali wszyscy członkowie Koła Polskiego (z wyjątkiem urlopowanych Ad. Potockiego i W. Baworowskiego), 4 Słoweńców i współpracujący z nimi Serb z Dalmacji, S. Ljubiša, 5 posłów z Tyrolu i 5 Niemców – ci ostatni z odmiennych zresztą powodów niż reszta. Głosowanie odbyło się na 39. posiedzeniu izby 17 X 1867 r. (SPAHI, Bd. 1, s. 997). W związku z wniesieniem przez izbę

wyższą poprawek do ustawy była ona powtórnie dyskutowana w Kole, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z dn. 20 XI 1867 r. i 5 XII 1867 r.

³ Głosowanie nad nową ustawą o reprezentacji państwa było imienne, wniosek taki zgłosił poseł z Górnej Austrii, F. Groß (SPAH, Bd.1, s. 996).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 17 października 1867 r.

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Wężyk, 4. hr. Gołejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Jakóbiak, 9. Tomuś, 10. Bodnar, 11. Hausner, 12. hr. Tarnowski, 13. X. Barewicz, 14. Fihauser^b, 15. Polański, 16. Krzeczunowicz, 17. Rogawski, 18. Sawczyński, 19. Wyrobek, 20. Zyblikiewicz, 21. X. Dittrich^c, 22. Horodyski, 23. Cieński, 24. Gross, 25. hr. Wodzicki Ludwik, 26. Polanowski, 27. Chrzanowski.

Obecny także poseł sejmowy Czerkawski^a.

Na porządku dziennym projekt ^austawy szkolnej^a – mającej przyjść pod obrady na następnym posiedzeniu izby.

Czerkawski^a na żądanie Koła przedstawia swoje zapatrywanie się na tę ustawę. Zwraca uwagę na dwa punkty główne:

1. Utrzymanie ustawy galicyjskiej odnoszącej się do Rady Szkolnej¹.
2. Ścisłejsze sformułowanie §-fu 14.

Wytyka dalsze strony ujemne projektu, że projekt chce „dem Staats ausschliesslich^a die oberste Leitung”; mniema, żeby trzeba opuścić postanowienie że „von der Kirche unabhängig”, bo to princip negacyjny; nie chce Bezirkratu dla każdego powiatu politycznego, bo dużo wydatków (i nie ma ludzi), dość np. na Galicję całą 12 Ortsschulrat (dzisiejszy komitet nasz konkurencyjny). W ogóle mniema, że w tym prawie trzeba baczyć na to, aby prawo to nie tamowało możliwości rozwoju naszej instytucji – i żeby nie wpaść z jednej ostateczności w drugą, tj. by zamiast duchowieństwa nie oddać kierunku biurokracji – lecz aby samo społeczeństwo zachowało kierunek.

Uchwalono^a brać udział w izbie w dyskusji nad tym projektem.

Krzeczunowicz:^d Z powodu, że ta ustawa obejmuje szkoły ludowe i średnie, które w konstytucji chcieliśmy mieć oddane zupełnie ustawodawstwu krajowemu, i że^e sprawa konstytucyjna dotąd jeszcze nie jest^f stanowczo załatwioną, wnosi żądać w izbie odroczenia rozpraw nad ustawą szkolną, a gdyby ten wniosek w Kole upadł żąda, aby przynajmniej ten z naszych posłów, który pierwszy głos zabierze, oświadczył, iż zastrzega sobie, aby udział nasz w rozprawach [nad] ustawą szkolną nie był uważany, jakobyśmy odstąpili od żądania naszego postawionego w tym kierunku, aby ustawodawstwo o szkołach ludowych i średnich należało do krajów².

Z powodu tych wniosków Koło uchwała brać udział [w dyskusji nad projektem.]^g³

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rekopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Dytrych. ^d Nazwisko Krzeczunowicza podkreślone. Skreślone trzy nieczytelne wyrazy. ^e Skreślone: ustawa. ^f Skreślone: sank. ^g Protokół dyskusji na dwóch kartkach. Na kartce pierwszej, nad tekstem protokołu dopisek: szkolne. Na kartce drugiej, oprócz końcowego fragmentu dyskusji, dopiski: Protokół (przekreślone) Posiedzenia Koła Polskiego z 17 Paźdz 1867. Obecni: (podkreślone) Przedmiotem obrad: Projekt ustawy szkolnej. Czerkawski (podkreślone) na pros (przekreślone).

¹ Rada Szkolna Krajowa, naczelny organ administracji szkolnej w Galicji, podległy władzom samorządowym, rozpoczęła działalność w VII 1867 r. Podlegało jej szkolnictwo podstawowe i średnie. Przyczyniła się do spolonizowania szkolnictwa galicyjskiego. *Ustawa galicyjska odnosząca się do Rady Szkolnej*, czyli statut organizacyjny Rady Szkolnej, uzyskała sankcję cesarską 25 VI 1867 r. i została ogłoszona 6 VII 1867 r.

² Także drugi wniosek K. Krzeczunowicza upadł (list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 18 X 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 5-6).

³ W debacie ogólnej nad ustawą szkolną (określającą stosunek szkoły i kościoła) na 43. posiedzeniu izby w dniu 25 X 1867 r. w imieniu Koła Polskiego przemawiał Z. Sawczyński, który ocenił projekt pozytywnie, zastrzegając przy tym prawa sejmu galicyjskiego wobec szkół ludowych i średnich (SPAH, Bd.2, s. 1164-1168).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 października 1867 r. (o godzinie 11)

Ustawa szkolna (określające stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami.

Obecni^a: Prezydujący: Ziemiałkowski, Sekretarz: Sawczyński, [*], X. Bawewicz, Bodnar, Cieński, Czajkowski, X. Dittrich^b, Golejewski, Hausner, Horodyski, Jakóbiak, Krzeczunowicz, X. Mongerstern, X. Polański, Sawczyński^c, X. Sulikowski^d, Tomuś, Wężyk, Zbyszewski i poseł Sejmu Krajowego Czerkawski; i ks. Sanguszko.

^aDalszy ciąg rozpraw nad ustawą o szkołach^a.

X. Polański^a wskazuje sprzeczność w ustawie, która orzeka niezależność szkoły od kościoła^e, a jednak przyjmuje duchownych w skład władz szkolnych.

^aRozprawa szczegółowa^a.

^aTytuł ustawy^a

Krzeczunowicz^a żąda zmiany,^f zamiast: „Gesetz über das Verhältnis der Schule zur Kirche”, położyć tytuł: „Gesetz betreffend die Leitung und Aufsicht über die Schulen” – jako^g odpowiadający więcej przedmiotom w ustawie zawartym.

Wężyk^a wnosi tytuł: „Grundsätzliche Bestimmungen über die Schule”.

Czerkawski^a [proponuje] „über die Volksschulen und Gimnasien”.

Czajkowski^a wnosi uchwalić tytuł na końcu.

Przyjęto^a wniosek Wężyka, z zastrzeżeniem zmiany, jeśli okaże się potrzebną.

§ 1^h opiewa: „Die Leitung^a u[nd] Aufsicht über das gesammte Unterrichts- u[nd] Erziehungswesen steht ausschliesslich^a dem Staate zu und wird durch die hierzu verfassungsmäßig berufenen Körperschaften u[nd] Organe ausgeübt”. Czerkawski^a żąda położyć na wstępie: „Die oberste^a Leitung” – a opuścić dalej „ausschliesslich”^a.

Wniosek dodania „oberste” upada^a.

Wniosek opuszczenia „ausschliesslich”^a przyjęty¹

§ 2 projektu opiewa: „Unbeschadet dieses Aufsichtsrechtes bleibt die Besorgung, Leitung und unmittelbare Beaufsichtigung des Religionsunterrichtes für die verschiedenen Glaubensgenossen in den Volks- u[nd] Mittelschulen der betreffenden Kirche oder Religionsgesellschaft überlassen.

Der Unterricht in den übrigen Lehrgegenständen in diesen Schulen ist unabhängig von dem Einflusse jeder Kirche oder^a Religionsgesellschaft.”

Krzeczunowicz^a wnosi, aby w izbie ^aprzemawiać i głosować^a przeciwⁱ ustępowi drugiemu tego §; bo ten ustęp^k, będący jedynie demonstracją przeciw kościołowi, jest zupełnie zbyteczny w ustawie zawierającej przepisy wyczerpujące o kierowaniu i dozorcze nad szkołami, a nadto ustęp ten jest w sprzeczności z §§ 4 i 13 projektu^l.

Wniosek ten przyjęty^{a,2}

§ 3 projektu:^m ^aprzyjęty bez zmian^{a,n}

§ 4: „Es steht jeder Kirche ^ooder Religionsgesellschaft frei, aus ihren Mitteln Schulen für den Unterricht der Jugend von bestimmten Glaubensbekenntnissen zu errichten und zu erhalten. Dieselben sind jedoch den Gesetze für das Unterrichtswesen unterworfen.”^o

§ 5: „Für solche Schulen kann die Zuerkennung der Rechte einer gleichartigen ^pöffentlichen Lehranstalt in Anspruch genommen werden, wenn allen gesetzlichen Bedingungen für die Erwerbung dieser Rechte entsprochen wird.”^p

Czerkawski^a wnosi żądać opuszczenie słowo „gleichartig” i dodać poprawkę, w moc której^r prawa szkoły publicznej^s byłyby^t pod tymi samymi warunkami przyznane także szkołom utrzymywanym przez prywatnych.

Te wnioski przyjęte^a. Redagowanie poprawki poruczono Czerkawskiemu i Sawczyńskiemu³.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c Nazwisko Z. Sawczyńskiego powtórzono w spisie posłów dwa razy. ^d W rękopisie: Sólikowski. ^e Dwa skreślone nieczytelne wyrazy. ^f Skreślone: tytułu. ^g Skreślony nieczytelny wyraz. ^h Skreślone: który. ⁱ Skreślone: słowo. ^j Skreślone: alinei. ^k Dwa skreślone nieczytelne wyrazy. ^l Skreślone: gdyż § 4. ^m Skreślone: i 4 projektu. ⁿ Skreślone: § 5 opiewa: „Für solche (skreślone, nieczytelne słowa) Schulen (tu mowa o szkołach dla młodzieży w §4 wspomnianych przeznaczonych dla młodzieży pewnego wyznania wiary). ^o Na marginesie dopisek ołówkiem: (odpisać) ze str. 1190. Fragment uzupełniony na podstawie SPAH, Bd. 2, s. 1190. W rękopisie protokołu brak pełnego tekstu paragrafu 4., zamiast niego umieszczono notatkę (zob. wyżej), wskazującą na SPAH jako źródło, na którego podstawie należy uzupełnić brakujące fragmenty. Tak też zrobiono. ^p Słowo: gleichartigen podkreślono. Na marginesie dopisek ołówkiem: (odpisać) ze str. 1190. Fragment uzupełniony na podstawie SPAH, Bd. 2, s. 1190. W rękopisie protokołu brak pełnego tekstu paragrafu 5., zamiast niego umieszczono notatkę (zob. wyżej) wskazującą na SPAH jako źródło na którego podstawie należy uzupełnić brakujące fragmenty. Tak też zrobiono. ^r Nieczytelny, skreślony fragment. ^s Skreślone: mogłyby. ^t Skreślone: także.

¹ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 19 X 1867 r. (wieczór).

² W izbie przeciw paragrafowi 2. przemawiał K. Krzeczunowicz. Paragraf ten został ostatecznie przyjęty w głosowaniu imiennym. Wszyscy obecni członkowie Koła Polskiego z wyjątkiem M. Landesbergera głosowali przeciw niemu (SPAH, Bd.2, s. 1187-1189). Zob. też: Aneks nr 4.

³ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 19 X 1867 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 października 1867 r. (wieczorem)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami.

Obecni^a: Prezydujący: Ziemiałkowski, Sekretarz: Sawczyński, Członkowie: X. Barewicz, Cieński, Chrzanowski, Golejewski, Gross, Horodyski, Krzczunowicz, X. Morgenstern, X. Polański, Polanowski, X. Sulikowski^b, Wężyk, Zbyszewski.

Posel Sejmu Krajowego: Czerkawski;

^cDalszy ciąg ustawy o szkołach^c.

§§ 6 i 7^d projektu i dwa pierwsze ustępy § 8go przyjęte^e bez zmiany^f.

Trzeci ustęp § 8 opiewa: „Den Lehrern ist die Wahl aus den zum Gebrauche genehmigten Lehrbüchern freigestellt“.

Czerkawski^e wnosi żądać w izbie opuszczenia^e tego ustępu jako przesądzającego przyszłej legislacji krajowej i rozporządzeniom władz szkolnych^g.

^eWniosek ten przyjęty^{e.1}

§ 9 projektu przyjęty bez zmiany.

§ 10 opiewa: „Der Staat übt die oberste Leitung und Aufsicht über das gesammte Unterrichts- u[nd] Erziehungswesen durch das Unterrichtsministerium^h aus.“

Krzzunowicz nie chce przystać na cisleitańskie ministerstwo oświecenia; widzi w tym przeciwieństwo z żądaniem sejmuⁱ naszego, który chce mieć kanclerza² dla najwyższego kierownictwa wszystkimi sprawami administracyjnymi kraju; żąda więc postawienia w izbie poprawki, mianowicie: zamiast: „durch das Unterrichtsministerium“, położyć „durch die hierzu bestellten Organe“ albo też „durch das betreffends Ministerium“ⁱ.

Po dłuższej dyskusji, w której były głosy^k przeciwne temu wnioskowi, a szczególnie sprzeciwiające się wzmiance o kanclerzu, zawieszono^e uchwałę nad tym wnioskiem do przysłego posiedzenia³.

§11: „Zur Leit[ung] u[nd] ^lAufsicht des Unterrichts- und Erziehungswesens werden in jedem Königreiche und Lande

a) ein Landesschulrat als oberste Landesschulbehörde;

b) ein Bezirksschulrat für jeden politischen Bezirk, sowie jede mit eigenem Statute versehene Stadt;

c) ein Ortsschulrat für jede politische Schulgemeinde bestellt^l.

Wstęp i ustęp a) przyjęty bez zmian.

Krzzunowicz^l z powodu, że u nas nie będzie^m potrzebna Rada Szkolna w każdym powiecie i mieście mającym statut i że rozstrzygni[ęcie] o tym lepiej zostawić ustawie krajowej wnosi, aby w ustępie b)ⁿ położyć tylko ^o „für jeden durch nur Landesgesetz zu [*] Schulbezirk^o ein Bezirksschulrat für einen oder [?] [mehrere] politische Bezirke“ a jeżeliby się wydała [*]^p wzmianka o miastach to^q dodać „nur für jede durch ein Landesgesetz zu bestande [?] Stadt“; zaś z ustępu c)^r wnosi opuścić „politische“, bo u nas miałyby to znaczenie gminy miejscowej, która nazywa się polityczną i do której nie należą obszary dworskie.

Gross^e popiera tę poprawkę.

Uchwalono^o lit b) „Ein Bezirksschulrat für^t einen oder mehrere politische Bezirke so wie für die durch ein Landesgesetz zu bestimmenden Städte“; w lit. c) żądać opuszczenia wyrazu „politische“^u.⁴

§ 12 projektu przyjęty bez zmiany.

§ 13 opiewa: „In den Landesschulrat sind unter dem Vorsitz des Statthalters (Landeschefs) oder seines Stellvertreters Mitglieder der politischen Landesstelle und des Landesausschusses, Geistliche aus den im Lande bestehenden Konfessionen und Fachmännern im Lehrwesen;

in den Bezirksschulrat unter dem Vorsitz des Bezirksvorstehers oder seines Stellvertreters, und

in den Städten mit eigenen Statuten unter dem Vorsitz des Bürgermeisters, oder seines Stellvertreters Gemeindemitglieder, Geistliche der im Bezirke bestehenden Konfessionen und Fachmänner des Lehrwesens zu berufen.

Der Ortsschulrat besteht aus Mitgliedern der Gemeinde, Geistlichen, der in der Gemeinde bestehenden Konfessionen und Fachmännern des Lehrwesens, welche den Vorsitzenden aus ihrer Mitte wählen.“^v

Czerkowski^e jest przeciwny temu, aby Bezirksvorsteher był prez[ydentem] rady szk[olnej] pow[iatowej], również i temu, aby burmistrz był prez[ydentem] w miastach, gdy rada szk[oln[a] może i w nim bronić [?] interesu [?] szkoły, więc może^w być w sporze z miastem.

Krzeczunowicz^e [proponuje] z tych powodów, jak też z powodu, aby ustawodawstwu krajowemu dać pole obszerniejsze do urządzenia rad^z „podług potrzeb [?] krajowych:“^z 1. Zamiast ustępów drugie[go], trzecie[go] i czwartego żądać^z ustępu jednego w następującej osnowie: „Die Zusammensetzung^{aa} der im § 11, lit b) und c) bezeichneten Bezirks- und Ortsschulräte wird durch ein Landesgesetz festgestellt“.^{aa} 2. Gdy jednak wobec usposobienia izby nie można być pewnym, aby ta poprawka była przyjęta, żąda także^{bb} na wypadek nieprzyjęcia rzeczonyj stylizacji, poprawki alternatywnej do wspomnianych [?] trzech ustępów w tym kierunku, aby prezydującym rady szk[olnej] powiatowej niekoniecznie był Bezirksvorsteher, najmniej do tego niezdolny [?], lecz także mógł być inny przez rząd mianowany; aby zamiast^{cc} Gemeindemitglieder,^{dd} co się nie stosuje do mieszk[aińców] obszarów dworskich położyć „Vertreter des Schulbezirkes“; aby w miastach radzie^{dd} nie prezydował burmistrz lecz inny przez radę gminną obrany; aby na koniec^{dd} w ostatnim ustępie zamiast „Gemeinde“, co oznacza zwykle gminę wiejską [?] polityczną położyć „Schulgemeinde“, o której znaczeniu stanowiąc by mogła dopiero ustawa krajowa.

Po dyskusji przyjęto poprawki^{dd} podług wniosku [?] Krzeczun[owicza]^{ee} na wypadek, gdyby ta upadła stawiać wniosek następujący, zredagowany przez Krzecz[unowicza] wspólnie z Gros[s]jem^{ff}.

^{ee}[ustęp 2:

„In dem Bezirksschulrat unter dem Vorsitz eines von der Regierung hierzu ernannten Vorstehers Vertreter des Schulbezirkes, Geistliche der im Bezirke bestehenden Konfessionen und Fachmänner des Lehrwesens.“

ustęp 3:

„In den Schulrat der durch ein Landesgesetz zu bezeichnenden Städte unter dem Vorsitz eines von der Gemeindevertretung erwählten Vorstehers Gemein-

demitglieder, Geistliche der in dieser Stadt bestehenden Konfessionen und Fachmänner des Lehrwesens zu berufen.“

ustęp 4:

„Der Ortsschulrat besteht aus Mitgliedern der Schulgemeinde, Geistlichen der in der Schulgemeinde bestehenden Konfessionen und Fachmännern des Lehrwesens, welche den Vorsitzenden aus ihrer Mitte wählen“⁵

Przypisy

^a Podkreślone. Skreślone: ks. Barewicz. ^b W rękopisie: Sólkowski. ^{c-c} W rękopisie fragment ten poprzedzał listę obecnych posłów. ^d Skreślone: ustawy. ^e Podkreślone. ^f Skreślone: § 8 Czerkawski (podkreślone) wnosi opuścić trzecią alinea ustęp tego paragrafu. ^g Skreślone: Które mogą znaleźć to inne postanowienie w tym. ^h Podkreślone: Unterrichts. ⁱ Skreślony nieczytelny wyraz. ^j Skreślony nieczytelny wyraz. ^k Skreślone: sprzeciwiające się [*]. ^{l-l} Na marginesie dopisek: odpisać [*] ze str. 1205. Fragment uzupełniony na podstawie SPAH, Bd. 2, s. 11205. W rękopisie protokołu brak pełnego tekstu paragrafu 11. Zamiast niego autor rękopisu umieścił notatkę (zob. wyżej), wskazującą na SPAH jako źródło, na którego podstawie należy uzupełnić brakujące fragmenty. Tak też zrobiono. ^m Nazwisko Krzeczunowicza podkreślone. Skreślone: wnosi poprawkę do ustępu b. ⁿ Skreślone: [*] w Kraju nie. ^o Skreślony dopisek na marginesie: odpisać ust[ęp] b. ^{o-o} Fragment dopisany na marginesie. ^p Skreślone: ma być. ^q Skreślone: co najwięcej. ^r Skreślono dopisek na marginesie: odpisać ustęp c. ^s Podkreślone. Dwa skreślone nieczytelne wyrazy. ^t Skreślone: jede. ^u W rękopisie obszernie skreślone notatki w j. niemieckim, najprawdopodobniej nie związane z protokołami. Na marginesie dopisek: do 18/10. ^{v-v} Na marginesie dopisek: odpisać ze str. 1205. Fragment uzupełniony na podstawie SPAH, Bd. 2, s. 1205. W rękopisie protokołu brak pełnego tekstu paragrafu 13. Zamiast niego autor rękopisu umieścił notatkę (zob. wyżej), wskazującą na SPAH jako źródło, na którego podstawie należy uzupełnić brakujące fragmenty. Tak też zrobiono. ^w Skreślone: często. ^{z-z} Podkreślone. Skreślony wyraz nieczytelny. ^z Skreślone dwa nieczytelne wyrazy. ^{aa-aa} Fragment uzupełniony na podstawie poprawki, którą zgłosił do paragrafu 13. P. Gross na 45. posiedzeniu izby w dniu 28 X 1868 r. (SPAH, Bd. 2, s. 1207). W rękopisie jedynie: Die Zusammensetzung. ^{bb} Skreślone: poprawki alternatywnej. ^{cc} Skreślone: tej rady nie tylko. ^{dd} Skreślony nieczytelny wyraz. ^{ee} Skreślone nieczytelne wyrazy. ^{ff} Pod tekstem protokołu dopisek ołówkiem: Rzecz zastrzeżenie czyta w dysk jen jeżeli Komisja [*]. A następnie: do 19/10 46; i fragment protokołu Koła Polskiego z dn. 19 X 1867 r., zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 19 X 1867 r. Inne dopiski nieczytelne. ^{gg-gg} Fragment uzupełniony na podstawie poprawki, którą zgłosił P. Gross w trakcie posiedzenia izby (SPAH, Bd. 2, s. 1207). W rękopisie brak tekstu wniosku zredagowanego przez K. Krzeczunowicza i P. Grossa.

¹ W dyskusji nad paragrafem 8., która miała miejsce na posiedzeniu izby w dniu 28 X 1867, członkowie Koła Polskiego nie stawiali takiego wniosku, postawił go inny poseł, ustęp 3 nie został przyjęty (SPAH, Bd.2, s. 1202-1203).

² Kanclerz w planach polskich polityków miał być urzędnikiem władz centralnych w Wiedniu, któremu miały podlegać wszystkie sprawy galicyjskie, równocześnie miał być rzecznikiem interesów kraju, stąd sugerowano powołanie na to stanowisko osoby związanej z Galicją. Postulat utworzenia urzędu kanclerza pojawił się już w 1866 r. w czasie 1. sesji sejmu krajowego po odwołaniu stanu obłączenia w Galicji. Od tego czasu regularnie był ponawiany (Z. Fras, *Powstanie i charakterystyka urzędu „Ministra dla Galicji”*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 1135, „Historia”, LXXVIII, (Studia z dziejów XIX i XX wieku), s. 59-60; S. Pijaj, *Delegacja Sejmu Krajowego galicyjskiego w Wiedniu w 1866 r. (Kulisy tzw. Kongresu Słowiańskiego i mianowania A. Gołuchowskiego namiestnikiem)*, „Czasopismo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich”, 1997, Z. 6, s. 7-10). Zob. też: Posiedzenie Koła Polskiego z 26 III 1868 r., przypis 2.

³ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 27 X 1867 r., przypis nr 3.

⁴ W trakcie 45. posiedzenia izby 28 X 1867 r. poprawkę taką postawił P. Gross (SPAH, Bd.2, s. 1205-1206).

⁵ Paragrafy 11.-14. dyskutowano łącznie na 45. posiedzeniu izby w dniu 28 X 1867 r. Poprawki do paragrafów 11. i 13. uchwalone przez Koło Polskie zgłosił P. Gross, po dyskusji, w której z Polaków wzięli także udział M. Zyblikiewicz, Z. Sawczyński i K. Krzeczunowicz. Część polskich postulatów została uwzględniona, (SPAH, Bd.2, s. 1205-1221).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 19 października 1867 r. (wieczorem)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami.

Prezyd[ujący]: Ziemiałk[owski], sekretarz Sawczyński. Obecni: X. Barewicz, Czajkowski, Chrzanowski, X. Dittrich^a, Fihauser, Golejewski, Gross, Horodyski, X.^b, X. Polański, Rogawski^c, X. Sulikowski^d, Wężyk, Zbyszewski, Zyblikiewicz, Krzeczunowicz^e i poseł Sejmu Kraj[owego]: Czerk[awski].

Dalszy ciąg ustawy o szkołach.

Do § 10^f, który na przeszłym posiedzeniu zostawiono in suspenso uchwalono^g poprawkę zamiast „Unterrichtsministerium” położyć „Ministerium”¹.

Na wniosek Golejewskiego postanowiono przejść jeszcze raz wszystkie poprawki jakie stawiać mamy.

Co do tytułu ustawy odstąpiono od uchwały z dnia 18/10^h i uchwalono nie stawiać poprawki.

Do § 1, ⁱktóry opiewa ...² z powodu, że ta zasada ogólna przyznająca państwu cały kierunek [?] jest niebezpieczna [?] i może daleko prowadzić w kierunku centralistycznym, że nawet w [*] uchw[aliła] Izba, iż państwu służy tylko „oberste Leitung”, że organa inne autonomiczne [?] wykonają [*] bezpośredni [?] we [?] własnym [?], a nie [?] w państwa imieniu, że nawet [*] konstytucji [?] [*] sejmom kraj[owym] we własnym [?] zakresie [?] weźmie [?] imieniem [?] państwa prawo wydawania [?] zarządzeń w sprawach szkolnych, w granicach ustaw ogólnychⁱ stawia Krzeczunowicz^j, poparty przez Czerkawskiego^k wniosek, aby stawiać jako poprawkę następującą stylizację: „dem Staat steht rücksichtlich des gesammten Unterrichts u[nd] Erziehungswesens des Recht der obersten^l Leitung und Aufsicht zu. Die unmittelbare Leitung und Aufsicht über das [?] Unterrichts u[nd] Erziehungswesen haben die hierzu gesetzlich berufenen Organe”.

^jCzajkowski, Ziemiałkowski^j są przeciwni tej poprawce jako doktrynerskiej i bez skutków praktycznych.

Poprawka upada!^l

Uchwalono także odstąpić od uchwały z 18/10 [18]67^l co do^l wyrazu „auschliesslich [?]” i nie żądać opuszczenia tego wyrazu³.

Do § 5 przyjęto^m poprawkę redakcji Sawczyńskiego i Czerkawskiego: „Für solche Schulen, ^jdesgleichen für jene, die von Privaten errichtet werden,ⁱ kann die Zuerkennung der Rechte einer öffentlichen Lehranstalt in Auspruch genommen werden...” i t.d. jak w początku⁴.

ⁿNa koniec wybrało Koło Grossa, Krz[eczunowicza] i Sawczyń[skiego], aby brali udział w dyskusji w izbie i stawiali poprawki w Kole uchwaloneⁿ.⁵

Przypisy

^a W rękopisie: Dytrych. ^b Nazwisko nieczytelne. Chodzi zapewne o księdza S. Morgensterna. ^c Skreślone: Sawczyński. ^d W rękopisie: Sólkowski. ^e Nazwisko K. Krzeczunowicza dopisane na końcu ołówkiem. ^f Skreślony nieczytelny wyraz. ^g Skreślone: żądać, aby zamiast Unterrichtsministerium. ^h Datę dopisano ołówkiem. ⁱ⁻ⁱ Dopisek na marginesie z licznymi skreśleniami. ^j Podkreślone. ^k Skreślone: poprawkę aby. ^l Datę dopisano ołówkiem. ^l Skreślone: opuszczenia [*]. ^m Skreślone: uchwała z dnia 18 Paździ. opuszczenia ustępu drugiego. ⁿ⁻ⁿ Fragment uzupełniony na podstawie notatek na rękopisie protokołu Koła Polskiego z 18 X 1867 r. (wieczór). Tam także skreślone: którzy mają między sobą ułożyć się względem zabierania głosu i stawiania. Na końcu protokołu dopisano: Do §10 względem którego (skreślono wyrazy: uchwała zostawione [?]) na przeszłym posiedz (skreślony

wyraz: w zawieszeniu) uchwała zostawiona była w zawieszeniu, uchwalono (skreślono: żądać) zamiast Unterricht [?] żądać „Ministerium”. Poniżej dopisek: tu koniec [*] napisałem w posiedzeniu poprzednim [?]. Koniec odpisać z 45 [*].

¹ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 27 X 1867 r. (12 w południe), przypis 3.

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 18 X 1867 r. (o godzinie 11).

³ Ostatecznie w trakcie debaty na 44. posiedzeniu izby w dniu 26 X 1867 r. K. Krzeczunowicz zgłosił do paragrafu 1. poprawkę o charakterze redakcyjnym (SPAH, Bd.2, s. 1181).

⁴ Z. Sawczyński zgłosił poprawkę do paragrafu 5. na posiedzeniu izby w dniu 26 X 1867 r., nie została ona jednak uwzględniona. W dyskusji nad paragrafem 5. brał też udział K. Krzeczunowicz (SPAH, Bd.2, s. 1190-1193).

⁵ Posłowie ci występowali w imieniu Koła Polskiego w czasie obrad Reichsratu. Oprócz nich w dyskusji głos zabierał M. Landesberger, wyrażał on jednak własne zdanie, nieraz sprzeczne z opinią reszty członków Koła (SPAH, Bd.2, s. 1195-1196).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 października 1867 r.

Podatek spadkowy. Ceny soli w Galicji. Podatek gorzelniany. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawami podatku spadkowego, ceny soli w Galicji i podatku gorzelnianego. Składka na bibliotekę szkół ludowych w poznańskim.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Czajkowski, 3. Wężyk, 4. Zbyszewski, 5. Fihauzer^a, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Tomuś, 9. Bodnar, 10. Jakóbiak, 11. hr. Tarnowski, 12. Gross, 13. Rogawski, 14. Cieński, 15. Krzeczunowicz, 16. Zybliekiewicz, 17. Sawczyński, 18. Wyrobek, 19. X. Barewicz, 20. X. Dittrich^b, 21. Chrzanowski.

Tomuś^c wnosi o zmniejszenie podatku spadkowego i ceny soli.

Uchwalono^c przekazać te wnioski, również petycję Szeddinga w Śląsku względem podatku gorzelnianego komisji, do której wybrano: Grossa, Krzeczunowicza, Wężyka.

Polecono^c Czajkowskiemu, Chrzanowskiemu i Zybliekiewiczowi zajęcie się składką na bibliotekę szkół ludowych w poznańskim.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c Podkreślone.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 października 1867 r. (o godzinie 12 w południe)

Tzw. nowela karna. Zmiany w komisji izby poselskiej zajmującej się reformą prawa karnego. Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami. Wybór komisji Koła mającej się zająć przygotowaniem poprawki do §10 ustawy szkolnej. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii).

Obecni^a: 1. Czajkowski jako przewodniczący, 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Ziemiałkowski, 4. Wężyk, 5. Golejewski, 6. Zbyszewski, 7. X. Sulikowski, 8. X. Morgenstern, 9. Bodnar, 10. Hausner, 11. X. Dittrich^b, 12. Gross, 13. hr. Tarnowski, 14. Krzeczunowicz^a, 15. Landesberger, 16. Zybliekiewicz, 17. Sawczyń-

ski, 18. Fihauser^c, 19. Rogawski, 20. Chrzanowski, 21. Horodyski, 22. X. Barewicz, 23. Jakóbi^d

Pierwszy przedmiot obrad stanowią wnioski na jutrzejsze posiedzenie izby, na porządek dzienny przyjąć mające, tj. wnioski komisji prawniczej. Po wyluszczeniu przez sekretarza Wyrobka^a jako członka komisji prawniczej treści i motywów tychże wniosków uchwalono:^a

1. Głosować^a na[d] wnioskiem komisji prawniczej co do przyjęcia noweli karnej ze zmianami przez Izbę Panów w niej poczynionymi¹.

2. Popierać^a wniosek tejże komisji względem wzmocnienia jej sześciu członkami, i przekazania tak wzmocnionej komisji, przedłożonego przez rząd projektu nowej procedury karnej sprzeciwiać się zaś ewentualnemu wnioskowi z łona izby prawdopodobnie stawianemu, aby do procedury karnej osobna całym wybrana była komisja.

3. Proponować doktora Pfeiffra^e na członka do tak wzmocnionej komisji prawniczej².

Po załatwieniu tego przedmiotu porusza Krzczunowicz^a kwestię stawiania poprawki do § 10 ustawy szkolnej i wnosi, ażeby poprawkę co do wykreślenia wyrazu „Unterrichtsministerium”,^a z naszej strony stawiać się mającą, między innymi argumentami motywować także i tym, że wyraz „Unterrichtsministerium” przesądza tylekroć objawionemu żądaniu kraju naszego, co do ustanowienia dla niego osobnego kanclerza; i lubo nie sądzi, aby argument ten trafił do przekonania Niemców, to wszelako nacechowanym będzie przynajmniej nasze w tej mierze stanowisko i skonstatowanym wspomniane żądanie kraju.

Zyblikiewicz^a popiera zdanie Krzczunowicza i^a uchwalono by Krzczunowicz^a wnosił ową poprawkę i by w jej poparciu użył także swego argumentu o przesądzeniu żądania kanclerza. Zarazem jednak – ażeby mówca owego argumentu^a w zbyt jaskrawy nie przedstawił sposób.

Wybrano komisję^a złożoną z posłów: Krzczunowicz, Grossa i Zyblikiewicza, której poruczono zadanie^a zredagowania motywów^a owej poprawki³.

W końcu prezes Ziemiałkowski^a, jako członek subkomitetu konstytucyjnego, zdaje sprawę z rezultatu i obecnego stanu obrad tegoż subkomitetu o ustawie delegacyjnej. Nadmienia, że większość członków tej komisji od samego początku przemawiała za wyborem delegacji przez izbę z całej izby – a sprzeciwiała się wyborowi z grup – i że dopiero oświadczenie katerygiczne Ziemiałkowskiego, iż Polacy opuszczą Radę Państwa, gdyby porzucono zasadę wyboru z grup,⁴ skłoniło niektórych członków subkomitetu do przyjęcia tej zasady – wszelako pod tym jedynie warunkiem, jeżeli przynajmniej pięciu delegatów (których zamierzają odebrać izbie parów, redukując jej członków do liczby 15) z całej izby przez izbę będą wybierani, że Ziemiałkowski zgodnie z daną mu przez Koło instrukcją i temu był przeciwny – tj. wyborowi pomienionych pięciu członków z całej izby – że jednak ostatecznie przy głosowaniu wobec rozstrzelonych głosów, z których połowa była przeciw wyborowi z grup, a połowa za wyborem z grup, z restrykcją jednakże co do owych pięciu, głosował z tymi ostatnimi, ażeby choć taką uchwałę w subkomitecie przywieść do skutku⁵.

Następne posiedzenie wyznaczono na godzinę 8-ą wieczór. Na porządku dziennym ma być danie instrukcji członkom Wydziału Konstytucyjnego, co do ich postępowania przy obradach nad ustawą delegacyjną.

(-)Wyrobek m. p.^f

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d W rękopisie: Jakubik. ^e W rękopisie: Pfeifra. ^f Nad tekstem protokołu dopisek: szkolne. ust. delegacyjna.

¹ Po uwzględnieniu zmian tzw. nowela karna (*Gesetz über Abänderungen des Strafgesetzes und anderer hiermit zusammenhängenden Anordnungen*) została uchwalona na 46. posiedzeniu izby w dniu 29 X 1867 r. (SPAH, Bd. 2, s. 1238). Sankcję cesarską otrzymała 15 XI 1867 r.

² Projekt nowego kodeksu postępowania karnego początkowo został przekazany do postępowania skróconego (Posiedzenie Koła Polskiego z 4 XI 1867 r., przypisy nr 1). Dopiero w II 1868 r., po wznowieniu nad nim dyskusji trafił pod obrady specjalnej komisji. Została ona wybrana na 71. posiedzeniu Reichsratu 11 II 1868 r., liczyła 9 członków wybranych spośród wszystkich posłów izby. Wśród członków komisji był wytypowany przez Koło Polskie E. Pfeiffer (SPAH, Bd.3, s. 2015).

³ K. Krzeczunowicz zgłosił poprawkę do paragrafu 10. ustawy szkolnej (określającej stosunek szkoły i kościoła) na 45. posiedzeniu izby w dniu 28 X 1867 r. Poprawka K. Krzeczunowicza nie została przyjęta (SPAH, Bd.2, s. 1204).

⁴ F. Ziemiałkowski miał zagrozić opuszczeniem przez Polaków Rady Państwa na posiedzeniu podkomisji komisji konstytucyjnej w dniu 25 X 1867 r. („Czas”, nr 249 z 29 X 1867).

⁵ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 9 XI 1867 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 października 1867 r. (o godzinie 8 wieczorem)

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), dyskusja nad poprawkami.

Obecni^a: 1. Czajkowski jako prezydujący, 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Ziemiałkowski, 4. Wężyk, 5. Fihauzer, 6. Zbyszewski, 7. X. Sulikowski, 8. X. Morgenstern, 9. Gross, 10. hr. Tarnowski, 11. Krzeczunowicz^a, 12. Landesberger, 13. Sawczyński, 14. Zybliekiewicz, 15. Horodyski, 16. Rogawski^b, 17. hr. Golejewski, 18. Chrzanowski, 19. X. Dittrich^c, 20. X. Barewicz, 21. Hausner.

Przedmiotem obrad przedłożony przez subkomitet konstytucyjny projekt ustawy o delegacjach,¹ mający się jutro roztrząsać w wydziale konstytucyjnym.

Zybliekiewicz^a wnosi, aby członkowie nasi postawili w wydziale konstytucyjnym kwestię: że prawo o delegacjach ma się uchwalać większością 2/3 głosów.

Uchwalono, aby podnieść tę kwestię, wszelako zostawić uznaniu członków komisji konstytucyjnej, kiedy i w jakim miejscu kwestię tę w toku dyskusji podnieść mają – gdyż to zależy będzie od okoliczności w tej chwili przewidzieć się nie dających.

Następnie po dłuższej dyskusji uchwalono:

1. ^aNie stawiać^a z naszej strony wniosku co do wybierania członków delegacji ^aprzez sejmy krajowe^a.

2. Gdyby jednakże (co jest bardzo prawdopodobnym) poseł Toman z takim wnioskiem wystąpił, popierać go.

3. Gdyby wniosek taki przez Tomana stawić się mogący, upadł (co przewidywać można), wtedy głosować przeciw wnioskowi subkomitetu, a za rządowym.

4. Gdyby Toman nie stawiał wniosku wybierania przez sejmy krajowe, lecz natomiast który poseł z grona Niemców odważył się wystąpić z wnioskiem wybierania z całej izby, wtedy ze strony naszej jako przeciwniosek, stawić wniosek wyboru delegacji przez sejmy krajowe.

Na koniec zgodzić się na proponowane przez subkomitet połączenie ustawy o delegacjach z ustawą o sprawach wspólnych, gdyż połączenie takowe większą przedstawia szansę, iż ustawa cała uważaną będzie za ustawę konstytucyjną i jako taka uchwalana większością 2/3 głosów; gdy przeciwnie w razie rozdzielenia tych dwóch ustaw gotowi by Niemcy wyrezonować, że tylko ustawa o sprawach wspólnych jest ustawą konstytucyjną i jako taka potrzebującą 2/3 głosów, zaś ustawa o delegacjach ustawą zwyczajną potrzebującą tylko absolutnej większości głosów, aby być uchwaloną².

Przystąpiono następnie do specjalnej dyskusji nad pojedynczymi paragrafami, a mianowicie nad §§ 6, 7 i 8, będącymi dla nas najesencjonalniejszymi³.

Do § 6 Chrzanowski^a wnosi: aby zamiast tego § przyjąć ustęp pierwszy § 1 z projektu rządowego – gdyż zdaniem mówcy między § 6 proj[ektu] podkomitetu, a § 1 projek[tu] rządowego ta ważna i zasadnicza zachodzi różnica, iż według stylizacji projektu rządowego, sprawy wspólne należą do delegacji, jako trzeciego odrębnego ciała konstytucyjnego, gdy przeciwnie § 6 proj[ektu] podkomitetu prawo rozstrzygania w sprawach wspólnych przyznaje Reichsratowi, który tylko prawo to przed delegację ma wykonywać, z czego wynika że według § 6 projektu podkomitetu delegacja tylko za komisję Reichsratu będzie uważaną.

Ziemiałkowski^a uważa to ostatnie zdanie Chrzanowskiego za mylne, gdyż żadna komisja nie ma władzy ustawodawczej, kiedy tu tymczasem wyraźnie jest postanowione, że delegacja wykonywa prawo ustawodawstwa (übt das Gesetzgebungrecht aus) zgadza się jednak z Chrzanowskim, aby wrócić do projektu rządowego z odpowiednią modyfikacją.

Zybliekiewicz^a lubo zgadza się z zdaniem Ziemiałkowskiego, że delegacja według § 6 nie będzie po prostu komisją Reichsratu, widzi przecież między projektem rządowym a projektem podkomitetu tę ważną różnicę, że według tamtego delegacja ma władzę ustawodawczą wykonywać w swym własnym imieniu – zaś według projektu podkomitetu, jako mandatariusz innego ciała mianowicie Reichsratu.

Ostatecznie uchwalono, by członkowie nasi obstawali w wydziale konstytucyjnym za projektem rządowym⁴.

Również uchwalono co ^ado §§ 7 i 8,^a i to bez dyskusji, aby członkowie nasi obstawali za przedłożeniem rządowym⁵.

(-) Wyrobek m. p.^d

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Rogowski. ^c W rękopisie: Dytrych. ^d Nad tekstem protokołu dopisek: obacz także prot. 11/11 ustawa delegacyjna szkolna ważne (dwa ostatnie wyrazy podkreślone).

¹ Poszczególne paragrafy projektu ustawy o delegacjach (sprawach wspólnych monarchii) przygotowanego przez podkomitet komisji konstytucyjnej, jak i niektóre paragrafy niżej wspomnianie-

go w tekście protokołów projektu rządowego ustawy o delegacjach cytuje w swej pracy B. Haider (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 245-253). Projekt rządowy ustawy o delegacjach został przedrukowany w *Die neue Gesetzgebung...*, s. 508-510.

² Wniosek gwarantujący, że ustawa o delegacjach będzie miała charakter konstytucyjny, złożył M. Zybliekiewicz na 29. posiedzeniu komisji konstytucyjnej w dniu 28 X 1867 r. Wniosek M. Zybliekiewicza został przyjęty (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 245-246). Ostatecznie projekt został uchwalony jako ustawa o sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii i sposobie ich załatwiania (*Gesetz über die allen Ländern der Monarchie gemeinsamen Angelegenheiten und die Art ihrer Behandlung*).

³ Paragrafy 6.-8. dotyczyły m.in. sposobu wyłaniania delegacji do rozmów z Węgrami.

⁴ W trakcie 29. posiedzenia komisji konstytucyjnej w dniu 28 X 1867 r. podczas dyskusji nad paragrafem 6. ustawy M. Zybliekiewicz zgłosił poprawkę jedynie w szczegółach różniącą się od paragrafu 1. projektu rządowego. Została ona jednak odrzucona (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 249).

⁵ M. Zybliekiewicz w trakcie 30. posiedzenia komisji konstytucyjnej w dniu 29 X 1867 r. wypowiedział się zdecydowanie za przyjęciem paragrafów 7. i 8. w wersji proponowanej przez rząd, zakładającej wyłonienie przez izbę poselską 40 członków wybieranych przez reprezentacje poszczególnych krajów. Ostatecznie jednak zarówno on, jak i drugi członek Koła Polskiego zabierający głos w dyskusji w dniu 29 X 1867 r., F. Ziemiałkowski, godzili się na propozycje podkomisji komisji konstytucyjnej, aby izba niższa wyłaniała 45 delegatów. Domagali się jednak, aby wszyscy byli wybierani przez reprezentacje krajów. Komisja konstytucyjna uchwaliła, że izba niższa ma wybrać 45 członków delegacji do rozmów z Węgrami, z tego 4 będą wybierani z całej izby, zaś 41 wybiorą poszczególne reprezentacje krajów (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 250-251). Projekt komisji konstytucyjnej zob. w *Die neue Gesetzgebung...*, s. 523-528.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 29 października 1867 r. (o godzinie 9 rano)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewod[niczący], 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Czajkowski, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Bodnar, 9. Tomuś, 10. Hausner, 11. Landesberger, 12. X. Dittrich^b, 13. Gross, 14. Krzczunowicz, 15. Fihauser, 16. Sawczyński, 17. Horodyski, 18. hr. Wodzicki Henryk, 19. hr. Tarnowski, 20. Rogawski, 21. X. Barewicz, 22. Wężyk, 23. Zybliekiewicz, 24. Chrzanowski.

Przedmiot obrad: pytanie – jak się delegacja ma zachowywać przy dzisiejszym trzecim czytaniu ustawy szkolnej.

Krzczunowicz^a wnosi, by w trzecim czytaniu głosować przeciw^a rzezonej ustawie. Motywy tego wniosku wyluszczywszy, obszernie ustnie składa wnioskodawca następnie na piśmie dla załączenia ich do niniejszego protokołu.

Motywa załącza się pod: a)^c.¹

Nad wnioskiem tym zawiązuje się dyskusja – w ciągu której pp. Golejewski, Landesberger, Czajkowski, X. Barewicz i Sawczyński zabierali głos – przemawiając za tym, by w trzecim czytaniu głosować za ustawą. Jakoż wniosek Krzczunowicza upada^a przy odbytych nad nim głosowaniu i uchwalono w trzecim czytaniu głosować za^a ustawą.

Krzczunowicz oświadcza, że wobec tej uchwały wstrzyma się w izbie od głosowania przez wyjście z sali, korzystając z służącego sobie w tej mierze według regulaminu naszego prawa².

(-) Wyrobek m.p.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c Na marginesie dopisek: a.

¹ Zob. Aneks nr 3.

² Trzecie czytanie ustawy szkolnej, określającej stosunek szkoły i kościoła (*Gesetz mit grundsätzlichen Bestimmungen über das Verhältnis der Schule und Kirche*) i jej uchwalenie nastąpiło w trakcie 46. posiedzenia izby 29 X 1867 r. Członkowie Koła Polskiego poparli ustawę, oprócz K. Krzeczunowicza, który wyszedł z izby na czas głosowania. Od głosowania wstrzymał się także M. Zyblikiewicz („Czas”, nr 253 z 3 XI 1867). Po dalszych pracach spowodowanych poprawkami wniesionymi przez izbę wyższą ustawa uzyskała sankcję cesarską 25 V 1868 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 listopada 1867 r.

Zmiany w kodeksie postępowania karnego. Ustawa o uwolnieniu od opłaty skarbowej przy zaokrągłaniu gruntów. Wybór nowych członków komisji ekonomicznej Koła. Uregulowanie spraw hipotecznych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Reorganizacja żandarmerii.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewod[niczący], 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Wężyk, 4. Zbyszewski, 5. hr. Golejewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Hausner, 9. X. Dittrich^b, 10. X. Barewicz, 11. Fihauser^c, 12. hr. Tarnowski, 13. hr. Wodzicki Henryk, 14. hr. Wodzicki Ludwik, 15. Krzeczunowicz^a, 16. Sawczyński, 17. Zyblikiewicz, 18. Horodyski, 19. Chrzanowski.

Przewodniczący poddaje pod dyskusję przedmioty na jutrzejszym posiedzeniu izby na porządku dziennym postawione.

1. Co do wniosku komisji prawniczej względem traktowania przedłożonego przez rząd projektu nowej procedury karnej według postępowania skróconego ustawą z dnia 30 lipca 1867 [r.] wskazanego, uchwalono^a głosować za wnioskiem komisji¹.

2. Co do wniosku komisji zajmującej się § 120 dzisiejszej procedury karnej (o świadkach wojskowych), uchwalono^a również głosować za komisją – a zatem ^anie przystawać^a na poczynione przez Izbę Panów zmiany co do tego § – by w razie przesłuchania świadka wojskowego wolno było władzy wojskowej żądać posiedzenia tajnego i by [przy] przesłuchaniu takiego świadka obecnym był oficer².

3. Co do wniosków komisji ekonomicznej względem orzeczenia wolności od opłacania należności skarbowej w razie ordowania, względnie komasowania własności ziemskiej, uchwalono^a na wniosek Krzeczunowicza:

a. istniejącą już komisję ekonomiczną Koła złożoną z posłów: hr. Wodzickiego Henryka, Horodyskiego, Wężyka i Rogawskiego wzmocnić jeszcze trzema członkami.

b. tak wzmocnionej komisji polecić sformułowanie do § 1 proponowanej przez komisję izbową ustawy – stosownych poprawek zmierzających ku temu, by pod uwolnienie od opłaty skarbowej były także podciągnięte wypadki głównie i przeważnie w kraju naszym zachodzące.

Przystąpiono następnie do wyboru owych trzech członków i wybrano: 1. Krzeczunowicza, 2. Zbyszewskiego, 3. hr. Golejewskiego.

Na wypadek, gdyby poprawki do rzeczonyj ustawy, z naszej strony stawiać się mające, upadły, uchwalono mimo to głosować za ustawą^a, ponieważ zawsze jest lepszą jak żadna, a nie zawiera wcale postanowień dla stosunków kraju naszego szkodliwych³.

Co się zaś tyczy wniosku komisji ekonomicznej opiewającego, by wezwać ministerium sprawiedliwości o rychłe przedłożenie ^aRadzie Państwa^a projektu ustawy hipotecznej, tudzież ustawy regulującej postępowanie przy rozkawałkowaniu gruntów, uchwalono na wniosek Zyblikiewicza, głosować przeciw^a temu wnioskowi, jako przesadzającemu kompetencje sejmów krajowych.

Następnie hr. Golejewski^a – jako członek komisji wyznaczonej do przedłożenia izbie projektu reorganizowania żandarmerii⁴ – zdaje Kołu sprawę z rezultatu obrad tej komisji i prosi o instrukcję co do zachowania się w kwestii zniesienia istniejącego dotąd w Wiedniu Najwyższego Naczelnictwa, czyli szefowstwa żandarmerii, przedstawiając – że zniesieniu temu większość komisji jest przeciwną – i że tylko Golejewski i Demel⁵ za takowem przemawiają. Nadto nadmienienia, że komisja rzeczona ugodziła się na to, by żandarmeria pod względem dyscypliny podlegała władzom wojskowym, zaś pod każdym inny władzom cywilnym.

Chrzanowski^a wykazuje niestosowność i wadliwość takiego rozdziału, by inna władza miała prawo rozkazywania, a inna prawo karania za nieposłuszeństwo tym rozkazom – wnosi zatem, by obstawać za zasadą poddania żandarmerii władzom cywilnym także i pod względem dyscypliny.

Golejewski^a, zgadzając się w zasadzie z Chrzanowskim, wykazuje niemożność urządzenie żandarmerii w ten sposób już dzisiaj, sądzi zatem, by zgodzić się na zapatrywanie komisji, zwłaszcza że owe postanowienia i tak tylko przejściowymi być mają.

Po zamknięciu dyskusji uchwalono^a p. Golejewskiemu dać instrukcję w tym duchu, by obstawał przy wyrzeczonej przez Chrzanowskiego zasadzie, a w razie nieutrzymania się z takową, by zgodził się na wnioski komisji.

(-) Wyrobek m.p.

(-) Ziemiałkowski m.p.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c W rękopisie: Fihauzer.

¹ Sprawa ta była rozpatrywana dopiero na 48. posiedzeniu izby w dniu 8 XI 1867 (SPAII, Bd. 2, s. 1300-1301).

² Wniosek komisji izby poselskiej dotyczący zmiany paragrafu 120. kodeksu postępowania karnego został przyjęty na 47. posiedzeniu izby w dniu 5 XI 1867 r. Polacy nie brali udziału w dyskusji (SPAII, Bd. 2, s. 1268-1276).

³ K. Krzeczunowicz przemawiał w trakcie debaty generalnej nad ustawą o uwolnieniu od opłaty skarbowej przy zaokrągłaniu gruntów (47. posiedzenie Izby w dniu 5 XI 1867 r.), a następnie (48. posiedzenie 8 XI 1867 r.) zgłaszał poprawkę do paragrafu 1. (SPAII, Bd.2, s. 1295-1296). Ustawa została ponownie odesłana do komisji.

⁴ Komisja zajmująca się m.in. projektem dotyczącym reorganizacji żandarmerii działała od 23 IX 1867 r. Z członków Koła Polskiego w jej pracach uczestniczył tylko A. Golejewski.

⁵ Johann Demel (1825-1892), poseł ze Śląska, burmistrz Cieszyna.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 9 listopada 1867 r.

Przestrzeganie zasady solidarności obowiązującej członków Koła w trakcie prac komisji izbowych. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), propozycje poprawek przedstawiane przez stanowiące większość w izbie kluby niemieckie.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewod[niczący], 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Wężyk, 4. X. Polański, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Manasterski, 8. X. Bawewicz^b, 9. hr. Tarnowski, 10. Gross, 11. X. Dittrich^c, 12. Krzeczunowicz^a, 13. Horodyski, 14. Czajkowski, 15. Cieński, 16. Ladesberger, 17. Chrzanowski, 18. Sawczyński, 19. hr. Wodzicki Ludwik, 20. Polanowski, 21. Fihouser^d, 22. Rogawski, 23. hr. Golejewski, 24. Zyblikiewicz, 25. hr. Wodzicki Henryk, 26. Zbyszewski, 27. Hausner, 28. hr. Baworowski.

Na wstępie posiedzenia uchwalono^a bez dyskusji, na wniosek Krzeczunowicza^a, by Koło, a względnie ci jego członkowie, którzy należą do komisji rozstrząsającej sprawę ugody z Węgrami, uważali za wskazówkę postępowania swego w tej kwestii zasadę już przy głosowaniu nad adresem przez delegację wypowiedzianą, to jest: że zarówno z rządem pragniemy dojścia do skutku ugody z Węgrami, by przeto w kwestii tej postępować zgodnie z objawionym życzeniem rządu i głosować w tym duchu w pomienionej komisji solidarnie¹.

Następnie zabiera głos prezydujący Ziemiałkowski^a i zapowiadając, że zamierza Kołu zdać sprawę z obecnego stanu kwestii delegacyjnej – zastrzega się przede wszystkim jak najmocniej przeciwko mylnemu i osobie jego ubliżającemu tłumaczeniu tego, z czego Kołu chce złożyć relację, by przeto stąd, co obecnie Kołu przedstawi, nie wysnuwano znów tak krzywdzących go twierdzeń, jak to miało miejsce co do zachowania się jego w subkomitecie konstytucyjnym, kiedy mu zarzucano, że przez swoje tamże głosowanie złamał uchwałę Koła. Na dowód tego, że w rzeszonym subkomitecie działał i przemawiał zupełnie w duchu udzielonej mu przez Koło instrukcji, odwołuje się do oświadczenia swego w tej mierze na ogólnym posiedzeniu komisji konstytucyjnej złożonego; głosowanie zaś swoje w subkomitecie usprawiedliwia chęcią, by jakakolwiek tamże uchwała mogła przyjść do skutku². Oświadcza tedy, że i to, co obecnie Kołu przedstawi, nie są jego wnioski i jego propozycje, lecz tylko propozycje stronnictwa większości niemieckiej w izbie, którego koryfeusze odbywają dziś w tej sprawie poufną konferencję i zapytują się przez niego delegacji o jej opinie w następujących dwóch punktach:

1. Czy delegacja polska zgodziłaby się na taki sposób wyboru członków delegacji państwowej, by siedmiu członków na Galicję przypaść mających, wybrała delegacja galicyjska, resztę zaś delegatów wybierała cała izba?

2. Czy w razie odrzucenia tej propozycji, zgodziłaby się delegacja polska na połączenie niektórych mniejszych kraików, po jednym tylko delegacie wybierać mających w jedną grupę, czy to między sobą, np. Gorycja, Gradyska, Istria i Triest lub z krajem większym, np. Salzburg z Wyższą Austrią, Vorarlberg z Tyrolem pod warunkiem, iż reprezentanci tych kraików, zgodzą się na takie połączenie?

Po wyłuszczeniu tych dwóch propozycji, nadmieniam prezydujący – że jakkolwiek dzisiaj w tym względzie zapadnie w Kole uchwała – należy zdaniem jego takowej trzymać [się] dziś jedynie pro foro interno, owym zaś zapytującym się panom z stronnictwa niemieckiego odpowiedzieć, że trwamy stanowczo, jak pierwiej, przy przedłożeniu rządowym – a dla siebie zastrzec tylko możliwość ratowania w ostatniej chwili prawa delegacji.

Rozpoczęto najprzód dyskusję nad propozycją 1.

Krzeczunowicz^a przemawia stanowczo i bezwzględnie za odrzuceniem tej propozycji.

Golejewski^a oświadcza również, że jest przeciwny przyjęciu tej propozycji, sądzi wszelako, że gdyby projekt rządowy zmodyfikowanym został w sposób dla nas korzystny, to przystałby na każdą taką modyfikację dlatego sądzi, że ^anie należy^a nam dziś wiązać się żadną uchwałą, lecz zastrzegając sobie do ostatniej chwili możliwość postanowienia tak lub owak, oświadczyć na dzisiaj Niemcom tylko, że stoimy przy projekcie rządowym.

Chrzanowski^a przemawia także za odrzuceniem tej propozycji, bo uważa ją za gorszą nierównie od projektu nawet komisji konstytucyjnej i nie widzi w niej żadnych koncesji dla nas, ale owszem, dalszy jeszcze wstęp ku centralizacji.

Ziemiałkowski^a prostuje, że nie przedstawiał tej propozycji niemieckiej jak jakieś ustępstwo lub koncesję, lecz tylko jako sposób ratowania prawa o delegacji.

Wężyk^a zapatruje się na tę kwestię ze stanowiska państwowego; chodzi tu ^ao być^a lub ^anie być^a dla Austrii, a że my przybyliśmy tu dla ratowania Austrii, więc nie należy nam się zbyt uporczywie znowu trzymać zasad, lecz myśleć tylko o sposobach ratowania i wzmocnienia Austrii, gdyż mówca zasad^a nie uważa za cel, ale za środki^a – wszelako i on przeciwny jest pierwszej propozycji, bo nie widzi w niej rękojmi bezpieczeństwa i siły dla konstytucji monarchii.

Zyblikiewicz^a oświadcza, że biorąc rzecz ze stanowiska czysto praktycznego, jest przekonany, że od nas^a tylko zależy, by utrzymało się i przeszło w izbę przedłożenie rządowe, a osiągnąwszy ten cel, stojąc stanowczo^a przy przedłożeniu rządowym – bo Niemcy, mając wiadomość o takim naszym niezłomnym postanowieniu, nie dopuszczą rzeczy do ostateczności.

W tym samym duchu co Zyblikiewicz przemawiają ^aRogawski i Ludwik Wodzicki^a, ten ostatni, dodając tę uwagę, że nie sądzi, by rząd był tak niedołęznym, aby jeżeli tylko naprawdę zechce, nie zebrać w izbie dla swojego projektu potrzebnej większości; jeżeli zaś w istocie rząd jest tak słabym i niedołęznym, że tego nie dokaże, to nie widzi ani korzyści, ani potrzeby opierania się na takim rządzie.

Po przemówieniu, jeszcze w tym samym duchu co ostatni mówcy, hr. ^aHenryka Wodzickiego^a przystąpiono do głosowania i uchwalono jednomyślnie odrzucić propozycję ad 1. wzmiankowaną.

^aPrzystąpiono do dyskusji nad drugą propozycją^a.

Krzeczunowicz^a przemawiał także i przeciwko tej drugiej propozycji.

Zyblikiewicz^a oświadcza, że w zasadzie zgodziłby się jak najchętniej na otwarcie takich grup z mniejszych kraików i to nawet wbrew woli tychże kraików, a względnie ich reprezentantów; atoli w obecnej chwili bałby się tego próbować, a to z powodów czysto taktycznych, lęka się bowiem, że jak tylko w czymkol-

wiek odstąpimy od przedłożenia rządowego, to możemy osłabić swoje w tej kwestii stanowisko i nie wiedzieć sami dokąd nas to w dalszym następstwie zaprowadzić może.

Węzyk^a przemawia za przyjęciem tej drugiej propozycji, jeżeli ją Beust jako modyfikację projektu rządowego przedstawi. Gdy zaś tego nie wiemy obecnie, przeto wnosi, by dziś co do tego punktu merytorycznie nic nie uchwalać.

Golejewski^a przemawia także za przyjęciem tej propozycji, pod warunkiem, jeżeli reprezentanci owych kraików na to przystaną.

Sawczyński^a jest zdania, że nim co do tego punktu powźmiemy jakie postanowienie, należałoby nam pierwiej mieć pewność, że reprezentanci owych kraików na ową propozycję się zgodzili; bo przypuściwszy, że się nie zgodzili, to uchwalając dziś nasze do owej propozycji przystąpienie, narażamy się na obudzenie w owych reprezentantach słusznego poniekąd przeciwko nam podejrzenia, a w następstwie tego, na utracenie spodziewanych dzisiaj w nich sprzymierzeńców naszych w tej sprawie.

Chrzanowski^a, choć w zasadzie jest za grupowaniem, jednak w tej chwili jest przeciwny – raz, że takie grupowanie jak obecnie proponowano praktycznie nie dałoby się przeprowadzić, po wtóre dlatego, że byłoby ono wkroczeniem w zakres statutów krajowych – po trzecie dlatego, że mogłoby sprowadzić rozdzielenie i pokłócenie obozu autonomistów.

Po zamknięciu dyskusji, zważywszy że stanowcza co do tej drugiej propozycji uchwała zależeć winna od poprzedniej pewnej wiadomości, czy reprezentanci owych kraików na nią się zgadzają lub nie, czego dziś jeszcze z pewnością się nie wie, uchwalono odroczyć stanowczą decyzję do następnego posiedzenia.

(-) Wyrobek m.p.

(-) Ziemiałkowski m. p.^e

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Bancewicz. ^c W rękopisie: Dytrych. ^d W rękopisie: Fihauzer. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa [?] delegacyjna.

¹ Do komisji izby niższej zajmującej się sprawami ugody finansowej z Węgrami należeli: P. Gross, K. Krzeczunowicz, F. Ziemiałkowski. Uchwała Koła była spowodowana postawą P. Grossa, który w sprawie artykułu XXII projektu ustawy o zawarciu z Węgrami układu celnego i handlowego głosował odmiennie niż pozostali Polacy, co zdaniem K. Krzeczunowicza mogło opóźnić prace nad porozumieniem (list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 10 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 28-32). O powodach decyzji P. Grossa, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 11 XII 1867 r.

² F. Ziemiałkowski zgodził się w trakcie obrad podkomisji komisji konstytucyjnej nad ustawą o delegacjach (sprawach wspólnych monarchii), wbrew uchwale Koła z 11 X 1867 r., aby 5 spośród ewentualnych 45 członków delegacji do rozmów z Węgrami wyłanianych przez izbę poselską wybierała cała izba. Postępowanie takie było sprzeczne ze stanowiskiem Koła Polskiego, które zdecydowanie opowiadało się za wyborem wszystkich członków delegacji do rozmów z Węgrami przez zasiadające w izbie reprezentacje poszczególnych sejmów krajowych. F. Ziemiałkowski poinformował zresztą o swym postępowaniu Koło Polskie na jednym z jego posiedzeń (Posiedzenie Koła Polskiego z 27 X 1867 r. (12 w południe), zaś w czasie dyskusji w komisji konstytucyjnej nad ustawą o delegacjach bronił projektu rządowego (Posiedzenie Koła Polskiego z 27 X 1867 (8 wieczór), przypis 5; B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 245-253), jednak, jak wskazywała prasa, robił to bez większego zaangażowania („Czas”, nr 253 z 3 XI 1867). Wypowiedź F. Ziemiałkowskiego została spowodowana przez K. Krzeczunowicza, który w rozmowie zarzucił mu, iż w czasie obrad komisji konstytucyjnej łamał dyscyplinę Koła zarówno w debacie o delegacjach, jak i w debacie nad ustawą o reprezentacji państwa (list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 10 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 28-32).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 listopada 1867 r.

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), rozmowy F. Ziemiałkowskiego z F. F. Beustem na temat ustawy, dyskusja nad poprawkami, podziały w Kole.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Wyrobek, 4. Wężyk, 5. hr. Golejewski, 6. Zbyszewski, 7. X. Sulikowski, 8. X. Morgenstern, 9. hr. Tarnowski, 10. X. Dittrich^a, 11. Pfeiffer, 12. Gross, 13. Hausner, 14. Krzeczunowicz, 15. Rogawski, 16. Sawczyński, 17. hr. Baworowski, 18. Cieński, 19. Horodyski, 20. Landesberger, 21. X. Polański, 22. Polanowski, 23. Chrzanowski, 24. Zyblikiewicz, 25. hr. Wodzicki Henryk, 26. hr. Wodzicki Ludwik.

Ziemiałkowski^b zdaje sprawę o stanie sprawy delegacyjnej. Beust prosi^l aby nie poruszać § 6, i nie występować przeciw niemu, zaś §§ 7 i 8, sam gorąco będzie bronił. Zasada ^b§ 6 to tylko doktryna i zdaje się że to kompromis,^b aby przyjąć zasadę § 6 za to, że tamci przyjmą §§ 7 i 8.

Co do § 3 „auf ein Jahr” uchwalono trzymać się wskazówki rządu².

Co do § 6 Krzeczunowicz^b wnosi, aby przemawiać i głosować przeciw temu §, a gdy kto inny postawi wniosek w naszej myśli, głosować za nim, bo § 6 jest zasadniczo szkodliwy.

Zyblikiewicz^b nie widzi istotnej różnicy między § 6 komisyjnym a rządowym przedłożeniem, różnica tylko w stylizowaniu, zatem nie widzi potrzeby robienia kwestii gabinetowej z tego paragrafu, zwłaszcza że Beust obiecał bronić gorąco punktów dla nas istotnych w §§ następujących.

Chrzanowski^b [proponuje] głosować przeciw § 6, lub stawiać poprawkę, bo widzi w tym § zasadę najszkodliwszą.

Zyblikiewicz^b ze względów taktycznych nie radzi wywołać dyskusji przy § 6. Trudność tylko w tym, gdyby kto inny wywołał, więc trzeba obmyśleć, co mamy robić w takim razie.

^bWodzicki Ludwik^b widzi za mały rezultat do osiągnięcia, aby narażać milcząco zawartą ugodę, na wypadek zaś, gdyby kto inny stawiał wniosek, trzeba by wyznaczyć mówcę, który by wytłumaczył nasze zachowanie się.

Wężyk^b popiera Wodzickiego.

^bWodzicki Henryk^b wnosi dla niebezpieczeństwa nie przemawiać, lecz głosować przeciw § 6.

^bZbyszewski i Landesberger^b zgadzają się z Wodzickim.

Golejewski^b mniema, żeby dać pokój z poprawkami, gdzie nie ma istotnych powodów, bo inaczej konsekwencja wymagałaby wyjścia z izby w razie upadnięcia poprawki.

Uchwalono:^b

1. Nie przemawiać przeciw § 6.
2. Gdy nikt nie postawi wniosku dla nas korzystniejszego, głosować ^bza tym §^b.
3. Gdy kto inny postawi wniosek korzystniejszy, do rządowego zbliżony, uchwalono głosować przeciw takiemu wnioskowi, lecz za wnioskiem rządowym.

4. Ostatecznie głosować za^b § 6 podług wniosku komisji.

Krzeczunowicz^b wskutek tej^b uchwały Koła^b zapowiada, że korzystając z prawa regulaminowego, ^bwyjdzie z izby^b przy głosowaniu nad § 6 komisyjnym, aby nie dać swego głosu za tak zgubną zasadą.

Zapowiadają również ^bwyjście z izby:^b 2. Chrzanowski, 3. Wodziczcy Henryk i 4. Ludwik, 5. Tarnowski, 6. Sawczyński, 7. Wyrobek, 8. Cieński, 9. Zyblikiewicz, 10. Fihauser^c.³

Uchwalono^b dalej głosować przeciw wnioskowi wybierania delegacji z całej izby, który ma postawić Gross (Niemiec z Wyższej Austrii)⁴.

Krzeczunowicz^b wnosi:

1. Jeżeli który Niemiec postawi wniosek na wybory delegacji przez Reichsrat cały, to my mamy postawić wniosek na wybory bezpośrednie z sejmów,

2. Jeżeli kto inny postawi wniosek na wybory z sejmów, to głosować za tym wnioskiem,

3. Aby mówca nasz podniósł, że my już robimy ustępstwo, gdy nie upieramy się przy wyborze z sejmów.

Sawczyński^b mówi przeciw wnioskowi 1-mu i ten wniosek upada^b.

Zyblikiewicz^b popiera wniosek 2^d, bo niepodobna głosować przeciw.

Wniosek 2 ^butrzymuje się^b.⁵

Co do wniosku 3 uchwalono^b zachowywać się milcząco i tylko wyjątkowo przy zdarzonej sposobności mówić, a wniosek 3 Krzeczunowicza zostawić do oceny naszej komisji izbowej.

Następuje pytanie: w razie upadnięcia sposobu wyboru przez delegacje sejmowe kiedy wyjść z izby?

Golejewski^b: wyjść zaraz^b po drugim czytaniu, a wrócić w razie, gdyby taka ustawa upadła w 3 czytaniu.

Chrzanowski^b: wyjść dopiero po 3 czytaniu; bo wtedy dopiero uchwała stanowcza.

^bKrzeczunowicz i Zyblikiewicz^b: wyjść po drugim czytaniu.

Uchwalono^b po 2 czytaniu § 8 (jeżeli uchwała źle wypadnie) opuścić izbę i nie brać udziału w dalszej dyskusji, a gdyby § 7 utrzymał się według wniosku komisji, to przy § 8 postawić wniosek, aby tych 5, którzy będą odjęci Izbie Pańów, podzielić: 1 na Czechy, 1 na Morawię, 1 na Galicję, 2 na Niższą Austrię.

Zyblikiewicz^b wnosi, by za każdym wnioskiem autonomicznym, zbliżającym się do wniosku rządowego, głosować, nie robiąc wszelako kwestii gabinetowej (wyjścia z izby)^e.⁶

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^bPodkreślone. ^c W rękopisie: Fihauser. ^d Skreślone: i 3. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa delegacyjna. ważne (ostatni wyraz podkreślony).

¹ Konsultacje F. Ziemiałkowskiego z F. F. Beustem miały się odbyć 11 XI 1867 r. (list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 15 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 35-36).

² Paragraf 3. ustawy mówił o sposobie pokrywania kosztów wspólnych monarchii. Sformułowanie *auf ein Jahr* odnosi się zapewne do propozycji, zakładającej, że w przypadku gdyby Rada Państwa i sejm węgierski nie mogły się porozumieć co do proporcji kosztów, określał je cesarz, ale tylko na jeden rok. Takie rozwiązanie zostało przyjęte w ustawie (SPAII, Bd.2, s. 1487-1490).

³ Zob. Aneks nr 4.

⁴ Franz Groß (1815-1890), poseł z Górnej Austrii nie stawiał takiego wniosku w trakcie debaty nad ustawą o delegacjach (sprawach wspólnych monarchii).

⁵ Wniosek, z którego wynikało, że to sejmy krajowe decydują o składzie delegacji do spraw wspólnych, postawił na 52. posiedzeniu izby w dniu 19 XI 1867 r. poseł z Tyrolu I. Giovanelli w trakcie debaty szczegółowej nad paragrafem 6. ustawy. Projekt Giovanellego dotyczył paragrafów 6.-10. i został poparty przez Polaków, jednak izba go odrzuciła (SPAH, Bd.2, s. 1425-1428; „Czas”, nr 272 z 26 XI 1867).

⁶ Ostatecznie paragrafy 7. i 8. ustawy zostały uchwalone w formie gwarantującej posłom z poszczególnych krajów wpływ na wybór przypadających na te kraje członków delegacji do rozmów z Węgrami i Polacy w większości pozostali w izbie, zob. Aneks nr 4.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 listopada 1867 r.

Prace w Izbie Panów nad nową ustawą o reprezentacji państwa. Współpraca Koła z reprezentantami polskimi zasiadającymi w izbie wyższej. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), dyskusja nad wnioskiem K. Rechbauera.

Obecni: 1. Ziemiałkowski przew[odniczący], 2. Wyrobek, 3. X. Dittrich^a, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. Hausner, 8. Gross, 9. Pfeiffer^b, 10. X. Barewicz, 11. hr. Baworowski, 12. Chrzanowski, 13. Krzeczunowicz, 14. Fihauser^c, 15. Landesberger, 16. Rogawski, 17. hr. Golejewski, 18. Zyblikiewicz, 19. Sawczyński, 20. Horodyski, 21. Wężyk, 22. hr. Tarnowski, 23. Czajkowski, 24. Polanowski, 25. Cieński, 26. hr. Wodzicki Ludwik, 27. Jakóbiak.

Przytomni także: książe Karol Jabłonowski, członek Izby Panów.

^dKs. Jabłonowski^d uwiadamia o stanie sprawy w wydziale konstytucyjnym izby wyższej¹ co do ustawy o zmianie konstytucji lutowej, mianowicie co do § 11 tej ustawy. Rzeczony wydział przyjmuje zasadę wyliczania w § 11 przedmiotów Radzie Państwa zastrzeżonych; chce zastrzec w § 11 lit. i. Radzie Państwa ustawodawstwo nie tylko co do uniwersytetów, lecz także co do akademii technicznych i szkół realnych; zaś co do organizacji władz administracyjnych, chce jej zastrzec niecałe ustawodawstwo lecz tylko główne zarysy organizacji, a resztę zostawić egzekutywie. Na koniec ks. Jabłonowski odczytuje swój projekt do obrony ustępu i. w § 11.

Krzeczunowicz^d mniema, że już izba niższa w § 11 od a. do o. zagarnęła wszystkie ważniejsze przedmioty do kompetencji Rady Państwa, tak iż prawie nic nie zostało dla sejmów krajowych, więc zatrzymanie zasady wyliczania przedmiotów Radzie Państwa zastrzeżonych jest, jego zdaniem, czczym tylko blich-trem i lepiej nawet byłoby wrócić do projektu rządowego, w którym autonomia sejmów wprawdzie nie jest rozszerzoną, ale za to i Reichsratowi nie przyznano nowych praw ważnych.

Zyblikiewicz^d wnosi, by książe Jabłonowski zaprosił do siebie z Koła naszego, kogo zechce, dla porozumienia się, by w izbie wyższej popierał żądania zgodne z tymi, które popieraliśmy w izbie niższej.

^dZgodzono się^d na wniosek Zyblikiewicza i podziękowano ks. Jabłonowskiemu za poczucie obywatelskie, że porozumiewa się z Kołem w tej sprawie².

^dDalszy przedmiot obrad:^d Wniosek Rechbauera, aby do ustawy o delegacjach dodać jeszcze jeden §, 37, orzekający, że ustawa o delegacjach ma wejść

w życie równocześnie z innymi uchwalonymi już w izbie niższej ustawami zasadniczymi³.

Ziemiałkowski^d uwiadamia, że Beust starał się o uchylenie tego wniosku, wyrażającego nieufność dla rządu, że jednak być może, iż jutro obydwaj ministrowie będą za tym wnioskiem głosować, aby uniknąć pozoru, że są przeciwni sankcjonowaniu tych wszystkich ustaw razem; uwiadamia Ziemiałkowski także, iż lewica i znaczna część centrum miała oświadczyć, że gdyby wniosek Rechbauera upadł, będą głosować w 3-cim czytaniu przeciw całej ustawie o delegacjach.

Krzeczunowicz^d mniema, że gdyśmy głosowali przeciw ustawom zasadniczym, przeto nie można wątpić, iż winniśmy głosować przeciwko wnioskowi Rechbauera; nie ma dla nas najmniejszej stąd obawy, aby w razie odrzucenia wniosku Rechbauera nie została odrzuconą głosami niemieckimi także cała ustawa delegacyjna potrzebna do ukończenia ugody z Węgrami. Odrzucenie ustawy delegacyjnej głosami niemieckimi i muszące iść w następstwie rozwiązanie tej Rady Państwa nie będzie dla nas złym, lecz tylko korzystnym.

Węzyk^d: Ustawa o delegacjach musi stanowić część integralną konstytucji; wniosek Rechbauera nam nie zawadza; ustawa zaś delegacyjna jest nam dogodną, nie możemy ją narażać na szwank, gdy nie wiemy, jakie później wyrodziłyby się kombinacje; zgoda z Węgrami to jest salus rei publicae, której obojętnie brać nie możemy, dlatego mniema, aby nasze postępowanie co do wniosku Rechbauera zastosować do postępowania ministerstwa.

Zyblikiewicz^d: Niemcy, mając uchwalony wniosek Rechbauera, mieliby nas, rząd i cesarza w swoim ręku; mamy już wiadomość, jak Izba Panów zmienia uchwaloną w izbie niższej konstytucję na niekorzyść naszą, a nikt zapewne ludzić się nie może, aby izba niższa chciała to naprawić, co izba wyższa popsuje w tym kierunku. Np. izba wyższa już uchwaliła, że już nie tylko Sąd Kasacyjny, ale Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości ma być w Wiedniu, a przez to sądownictwo ustne i jawne w Sądzie Najwyższym stanie się iluzją i nasze żądania autonomicznego sądownictwa krajowego uchylone. I czy wiemy, jakie jeszcze gorsze zmiany Niemcy nauchwalają w konstytucji? Głosując za wnioskiem Rechbauera, oświadczylibyśmy sami, że ugoda z Węgrami nie ma przyjść do skutku, dopóki te mordercze ustawy zasadnicze nie wejdą w życie. Dlatego całą siłą i mocą naszą – nie odnosząc się do ministra – winniśmy wystąpić przeciw wnioskowi Rechbauera, nie zważając na ministra, ale jedynie na nasz interes.

^dWodzicki Ludwik^d popiera Krzeczunowicza i Zyblikiewicza i sądzi, że groźba lewicy i pewnej części centrum głosowania w trzecim czytaniu przeciw ustawie jest tylko czczą groźbą, i rodzajem manewru taktycznego; głosując za wnioskiem Rechbauera, bylibyśmy w położeniu pielęgnowania i strzeżenia tego przeciw czemu głosowaliśmy; bylibyśmy więc w położeniu zupełnej niekonsekwencji.

Golejewski^d mniema, że wniosek Rechbauera jest nawet nielogiczny, bo jeszcze nie wiemy, jakie będą tamte ustawy zasadnicze, bo jeszcze nie istnieją; co dalej będzie, gdy ów wniosek upadnie, nie wiemy; tego przesądzać nie możemy; więc nie możemy głosować za wnioskiem Rechbauera już z powodu jego nielogiczności.

Zyblikiewicz: Cyrografu ab invisis tego, co się stać może w Izbie Panów lub w Izbie Deputowanych, podpisywać nie możemy.

Uchwalono^d głosować bezwarunkowo przeciw^d wnioskowi Rechbauera⁴.

Uchwała dawniejsza, że gdyby zapadła w izbie uchwała odroczenia 3 czytania ustawy delegacyjnej, to Koło tego samego dnia o 8 wieczorem zbierze się dla postanowienia co dalej czynić, utrzymana w swej mocy^e.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone. ^e Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa delegacyjna. § 37 Rechbauera.

¹ W Izbie Panów ustawą zasadniczą o reprezentacji państwa zajmowały się połączone komisje, prawna i polityczna. K. Jabłonowski był członkiem komisji politycznej, do komisji prawnej należał K. Czartoryski.

² W trakcie debaty nad ustawą o reprezentacji państwa K. Jabłonowski sprzeciwił się ograniczeniu kompetencji sejmów krajowych zarówno w komisji („Czas”, nr 279 z 4 XII 1867), jak i na posiedzeniach plenarnych izby wyższej w dniach 29 i 30 XI 1867 r. (SPHH, Bd.1, s. 303-304, 332-334, 342-345). Oprócz niego przeciwko proponowanym zmianom, zwłaszcza dotyczącym paragrafu 11., określającego kompetencje Rady Państwa, występowali W. Sanguszko i K. Czartoryski (SPHH, Bd.1, s. 318, 320, 322-323, 326-327, 328).

³ K. Rechbauer złożył swój wniosek na 54. posiedzeniu izby w dniu 21 XI 1867 r. (SPAH, Bd.2, s. 1480-1482).

⁴ Wbrew tej uchwale Polacy poparli jednak wniosek K. Rechbauera; o okoliczności tej decyzji zob. Aneks nr 5.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 listopada 1867 r.¹

Przypisy

¹ Zob. Aneks nr 6.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 grudnia 1867 r.

Nominacja prezesa Sądu Wyższego Krakowskiego. Wybór członków komisji budżetowej izby poselskiej. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, dyskusja o głosowaniu w trzecim czytaniu. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii). Tzw. ustawy zasadnicze, dyskusja o głosowaniu w trzecim czytaniu.

[Obecni:] 1. Ziemiałkowski, 2. Sawczyński, 3. Zbyszewski, 4. X. Morgenstern, 5. X. Sulikowski, 6. Jakóbiak, 7. Bodnar, 8. Pfeiffer^a, 9. X. Dittrich^b, 10. Hausner, 11. Landesberger, 12. hr. Henryk Wodzicki, 13. hr. Baworowski, 14. X. Barewicz, 15. Czajkowski, 16. hr. Tarnowski, 17. Polanowski, 18. Cieński, 19. Chrzanowski, 20. Gross, 21. Rogawski, 22. Wężyk, 23. Horodyski, 24. Wyrobek.

Przed przystąpieniem do porządku dziennego poruszono ponownie kwestię kandydatury na posadę prezesa Sądu Wyższego Krakowskiego^c ¹, a to odnośnie do uchwały Koła na poprzednim posiedzeniu zapadłej². Po wysłuchaniu informacji, jaką w tej mierze przywiózł z sobą z Krakowa hr. Henryk Wodzicki, uchwalono wydelegowanie tegoż p. Henryka Wodzickiego do ministra Hye'go³, ażeby w imieniu delegacji sprzeciwił się nominacji na rzeczoną posadę człowieka dla naszego kraju nieprzychylnie usposobionego i zalecał mianowanie rodaka oraz

przedstawił ministrowi, jako kandydatów przez delegację zalecanych, pp. ^cKopffa i ^cKosteckiego^{c 4} – z szczególnym jednak naciskiem na osobę p. ^cKosteckiego, którego nominację delegacja uważałaby, jako interesom kraju najwięcej odpowiednią.

Następnie uchwała^c Koło, przy jutrzejszym wyborze członków do wydziału budżetowego, popierać z grona południowców następujących 4-ch posłów: 1. Scrinziego^d, 2. Vidulichy^e, 3. Lapenę, 4. Pajera⁵.

W tym miejscu obejmuje p. Czajkowski^c przewodzenie dalszym obradom i p. Ziemiałkowski^c zdaje sprawę z uchwał zapadłych w wydziale konstytucyjnym, a mających na pojutrzejszym posiedzeniu izby przyjść na porządek dzienny⁶.

Następnie zawiązuje się dyskusja najprzód nad § 11 lit. i. ustawy konstytucyjnej i Ziemiałkowski^c, oznajmiwszy Kołu, że z łona klubu lewicy, o ile słyhać będzie prawdopodobnie postawiony wniosek wciągnięcia do zakresu kompetencji Rady Państwa ^cszkół technicznych^c, zapytuje się, czy nam ze względu na wielkie ciężary, jakie z utrzymaniem akademii technicznych są połączone, tak bardzo wiele zależeć na tym może – aby szkoły techniczne koniecznie do kompetencji sejmowej należały i czy nie wystarczyłaby w tej mierze przy dyskusji w izbie bierna i milcząca z naszej strony opozycja, bez silnego i natarczywego wystąpienia.

Chrzanowski^c jest zdania, że gdyby podobny wniosek co do szkół technicznych, o jakim wspominał Ziemiałkowski, ze strony Niemców był postawiony, należy nam głosować przeciwko niemu, lecz nie opierać się i nie występować zbyt silnie przeciwko niemu, a to głównie ze względu na brak funduszków na utrzymanie instytutów technicznych potrzebnych. Jako przykład przytacza, że instytuty techniczne, lwowski i krakowski, do tej chwili nie mogły się do tej chwili (sic!) należycie zorganizować z powodu niby braku potrzebnych funduszków⁷, których Rada Państwa tym mniej będzie chciała dostarczać, gdy instytuty te z zakresu jej kompetencji będą wyjęte. Nie obawia się zaś Chrz[anowski], byśmy takim biernym zachowaniem się w tej kwestii ustąpili z zasady, bo zachowamy ją głosowaniem przeciwko wnioskowi.

Sawczyński^c przemawia w tym samym duchu, co Chrzanowski, podobnież i Gross^c. Ten ostatni sądzi przy tym, że jeżeli szkoły techniczne dostaną się w zakres kompetencji Rady Państwa, to tym śmieiej będziemy potem mogli żądać od Reichsratu potrzebnej na podniesienie naszych instytutów technicznych dotacji; nadto mniema, że w razie przejścia szkół technicznych do zakresu kompetencji Reichsratu, należałoby nam zawsze szukać jakiejś drogi na uzyskanie tej przynajmniej koncesji, by język polski był wykładowym w akademiach technicznych krajowych, w tych przynajmniej przedmiotach, które z codziennym życiem praktycznym, zwłaszcza w zawodach rękodzielniczych, bezpośrednio mają styczność.

Po przemówieniu jeszcze hr. ^cHenryka Wodzickiego^c, który chciałby, aby żadnego nie powiedziano słowa, które by wskazywało na jakąś z naszej strony koncesję z zasady, przystąpiono do pytania, jak się delegacja nasza zachować ma przy głosowaniu nad wnioskiem komisji konstytucyjnej co do lit. i.

Ziemiałkowski^c oświadcza, że będzie się starał przekonać Giskrę⁸, że wniosek komisji konstytucyjnej co do ustępu i. w § 11, jako jednobrzmiący z pierwot-

na uchwałę izby, nie powinien być poddawany pod głosowanie, i że tylko zmiana przez Izbę Panów poczyniona może być przedmiotem głosowania, atoli przypuściwszy, że Giskra zechce i wniosek komisji konst[ytucyjnej] poddać pod głosowanie quid tunc.

Chrzanowski^c wnosi, by głosować przeciw^c.

Landesberger^c [wnosi] by głosować za^c.

Zbyszewski^c nie widzi wcale tego niebezpieczeństwa, aby przyjść miało do głosowania nad wnioskiem komisji konst[ytucyjnej] – bo wniosek ten nie jest żadną poprawką, ale prostym odrzuceniem zmiany przez izbę wyższą czynioną.

Polanowski^c wnosi, by w razie, gdyby wniosek komisji konst[ytucyjnej] przyszedł do głosowania, dla uniknięcia kolizji wstrzymać się od głosowania, aby przeciw głosowaniem nie przyczynić się do obalenia tego wniosku, który zawsze jest lepszym od uchwały izby wyższej.

Przy głosowaniu upadają wnioski Chrzanowskiego i Polanowskiego i uchwalono:^c

1. Jeżeli zmiana izby wyższej przyjdzie pod głosowanie, uchwalono jednomyślnie głosować przeciw^c.

2. Jeżeliby wniosek komisji konst[ytucyjnej] miał przyjść pod głosowanie, uchwalono większością głosów, głosować za^c. Zarazem jednak postanowiono na ten wypadek na wniosek hr. Wodzickiego, by przed tym głosowaniem oświadczyć w izbie, że stoimy przy raz wyrzeczonej zasadzie i, że tylko z dwojga złego mniejsze zło wybierając, głosujemy za wnioskiem komisji konstytucyjnej.

Co do innych wniosków komisji konstytucyjnej, odnoszących się do zrewidowanej ustawy konstytucyjnej, uchwalono głosować za^c takowymi, a mianowicie za wnioskami dotyczącymi § 11 lit. k. i l., § 12, 18 i 21°.

W tym miejscu powstaje pytanie, jak się delegacja zachować ma, jeżeli przyjdzie do trzeciego^c czytania ustawy konstytucyjnej. Rozróżniano dwa przypadki: a. jeżeli cała^c ustawa przejdzie do 3-o czytania? b. jeżeli tylko zmiany przez izbę wyższą poczynione, a przez izbę deput[owanych] przyjęte, przyjdą do trzeciego czytania.

Co do pierwszego przypadku uchwalono jednomyślnie, bez dyskusji, na wniosek Chrzanowskiego, głosować przeciw całej ustawie.

Co do drugiego przypadku, gdyby tylko zmienione §§ z owej ustawy przyszły do 3-o czytania, zawiązała się krótka dyskusja^c.

Wyrobek^c sądzi, że i w tym razie należy nam głosować przeciw^c, a to tym bardziej, że głosowaliśmy ongi przeciwko tej ustawie, ryzykując, iż wskutek tego cała ustawa mogła być upaść, gdy dziś ryzyko to wcale nie istnieje, i że lit. i. w § 11, która była głównym powodem naszego przeciw tej ustawie głosowania, i dziś pozostanie w tym samym co dawniej brzmieniu.

Ziemiałkowski^c mniema, że nie byłoby w tym najmniejszej z naszej strony konsekwencji, gdybyśmy w trzecim czytaniu zmienionych §§ głosowali przeciw^c, skoro w specjalnej dyskusji, czyli w drugim czytaniu, za^c nimi głosować będziemy. Zresztą zasady tu wcale nie naruszymy, bo zachowaliśmy ją, głosując swojego czasu przeciwko całej konstytucji.

Zbyszewski^c tłumaczy, że jeżeli Giskra co do lit. i. nie podda wnioskowi komisji konst[ytucyjnej] pod głosowanie, ale tylko zmianę izby wyższej, a zmiana ta

upadnie, to w takim razie lit. i. nie będzie wcale przedmiotem 3-o czytania. Cała zaś ustawa nie przyjdzie do 3-o czytania, lecz tylko to, co w wniosku komisji jest wydrukowane.

“Hr. Henryk Wodzicki” jest zdania, by głosować przeciw i mniema, że oświadczenie, jakie z naszej strony złożone będzie przy głosowaniu nad lit. i., iż stoimy przy zasadzie, zasłoni nas przeciw zarzutowi niekonsekwencji i wytłumaczy głosowanie nasze przeciw w trzecim czytaniu.

Landesberger” przeciwnie, widzi w tym oświadczeniu przy lit. i. złożyć się mającym, iż tylko z konieczności mniejsze zło wybieramy, powód by w trzecim czytaniu głosować za”.

Rogawski” podziela zdanie Landesbergera.

Przystąpiono następnie do głosowania i uchwalono: jeżeli tylko zmienione §§ przyjdą do 3-o czytania – głosować za” i to także w tym razie, jeżeli który z tych §§ zmieniony będzie inaczej aniżeli wnosi komisja konstytucyjna – a mianowicie, jeżeli szkoły techniczne wciągnięte będą w zakres kompetencji Rady Państwa¹⁰.

Co do ustawy delegacyjnej uchwalono głosować za wnioskiem komisji konstytucyjnej¹¹.

Co do czterech ustaw zasadniczych (o władzy wykonawczej, o władzy sądowej, o trybunale państwowym i o grundrechtach) poruszono pytanie, czy i tym razem zachować mamy to samo stanowisko bierne, co pierwszej, i nie brać udziału w dyskusji, czy też przeciwnie?

Rogawski” wnosi, by jak przedtem zachować się biernie i nie brać udziału, a to ze względu na konsekwencję.

Chrzanowski” nie widzi tu obecnie kwestii konsekwencji, bo jeżeliśmy pierwszej nie brali udziału, to jedynie ze względów formalnych – które dziś już nie istnieją, dlatego wnosi, by brać obecnie udział.

Wężyk” podziela zdanie Chrzanowskiego.

Ziemiałkowski” wykazuje ze stanowiska praktycznego, że nam dzisiaj przy dyskusji owych ustaw zasadniczych, niepodobna tej samej co pierwszej odgrywać roli biernej tylko opozycji; przytacza tedy niektóre punkty, które komisja konst[ytucyjna] obecnie do uchwalenia przedstawia, jak np. „Die Person des Kaisers ist geheiligt unverletzlich und unverantwortlich” i inne tym podobne, przeciwko którym nam przecież żadną miarą niepodobna głosować.

Zbyszewski” jest również zdania, by brać udział, wszelako co do ustawy o władzy sądowej i o trybunale państwowym mniema, że nam przeciw nim w 3-m czytaniu głosować należy.

Rogawski”, powodowany argumentacją Ziemiałkowskiego, wnosi, by zrobić stosowne oświadczenie dla wytłumaczenia, dlaczego nie bierzemy udziału i przeciw głosujemy.

Chrzanowski wzywa Rogawskiego, by sformował rzeczne oświadczenie, co tenże wtenczas uczynić obiecuje, gdy Koło zdecyduje zasadę.

Przy głosowaniu upada wniosek Rogawskiego i uchwalono co do owych 4-ch ustaw, a względnie co do zmian przez izbę wyższą w nich poczynionych, głosować za” wnioskami komisji konstytucyjnej, z wyjątkiem “art[ykułu] 12” ustawy o władzy sądowej, traktującego o sądzie najwyższym, mającym mieć swoją sie-

dzibę w Wiedniu. Co do tego art[ykułu] 12 uchwalono głosować przeciw wnioskowi komisji konstytucyjnej.

Na koniec uchwalono, na wniosek Chrzanowskiego, w razie, gdyby kto w izbie jakiegokolwiek stawiał poprawki, w tym samym duchu, co zmiany w Izbie Panów poczynione, głosować przeciw.

Co do trzeciego czytania ustaw zasadniczych, uchwalono głosować za^c.¹²

Posiedzenie zamknięte o 11 godzinie w nocy.

(-) Wyrobek m.p.

(-) Ziemiałkowski m. p.^f

Przypisy

^a W rękopisie: Pfejfer. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Scrinzego. ^e W rękopisie: Vidaliera. ^f Nad tekstem protokołu dopisek: Konstytucja § 11 i. po zwróceniu z Izby Panów.

¹ Sąd Wyższy Krakowski – kolejalny sąd trzeciej instancji, będący sądem odwoławczym głównie dla spraw cywilnych. Od czasu reformy sądownictwa austriackiego w l. 1853-55 istniały w Galicji dwa wyższe sądy krajowe, z siedzibami w Krakowie i Lwowie. Ten stan utrzymał się do końca istnienia monarchii (O. Balzer, *Historia...*, s. 450-452).

² W zachowanych protokołach nie ma śladu takiej uchwały, niewykluczone jednak, że posiedzenie, o którym mowa, mogło się odbyć 3 XII 1867 r. O planach zwołania posiedzenia Koła w tym dniu donosiła prasa („Czas”, nr 279 z 4 XII 1867).

³ Anton Josef Hye von Glunek (1807-1894), polityk austriacki, od VI do XII 1867 r. minister sprawiedliwości; kierował także ministerstwem wyznań i oświecenia.

⁴ Wiktor Kopff (1805-1889), prawnik, sędzia Sądu Wyższego Krakowskiego, w 1868 r. mianowany prezydentem Sądu Wyższego.

⁵ Johann Scrinzi von Montecroce (ur. 1806), poseł z Triestu. Alois Lapenna (1825-1891), poseł z Dalmacji. Alois Pajer (1829-1913), poseł z Gorycji.

⁶ Na posiedzeniu 31. i 32. w dniach 3 XII 1867 r. i 4 XII 1867 r. komisja konstytucyjna dyskutowała na temat poprawek wniesionych przez Izbę Panów do tzw. ustaw zasadniczych (B. Haider, *Die Protokolle...*, s. 254-262).

⁷ Właściwie Akademia Techniczna we Lwowie, półwyższa uczelnia techniczna, funkcjonująca od poł. l. 40. W 1866 r. pojawił się projekt znacznego jej rozbudowania i przekształcenia w Instytut Politechniczny. Działania w tym kierunku zostały wsparte przez Sejm Krajowy, co ostatecznie doprowadziło do przekształcenia tej uczelni w l. 70. w politechnikę (*Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, T. IV, Cz. 1-2, Wrocław 1987, s. 295-300). Próba przekształcenia istniejącego od 1834 r. Instytutu Technicznego w Krakowie w politechnikę nie powiodła się. W 1875 r. został on przekształcony w Instytut Techniczno-Przemysłowy, (J. Bieniarzówna, J. M. Małecki, *Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1796-1918*, T. 3, Kraków 1978, s. 295).

⁸ Karl Giskra (1820-1879), poseł z Moraw, a następnie Dolnej Austrii, burmistrz Brna, prezydent Izby Posłów Rady Państwa (patrz także s. 143 p. 1).

⁹ Na 59. posiedzeniu w dniu 7 XII 1867 r. izba poselska odrzuciła poprawki Izby Panów do Paragrafu 11. punkt i. ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa. W nowej wersji zostały przyjęte paragrafy: 9, 10, 11 ustępy: e, k, L, 12, 18 i 21. Polacy głosowali przeciwko ustępowi i. paragrafu 11. w wersji zaproponowanej przez Izbę Panów („Czas”, nr 285 z 11 XII 1867).

¹⁰ Ostatecznie na 59. posiedzeniu w dniu 7 XII 1867 r. izba niższa przyjęła ustawę o reprezentacji państwa (*Gesetz über Abänderung des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 26. Februar 1861*). Obecni członkowie Koła Polskiego, poza M. Landesbergerem, głosowali przeciw niej. W trakcie głosowania na skutek nieporozumienia opuścił izbę W. Wyrobek, w związku z tym nie głosował ani nad tą ustawą, ani nad pozostałymi uchwalonymi w dniu 7 XII 1867 r. (list W. Wyrobka do K. Krzeczunowicza z 8 XII 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 56-60). Ustawa otrzymała sankcję cesarską 21 XII 1867 r.

¹¹ Ustawa o delegacjach, tj. sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii i sposobie ich załatwiania, (*Gesetz über die allen Ländern der Monarchie gemeinsamen Angelegenheiten und die Art ihrer Behandlung*) została w ostatecznej formie uchwalona na 59. posiedzeniu izby niższej w dniu 7 XII 1867 r. Sankcję cesarską otrzymała 21 XII 1867 r. Polacy poparli ustawę.

¹² Ustawy zasadnicze: o powszechnych prawach obywateli (*Gesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*), o ustanowieniu trybunału państwa (*Gesetz über die Einsetzung eines Reichsgerichtes*),

o władzy sędziowskiej (*Gesetz über die richterliche Gewalt*), o pełnieniu władzy rządowej i wykonawczej (*Gesetz über die Ausübung der Regierungs- und Vollzugsgewalt*) zostały uchwalone, podobnie jak ustawa o reprezentacji państwa i ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii i sposobie ich załatwiania), na 59. posiedzeniu izby, w dniu 7 XII 1867 r. Sankcję cesarską otrzymały 21 XII 1867 r. Mimo zastrzeżeń przedstawionych na posiedzeniu Koła Polskiego, posłowie polscy zdecydowali się poprzeć ustawy zasadnicze bez zgłaszania swoich wątpliwości, co oznaczało zmianę ich decyzji z 16 X 1867 r., gdy głosowali przeciw tym ustawom. Członkowie Koła Polskiego nie zabierali też głosu w dyskusjach nad żadną z głosowanych w dniu 7 XII 1867 r. ustaw. Szerzej o powodach tej decyzji zob. „Czas”, nr 291 z 18 XII 1867.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 grudnia 1867 r.

Ustawa o zawarciu z Węgrami układu celnego i handlowego. Przestrzeganie zasady solidarności obowiązującej członków Koła w trakcie prac komisji izbowych. Prace komisji zajmującej się sprawą uprawy tytoniu. Bank Włociański w Galicji. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawą Banku Włociańskiego. Fundusze dla Galicji w budżecie.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Wyrobek sekr[etarz], 3. Wężyk, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Morgenstern, 7. X. Sulikowski, 8. X. Barewicz, 9. Gross, 10. hr. Potocki Adam, 11. Pfeiffer^b, 12. Chrzanowski, 13. hr. Baworowski, 14. Cieński, 15. Sawczyński, 16. Polanowski, 17. Fihauser^c, 18. hr. Wodzicki Ludwik, 19. hr. Tarnowski, 20. Landesberger, [21. Henryk Wodzicki]¹

Przedmiotem obrad ustawa względem zawarcia z Węgrami ugody cłowej i handlowej, a mianowicie najprzód art[ykuł] XI wniosku komisji ugodowej.

Do 3 ustępu rzeczzonego artykułu ma w izbie, z inicjatywy rządu, postawionym być wniosek, aby kontrola, o której w tym art[ykule] jest mowa, nie była stałą (czemu Węgrzy są przeciwni), lecz tylko „od czasu do czasu” wykonywaną, tak opiewał pierwotny tekst wniosku komisji. Po przemówieniu ^aGrossa i Ziemiałkowskiego^a, z których pierwszy w poparciu wniosku rzeczzonego ten szczególnie podnosi argument, iż przyjęcie takiego wniosku poprze ugodę z Węgrami, której sobie wszyscy życzymy, ostatni zaś na to osobliwie zwraca uwagę, że kontrola od czasu do czasu wykonywana, jest nawet lepsza i skuteczniejsza od kontroli przez stałych inspektorów wykonywanej, bo wyklucza metodę maszynkową. Uchwalono^a głosować za^a rzeczonym wnioskiem, jeżeliby w izbie był postawiony.

Polanowski^a wnosi nadto, ażeby w razie, gdyby wniosku w mowie będącego nikt w izbie nie stawiał – takowy z naszej strony był postawiony.

Po przemówieniu jednak pp. hr. Potockiego, Grossa, Zbyszewskiego i hr. Golejewskiego wykazujących, że nie wypada nam występować z wnioskiem będącym zawsze tylko podrzędnej wagi, skorośmy w generalnej dyskusji i przy nierównie ważniejszych kwestiach nie tylko z żadnymi nie występowali wnioskami, ale nawet głosu nie zabierali, cofa p. Polanowski swój wniosek.

Przystępując do art[ykułu] XXII, zapytuje się przewodniczący Ziemiałkowski, czy Koło zechce popierać wniosek większości komisji konstytucyjnej², aby już po 3-ach latach wolno było żądać rewizji układu cłowego i handlowego, a ewentualnie jego wypowiedzenia – czy też, jak to mniejszość komisji wnosiła, dopiero po upływie lat pięciu. Nadmienia przy tym p. Ziemiałkowski, że on

i p. Krzeczunowicz należeli w komisji do mniejszości, złożonej z 9 głosów na przeciw większości złożonej z głosów 10.

Gross^a, należący również do składu komisji ugodowej, tłumaczy się, dlaczego w komisji tej głosował z większością.³ Kiedy kwestia ta rozbieżna była w komisji, Koło nie było jeszcze wówczas wydało uchwały, że wszyscy nasi członkowie tejże komisji mają solidarnie iść za wskazówką i życzeniem rządu, zdawało mu się zatem, że wolno mu było naówczas głosować w komisji według swego najlepszego przekonania; tłumaczy następnie dlaczego wniosek większości, aby stanowiąc krótszy termin do rewizji i wypowiedzenia, zdawał mu się być lepszym od wniosku mniejszości.

^aHr. Golejewski^a ubolewa nad tym precedensem, że Gross odłączył się w tej sprawie od swoich kolegów w komisji.

Gross^a odpowiada na to, że żądał zejścia się z kolegami dla wspólnego porozumienia się między sobą, że jednak to zejście nie przyszło do skutku tak, że nawet już w chwili głosowania nie wiedział, bo wiedzieć nie mógł, jak ciż kole-dzy jego głosować będą.

Węzyk^a, załatwiając na boku tę kwestię osobistą, jako nie zostającą w styczności z meritum przedmiotu, sądzi, że już ze względów formalnych powinniśmy głosować za wnioskiem mniejszości, tj. za pięciu latami, ponieważ już Wę-grzy na lat 5 przystali i od tego prawdopodobnie nie odstąpią.

Uchwalono^a zatem głosować za wnioskiem mniejszości tj. za pięciu latami⁴.

Dodatkowo wnosi jeszcze p. Węzyk^a, ażeby jeżeli ktoś przy art[ykule]. XIII wnie-sie wykreślenie wyrazu „möglichste”^a, wniosek taki znalazł z naszej strony po-parcie, bo zdaje mu się być rzeczą bardzo szkodliwą, ażeby w tak bliskim sąsiedztwie obydwóch połów monarchii i przy tak rozlicznych i częstych sto-sunkach handlowych i przemysłowych między nimi – różne w obu połowach istniały wagi i miary – kiedy właśnie obustronny interes do ujednostajnienia tychże miar i wag dążyć radzi.

Wniosek ten p. Węzyka przyjmuje^a Koło i zamieszcza w uchwale⁵.

Co do innych artykułów w mowie będącej ustawy uchwalono głosować w izbie za wnioskami komisji.

Po załatwieniu tego przedmiotu zabiera głos ^ahr. Golejewski^a, jako członek komisji tytoniowej⁶, i oznajmiwszy Kołu, że Skene stawia w tejże komisji: 1. Wnio-sek względem zniesienia monopolu tytoniowego; 2. Wniosek względem wolne-go sadzenia i eksportu tytoniu za granicę, tak jak to w Węgrzech jest praktyko-wanym, zapytuje się Koła o instrukcję, jak się wobec tych dwóch wniosków zachować ma w komisji. Ze swej strony czyni uwagę, że chociaż nie wątpi, iż pierwszy wniosek Skenego nie przejdzie w izbie, to chciałby jednak z drugiego wniosku względem wolnego sadzenia i eksportu wyciągnąć możliwe dla kraju naszego korzyści, bo niepodobna, aby nam tego odmówiono, czego Węgrom jeszcze w roku 1860 dozwolono, tj. wolnego sadzenia i wywozu tytoniu za gra-nicę.

Gross^a sądzi, że obydwie te wnioski dadzą się połączyć z sobą tak, aby ubytek w dochodach powstały z zniesienia tego monopolu znalazł źródło pokrycia w do-chodach z wolnego sadzenia i eksportu tytoniu wpływających. Mniema zatem, że należałoby wezwać ministerstwo o przedłożenie projektu względem zniesienia monopolu tytoniowego, bez przenoszenia ciężaru stąd wynikłego na inne przedmioty.

Wężyk^a choć w zasadzie jest za zniesieniem monopolów, to jednak co do monopolu tytoniowego czyni wyjątek, gdyż lęka się, że przez zniesienie tego monopolu ucierpi doskonałość i dobroć produktów tytoniowych, które w Austrii celują nad wszelkimi tego rodzaju produktami zagranicznymi. Zresztą jest to sprawa wspólna, a zatem nie należy do zakresu kompetencji Rady Państwa.

Również i ^ahr. Henryk Wodzicki^a jest zdania, że Reichsrat w tej kwestii decydować i monopolu tytoniowego jednostronnie znosić nie może, ponieważ takowy do rządu spraw obu połowom monarchii wspólnych należy.

Ziemiałkowski^a jest zdania, że wspólność tej sprawy nie przeszkadza wniesieniu przez komisję do izby rezolucji, aby wezwać rząd, by na właściwej drodze dążył do zniesienia monopolu tytoniowego.

Uchwalono^a dać p. Golejewskiemu instrukcję w tym duchu, aby co do pierwszego wniosku, tj. co do zniesienia monopolu tytoniowego, przemawiał za rezolucją przez Ziemiałkowskiego wskazaną, zaś co do drugiego wniosku, tj. co do wolności sadzenia i eksportu, popierał wniosek Skenego.

Następnie przewodniczący p. Ziemiałkowski przedstawia Kołu nadesłany sobie przez burmistrza samborskiego, p. Szemelowskiego, projekt statutów Banku Włościańskiego⁷ – i wskazawszy ważność i doniosłość tego banku, podniesieniem niektórych punktów z rzeczonych statutów wnosi; by wybrano komisję z trzech i takowej polecono, by z końcem bieżącego tygodnia zdała sprawę, jakie kroki przedsięwziąć należy, by sprawa rzeczzonego banku jak najskuteczniejsze w kraju znaleźć mogła poparcie. Wniosek ten przyjęto i wybrano do rzeczzonej komisji pp.: 1. hr. Henryka Wodzickiego, 2. Grossa, 3. Pfeiffra^d.

Po wybraniu rzeczzonej komisji zabiera głos ^ahr. Adam Potocki^a i wnosi, ażeby delegacja nasza rozpoczęła działanie i agitację w tym kierunku, ażeby w przyszłym budżecie zamieszczoną była w pozycji wydatków na wychowanie co do Galicji hurtowna tylko suma, wewnętrzne zaś rozporządzenie tą sumą, ażeby pozostawione było Sejmowi Krajowemu, wnioskodawca bowiem sądzi, że tak sejm, jak i Rada Szkolna, żadnego na wychowanie nie będzie miała wpływu i żadnego znaczenia, jeżeli wewnętrzne rozrządzenie ogólnym funduszem na cele wychowania w kraju naszym przeznaczonym nie będzie służyło Sejmowi Krajowemu.

Wężyk^a zwraca uwagę, że obecnie tylko budżet ministerstwa finansów jest przedłożony, sądzi więc, że przedmiot ten należy przekazać komisji wybranej do znoszenia się z rządem do początku kadencji, gdyż komisja budżetowa nic jeszcze w tej mierze działać nie może.

^aHr. Potocki^a oświadcza, że mniejsza o to, kto te starania ma rozpocząć, czy komisja budżetowa, czy inna, byle się to stało bezzwłocznie, bo tylko wczesne działanie i agitowanie tak u rządu, jako też u stronnictw sejmowych może nam zapewnić pożądany skutek, jak tego dowód w sprawie delegacyjnej – gdzie się zawczasu wszechstronnie działało i agitowało.

Chrzanowski^a sądzi, że obok wniosku przez hr. Potockiego postawionego, należałoby czynić zabiegi o zyskanie powiększenia^a sumy na cele wychowania w kraju naszym przeznaczonej.

Sawczyński^a wnosi, aby przy tej sposobności poruszyć kwestię organizacji techniki lwowskiej, tudzież wprowadzenia w życie od tak dawna oczekiwanej komisji egzaminacyjnej dla kandydatów nauczycielskich w Krakowie.

Chrzanowski^a mniema, że również i sprawę reorganizacji techniki krakowskiej podnieść należy.

Zbyszewski^a wnosi, by żądać oddania krajowi funduszu normalnego galicyjskiego, tudzież funduszu Szkoły Politechnicznej Lwowskiej, i aby starania w tej mierze, poruczyć głównie komisji budżetowej.

Wężyk^a, uważając ten przedmiot za bardzo ważny, zwłaszcza z uwagi na to, że Chrzanowski powiedział, że się także i o powiększenie funduszu w mowie będącego starać należy – wnosi odroczenie rozprawy.

^aHr. Golejewski^a wnosi, by najpierw wy badać Hye'go, jako ministra oświecenia, jakie jego tej mierze jest zapatrywanie, a następnie sprawę tę ponownie roztrząsać.

Wniosek hr. Golejewskiego przyjęty i posiedzenie zamknięte.

(-) Wyrobek m.p.

(-) Ziemiałkowski m. p.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Pfejfer. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d W rękopisie: Pfajfra.

¹ H. Wodzickiego brak na liście obecnych, lecz zabierał głos w trakcie posiedzenia Koła.

² Chodzi zapewne o komisję do spraw ugody finansowej z Węgry.

³ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 9 XI 1867 r., przypis nr 1.

⁴ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 13 XII 1867 r. (8 wieczór).

⁵ Nikt nie wniósł takiej poprawki, Polacy także nie zabrali głosu, artykuł przyjęto w brzmieniu proponowanym przez komisję (SPAH, Bd.2, s. 1831).

⁶ Komisja zajmująca się na wniosek A. Skenego sprawą uprawy i eksportu tytoniu została powołana przez izbę na 55. posiedzeniu 22 XI 1867 r. Z Polaków w jej skład wchodził tylko A. Golejewski (SPAH, Bd.2, s.1496-1497).

⁷ Teodor Szemelowski, adwokat z Sambora; w 1848 r. członek Rady Narodowej Centralnej, od 1861 r. poseł sejmu galicyjskiego. Bank Włościański (Zakład Kredytowy Włościański) – instytucja kredytowa, na której założenie uzyskano zgodę władz w grudniu 1867 r. W praktyce rozpoczęła działalność w roku następnym. Na skutek lekkomyślnego gospodarowania funduszami, w 1884 r. postawiona w stan likwidacji, która trwała do końca lat 90. XIX w. (L. Caro, *Studja społeczne*, Kraków 1906, s. 52-124).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 grudnia 1867 r. (rano w czytelni)

Ustawa o umowie z Węgry w sprawie składki na pokrycie długu państwowego, dyskusja nad wnioskiem H. Pergera.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. hr. Potocki Adam, 4. X. Sulikowski, 5. Wężyk, 6. Czajkowski, 7. Pfeiffer, 8. Dittrich^a, 9. Fihauzer^b, 10. hr. Golejewski, 11. Horodyski, 12. Cieński, 13. Rogawski, 14. hr. Wodzicki H[enryk], 15. Zbyszewski, 16. Gross, 17. hr. Tarnowski, 18. Hausner, 19. hr. Wodzicki L[udwik], 20. Sawczyński, 21. Zyblikiewicz, 22. Baworowski, 23. X. Barewicz, 24. Bodnar, 25. Chrzanowski, 26. X. Morgenstern, 27. Landesberger.

[Przedmiot obrad:] Instrukcja dla komisji co do wniosku Pergera¹.

Zyblikiewicz^c [proponuje] stać przy^c wniosku Pergera, jeżeli się nie znajdzie środka innego.

Potocki^c [proponuje] podać myśl wycofania się z kolizji bez konieczności głosowania za tym wnioskiem, jak nie znajdzie się środek do tego, to głosować przeciw^c wnioskowi Pergera.

Uchwalono:^c Jeżeli umotywowany wniosek przejścia do porządku dziennego upadnie, to głosować za^c wnioskiem Pergera².

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone.

¹ Heinrich Perger von Pergenau (1810-1878), poseł z Dolnej Austrii. Na 63. posiedzeniu izby w dniu 13 XII 1867 r. w trakcie debaty nad ustawą o podpisaniu umowy z Węgrami w sprawie węgierskiej składki na pokrycie długu państwowego (*Gesetz über die Ermächtigung des Ministeriums der in Reichsrat vertretenen Länder zu einem Übereinkommen mit dem ungarischen Ministerium über die Beitragsleitung Ungarns zu den Lasten der allgemeinen Staatsschuld*) zaproponował, by kraje Przedlitawii, godząc się na przyjęte przez Węgry zobowiązania dotyczące spłaty długów państwowych, nie przyjmowały na siebie automatycznie reszty długu państwowego. Sprawę tę winna była według niego uregulować osobno Rada Państwa (SPAH, Bd.2, s. 1788-1789).

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 13 XII 1867 (wieczór).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 grudnia 1867 r. (o godzinie 8 wieczorem)

Komisja egzaminacyjna dla kandydatów na nauczycieli w Krakowie. Ustawa o zawarciu z Węgrami układu celnego i handlowego. Ustawa o umowie z Węgrami w sprawie składki na pokrycie długu państwowego, dyskusja nad wnioskiem H. Pergera.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewod[niczący], 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. Wężyk, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. hr. Golejewski, 8. X. Dittrich^b, 9. Hausner, 10. Landesberger, 11. Zyblikiewicz, 12. X. Barewicz, 13. hr. Baworowski, 14. Czajkowski, 15. Fihauzer^c, 16. hr. Potocki Adam, 17. Sawczyński, 18. Gross, 19. Pfeiffer^d, 20. Horodyski, 21. Chrzanowski, 22. hr. Tarnowski, 23. Rogawski, 24. hr. Wodzicki Henryk, 25. hr. Wodzicki Ludwik.

Przewodniczący p. Ziemiałkowski^a oznajmia, że w myśl uchwały Koła na poprzednim posiedzeniu zapadłej czynił w ministerium oświecenia starania względem przyśpieszenia wprowadzenia w życie komisji egzaminacyjnej dla kandydatów nauczycielskich w Krakowie, i że według oświadczenia dotyczącego referenta komisja ta już jest postanowioną i w tych dniach wejdzie w wykonanie.

Następnie p. Gross^a referuje o uchwalonych w wydziale ugodnym dodatkowo niektórych poprawkach stylistycznych do ustawy o układzie cłowym i handlowym. Koło poprawki te przyjmuje i uchwała głosować za nimi.

Co do ustępu 2 art[ykułu] XXII wzmiankowanej ustawy, stanowiącego według projektu większości komisji, że po upływie 3 lat wolno żądać rewizji układu, inaczej takowy do lat 10 zostaje w swej mocy utrzymanym – uchwała Koło na wniosek p. Ziemiałkowskiego głosować przeciw wnioskowi tak większości,

jak i mniejszości komisji – a po upadnięciu jednego i drugiego za^a pierwotnym wnioskiem rządowym¹.

W dalszym toku obrad przystąpiono do dyskusji nad rezolucją Pergera na dzisiejszym posiedzeniu izby postawioną.

Ziemiałkowski^a opowiada najprzód przebieg dzisiejszego posiedzenia wydziału ugodnego², mianowicie że Ziem[iałkowski] stawiał tamże wniosek, by się wydział zastanowił nad rzezoną rezolucją, że jednak wniosek ten upadł, a to z powodu jakoby wydział do roztrząsania go nie był kompetentnym, ponieważ mu nie został przez izbę przekazany, że przybyły na posiedzenie minister Beust oświadczył, iż z jednej strony uważa rzezoną rezolucję, jako wywierającą szkodliwy wpływ na zamierzoną operację finansową i na kredyt państwowy w ogóle, a dalej, że nie widzi praktycznej strony tego wniosku, i że dlatego przybył, by dowiedzieć się o zapatrywaniu członków wydziału na tę kwestię, czego się jednak nie dowiedział, gdyż zaraz po tym oświadczeniu jego posiedzenie wydziału zamknięto, co do ministra Beckego³, to ten, zgadzając się w zasadzie z Beustem, oświadczył: że czy rezolucja Pergera będzie przyjęta, czy odrzucona, to ostatecznie dlań jest obojętne, byle się to stało bez hałasu, i że dlatego rząd w tej mierze nie będzie zabierał głosu w izbie, gdyż przyjęcie rezolucji mimo przemówienia przeciwko niej reprezentantów rządu uważałby za nierównie szkodliwsze pod względem wrażenia na zewnątrz, aniżeli gdy bez hałasu zostanie przyjęta, że następnie Ziemiałkowski, stosownie do instrukcji Koła, przedstawił jako sposób wyjścia z tej kolizji, motywowane przejście do porządku dziennego – wykazując, że my Polacy nie chcieliśmy głosować za^a rezolucją, ponieważ ją w tym sformułowaniu, w jakim w izbie była odczytana, uważamy za bezsensowną, przeciw^a niej zaś że nie mogliśmy dlatego głosować, ponieważ po wczorajszym zapowiedzeniu przez ministra finansów szeregu nowych podatków lub podwyższeniu istniejących, gotów by kraj - który nie robi tych delikatnych dystynkcji co do istotnego znaczenia tej rezolucji – nasze przeciwko niej głosowanie poczytać za przyjęcie tak wielkiego ciężaru, jaki spaść ma na cislitawską połowę monarchii, i za zgodzenie się na podwyższenie podatków.

Po wysłuchaniu tej relacji, ^ahr. Baworowski^a prosi o wytłumaczenie mu następstw, jakie wyniknąć mogą z rezolucji Pergena – bo jemu przedstawia się kwestia ta w ten sposób, że albo nas diabli wziąć muszą, albo „Staadtsgläubigerów”, a hrabia wolałby, aby los ten spotkał „Staadtsgläubigerów”, a to zdaje mu się leżeć w intencji wniosku Pergera; że hrabia był dotychczas ciągle za rządem, lecz po ostatnich mowach Beckego i Brestela, zapowiadających nowe dla kraju ciężary, nie widzi dalszej potrzeby podtrzymywania dzisiejszego rządu a względnie ministerium.

^aHr. Wodzicki Henryk^a jest zdania, że kwestia w mowie będąca nie stoi jeszcze tak, jak to sądzi hr. Baworowski; zdaniem hr. Wodzickiego, przyjęciem wniosku Pergera naraża się najprzód na szwank operację finansową, jaką obecnie rząd przedsięwziąć zamierza, a po wtóre, na co głównie kładzie nacisk – że nie samych tylko zagranicznych wierzycieli państwowych – Holendrów i innych – ale co gorsza, ogromną część własnej populacji, której majątek lokowany jest w papierach publicznych, naraziłoby się na straszne i nieobliczone straty; sądzi zatem, że należy nam szukać środka dla wyjścia z tej alternatywy głosowania za lub przeciw rezolucji Pergera – a środek ten widzi hr. Wodzicki w motywowa-

nym przejściu do porządku dziennego, wnosi zatem, ażeby, jeżeli nikt inny w izbie motywowanego [przejścia do] porządku dziennego nie postawi, takowy wniesiony był z naszej strony.

^aHr. Golejewski^a wnosi, by głosować za rezolucją Pergena, bo kryzys w każdym razie jest nieunikniony – a on chciałby rzeczy już dziś w jasnym postawić światło, aby wierzycieli niepotrzebnie nie oszukiwać i nie mydlić im oczu, a oszukaństwem takim byłoby zaciąganie dzisiaj pożyczki państwowej z ukrytą myślą ogłoszenia wkrótce potem bankructwa.

Zybliekiewicz^a podnosi, że całą tendencją rządu w tej sprawie jest, aby nie robić hałasu, a przyjmując wniosek hr. Wodzickiego, wywoła się właśnie w izbie żarliwą dyskusję i hałas, zatem to, czego rząd pragnie uniknąć. Mówca przyznaje się, że gdyby nie okoliczności, że w kraju każdy nasz krok jaki tu robimy, eksploatują na naszą niekorzyść, i że nie znając dokładnie kraju i, nie rozumiejąc całej tej kwestii ugody z Węgrami, gotowi nasze głosowanie przeciw rezolucji Pergera uważać za przyjęcie przez nas większych ciężarów, to nie wahałby się ani chwili głosować przeciw wnioskowi Pergera. Lecz tak, jak rzeczy stoją, my musimy się rachować z opinią istniejącą dziś w kraju. Wyraz tej opinii zaś upatruje mówca w dzisiejszym przemówieniu hr. Baworowskiego. Zapatrywania się na tę kwestię hr. Baworowskiego podzielają prawie wszyscy obywatele w kraju.

Wężyk^a jest zdania przeciwnego; dziwna rzecz, że rezolucję Skenego⁴ uważaliśmy i uważamy za szkodliwą, a wniosek Pergena, który w gruncie to samo co wniosek Skenego ma znaczenie, uważamy dziś za konieczny. Przyjmując wniosek Pergena, utworzymy tylko sytuację podobną do gotowości wojennej bez wojny, to jest zostawać będziemy pod ustawiczną obawą bankructwa, bez korzyści istotnego bankructwa – a taka niepewność jest stokroć szkodliwszą i może sprawić zgubną dla całego kraju kryzys finansową, i mówca uważa na opinię kraju; lecz nie do tyła, aby ta mowa wpływała na jego przekonanie – bo doświadczenie uczy, że opinia ta była częstokroć mylną i niewyrozumowaną – i że idąc za nią, błędzono – i że opinia ta wracała się potem do tych, co wbrew niej widzieli rzeczy inaczej, tj. jasno i trzeźwo. Wewnętrzne przekonanie mówcy nie pozwala mu głosować za natychmiastowym bankructwem i brać na swe sumienie los tylu instytucji, wdów i sierot – honor inicjatywy w tej sprawie chce on zostawić rządowi. Nie określi zaś zdania Zybliekiewicza, aby opinia w kraju co do tej kwestii już była ustaloną i wyrozumowaną, i aby kraj żądał bankructwa.

Zybliekiewicz^a nie widzi kontradycji między tym, że ktoś przeciwny jest wnioskowi Skenego a przychylny wnioskowi Pergena, bo pomiędzy jednym a drugim ogromna zachodzi różnica, tamten dąży do odroczenia ugody z Węgrami, ten zaś nie, a jeżeli bankructwo, jak się wszyscy na to zgadzają – ostatecznie jest nieuniknione – to lepiej, że nastąpi wcześniej jak później.

Chrzanowski^a sądzi, że na tę kwestię należy się zapatrywać ze stanowiska polityki narodowej polskiej, a z tego wychodząc, trzeba nam się starać o to, aby wniosek Pergena mógł być usunięty, gdyby się zaś to nie dało uskutecznić, to należy głosować za nim.

Gross^a jest za wnioskiem Pergera, a skłania go do tego bliższe rozpatrzenie się w rezolucji, proponowanej przez większość komisji, rezolucja ta wypowia-

da, że należy dążyć do sprowadzenia „równowagi między wydatkami a dochodami”. Sprowadzenie zaś równowagi tej może tylko nastąpić:

- a. albo^a zmniejszeniem wydatków, czy to legalną czy gwałtowną drogą;
- b. albo^a podwyższeniem dochodów, czyli powiększeniem ciężarów.

Rezolucja zaś Pergera usuwa to ostatnie niebezpieczeństwo tj. podwyższenie ciężarów.

^aHr. Potocki^a nie podziela ani obaw, jakobyśmy odrzuceniem rezolucji Pergera ściągnęli na kraj większe ciężary, ani też zdania, jakoby przyjęcie tej rezolucji uwolniło i zasłoniło kraj przeciwko zwiększeniu ciężarów – skutek przyjęcia rezolucji będzie taki, że się zatrząsie kredytem państwa i usunie podstawę rządowi, i utrudni nadzwyczaj jego położenie. Wniosek Pergera tak się hr. Potockiemu przedstawia: albo^a wniosek ten nie ma praktycznej ważności, jest bezsenssem, albo^a jest on niebezpieczny i szkodliwy. Jeżeli^a wniosek ten jest niebezpieczny, to jest nim przede wszystkim dla ugody z Węgrami i dla kredytu państwowego, w takim razie zaś, nie powinniśmy zapominać i spuszczać z uwagi głównego powodu, który nas tutaj sprowadził – tj. aby utrzymać istnienie monarchii jako potrzebne do naszego własnego narodowego bytu i istnienia – a istnienie monarchii byłoby narażone na szwank, tak przez zachwianie ugody z Węgrami, jako też przez osłabienie kredytu państwowego. Należy nam przeto nacechować to nasze stanowisko wobec monarchii i choćby pozostać w mniejszości – głosować przeciw wnioskowi. ^aJeżeli zaś^a wniosek Pergera jest bezsenssem bez praktycznej doniosłości, to przyjęcie go przez izbę byłoby tylko dowodem jej niekonsekwencji i małoletniości; a w takim razie również nie powinniśmy się zwieść i zająć wybitne w izbie stanowisko. Wnosi zatem hr. Potocki: 1. Aby w każdym razie głosować przeciw wnioskowi Pergera; 2. Aby przy tym wypowiedzieć i nacechować nasze polityczne w tej sprawie stanowisko i że ze względu na obecną sytuację polityczną nie chcemy narażać na szwank ani ugody z Węgrami, ani kredytu państwowego. Inne powody, jakie by się tu jeszcze przytoczyć dały, zależęć będą od tego, co jeszcze do jutra w tej mierze doznamy. W końcu nadmieniam hr. Potocki, że i nie lekceważę opinii kraju, bo takowa działaniu naszemu daje poparcie, ale przekonany jest, że dzisiaj górującym w kraju uczuciem jest przekonanie o konieczności dbania o istnienie austriackiej monarchii, jako z własnym bytem naszym ściśle połączone – damy więc tylko dowód dojrzałości politycznej, jeżeli z tego punktu na kwestję tę zapatrywać się i z tego punktu o niej decydować będziemy.

^aHr. Golejewski^a czyni uwagę, że u niego tylko kwestia ciężarów na kraj spaść mogących wpływa na zapatrywanie się co do stosowności, lub niestosowności wniosku Pergera. Jak nas puszcza z torbami, to choćbyśmy chcieli i mogli, nie będziemy mieli z czego Polski formować. Zresztą, jeżeli wniosek Pergera jest bezsensowny i głupi, nie narazi na szwank istnienia Austrii i nie sprowadzi jej upadku. Zgadza się więc na to, by szukać środka ominięcia pergerowskiej rezolucji – lecz jeżeli się ten środek nie znajdzie, to głosować za nią należy.

Węzyk^a wykazuje, że założenie jakoby wniosek Pergera miał wpływ na powiększenie podatków jest fałszywe – zatem i konsekwencje z tego założenia wyprowadzone zupełnie są mylne; wszakże o podatkach według konstytucji my orzekać będziemy. Wniosek Pergera, zdaniem p. Węzyka, jest tylko modyfikacją wniosku Skenego, który jako ultracentralista chce udaremnić ugodę z Węgrami

i zwalić Beusta i który widząc, że nie ma nadziei przesądzenia swojego wniosku, podsunął ów wniosek Pergerowi, aby rzucić kij pod nogi Beustowi.

Ziemiałkowski^a objaśnia genezę wniosku Pergera. Z objaśnienia tego wynika, że wniosek Pergera ma być natchnionym przez Herbsta, oburzonego wczorajszym wystąpieniem Beusta przeciwko centralizacyjnej polityce Schmerlinga.⁵ Ze swej strony dodaje uwagę, że przyjmawszy wniosek Pergera z dodaniem słowa „neue”^a, musielibyśmy w trzecim czytaniu głosować przeciw^a ustawie, bo już w § 2 w specjalnej dyskusji przyjętym orzeczone: że nowe^a zobowiązanie, mianowicie to, które w § 2 jest sformułowane, przyjmujemy – między wnioskiem Pergera a przyjętym już § 2 jest oczywista kontradycja.

Po przemówieniu jeszcze Chrzanowskiego uchwalono stosownie do wniosku ^ahr. Wodzickiego Henryka^a – wnieść w izbie motywowane przejście do porządku dziennego – które ma wnosić hr. H. Wodzicki, a względnie głosować za takim wnioskiem, gdyby z innej strony był postawiony.

Na wypadek, gdyby wniosek ten upadł, uchwalono na wniosek Zyblikiewicza^a głosować za^a wnioskiem Pergera.

Pp. Węzyk^a i Landesberger^e oświadczają, że w takim razie wstrzymają się od głosowania⁶.

Posiedzenie zamknięto o 11 1/4 w nocy.

Wyrobek m. p.

Ziemiałkowski m. p.^f

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d W rękopisie: Pfeifer. ^e W rękopisie: Landesbergier. Nazwisko Landesbergera podkreślone. ^f Nad tekstem protokołu dopisek: Uгода z Węgrami. Wniosek Pergera.

¹ Ustawa o zawarciu układu celnego i handlowego z Węgrami (*Gesetz über die Ermächtigung des Ministeriums der im Reichsrat vertretenen Länder zur Vereinbarung eines Zoll- und Handelsbündnisses mit dem ungarischen Ministerium*) została uchwalona w trakcie 64. posiedzenia izby poselskiej w dniu 14 XII 1867 r. Ostatecznie została przegłosowana wersja przewidująca rewizję układu po pięciu latach (SPAH, Bd.2, s. 1842-1843, 1861-1865). Ustawa otrzymała sankcję cesarską 24 XII 1867 r. W tym samym dniu sankcję uzyskały także inne ustawy dotyczące rozwiązania kwestii finansowych między austriacką a węgierską częścią monarchii.

² Komisja do przygotowania ugody finansowej z Węgrami.

³ Franz Karl Becke (1818-1870), od I 1867 r. minister finansów, po ugodzie z Węgrami pierwszy wspólny minister finansów.

⁴ W trakcie debaty generalnej nad ustawą o świadczeniach krajów reprezentowanych w Radzie Państwa na rzecz spraw wspólnych monarchii (*Gesetz über die Beitragsleitung der im Reichsrat vertretenen Länder zu den Auslagen für die gemeinsamen Angelegenheiten der Monarchie*), w dniach 10-11 XII 1867 r. A. Skene wystąpił jako sprawozdawca projektu mniejszości komisji do spraw ugody finansowej z Węgrami i zaproponował, aby kraje przedlitawskie, w związku z obsługą długu państwowego, przyjęły na siebie takie ciężary, jakie dotychczas na nie przypadają, rząd zaś winien przedstawić projekt rozwiązania problemu dodatkowych obciążeń (SPAH, Bd.2, s. 1644-1648, 1686-1688).

⁵ Anton von Schmerling (1805-1893), liberalny polityk austriacki forsujący koncepcje centralizacji państwa, od XII 1860 r. do VII 1865 r. minister stanu faktycznie kierujący kolejnymi rządami austriackimi, od IV 1867 r. członek Izby Panów.

⁶ Na 64. posiedzeniu odbytym w dniu 14 XII 1867 r. izba na wniosek posła z Dolnej Austrii, J. Bergera, przeszła nad wnioskiem H. Pergera do porządku dziennego (SPAH, Bd.2, s. 1818-1819).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 15 grudnia 1867 r.

Bank Włościański w Galicji. Petycje gmin galicyjskich w sprawie wprowadzenia języka ruskiego (ukraińskiego).

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewod[niczący], 2. Wężyk, 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. X. Barewicz, 8. X. Ditrich^b, 9. hr. Wodzicki Henryk, 10. Chrzanowski, 11. Fihauser^c, 12. Cieński, 13. Horodyski, 14. Zyblikiewicz, 15. Czajkowski, 16. Sawczyński, 17. hr. Baworowski, 18. Pfeiffer^d, 19. Gross, 20. hr. Tarnowski, 21. Rogawski, 22. Jakóbiak, 23. Bodnar, 24. Hausner, 25. Polanowski, 26. hr. Wodzicki Ludwik, 27. Wyrobek.

Piotr Gross, jako członek komisji wysadzonej na jednym z poprzednich posiedzeń do zbadania nadesłanego przez burmistrza samborskiego projektu Banku Włościańskiego, zdaje Kołu sprawę o rzeczonym przedmiocie i wnosi w imieniu komisji: „Koło zechce pro foro interno, jako dyrektywę dla swoich członków uchwalić, że delegacja posłów sejmu galicyjskiego, nie będąc z natury swego mandatu powołaną do działania, ^ajako taka^a w sprawach tego rodzaju do zakresu jej czynności nienależących, poleca obywatelom jej grono składającym czynne poparcie tej ważnej i dla kraju naszego wielce korzystnej instytucji”.

^aHr. Golejewski^a nie zgadza się z stylizacją tego wniosku, mianowicie z ustępem, gdzie powiedziano: „że delegacja nie jest powołaną do działań w sprawach tego rodzaju” i wnosi powzięcie następującej uchwały: „Posłowie z delegacji sejmu galicyjskiego, uznając ważność tej sprawy, mającej na celu podniesienie kredytu włościańskiego, zalecają obywatelom kraju czynne jej poparcie”.

Nad powyższymi wnioskami zawiązuje się długa dyskusja, w której oprócz wnioskodawców biorą udział pp. Henryk hr. Wodzicki, Chrzanowski, Czajkowski, Rogawski, Wężyk i Zyblikiewicz; ten ostatni wnosi nadto, by Koło poleciło p. Czajkowskiemu wygotowanie dla p. Szemelowskiego zgodnej z uchwałą dzisiejszą odpowiedzi i przedłożenie takowej Kołu na najbliższym zebraniu.

Przy głosowaniu utrzymuje się wniosek komisji, a przez to upada wniosek p. Golejewskiego. P. Zyblikiewicz cofa swój wniosek co do polecenia wygotowania odpowiedzi, lecz hr. H[enryk] Wodzicki podnosi takowy i Koło zamienia go na uchwałę, z tą jedynie przez p. Czajkowskiego wniesioną modyfikacją, że wygotowanie i przedłożenie Kołu w mowie będącej odpowiedzi poruczono p. Grossowi, jako z przedmiotem dokładnie już obznajomionemu¹.

Po załatwieniu tego przedmiotu zdaje p. Czajkowski, jako członek sejmowej komisji petycyjnej, sprawę z treści przydzielonych mu do referowania w izbie petycji ruskich o zaprowadzenie języka ruskiego. Wszystkie te petycje, prawie zupełnie jednobrzmiące, kończą się żądaniem „unter Modifizierung der Galizischen Schulgesetzes den Zugang der ruthenischen Sprache zu verschaffen”².

Na wniosek p. Chrzanowskiego uchwalono p. Czajkowskiemu dać instrukcję, by rzeczonych petycji w komisji petycyjnej jeszcze nie referował, lecz odroczył do późniejszego czasu.

Załatwienie dalszych przedmiotów odłożono do zebrania wieczornego o godzinie 7-ej³.

(-) Wyrobek m. p.

(-) Ziemiałkowski m. p.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d W rękopisie: Pfajfer.

¹ W protokołach brak odpowiedzi, którą miał przygotować P. Gross.

² Ponad sto takich petycji złożył w imieniu gmin, głównie z Galicji Wschodniej, poseł J. Guszałowicz (SPAH, Bd.2, s. 1516, 1542, 1574, 1589, 1674). Petycje takie były masowo składane także w późniejszym okresie.

³ Brak protokołu z posiedzenia Koła Polskiego odbytego 15 XII 1867 r. wieczorem.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 grudnia 1867 r.

Ustawa o kosztach utrzymania domów dla podrzutków. Wybór kandydatów Koła do delegacji do spraw wspólnych z Węgrami, narzucenie im zasady solidarności. Wyjazdy członków Koła z Wiednia w trakcie obrad Rady Państwa.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Wyrobek, 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Bodnar, 8. Jakóbiak, 9. Hausner, 10. Fihauzer^a, 11. X. Dittrich^b, 12. Landesberger, 13. Pfeiffer, 14. Gross, 15. hr. Tarnowski, 16. hr. Baworowski, 17. Wężyk, 18. X. Barewicz, 19. Sawczyński, 20. hr. Potocki, 21. Rogawski, 22. Zyblikiewicz, 23. Cieński, 24. Horodyski, 25. hr. Wodzicki Hen[ryk], 26. Czajkowski, 27. Polanowski, 28. Chrzanowski.

Przedmiot:^c sprawa podrzutków.

Golejewski^c mniema, żeby głosować za wnioskiem wydziału izbowego.

Baworowski^c [wnosi] wybrać komisję z trzech dla rozważenia i zbadania sprawy w Kole.

Zbyszewski^c popiera Baworowskiego.

Wniosek Baworowskiego upada^c.

Wniosek Golejewskiego przyjęty^c.¹

^cDrugi przedmiot^c: wybór członków delegacji dla spraw z Węgrami wspólnych.

Polanowski^c [wnosi] rozpoznać i uchwalić obowiązki naszych członków delegacji, ich stosunek do delegacji i ich solidarność między sobą.

Landesberger^c: rezultat dzisiejszego głosowania ma nas wiązać w izbie.

Wodzicki^c chce, aby statut obowiązujący w Kole, obowiązywał także członków delegacji.

Polanowski^c cofa swój wniosek i przyłącza się do wniosku Wodzickiego.

Golejewski podnosi pierwszy wniosek Polanowskiego.

Uchwalono^c, by nasi członkowie wspomnianej delegacji trzymali się we wszystkich kwestiach zasady solidarności.

Wniosek dodatkowy Wodzickiego upada^c.

Następnie wybrani zostali ^cdo delegacji^c: 1. Ziemiałkowski, 2. Potocki Adam, 3. Zyblikiewicz, 4. Gross, 5. Czajkowski, 6. Zbyszewski, 7. Wodzicki Henryk. Na zastępców zaś: 1. Wężyk, 2. Tarnowski².

Ziemiałkowski^c wnosi, żeby nie wolno było nikomu wyjeżdżać z Wiednia przed wyborem delegacji.

Uchwalono^c.

Fihauzer^d prosi o pozwolenie wyjazdu.

Pozwolono^c.

Potocki^c [wnosi] by nie wolno wyjeżdżać bez wyraźnego pozwolenia Koła.

Uchwalono^c.³

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Fihauzer. Nazwisko Fihauzera podkreślone.

¹ Ustawa dotycząca kosztów utrzymania domów dla podrzutków (*Gesetz über die Kosten für öffentliche Findel-Anstalten*) została uchwalona w wersji zaproponowanej przez komisję izbową na 67. posiedzeniu izby w dniu 20 XII 1867 r. (SPAH, Bd.2, s.1931-1933). Sankcję cesarską otrzymała 29 II 1868 r.

² O kulisach wyboru w Kole Polskim przyszłych członków delegacji do spraw wspólnych zob. Aneks nr 8. Delegaci zaproponowani przez Koło Polskie zostali wybrani na 69. posiedzeniu izby w dniu 22 XII 1867 r. (SPAH, Bd.2, s. 1994).

³ Mimo tej uchwały, w czasie wyboru członków delegacji było obecnych w izbie tylko 27 posłów z Galicji (SPAH, Bd.2, s. 1994).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 marca 1868 r.

Pożyczka dla Galicji. Uregulowanie spraw hipotecznych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Prośba Towarzystwa Pomocy z Jasta w związku z organizowaną loterią. Petycja Rady Powiatowej w Krakowie w sprawie tamtejszego Instytutu Technicznego. Fortyfikacje Krakowa.

Obecni^a: 1. Ziemiałkowski jako przewodniczący, 2. Wyrobek jako sekretarz, 3. X. Bawarewicz, 4. hr. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Manasterski, 9. Bodnar, 10. Tomuś, 11. Jakóbiak, 12. X. Dittrich^b, 13. Fihauzer^c, 14. Rogawski, 15. Cieński, 16. Sawczyński, 17. Chrzanowski, 18. Zyblikiewicz, 19. Gross, 20. hr. Wodzicki Henryk, 21. hr. Potocki Adam.

Przewodniczący p. Ziemiałkowski poddaje najprzód pod rozważenie Koła kwestię zapomogi głodowej i zdaje sprawę z przebiegu tej kwestii od samego początku aż do obecnego jej stadium, a w szczególności o krokach, jakie w tej mierze namiestnik, tudzież Wydział Krajowy¹ u rządu poczynił.

Zyblikiewicz^a wnosi, by w wydziale, któremu dotyczące tej sprawy przedłożenie rządowe będzie przekazane, czynić starania o uzyskanie większej zapomogi niż 250.000 fl.

^aHr. Potocki Adam^a oznajmia, że minister Brestel oświadczył, iż rząd nie może brać inicjatywy w proponowaniu wyższej kwoty nad 250.000 fl., że jednak rząd nic przeciwko temu mieć nie będzie, jeżeli nam się uda w wydziale, a następnie w izbie zyskać większość przychylną podwyższeniu owej sumy.

Ziemiałkowski oświadcza, że usposobienie większości niemieckiej w izbie dla tej sprawy jest jak najgorsze, że tylko wymowie ministra Bergera² udało się Niemców nakłonić do przyzwolenia na sumę 250.000 fl., że zatem w razie gdyby się nie udało w komisji uzyskać podwyższenia tej sumy, nie trzeba by może

już w izbie tentować tego samego, aby nie narazić i tego, do czego większość dziś jest skłonna, tj. do 250.000 fl.

Hr. Golejewski^a jest zdania przeciwnego, by stawiać w izbie o podwyższenie, nawet w tym razie, gdyby się tego w komisji przeprowadzić nie udało, aby się kraj dowiedział, żeśmy się podwyższenia domagali. Podwyższenia zaś możemy się śmiało domagać, ponieważ to żadną nie jest łaską, gdyż nie żądamy darowizny, ale tylko pożyczki. Gdyby sejm był zwołany, to potrafiłby może pod korzystnymi warunkami uzyskać potrzebną na ten cel pożyczkę, skoro zaś sejm nie jest zwołany, przeto winno go państwo zastąpić.

Po zamknięciu dyskusji uchwalono^a starać się w komisji o podwyższenie sumy 250.000 fl., a w każdym razie żądać jak najspieszniejszego przeprowadzenia tej sprawy³.

Następnym przedmiotem obrad jest odezwa wystosowana do Koła ze strony Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego⁴ o wyjednanie u rządu przedłożenia Sejmowi Krajowemu wniosku względem regulacji ksiąg hipotecznych. Przedstawiając Kołu tę odezwę, zapytuje się przewodniczący, p. Ziemiałkowski, czy wobec stanowczego wystąpienia z naszej strony w komisji konstytucyjnej przeciwko projektowi w tej mierze, przez Hye'go proponowanemu, kiedy się oświadczy, że my ich wniosków nie potrzebujemy, ponieważ oni naszych stosunków nie znają i nie rozumieją, czy więc wobec tego wypada nam dziś popierać tę sprawę oficjalnie u rządu, a tym samym stawać w sprzeczności z dawniejszym zachowaniem się naszym.

Zbyszewski^a, przypominając projekt w tej materii, już na ostatniej kadencji sejmowej przedłożony, który dzielił tę materię na prawo hipoteczne jako takie, którego uchwalenie należy do kompetencji Rady Państwa i na urządzenia ksiąg hipotecznych, które należy do kompetencji sejmowej – sądzi że należałoby poprzeć u rządu, a względnie w Radzie Państwa wyrobienie ogólnych zasad nowego prawa hipotecznego, a formę, czyli urządzenie ksiąg gruntowych, następnie sejm uchwali, bo bez nowego prawa hipotecznego nie możemy urządzić ksiąg gruntowych.

Zyplikiewicz^a zwraca uwagę poprzedniego mówcy, że to, czego mu brakuje, tj. ogólne zasady prawa hipotecznego, znajdują się w kodeksie cywilnym w rozdziale VI części drugiej – na podstawie których już dziś księgi gruntowe urządzić można.

Po zamknięciu dyskusji uchwalono^a działać prywatnie^a u ministra rolnictwa⁵, w tym duchu, aby rząd przedłożył w tym względzie projekt sejmowi krajowemu, lecz nie brać inicjatywy w tej mierze, ani oficjalnie, ani prywatnie wobec innych członków rządu.

Prośbę jasielskiego komitetu Towarzystwa Pomocy, wystosowaną do preza-Koła p. Ziemiałkowskiego, o wyjednanie u cesarza i rodziny cesarskiej, tudzież członków Koła fantów na loterię, na dochód owego towarzystwa urządzić się mającą, przyjęto do wiadomości.

Następnie hr. Wodzicki Henryk przedstawia nadesłaną na jego ręce petycję Rady Powiatowej Krakowskiej wystosowaną do Rady Państwa względem zamierzonego jakoby zwinięcia szkoły technicznej krakowskiej i zapytuje się Koła, jak się zapatruje na tę kwestię, co do kompetencji Rady Państwa i Sejmu Krajowego względem jej rozstrzygnięcia.

Zybliekiewicz^a sądzi, że wnosząc tę petycję, możemy się narazić na to, że Rada Państwa po prostu uchwali przejść nad nią do porządku dziennego, ponieważ to należy do kompetencji Sejmu Krajowego, gdyż Rada Państwa tylko co do orzekania względem kosztów na utrzymanie zakładów technicznych jest kompetentną. Koszta te zaś w tegorocznym budżecie są zamieszczone. Wnosi zatem by petycję zwrócić Radzie Powiatowej.

Chrzanowski^a wyjaśnia, że cała ta sprawa techniki krakowskiej na mylną poszła drogę – bo reskrypt minist[ra], który ją poruszył, wydany był przez Hye'go w przeddzień sankcjonowania konstytucji nowej – zatem dzisiaj, kiedy szkoły techniczne i orzeczenia względem ich istnienia i urzędzenia do Sejmu Krajowego należą – ów reskrypt żadnego nie ma znaczenia. Zgadza się zatem z wnioskiem Zybliekiewicza, który też przy głosowaniu w uchwałę zamieniono.

Na koniec co do sprawy fortyfikowania miasta Krakowa oświadcza Zybliekiewicz^a, jako członek podkomitetu delegacyjnego wydziału budżetowego, że przyjęto tamże co do przyzwolenia funduszków na budowy wszelkie, w ogólności tę zasadę, by tam nic nie dawać, gdzie rząd nie może przedłożyć planu i kosztorysu – że więc tę samą zasadę zastosuje wydział i do kosztów na fortyfikacje – wreszcie, że rząd na wszystkie w tym względzie pozycje żądał 1,800.000. Podkomitet zaś, trzymając się owej zasady, zredukował żadaną sumę do 200.000.

Koło uchwała^a trzymać się i popierać powyższą zasadę w sprawie fortyfikacji miasta Krakowa.

Ostatnią sprawę, tj. rozbiór projektu ustawy względem zniesienia przepisów przeciwko lichwie, odracza się do następnego posiedzenia, które przydujący na środę o godzinie 9 wieczór oznacza.

(-) Ziemiałkowski m. p.

(-) Wyrobek m. p.^d

Przypisy

^a Podkreślone. ^bW rękopisie: Dytrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Nad tekstem protokołu dopisek: Niepotrzebne [?].

¹ Wydział Krajowy – organ wykonawczy Sejmu Krajowego.

² Johann Nepomuk Berger (1816-1870), poseł z Dolnej Austrii, od XII 1867 r. do I 1870 r., minister bez teki w tzw. Bürgerministerium.

³ Kwestia pomocy dla Galicji została poruszona na posiedzeniu Rady Państwa w dniu 27 II 1868 r. przez F. Ziemiałkowskiego, w związku z petycjami napływającymi w tej sprawie z Galicji. Dyskutowano nad nią w izbie na posiedzeniu w dniu 5 III 1868 r. i 9 III 1868 r. Na posiedzeniu komisji budżetowej izby w dniu 7 III 1867 r. jej członek, M. Zybliekiewicz, wystąpił z wnioskiem podwyższenia pożyczki dla Galicji z 250 000 do 350 000 fl. Wniosek ten poparty przez ówczesnego ministra spraw wewnętrznych K. Giskrę został przez komisję przyjęty („Czas”, nr 58 z 10 III 1868). Rada Państwa na 77. posiedzeniu w dniu 9 III 1868 r. przyjęła propozycję komisji i zdecydowała o udzieleniu Galicji 350 000 fl. pożyczki, uchwalając ustawę o pożyczce dla Galicji (*Gesetz über einen Notstands-Vorschuß von 350.000 fl. an Galizien*), (SPAH, Bd.3, s. 2140-2142). Ustawa otrzymała sankcję cesarską 21 III 1868 r.

⁴ Towarzystwo Rolnicze Krakowskie, założone w 1844 r., zrzeszało ziemian i niewielką liczbę duchowieństwa, propagowało nowoczesne metody gospodarowania, m.in. w 1860 r. z jego inicjatywy otwarto średnią szkołę rolniczą w Czernichowie.

⁵ Alfreda Potockiego.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 marca 1868 r.

Ustawa o lichwie, dyskusja nad poprawkami. Prace delegacji przedlitawskiej nad budżetem wojskowym.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Landesberger, 4. hr. Golejewski, 5. Dittrich^a, 6. Fihauser^b, 7. X. Bawarewicz, 8. Zyblikiewicz, 9. Chrzanowski, 10. Zbyszewski, 11. Cieński, 12. hr. Wodzicki Henryk, 13. hr. Potocki Adam, 14. Rogawski, 15. Sawczyński.

Przedmiot: Ustawa o lichwie.

§ 1 przyjęty.

Do § 2 na wniosek Potockiego ... uchwalono^c, że gdyby kto stawiał wniosek zatrzymania dzisiejszej stopy procentowej, to głosować za tym, lecz nie stawiać wniosku od nas.

Do § 3 ... uchwalono^c, aby Zyblikiewicz wnosił 6%, lecz nie większy, jak umówiony od kapitału¹.

Chrzanowski^c wnosił utrzymanie kodeksu cywilnego – gdyby kto wniósł, aby nie pobierać.

Wniosek ten upada^c.

§§ 4 do 8 przyjęte^c.

Zyblikiewicz^c zwraca uwagę na to, gdyby kto wniósł w izbie, aby zwrócić ustawę wydziałowi, by negatywnie, a nie pozytywnie zniósł ustawę o lichwie, więc stawiał się na stanowisku negatywnym nie pozytywnym.

Uchwalono^c: gdyby kto uczynił wniosek ograniczania tego prawa, głosować za takim wnioskiem.

Ziemiałkowski^c uwiadamia, że wykreślono 2,625.000 w ekstraordynarium na 75.000 karabinów, i że nasi głosowali przeciw wykreśleniu.

Uchwalono^c głosować za daniem tej kwoty^{d,2}.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone. ^d Nad tekstem protokołu nieczytelny dopisek ołówkiem.

¹ M. Zyblikiewicz wniósł taki wniosek na 77. posiedzeniu izby w dniu 9 III 1868 r., został on jednak odrzucony (SPAII, Bd.3, s. 2142-2145).

² Informacja F. Ziemiałkowskiego dotyczy najprawdopodobniej debat, jakie toczyły się ówczesnie w delegacji przedlitawskiej na temat budżetu wojskowego. W trakcie tych debat, najpierw w komisji budżetowej delegacji, a później (6 III 1868 r.) na forum ogólnym F. Ziemiałkowski opowiedział się za propozycją ministerstwa wojny zakupu 225 000 karabinów iglicowych, gdy inni posłowie sugerowali zakup 150 000. Wniosek ten został poparty przez K. Jabłonowskiego, ostatecznie jednak odrzucono go (*Stenographische Protokolle der Delegation des Reichsrathes* (SPDR), I Session (19 I-5 XII 1868), Wien 1869, s. 166-167, 169, 173; list K. Jabłonowskiego do L. Sapiehy z 20 II 1868, LBN, F. nr 103, spr. nr 775/IV c (775/c), k. 95-96).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 marca 1868 r.

Ustawa o organizacji politycznych władz administracyjnych, dyskusja nad poprawkami. Kompetencje władz centralnych i krajowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski przewod[niczący], 2. Wyrobek sekr[etarz], 3. hr. Golejewski, 4. Fihauser^a, 5. Cieński, 6. Hausner, 7. X. Dittrich^b, 8. Landesberger, 9. Krzeczunowicz^c, 10. hr. Baworowski, 11. X. Polański, 12. Chrzanowski, 13. X. Barewicz, 14. hr. Wodzicki H[enryk], 15. Polanowski, 16. Sawczyński, 17. hr. Tarnowski, 18. Pfeiffer^d, 19. Zbyszewski, 20. Rogawski, 21. hr. Potocki A[dam], 22. X. Sulikowski, 23. X. Morgenstern, 24. Czajkowski, 25. Wężyk, 26. Bodnar, 27. Manasterski^e.

Na porządku dziennym rozbiór projektu rządowego „o organizacji władz politycznych” dla dania instrukcji członkom Koła naszego w komisji konstytucyjnej zasiadającym, co do ich zachowania się przy dyskusji nad rzezonym projektem. Przewodniczący p. Ziemiałkowski^c zdaje sprawę z uchwał zapadłych w tym przedmiocie w subkomitecie wydziału konstytucyjnego, nadmieniając, że subkomitet rzezonny w przedłożonym projekcie nie upatrywał w zasadzie nic innego, jak tylko rozdział administracji od sądownictwa i wewnętrzną organizację władz administr[acyjnych] czyli przeniesienie organizacji już istniejącej w Galicji, Salzburgu, Styrii na resztę krajów monarchii.

Hr. Golejewski^c zapytuje się przed przystąpieniem do szczegółowego rozbioru, co zrobiła komisja wysadzona przez Koło do roztrząśnienia tego przedmiotu?¹

Krzeczunowicz^c oznajmia, że w komisji pomienionej, której także i przemawiający jest członkiem, podniesiono co do ogólnego zapatrywania się na ów projekt dwie głównie myśli; mianowicie: najprzód^c potrzebę uwydatnienia tego samego życzenia, jakie już przy rozprawach nad ustawą szkolną w izbie było wypowiedziane, tj. życzenia osobnego ministra w rządzie centralnym, naczelnie zawiadującego sprawami galicyjskimi – czy teraz ten minister zwać się ma kanclerzem, czy też inaczej – byle rzecz była osiągnięta; „po wtóre,^c zwrócenie uwagi, że w przedłożonym projekcie ustawy nie zastrzeżono nic prawie dla autonomii legislacyjnej krajowej, lecz pozostawiono wszystko drodze prostych rozporządzeń ministerialnych, „dem Verordnungswege”, w czym mówca widzi niesłychane niebezpieczeństwo dla autonomii krajowej. Sądzi zatem i wnosi, by członkowie nasi należący do składu komisji konstyt[ucyjnej], dla zachowania ciągłości naszego dotychczas zajmowanego stanowiska, podnieśli owe dwie myśli i dali im na posiedzeniu stosowny wyraz.

„Hr. Wodzicki^c, chociaż podziela zapatrywanie się na ten przedmiot p. Krzeczunowicza, jest również za wypowiedzeniem wykazanych przezeń życzeń, daje jednak do rozważenia, czyli ze względu na granice i na cel niniejszego prawa, jak się na takowe „wedle objaśnień” przez p. Ziemiałkowskiego zapatruje subkomitet konstytucyjny; byłoby „to stosowne miejsce” do wystąpienia z wyrazem owych naszych życzeń.

Po zamknięciu ogólnej dyskusji uchwała Koło: 1. By życzeniu naszemu co do zawiadywania w najwyższej instancji sprawami krajowymi przez kanclerza, czyli

ministra galicyjskiego, dopiero w izbie dać wyraz, gdy ustawa przyjdzie pod plenarne obrady – lecz w komisji nie nadmieniać jeszcze nic o tym². 2. By już w komisji wypowiedzieć żądanie, co do nadania większego wpływu legislacji krajowej na urządzenia administracyjne, aniżeli to w ustawie jest zastrzeżono³.

Przystąpiono potem do dyskusji szczegółowej nad pojedynczymi §§ ustawy.

Przy § 2 wnosi Krzeczunowicz^c poprawkę tej treści: by zamiast ostatniego zdania w 2 ustępie „in besonderen Fällen können hinzu eigenen Kriegskommissär bestimmt werden” zamieszczono postanowienie „in besonderen Fällen können sie (tj. die LandescheFs) hinzu eigene Kr[iegs] Kom[missäre] bestimmen” – a to dla zachowania większej władzy namiestnikowi.

Zbyszewski^c zgadzałby się z tą poprawką, gdyby mógł mieć pewność, że zawsze będziemy mieli takiego namiestnika, jakiego sobie sami życzymy, lecz my nie powinniśmy tracić z uwagi i tej ewentualności, że będziemy mieć nieprzychylnego namiestnika, a ministerium przychylne – w takim razie byłoby może niebezpiecznie gromadzić zbyt obszerną władzę w ręku namiestnika.

Chrzanowski popiera poprawkę Krzeczunowicza, bo prawo mianowania komisarzy przez namiestnika, a nie przez ministerium, zdaje mu się być nieodzownie potrzebnym do jedności władzy wykonawczej w kraju.

Przy § 3 oznajmia Ziemiałkowski, że podkomitet konst[ytucyjny] będzie do tego § proponował rezolucję tej treści: „by przy przyszłej organizacji finansowej nadano namiestnikowi większy wpływ na sprawy finansowe, a to w tym celu, aby interesy gospodarstwa narodowego, nie były jak dotąd w sprzeczności z interesami fiskalnymi”.

Krzeczunowicz^c chciałby między przedmioty wymienione w 1 ustępie § 3, jako należące do atrybucji władz politycznych, zamieścić także „i handel”.

“Hr. Potocki Adam^c popiera to zdanie, gdyż pojmuje myśl Krzeczunowicza, jaka wynika [z] tej słusznej i zbawiennej zasady, by między ministerstwem a istniejącymi w kraju władzami politycznymi nie było w niczym bezpośredniego stosunku, lecz by namiestnik wszędzie i we wszystkim był jedynym i naturalnym pośrednikiem między ministerstwem a władzami administracyjnymi w kraju.

Zbyszewski^c oświadcza, że i on w zasadzie jest za neutralizowaniem władzy wykonawczej w ręku namiestnika, lecz tylko pod tym warunkiem, by rozszerzony był wpływ ustawodawstwa krajowego na administrację. Mówcy chodzi o rzecz, a nie osoby, lęka się zaś, by rozszerzenie władzy namiestniczej bez rozszerzenia wpływu legislacji krajowej, nie stało się dla nas niebezpieczeństwem, dlatego radzi, by się nad tą kwestią dobrze zastanowić, i dojrzałe ją rozważyć.

Krzeczunowicz^c formułuje następnie poprawkę do § 3 w ten sposób, by zamiast ustępu 2 przyjąć następujące postanowienie: „Der Landeschef steht auch an der Spitze der Verwaltung der zum Wirkungskreise der Ministerium der Finanzen und des Handels gehörigen Angelegenheiten”.

Poprawkę tę Koło przyjmuje, i uchwała zarazem, by – w razie odrzucenia tej poprawki – proponować do rezolucji przez subkomitet konst[ytucyjny] do § 3 wnieść się mającej (która w razie przyjęcia powyższej poprawki stanie się zbyteczną), przyłączenie do spraw finansowych także i spraw handlowych.

§ 4. Krzeczunowicz^c jest za opuszczeniem z tego § słów końcowych: „und von [*]“ der mit eigenen^c Statuten versehenen Gemeinden“^c, gdyż widzi z tych słów przesądzenie ustawodawstwa krajowemu.

Przew[odniczący] Ziemiałkowski^c, wyjaśniając znaczenie przytoczonych wyrazów, jakie takowym nadawał minister Giskra na posiedzeniu podkomitetu, oświadcza, że myśl ministra była ta, iż jeżeli już dziś nada polityczną władzę niektórym gminom, to utoruje przez to drogę do rozszerzenia autonomii gminnej i do urzeczywistnienia tej nadziei, iż w przyszłości nie będzie innych urzędów politycznych, jak tylko urzędy gminne, w końcu dodaje, że znaczenie tych wyrazów i przez członków podkomitetu tak samo było pojmowane.

Krzeczunowicz^c oświadcza, że nie chce, by mu Reichsrat oktrojował autonomię, to on ją chce od swojej władzy ustawodawczej, tj. od Sejmu Krajowego. Autonomia legislacyjna Sejmu Krajowego jest u niego pierwszą^c zasadą, bo w niej uwydatniają się najlepiej prawa [Sejmu] Krajowego, dlatego choćby mu tu ofiarowano co najlepszego, odparłby: „precz z tym, bo to do nas nie należy“. Mówca modyfikuje jednak pierwotny wniosek swój w ten sposób, by po wyrazie „Gemeinden“ dodać zdanie: ^c„in soweit diese durch die Landesgesetzes geleg [?]“ hierzu berufen werden“, aby przez to uwydatnić myśl, że w prawie gminnym tylko Sejmy Krajowe stanowić mogą.

Zbyszewski^c mniema, że Krzecz[unowicz] w rozumowaniu swoim na fałszywym stanął stanowisku. Zdaniem mówcy, należy nam przyjmować bez namysłu wszystko, co tylko rząd przyznać gotów, w kierunku rozszerzenia wolności autonomicznych w kraju naszym, a podobne odpychanie ofiarowanych nam praw zdaje mu się być zupełnie niewłaściwe i z dobrem kraju niezgodne.

Wężyk^c jest zdania, że nie trzeba nam zapominać, iż tu nie chodzi o prawodawstwo, ale po prostu administrację, która dziś jest w rękach rządowych – gdy zaś mówca w autonomii krajowej najwyżej ceni to, aby mieć władze autonomiczne, bo te jedynie dają mu rękojmię rzeczywistej autonomii krajowej i gdy rząd okazuje w tej ustawie gotowość ustąpienia tej dzierzzonej dotychczas przez siebie administracji na rzecz władz autonomicznych, przeto nie pojmuje, dlaczego byśmy z tej gotowości nie powinni korzystać i ofiarowanego ustępstwa na rzecz władz autonomicznych nie przyjąć.

Chrzanowski^c popiera wniosek Krzeczunowicza, który zresztą, zdaniem mówcy, nie zostaje wcale w sprzeczności z tym, co p. Wężyk nadmienił, bo nie wyklucza wcale możliwości przeniesienia administracji na władze autonomiczne, lecz chce zachować w tym względzie prawo Sejmu Krajowego.

^cHr. Adam Potocki^c, popierając również wniosek Krzeczunowicza, który mieści w sobie zasadę całkiem słuszną, a nie neguje wcale tych dobrodziejstw, o jakich przeciwni temu wnioskowi mówcy wspomnieli. Zwraca uwagę na inny jeszcze wzgląd, którego w tej kwestii nie należy spuszczać z uwagi, tj. na wzgląd ekonomiczny^c co do możliwego zwalania na kraj ciężarów z wykonaniem czynności admin[istracyjnych] przez władze autonomiczne połączonych. Niebezpieczeństwa tego nie będzie, gdy prawo przyzwalania na to zachowamy dla Sejmu Krajowego, a będziemy przy tym mieli w ręku broń do targowania się z rządem, gdyby tenże z tytułu sprawowania administracji przez władze autonomiczne żądał od nas przyjęcia na kraj połączonych z tym ciężarów.

Krzeczunowicz^c któremu, jak mówi, p. Potocki wyjął z ust ów wzgląd utylitarncy jako dalszy i bardzo ważny argument, prosi nie zapominać, że w przyszłości będzie mógł należeć do gmin rozkład bezpośrednich podatków, sprawa rekrutacji itp., a wszystko połączone z wielkimi kosztami. Jeżeli zaś dziś pozwolimy na utworzenie prejudykatu co do gmin miejskich, to za rok lub za dwa narzucą nam i bez naszej woli, bo zechcą i na insze gminy. Dlatego jest za tym, by dobrodziejstwo przyjąć tylko cum beneficio inventarii.

Wężyk^c czyni uwagę, że i jego zdaniem kwestia kosztów jest nader ważna, i że i on byłby najprzeciwniejszy przyjęciu połączonych z tym kosztów, atoli zdaniem mówcy kosztą te, to kwestia późniejsza – jakoż nie ma tu wcale postanowienia, aby władze autonomiczne sprawować miały czynności administracyjne bez wynagrodzenia.

W końcu występuje jeszcze Landesberger^c przeciw poprawce Krzeczunowicza i to ze stanowiska konstytucyjnego.

Po zamknięciu dyskusji przystąpiono do głosowania i przyjęto większością głosów poprawkę Krzeczunowicza.

^cPrzy § 8^c proponuje Krzeczunowicz, by w końcu ustępu dodać wyrazy „oder andere Autonomie- Organe”, by nie wykluczać dla sejmu naszego możliwości ustanowienia między gminą a reprezentacją powiatową pośrednich jakich jeszcze organów do egzekutywy, których wnioskodawca w tej chwili bliżej określić nie umie, lecz które by się może na kształt podobnych w Anglii i innych krajach istniejących organów i u nas uformować dały.

^cHr. Golejewski^c jest przeciwny wniesieniu powyższej poprawki, jako niejasno sformułowanej i praktycznego gruntu nie mającej, skoro sami jeszcze w tej chwili nie wiemy, jakich to jeszcze innych chcemy autonomicznych organów.

^cHr. Potocki Adam^c zwraca uwagę, czy przy tem § nie nasuwa się kwestia naszej Rady Szkolnej i potrzeba usunięcia wątpliwości co do jej charakteru, mianowicie, czy ona jest władzą autonomiczną – czy też organem rządowym – i czy pewne atrybucje namiestnika będą mogły być przeniesione na Radę Szkolną.

Ziemiałkowski^c przyznaje, że jest w istocie wątpliwość co do właściwego charakteru Rady Szkolnej, skoro nie jest wyraźnie wypowiedziane w naszej ustawie szkolnej, że jednak byłoby może niebezpiecznym poruszać tę kwestię tu w Radzie Państwa, i że najlepiej będzie pozostawić jej rozstrzygnięcie Sejmowi Krajowemu. Mniema wszelako, że nasza Rada Szkolna dałaby się w § 8 subsumować pod wyraz „Landesvertretung”, gdyż sejm nasz nie jest czysto legislacyjnym, ale poniekąd i organem administracyjnym – Rada Szkolna zaś tylko organem przez sejm dla sprawowania pewnych^f czynności administracyjnych w sprawach szkolnych utworzonym.

Przy głosowaniu upada powyższa poprawka Krzeczunowicza.

Ciąg dalszy obrad odroczone do następnego posiedzenia.

(-) Wyrobek^g

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Dytrych. ^c Podkreślone. ^d W rękopisie: Pfajfer. ^e W rękopisie: Monasterski. ^f Wyraz: pewnych powtórzony dwa razy. ^g Nad tekstem protokołu dopisek: ustawa o organizacji [?] władz politycznych.

¹ W zachowanych protokołach brak informacji, kiedy powołano taką komisję.

² Kwestia powołania kanclerza lub ministra dla Galicji została poruszona w trakcie wystąpienia K. Krzczunowicza w debacie generalnej nad ustawą o organizacji politycznych władz administracyjnych na 88. posiedzeniu izby w dniu 1 IV 1868 r. (SPAH, Bd.3, s. 2468-2469).

³ Poprawki idące w tym kierunku mieli zgłaszać do projektu ustawy diskutowanego na forum komisji konstytucyjnej P. Gross i F. Ziemiałkowski („Czas”, nr 79 z 4 IV 1868).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 marca 1868 r.

Ustawa o organizacji politycznych władz administracyjnych, dyskusja nad poprawkami.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. hr. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Polanowski, 8. Krzczunowicz, 9. X. Polański, 10. Manasterski, 11. Bodnar, 12. X. Dittrich^a, 13. Fihauser^b, 14. Hausner, 15. Tarnowski, 16. Cieński, 17. Sawczyński, 18. Gross, 19. hr. Wodzicki Henryk, 20. hr. Potocki Adam, 21. Czajkowski, 22. Horodyski, 23. Landesberger, 24. Chrzanowski (później), 25. Baworowski.

Przedmiot:^c Dalszy ciąg ustawy o organizacji urzędów politycznych.

[§ 9.]

Krzczunowicz^c uważa § 9, zwłaszcza w ustępie 2 „im Verordnungswege”, za bardzo niebezpieczny, więc chce, aby przeciw całemu przemawiać i głosować.

Wodzicki^c mniema, że jedynie poprawka może być do przeprowadzenia „mit administrativer Entscheidung II Instanz” i „in Roman”, bo tu nie chodzi o to, aby być pobitymi, ale aby coś uzyskać.

Zbyszewski^c [proponuje] by się ograniczyć na poprawkę co do „II Instanz” i „im Landesgesetzgebungswege”, opierając się na motywach rządowych, że „im Interesse der Bevölkerung”; stawia więc wniosek „im Landesgesetzgebungswege”, a ewentualnie „im Gesetzgebungswege”.

Krzczunowicz^c [wnosi] by poprawkę Zbyszewskiego zastosować w dotyczącym 1-szym ustępie, po „ausnahmsweise” dodać „mit Zustimmung des Landesvertretung”.

Wniosek Krzczunowicza, by żądać opuszczenia całego § 9, upada^c.

Poprawka Zbyszewskiego, ze stylizacją Krzczunowicza (po „ausnahmsweise” dodać: „mit Zustimmung des Landesvertretung”) przyjęta^c.

Uchwalono^c głosować przeciw całemu §, gdyby ta poprawka upadła.

[§ 10.]

Krzczunowicz^c przemawia przeciw 2 ustępowi § 10, bo on ściąga się do Galicji jak i do innych krajów. Gdyby p. Giskra¹ powiedział, że się to nie ściąga do Galicji, więc poprawkę tę wyraźnie tu wypowiedzieć.

Zbyszewski^c: Nie ruszać tego, nowa organizacja ... jest kiepska, to nie jest rzeczą ciał ustawodawczych.

Wodzicki^c nie chciałby, by organizacja polityczna tak skamieniała, więc chociaż zgadzając się z poprawką Krzczunowicza, chciałby zastrzec możliwość zmian dzisiejszej organizacji.

Krzeczunowicz^c: Organizacja terażniejsza zła, bo rząd taką przedłożył.

Ziemiałkowski^c stawia poprawkę „Nach Durchführung der ersten Organi-si[e]rung dürfen Änderungen des Umfanges etc... nur über Zustimmung der Landesvertretungen erfolgen”.

Golejewski^c popiera tę poprawkę.

Poprawka ta przyjęta^c.

Do § 11 Krzeczunowicz^c chce, aby tu położyć: „Landesgesetzgebung insofern diese Vertretungen zur Besorgung dieser Geschäfte im Wege der Landesgesetzgebung berufen werden”, jak i w § 8.

Potocki^c: Lepiej pozostać przy ogólnym wyrazie „Gesetzgebung” jako obejmującym wszystkie czynniki ustawodawstwa.

Poprawka Krzeczunowicza upada^c.

Do § 12 żadnej poprawki – więc przyjęty^c.

Do § 13 Potocki^c w 2 ustępie chce uwydatnić wpływ namiestnika na nominację hauptmanów, więc „über Vorschlag des Statthalters”.

Przyjęto^c.

§ 14 przyjęty^c bez poprawki.

Przy § 15.

Krzeczunowicz^c: „zur sachkundigen Besonderung der Unterrichtsangelegenheiten” pyta się, jak dalece nowa Rada Szkolna ma „sachkundige Besonderung”, obawia się, by nie pozostawiono „unberührt” tylko to, co „sachkundige” i aby nie wyekskamotowano administracyjnie, więc chce wypisać wyraz „sachkundige”.

Polański^c sądzi, że „sachkundige” odnosi się tylko do zakresu działania dotychczasowego namiestnictwa przez inspektorów gimnazjalnych i inspektorów szkół ludowych.

Krzeczunowicz^c wnosi wypuścić słowo „sachkundige”.

Wniosek ten upada^c.

Dodatek do ustawy przyjęty^c i tylko uchwalono^c stawiać wniosek, by namiestnik i przy pierwszej organizacji mianował^d.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone. ^d Nad tekstem protokołu dopisek: organizacja urzędów politycznych.

¹ Karl Giskra (1820-1879), poseł z Moraw, a następnie z Dolnej Austrii, burmistrz Brna, prezydent Izby Posłów Rady Państwa, od XII 1867 r. do III 1870 r. minister spraw wewnętrznych w tzw. Bürgerministerium.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 kwietnia 1868 r.

Ustawa o obowiązku służby wojskowej. Wybór kandydatów Koła do deputacji mającej złożyć gratulacje cesarzowi z powodu narodzin córki.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Wężyk, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Sawczyński, 8. Horodyski, 9. Baworowski, 10. Chrzanowski, 11. Potocki, 12. Henryk Wodzicki, 13. Rogawski.

Przedmiot:^a

1. Soll bei der Abfassung des Entwurfes eines Wehrgesetzes von der allgemeinen Wehrpflicht ausgegangen und in welchem Sinne soll die letztere hierbei aufgefasst werden?

a ewentualnie

2. Kann der Militärflicht nach dem französischen u[nd] mit derselben nach dem preussischen System entsprochen werden?

Chrzanowski^a zgadza się na odpowiedź twierdzącą 1-o pytania, jeżeli będzie nieuciążliwe i wyjątki ustanowione dostatecznie, i – w razie przyjęcia – oświadcza się co do 2 [pytania] za systemem francuskim^a.

Wężyk^a, wykazawszy różnice między systemem francuskim a pruskim, oświadcza się za systemem pruskim^a, raz, dla możliwości zmniejszenia stałego wojska, po wtóre, ze względu na kraj nasz, dla ułatwienia zbliżenia się różnych warstw ludności.

^aWodzicki Henryk^a: Za systemem pruskim^a.

^aPotocki Adam^a: a. Wzgląd na bitność armii, przemawia za dłuższą służbą i mniejszą ilością. b. Wzgląd społeczny zaś przeciw.

Uchwalono:^a

1. Obowiązek ogólny.

2. System francuski przeważnie.

W jakim sensie obowiązek ogólny a. co do wyjątków; b. co do możliwości zastępstwa lub wykupna?

Potocki^a: Wyjątki mają być ściśle oznaczone i tylko do koniecznych^a przypadków ograniczone, zastępstwo zupełnie wykluczyć.

Wężyk^a [proponuje aby] co do wyjątków według ustawy francuskiej, wykupno wykluczyć zupełnie.

Uchwalono^a podług wniosku Potockiego.

^aWodzicki H[enryk]^a chce wyjątek dla tych, którzy dobrowolnie wstępują, aby tylko 1 rok służyli.

Nad tym wnioskiem przeszło Koło do porządku dziennego¹.

^aPrzedmiot następny^a: Wybór deputacji.

Wybrano: Prezydującego [Ziemiałkowskiego] i Potockiego, a jeśli wybór z izby, to wstrzymać się od wyboru².

Przypisy

^a Podkreślone.

¹ Ustawa o obowiązku służby wojskowej (*Gesetz über die Wehrpflicht*) była dyskutowana w izbie dopiero w X i XI 1868 r. Ostatecznie została uchwalona przy poparciu Polaków na 150. posiedzeniu izby w dniu 13 XI 1868 r. Sankcją cesarską otrzymała 5 XII 1868 r. Nazwy „system francuski” i „system pruski” nawiązują do obowiązujących wówczas we Francji i Prusach sposobów odbywania służby wojskowej. Tzw. „system francuski” przewidywał, iż na zasadzie losowania część poborowych winna być kierowana do regularnej służby, druga zaś część miała odbywać przeszkolenie w oddziałach gwardii ruchomej (francuski odpowiednik landwery), a potem w przypadku zagrożenia miała być kierowana do wojsk ochrony pogranicza i jednostek fortecznych. „System pruski” przewidywał regularną służbę wszystkich poborowych, których po odbyciu służby przydzielano jeszcze na kilka lat do odpowiednich jednostek obrony krajowej (landwery). Służba wojskowa według „systemu pruskiego” była dłuższa i uważano ją za bardziej uciążliwą.

² Deputacja miała złożyć cesarzowi gratulacje z powodu narodzin córki, arcyksiężniczki Marii Walerii, liczyła tylko 9 osób (przewodniczący izby i 8 wybranych posłów). Wybór odbył się podczas 95. posiedzenia izby 24 IV 1868 r., z Polaków został wybrany Ad. Potocki (SPAHI, Bd. 3, s. 2697).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 25 kwietnia 1868 r.

Interpelacja w sprawie ekspozytury namiestnictwa w Krakowie.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. Zbyszewski, 4. X. Sulikowski, 5. X. Morgenstern, 6. Baworowski, 7. Horodyski, 8. Polanowski, 9. Zyplikiewicz, 10. Sawczyński, 11. Jakóbiak, 12. Chrzanowski.

Uchwalono^a wnieść interpelację o ekspozyturę krakowską¹.
Następnie mówiono o projekcie do ustawy o obywatelstwie.

Przypisy

^a Podkreślone.

¹ Krakowska Rada Miejska na posiedzeniu w dniu 2 IV 1868 r. uchwaliła na wniosek L. Zieleńskiego prośbę do ministra spraw wewnętrznych K. Giskry o przekazanie urzędnikom w Krakowie części uprawnień posiadanych dotąd jedynie przez namiestnictwo lwowskie i utworzenie tym samym krakowskiej ekspozytury namiestnictwa („Czas”, nr 79 z 4 IV 1868 i nr 80 z 5 IV 1868). Decyzja ta wywołała poważne kontrowersje, pojawiły się głosy pomawiające polityków związanych z Krakowem o separatyzm i chęć doprowadzenia do podziału kraju, zob. np. artykuł *Targowica krakowska*, „Dodatek do nr 80 Gazety Narodowej” z 5 IV 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 82 z 8 IV 1868.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 kwietnia 1868 r.

Interpelacja w sprawie ekspozytury namiestnictwa w Krakowie. Sprawy kolejowe.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Wężyk, 3. Horodyski, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. Wodzicki Hen[ryk], 8. Fihauser^a, 9. Gross, 10. Rogawski, 11. Baworowski 12. Polanowski, 13. Sawczyński, 14. Chrzanowski, 15. Wyrobek sekret[arz], 16. Pfeiffer^b, 17. X. Polański.

Ziemiałkowski^c czyta interpelację o ekspozyturę namiestnictwa w Krakowie, którą członkowie Koła podpisują^c.¹

^cDalszy przedmiot:^c Sprawy kolejowe, będące na jutrzejszym porządku dziennym w izbie. Kolej czeska: 1. Buschtehrader²; 2. Klein i Creditanstalt.

Uchwalono:^c

1. Głosować na mniejszą gwarancję 850.000, a ewentualnie za udzieleniem koncesji stowarzyszeniu, które by żadnej gwarancji nie żądało, z przywilejem wolności od podatku do lat 20.

2. Głosować przeciw subwencji 5.000.000.

3. [Głosować] za taryfą wyższą (bo stosunkowo jest zawsze blisko o 50%, niższą od taryf, gdzie indziej istniejących), tj. za wnioskiem mniejszości, tak co do osób jak i co do towarów³.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c Podkreślone.

¹ Interpelacja była skierowana do ministra spraw wewnętrznych i dotyczyła ewentualnych planów powołania komisji namiestniczej w Krakowie. Została złożona w izbie 28 IV 1868 r. Minister K. Giskra natychmiast zaprzeczył wszelkim pogłoskom na ten temat. Oprócz 15 członków Koła Polskiego petycję podpisali także posłowie z Dalmacji (A. Lapenna), Bukowiny (J. Prokopowicz, A. Petrino), Krainy (V. Klun) i Czech (G. Kardasch) (SPAHi, Bd.3, s. 2704).

² W protokole: Busztehrader. Buštehrad (niem. Buschtehrader) miejscowość w środkowych Czechach, kilkanaście kilometrów na płn.-zach. od Pragi. Czeska Kolej Północnozachodnia, tzw. buštehradska, funkcjonowała od 1855 r., a w roku 1868 przystąpiono do jej rozbudowy w kierunku północno-zachodnim, chcąc połączyć Pragę z granicą austriacko-saską (w Vejprtach). Planowano także budowę odgałęzienia do Chebu, stąd w Radzie Państwa dyskutowano nad specjalną ustawą o jej budowie.

³ Uchwały te dotyczyły projektu rozbudowy kolei buštehradskiej. Na temat zachowania Polaków w trakcie głosowania nad rozpatrywanym w tym samym czasie projektem ustawy o budowie Austriackiej Kolei Północno-Zachodniej (Pardubice – Znojmo z odgałęzieniem do Mlada Boleslav), zob. Aneks nr 9.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 28 kwietnia 1868 r.

Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa. Projekt ustawy o podniesieniu podatku od majątku.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prez[ydujący], 2. Wyrobek sekre[tarz], 3. Pfeiffer, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Jakóbiak, 8. Rogawski, 9. Wodzicki [Henryk]¹, 10. Fihauzer^a, 11. Chrzanowski, 12. Baworowski, 13. Polanowski, 14. X. Barewicz, 15. Zyblikiewicz, 16. Sawczyński, 17. Potocki Adam, 18. X. Polański.

Przedmiot:^b Projekty finansowe, szczególnie projekt do podatku od majątku, mający przyjść jutro pod obrady w wydziale budżetowym².

Uchwalono^b: głosować w tym już wydziale za wnioskiem Skenego, więc za odrzuceniem podatku od majątku³.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone.

¹ Ludwik Wodzicki otrzymał na posiedzeniu izby w dniu 20 IV 1868 r. urlop na trzy tygodnie (SPAHi, Bd.3, s. 2664).

² Pakiet pięciu projektów ustaw złożonych w izbie 21 III 1868 r. przez ministra finansów R. Brestela, których celem było uporządkowanie finansów austriackich. Należały do niego: projekt ustawy o przekształceniu długu państwowego, projekt ustawy o zwiększeniu podatku od wygranych loteryjnych, projekt ustawy o sprzedaży majątków państwowych, projekt ustawy pozwalającej zwiększyć dług państwa o 20 mln. guldenów, projekt ustawy dotyczącej wprowadzenia jednorazowego podatku od majątku.

³ A. Skene, będąc członkiem komisji budżetowej izby, zgłosił wniosek odrzucenia ustawy dotyczącej wprowadzenia jednorazowego podatku od majątku („Czas”, nr 104 z 5 V 1868).

Posiedzenia Koła Polskiego odbyte między 29 kwietnia a 6 maja 1868 r.¹

Przypisy

¹ Zob. Aneks nr 10.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 maja 1868 r.

Ustawa o sądach przysięgłych w sprawach prasowych. Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Fihauzer^a, 3. Polanowski, 4. Zyblikiewicz, 5. Horodyski, 6. Cieński, 7. Wodzicki Henryk, 8. Krzczunowicz, 9. Rogawski, 10. Baworowski, 11. Wężyk, 12. Bodnar, 13. X. Morgenstern, 14. Zbyszewski, 15. Chrzanowski, 16. Sawczyński, 17. Potocki, 18. Landesberger, 19. Wyrobek sekretarz.

Ziemiałkowski^b podaje do wiadomości, że w skutek objaśnień otrzymanych w ministerium cesarz nie potwierdzi ustawy o [sądach] ^bprzysięgłych w sprawach drukowych^b, jeżeli by ustawa oddawała wybór radzie miejskiej.

Krzczunowicz^b wnosi, by przynajmniej drugą połowę kolegium, którą według projektu rządowego wyznaczać ma burmistrz, wyznaczał w połowie wydział krajowy albo rada powiatowa, a w drugiej połowie rada miejska.

Uchwalono^b cofnąć dawniejszą uchwałę i nie stawiać tej poprawki.

Gdyby kto inny postawił poprawkę w tym duchu, głosować przeciw niej.

Krzczunowicz^b wnosi, aby kto z naszych zabrał głos w dyskusji generalnej w tym duchu, że ^blegislacji krajowej^b należy przyznać wpływ na skład sądów przysięgłych.

Uchwalono^b przejść nad tym wnioskiem do porządku dziennego¹.

^bDalszy przedmiot:^b Kwestie finansowe. Czy deficyt pokrywać podwyższeniem lub zaprowadzeniem nowych podatków, czy też redukcją procentów od długu państwowego i do jakiej granicy?

^bPotocki Adam^b: Żadnego nowego podatku kraj nie jest w stanie znieść, więc przyzwolenia dać nie możemy ani na podwyższenie podatków, ani na nowe podatki, czy to majątkowego czy też klasowego, czy jakiego innego. Nie powinniśmy odstępować od tego stanowiska negacyjnego, wskazanego sytuacją kraju.

^bPrzemawiają także^b: Krzczunowicz, Zyblikiewicz, Wężyk, Wodzicki [Henryk], Chrzanowski.

(nie dokończony)²

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b Podkreślone.

¹ Szerzej na temat dyskusji nad ustawą o sądach przysięgłych w sprawach prasowych zob. Aneks nr 12.

² Protokół posiedzenia Koła został tak zakończony w rękopisie. Informacje na temat uchwał Koła podjętych w kwestii projektów ustaw dotyczących finansów państwa zob. Aneks nr 12.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 maja 1868 r.

Ustawa dotycząca zarządzania i kontroli nad skonsolidowanym długiem państwowym. Ustawa o przeprowadzeniu wyborów bezpośrednich do izby poselskiej Rady Państwa.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. Golejewski, 4. Sawczyński, 5. Zbyszewski, 6. X. Dittrich^a, 7. Tomuś, 8. Jakóbiak, 9. Hausner, 10. X. Barewicz, 11. Gross, 12. Chrzanowski, 13. Krzeczunowicz, 14. Baworowski, 15. Czajkowski, 16. Fihauzer^b, 17. Wodzicki H[enryk], 18. Polanowski, 19. Rogawski, 20. Potocki, 21. Tarnowski, 22. Zybliekiewicz, 23. Cieński, 24. Wężyk.

Przedmiot:^c Gebarung der Kontrolle der konsolidierten Staatsschuld und der Schwebender Schuld §§ 8 u[nd] 13.

Uchwalono^c przyjąć według wniosków wydziału, aby nie wywoływać wilka z lasu¹.

^cCo do ustawy o wyborach bezpośrednich w razie niewyborowania przez sejm^c.

Krzeczunowicz^c: 1. Oponować; 2. Wyjść z izby;

Potocki^c: Toż samo.

Golejewski^c: Oponować, lecz nie wychodzić z izby.

Chrzanowski^c: Nie wychodzić, bo to zaprzeczenie sejmu, narusza prawo autonomiczne sejmów.

Zybliekiewicz^c: Nie wychodzić, lecz wstrzymać się od udziału.

Uchwalono^c oświadczyć, że wstrzymamy się od wszelkiego udziału – lecz z izby nie wychodzić².

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone.

¹ Projekt ustawy dotyczącej zarządzania i kontroli nad skonsolidowanym długiem państwowym i niewspólnym długiem bieżącym (*Gesetz über die Gebarung und Kontrolle der konsolidierten Staatsschuld und der nicht gemeinsamen schwebenden Schuld*) był rozpatrywany i został uchwalony zgodnie z propozycją komisji budżetowej na 114. posiedzeniu izby w dniu 23 V 1868 r. (SPAH, Bd. 4, s. 3465). Ustawa zyskała sankcję cesarską 10 VI 1868 r.

² Projekt ustawy o przeprowadzeniu wyborów bezpośrednich do izby poselskiej Rady Państwa (*Gesetz über die Durchführung unmittelbarer Wahlen in das Abgeordnetenhaus des Reichsrates*) wniósł minister spraw wewnętrznych K. Giskra na podstawie paragrafu 7. konstytucji, przewidującego taką możliwość w wyjątkowych okolicznościach. W trakcie debaty generalnej nad projektem, na 115. posiedzeniu izby w dniu 25 V 1868 r., M. Zybliekiewicz zgodnie z uchwałą Koła oświadczył, że postawie polscy wstrzymują się od wszelkiego udziału w pracach nad tą ustawą. W podobny sposób wypowiedział się w imieniu konserwatystów z Tyrolu I. Giovanelli (SPAH, Bd.4, s. 3499-3500). Ustawa została przyjęta 25 V 1868 r. (SPAH, Bd.4, s. 3507), po dalszych pracach spowodowanych poprawkami izby wyższej otrzymała sankcję cesarską 29 VI 1868 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 maja 1868 r.

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Obecni: 1. Ziemiałkowski przyzd[ujący], 2. Czajkowski, 3. Polanowski, 4. Krzeczunowicz, 5. Wodzicki Henryk, 6. Gross, 7. X. Dittrich^a, 8. X. Morgenstern, 9. X. Sulikowski, 10. Zbyszewski, 11. Golejewski, 12. Potocki, 13. Horodyski, 14. Fihauser^b, 15. Sawczyński, 16. Cieński, 17. Tarnowski, 18. Chrzanowski, 19. Hausner, 20. Pfeiffer^c, 21. Wyrobek sekretarz, [22. Mikołaj Zyplikiewicz]¹

Przedmiot:^d Ustawa o przyzwalaniu na tworzenie fideikomisów².

Krzeczunowicz^d jest przeciwny tej ustawie, która oddaje Radzie Państwa (ustawie państwowej) moc przyzwalania na tworzenie fideikomisów, wnosi żądać przejścia do porządku dziennego nad tą ustawą^e.³

Zyplikiewicz^d popiera i chce, aby wnieść motywowane przejście do porządku dziennego.

Potocki^d [jest] przeciw i chce tylko poprawkę, że to ma należeć do „Landesgesetzgebung”.

Zyplikiewicz^d przystępuje do wniosku Potockiego.

Wniosek Krzeczunowicza upada^d.

Wniosek Potockiego przyjęty.

Obrano Zyplikiewicza, aby przedstawił w izbie wniosek Potockiego⁴.

Przypisy

^a W rękopisie: Dityrch. ^b W rękopisie: Fihauser. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Podkreślone. ^e Dopisek: (Obacz allegat).

¹ M. Zyplikiewicza brak na liście obecnych, jednak brał udział w dyskusjach w trakcie posiedzeń Koła.

² Fideikomis – majorat, rodzaj ordynacji.

³ Złożony na piśmie wniosek K. Krzeczunowicza o przejściu do porządku dziennego nad ustawą o tworzeniu majoratów (fideikomisów), zob. Aneks nr 13.

⁴ M. Zyplikiewicz w trakcie debaty szczegółowej nad ustawą na 115. posiedzeniu izby w dniu 25 V 1868 r. wniósł poprawkę do paragrafu 1. w myśl propozycji Ad. Potockiego, została ona jednak odrzucona (SPAH, Bd.4, s. 3491-3492). M. Zyplikiewicz i K. Krzeczunowicz zabrali także głos w debacie generalnej nad ustawą o tworzeniu majoratów (fideikomisów), przekonując, że ustawodawstwo w sprawie majoratów winno należeć do sejmów krajowych (SPAH, Bd.4, s. 3486-3489).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1868 r. (rano)

Ustawa o przekształceniu długu państwowego.

Obecni: 1. Czajkowski przyzd[ujący], 2. Wodzicki Hen[ryk], 3. Chrzanowski, 4. Gross, 5. X. Dittrich^a, 6. Hausner, 7. X. Morgenstern, 8. X. Sulikowski, 9. Zbyszewski, 10. Wężyk, 11. Fihauser^b, 12. Horodyski, 13. Tarnowski, 14. Zyplikiewicz, 15. Sawczyński, 16. Baworowski, 17. Polanowski, 18. Pfeiffer^c, 19. Cieński, 20. Krzeczunowicz, 21. Polański, 22. Potocki Adam, 23. Wyrobek sekre[ta]rz, 24. Golejewski.

Przedmiot:^d wnioski finansowe.

Golejewski^d wnosi redukcję procentów od obligacji o 35%¹.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Podkreślone.

¹ Protokół posiedzenia zapewne nie został dokończony. Dyskusja dotyczyła prawdopodobnie projektu ustawy o przekształceniu długu państwowego. Wniosek A. Golejewskiego prawdopodobnie dotyczył powiększenia do 35% podatku od oprocentowania renty, na którą zamierzano zamienić wszystkie długi państwa.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1868 r. (wieczorem)

Ustawa o przekształceniu długu państwowego. Wylonienie komisji Koła mającej zająć się rozmowami z postami niemieckimi na temat uzgodnienia stanowiska w sprawach finansowych państwa.

Obecni: 1. Czajkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekre[tarz], 3. Sawczyński, 4. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Polański, 7. Hausner^a, 8. Chrzanowski, 9. Gross, 10. Krzczunowicz, 11. Baworowski, 12. Polanowski, 13. Wężyk, 14. Tarnowski, 15. Zyblikiewicz, 16. Horodyski, 17. Cieński, 18. Fihauzer^b, 19. Pfeiffer^c.

Uchwalono^d wybrać komisję do porozumiewania się ze sprzymierzeńcami niemieckimi¹, z instrukcją traktowania o przeprowadzenie większej^d redukcji procentów od długu państwowego, a uchwałę nad kwestiami finansowymi dziś omówionymi odroczone aż do sprawozdania tej komisji, do której powołano naszych członków wydziału budżetowego: 1. Zyblikiewicza, 2. Grossa, 3. Wężyka, 4. Wodzickiego H[enryka] i dodano 5. Krzczunowicza.

Przypisy

^a W rękopisie: Hauzner. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c W rękopisie: Pfeifer. ^d Podkreślone.

¹ Zapewne posłowie należący do tzw. większości komisji budżetowej (wśród nich A. Skene); przedstawiony przez nich projekt zakładał większą redukcję procentów od długu państwowego („Czas”, nr 125 z 31 V 1868).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Baworowski, 3. Krzczunowicz, 4. Chrzanowski, 5. Gross, 6. X. Dittrich^a, 7. Czajkowski, 8. X. Barewicz, 9. Tomuś, 10. X. Sulikowski, 11. Zbyszewski, 12. Golejewski, 13. Wężyk, 14. Horodyski, 15. Rogawski, 16. Hausner, 17. Cieński, 18. Sawczyński, 19. Zyblikiewicz, 20. Wyrobek sekretarz.

Jako gość: Smolka poseł sejmowy¹.

Ziemiałkowski^b zdaje sprawę z programu złożonego przez komisję wyznaczoną z Koła do zajęcia się kwestią finansową. Stawia pytanie:^b Czy redukcja długu państwa czy opodatkowanie procentów od niego?²

Chrzanowski^b: Zostawić tę rzecz do rozstrzygnięcia naszej komisji izbowej³ w połączeniu z naszą komisją finansową⁴.

Golejewski^b [proponuje] aby tylko komisja izbowa decydowała – a z resztą czekać jaka będzie większość.

Zybliekiewicz^b [propomuje] aby, jeżeli to zaskoczy niespodziewanie, zostawić rozstrzygnięcie naszej komisji finansowej.

Uchwalono^b nie uchwalać dziś nic stanowczo o tym, w razie nagłym zdecydować komisje połączone (nasza izbowa i finansowa).

Przypisy

^a W rękopisie: Ditych. ^b Podkreślone.

¹ Franciszek Smolka (1810-1899), poseł sejmowi galicyjskiego, demokrat, zwolennik federalizmu, w Sejmie Krajowym przywódca grupy posłów zdecydowanie przeciwnych obsyłaniu Rady Państwa.

² Ówczesnie rozważano dwa sposoby rozwiązania problemów finansowych monarchii po ewentualnej zamianie jej długów na jednolicie oprocentowaną rentę. Pierwszy przewidywał redukcję oprocentowania renty, drugi opodatkowanie tego oprocentowania.

³ W skład tej komisji wchodził najprawdopodobniej w tym czasie: J. Czajkowski, L. Chrzanowski, M. Zybliekiewicz („Czas”, nr 120 z 26 V 1868).

⁴ Prawdopodobnie komisja finansowa, o której wspomina L. Chrzanowski, to komisja ekonomiczna Koła Polskiego do której należeli: H. Wodzicki, T. Horodyski, L. Wężyk, K. Rogawski, K. Krzeczunowicz, W. Zbyszewski i A. Golejewski, zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 4 XI 1867.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 3 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Krzeczunowicz, 3. Baworowski, 4. Chrzanowski, 5. Gross, 6. Pfeiffer^a, 7. X. Sulikowski, 8. Zbyszewski, 9. Wężyk, 10. Fihauzer^b, 11. Cieński, 12. X. Barewicz, 13. Sawczyński, 14. Golejewski, 15. Rogawski, 16. Hausner, 17. Tarnowski, 18. Wodzicki Ludwik, 19. Horodyski, 20. Zybliekiewicz, 21. Czajkowski, 22. X. Polański.

Wężyk^c przedstawia wniosek, aby przekazać projekt co do unifikacji długu państwa nazad do wydziału celem wniesienia do izby nowych środków do uporządkowania sprawy finansowej.

Krzeczunowicz^c proponuje, aby Wężyk postawił wniosek co do unifikacji, aby raz na zawsze uregulować finanse, więc znieść deficyt przez samą redukcję.

^cWniosek ten upada 11 głosami przeciw 9^c.

Drugi wniosek uregulowania deficytu przez redukcję i przez podatki upada^c.

Krzeczunowicz^c [proponuje] aby wnieść w izbie opuszczenie w ustawie wyrazu: „ur.veränderlich”.

Upada^c.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekretarz, 3. Wężyk, 4. Golejewski, 5. Zbyszewski, 6. X. Sulikowski, 7. X. Morgenstern, 8. Tomuś, 9. Polanowski, 10. Hausner, 11. Gross, 12. Baworowski, 13. Czajkowski, 14. Fihauzer^a, 15. Tarnowski, 16. Wodzicki Lud[wik], 17. Cieński, 18. Horodyski, 19. Sawczyński, 20. Rogawski, 21. X. Dittrich^b, 22. Krzeczunowicz, 23. Zyblikiewicz.

Golejewski^c wnosi wziąć jeszcze raz pod rozważę i dyskusję, a względnie uchwałę, wczorajszy wniosek Wężyka co do unifikacji, tj. co do odesłania projektu do wydziału budżetowego, który to wniosek opiewa: „Der Gesetz-Entwurf über die Umwandlung etc... wird mit dem Auftrag an den Budgetausschuß überwiesen, dieser Entwurf derart zu ändern, daß das stetige^c Defizit im Staatshaushalt definitiv^c beseitigt werde“.

Uchwalono^c, aby wniosek ten był postawiony przez Wężyka¹.

Golejewski^c wnosi, aby po upadnięciu w izbie tego wniosku nie stawiać już z naszej strony przy § 1 w dyskusji specjalnej żadnego wniosku cyfrowego (o zwiększenie podatku od kuponów do 30%).

Wężyk^c jest za postawieniem takiego wniosku cyfrowego, tak ze względu na taktykę parlamentarną jako też ze względu na kraj i na logikę.

Uchwalono^c nie stawiać takiego wniosku cyfrowego.

Wężyk^c podaje do wiadomości, że w izbie będzie postawiony wniosek, aby jeżeli utrzyma się czy to projekt większości, czy mniejszości wydziałowej, ustawa była uważana tylko jako prowizorium na ten rok.

Krzeczunowicz^c mniema, że taki wniosek trzeba popierać.

Ziemiałkowski^c uważa, taki wniosek jako precedens – niebezpieczny.

Zyblikiewicz^c popiera zdanie Krzeczunowicza, aby głosować za prowizorium, raz z powodu logiki, skoro nie jesteśmy zadowoleni ani z wniosku większości, ani mniejszości – po wtóre, ponieważ nie obawia się, aby później zmniejszono podatek od kuponów długu państwowego.

Golejewski^c wnosi, by decyzję nad tym zostawić naszej komisji izbowej.

Wniosek Golejewskiego upada^c.

Uchwalono^c głosować za rzezonym prowizorium.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauzer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c Podkreślone.

¹ L. Wężyk zgłosił w imieniu Koła Polskiego wniosek odesłania projektu ustawy o przekształceniu długu państwowego do komisji na 123. posiedzeniu izby w dniu 6 VI 1868 r. (SPAH, Bd.4, s. 3754-3757), został on jednak odrzucony. Ostatecznie Polacy zdecydowali się poprzeć wniosek większości co do sposobu określenia oprocentowania renty od długu, projekt ten także został odrzucony. Przyjęto wniosek mniejszości z niewielkimi poprawkami. W debacie nad ustawą oprócz L. Wężyka brali udział F. Ziemiałkowski i K. Krzeczunowicz (SPAH, Bd.4, s. 3715-3717, 3729, 3754-3757, 3761-3764). Ustawa o przekształceniu długu państwowego (*Gesetz über die Umwandlung der verschiedenen Schuldtitel der bisherigen allgemeinen Staatsschuld*) została uchwalona na 124. posiedzeniu izby 6 VI 1868 r. Sankcję cesarską otrzymała 20 VI 1868 r.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 9 czerwca 1868.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868. Wybór komisji Koła mającej rozmawiać z ministrami o sprawie podniesienia podatków.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekret[arz], 3. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. X. Polański, 8. Cieński, 9. X. Dittrich^a, 10. Manasterski, 11. X. Barewicz, 12. Gross, 13. Krzeczunowicz, 14. Chrzanowski, 15. Czajkowski, 16. Sawczyński, 17. Pfeiffer^b, 18. Wodzicki Ludwik, 19. Horodyski, 20. Tarnowski, 21. Wężyk, 22. Zybliekiewicz, 23. Landesberger, 24. Fihauzer^c, 25. Rogawski.

Co do spraw kolejowych na jutrzejszym porządku dziennym, uchwalono zostawić decyzję komisji izbowej¹.

Golejewski^d wnosi nie przychodzić do izby.

Uchwalono^d wybrać komisję z trzech dla udania się do ministrów (Brestela, Giskry i Potockiego) i bez stawiania ultimatum przedstawić im przykrą kolizję z krajem w razie przywiezienia wyższych podatków i wybrano do tej komisji: Ziemiałkowskiego, Krzeczunowicza, Czajkowskiego².

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Pfeifer. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone.

¹ Na 127 posiedzeniu izby w dniu 10 VI 1868 r. dyskutowano nad ustawą o koncesji na linię kolejową Lublana – Tarvisio (słow. Trbiž) i rozważano sprawę linii Villach – Udine.

² Do protokołu tego posiedzenia K. Krzeczunowicz załączył oświadczenie, zob. Aneks nr 15.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 czerwca 1868 r.

Rozmowy komisji Koła z ministrami o sprawie podniesienia podatków. Wyłonienie kandydata Koła do komisji mającej zająć się kontrolą długu państwowego.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Wyrobek, 3. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Morgenstern, 6. X. Sulikowski, 7. X. Polański, 8. Cieński, 9. X. Dittrich^a, 10. Manasterski, 11. X. Barewicz, 12. Gross, 13. Krzeczunowicz, 14. Tomuś, 15. Czajkowski, 16. Sawczyński, 17. Pfeiffer, 18. Jakóbiak, 19. Horodyski, 20. Wężyk, 21. Zybliekiewicz, 22. Rogawski.

Ziemiałkowski^b zdaje sprawę z rezultatu przedstawień u ministrów w myśl wczorajszej uchwały. (Rezultat żaden)

Następnie uchwalono^b proponować Zybliekiewicza na członka do komisji kontroli długu państwa¹.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b Podkreślone.

¹ Komisja mająca się zająć kontrolą długu państwa została wybrana na 128. posiedzeniu izby w dniu 12 VI 1868 r. M. Zybliekiewicz został jej członkiem (SPAH, Bd.4, s. 3927).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 12 czerwca 1868 r.

Prace komisji budżetowej izby poselskiej. Interpelacja w sprawie indemnizacji w Galicji.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Krzeczunowicz, 3. Pfeiffer^a, 4. Wężyk, 5. Gross, 6. X. Dittrich^b, 7. X. Morgenstern, 8. X. Sulikowski, 9. Zbyszewski, 10. Golejewski, 11. Czajkowski, 12. Rogawski, 13. Sawczyński, 14. Jakóbiak, 15. Wyrobek, 16. Fihauzer^c, 17. Zyblikiewicz, 18. Horodyski, 19. Chrzanowski, 20. Wodzicki Ludwik.

Gross^d zdaje sprawę z uchwał dzisiaj, na posiedzeniu wydziału budżetowego, zapadłych.

Uchwalono^d co do interpelacji ministra skarbu w sprawie indemnizacji galicyjskiej (dodatku ze skarbu państwa do tej indemnizacji dopłaconego): interpelację ma ułożyć Zyblikiewicz i poddać na najbliższym posiedzeniu Koła; zakomunikować interpelację naprzód ministrowi i zapytać, jak odpowie w izbie; jeżeli ma odpowiedzieć pomyślnie, to go interpelować, jeżeli niepomyślnie, to schować interpelację do kieszeni¹.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Ditrych. ^c W rękopisie: Fihauzer. ^d Podkreślone.

¹ M. Zyblikiewicz nie złożył takiej interpelacji w izbie.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 15 czerwca 1868 r.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868. Wybór komisji Koła mającej zająć się sprawą zmiany wymiaru podatków.

Obecni: 1. Ziemiałkowski, 2. Wyrobek, 3. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Sulikowski, 6. X. Morgenstern, 7. Gross, 8. Krzeczunowicz, 9. Zyblikiewicz, 10. Czajkowski, 11. Horodyski, 12. Pfeiffer^a, 13. Sawczyński, 14. Jakóbiak, 15. Manaster-ski, 16. Fihauzer^b, 17. Chrzanowski.

Golejewski^c wnosi: wnieść w izbie poprawkę, mającą na celu wyższe opodatkowanie papierów przemysłowych, zamiast podwyższania podatków gruntowego i domowego.

Uchwalono:^c

1. Przemawiać w izbie w tej sprawie.
2. Wybrać komisję z 6 członków, która rozpozna, czy i jakie wnioski stawiać i przedłożyć je Kołu.

Obrano^c: Golejewskiego, Krzeczunowicza, Czajkowskiego, Chrzanowskiego.

Przypisy

^a W rękopisie: Pfeifer. ^b W rękopisie: Fihauzer. ^c Podkreślone.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 16 czerwca 1868 r.

Ustawa o podatku gorzelnianym. Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868.

Obecni: 1. Czajkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekr[etarz], 3. Golejewski, 4. Zbyszewski, 5. X. Dittrich^a, 6. X. Morgenstern, 7. X. Sulikowski, 8. Jakóbiak, 9. Manasterski, 10. X. Bawarewicz, 11. Gross, 12. Krzczunowicz, 13. Fihauer^b, 14. Chrzanowski, 15. Wężyk, 16. Zyblikiewicz, 17. Horodyski.

W sprawie podatku gorzelnego uchwalono^c na wniosek Grossa, głosować za utrzymaniem pierwotnej uchwały izby deputowanych (6 1/2 : 5), zatem przeciw wnioskowi wydziału, zalecającego przyjęcie wniosku izby wyższej (7 : 6)¹.

Co do spraw podatkowych stawia komisja^c, w tym celu na poprzednim posiedzeniu obrana, wniosek pod 1. załączony².

Krzczunowicz^c przemawia przeciw^c 2 ustępowi tego wniosku.

Golejewski [przemawia] za^c.

Ustęp ten nie przychodzi pod głosowanie i tym sposobem uchylony.

Uchwalono^c, by Krzczunowicz mówił przeciw podwyższeniu podatków³.

Przypisy

^a W rękopisie: Ditrych. ^b W rękopisie: Fihauer. ^c Podkreślone.

¹ Ustawa o zmianie rozporządzenia z 18 X 1865 r. o podatku gorzelnianym (*Gesetz über die Änderung der Verordnung von 18. Oktober 1865 über Brantwein-Besteuerung*) została ostatecznie uchwalona na 129. posiedzeniu izby w dniu 17 VI 1868 r. ze zmianami proponowanymi przez Izbę Panów. Sankcję cesarską otrzymała 8 VII 1868 r. Przeciw tym zmianom przemawiał w izbie 17 VI 1867 r. w imieniu Koła Polskiego P. Gross (SPAH, Bd.4, s. 3987-3990).

² Zob. Aneks nr 16.

³ W trakcie debaty nad ustawą o zmianie wymiaru podatków na rok 1868 na 129. posiedzeniu izby w dniu 17 VI 1868 r. K. Krzczunowicz przemawiał w imieniu Koła Polskiego przeciw podwyższeniu podatków (SPAH, Bd.4, s. 3994-3995). Ostatecznie ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868 (*Gesetz über Änderungen im Ausmaß und in der Erhebung der Steuer für das Jahr 1868*) została uchwalona na tymże samym posiedzeniu izby, a sankcję cesarską otrzymała 26 VI 1868 r. Koło Polskie głosowało przeciw niej („Czas”, nr 143 z 24 VI 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 142 z 21 VI 1868).

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1868 r.

Obecni: 1. Ziemiałkowski prezyd[ujący], 2. Wyrobek sekr[etarz], 3. Wężyk, 4. Sawczyński, 5. hr. Golejewski, 6. Zbyszewski, 7. hr. Tarnowski, 8. Gross, 9. Chrzanowski, 10. Krzczunowicz, 11. Rogawski, 12. Czajkowski, 13. Hausner, 14. Wodzicki Ludwik, 15. Wodzicki Henryk, 16. Horodyski, 17. Fihauer^a, 18. Landesberger, 19. Cieński¹.

Przypisy

^a W rękopisie: Fihauer.

¹ W oryginale zachował się tylko przekreślony spis obecnych na posiedzeniu członków Koła. Relacja K. Krzczunowicza z posiedzenia Koła Polskiego z 20 VI 1868 r., zob. Aneks nr 18.

Aneksy

Aneks nr 1

Rozmowy z F. F. Beustem 5 VI 1867 r. Adres izby poselskiej, zmiana decyzji Koła o głosowaniu w trzecim czytaniu. Żądania przedstawione F. F. Beustowi.

[Uwagi K. Krzeczunowicza dotyczące rozmów z F. F. Beustem w czerwcu 1867 r. – red.]¹

Na kartce wewnątrz są punkty żądań naszych przedłożonych p. Beustowi około 1 czerwca 1867 [r.] więc na kilka dni przed dyskusją nad adresem².

Punkty te były uchwalone na zebraniu u p. Adama Potockiego, przy którym byli obecni: namiestnik hr. Gołuchowski, ks. Leon Sapieha, hr. Adam Potocki, hr. Alfred Potocki, hr. Ludwik Wodzicki, Zyblikiewicz, Ziemiałkowski, Krzeczunowicz i nie pamiętam kto jeszcze³.

Pan Beust trzymał te punkty u siebie i dopiero, gdy miało być trzecie czytanie adresu, gdy wiedział, że mamy głosować przeciw^b adresowi, a chciał, abyśmy głosowali za^b, zaprosił nas trzech delegowanych Koła (Ad[ama] Potockiego, Ziemiałkowskiego i mnie) do siebie na godz[inę] 6 wieczorem dnia 5 czerwca, zatem na parę godzin przed głosowaniem. Prócz nas trzech byli przytomni tej konferencji z p. Beustem także namiestnik hr. Gołuchowski i minister spraw wewnętrznych hr. Taaffe^c, ⁴ który we wszystkim największe czynił trudności.

⁴P. Beust wyszedł do nas o 6 3/4 godz[iny], przechodził punkty pojedynczo, rozmawiając o każdym z nich, lecz nic stanowczo nie orzekając przy tym pierwszym przechodzeniu punktów. Czas mijał, dyskusje w izbie na wieczornym posiedzeniu rozpoczętym o godz[inie] 7 min[ut] 20 zbliżały się do końca, p. Beust dopiero w ostatnich chwilach począł powtórnie przechodzić punkty, prześlizgał się po tych względem, których stanowczo nie chciał nic obiecać; zatrzymywał się nad tymi, w których dawał przyrzeczenia (obacz załączoną kartkę)⁵ i gdy skończył, dodał, że te przyrzeczenia mogłyby tylko na ten przypadek^e są (sic!) dane, jeżeli będziemy głosować za adresem. Wtedy dano znać, że w izbie niższej już zbliża się chwila głosowania, gdyż dyskusja specjalna już dochodzi ostatnich ustępów.

Wyszliśmy od p. Beusta, hr. Gołuchowski i Ziemiałkowski najmocniej byli za tym, abyśmy głosowali za adresem; Potocki zbliżał się do nich; ja byłem wahający.

W takim usposobieniu przyszliśmy do izby; ^fwywołaliśmy naszych posłów na korytarz; ^frozpowiedzieliśmy im^g, co się stało. Gdyśmy byli u p. Beusta nasze Koło, zebrane o godz[inie] 6 uchwaliło głosować przeciw adresowi^g i już Tyrolczycy i Słoweńcy (nasi jedyni autonomiczni sprzymierzeńcy) wiedzieli o tym; ja nawet^b rano mówiłem posłowi Tomanowi z Krainy, że my niewątpliwie będziemy głosować przeciw adresowi, gdy wszystkie nasze poprawki upadły.

Naturalnym następstwem tego było, że wielu naszych wzbraniało się głosować za adresem. Najwięcej Potocki, Ziemiałkowski i Zyblikiewicz skłaniali do głosowania za adresem. Ja odurzony niespodzianą konferencją u p. Beusta nie mogłem sobie jeszcze zdać sprawy ze stanowiska naszego; rozповідаłem, co się stało u p. Beusta, lecz nakłaniać innych nie śmiałem, tym bardziej, gdy poseł Toman, widząc, że nasi wyszli na korytarz, wybiegł tam i opadłwszy mnie, pytał, czy my przypadkiem nie chcemy zmienić uchwały i głosować za adresem i wymawiał, że rano mówiłem mu, iż będziemy głosować przeciw^b. Wstyd mię ogarnął i gdy większość naszych zdecydowała głosować za^h, przed adresem nie wróciłem do izby, lecz poszedłem doⁱ innego pokoju. Później dowiedziałem się, że także^j nie wrócili do izby i nie głosowali za adresem obaj Wodzicy, Chrzanowski, Tarnowski, Horodyski.

Szczęściem jeszcze przed głosowaniem po trzecim czytaniu zabrał w izbie głos Zyblikiewicz i powiedział, że jakkolwiek upadły nasze poprawki, będziemy głosowali za^b adresem jedynie z powodu, aby nasze głosowanie przeciwne nie miało pozorów, iż w kwestii głównej ugody z Węgrami jesteśmy przeciwni⁷.

Za tym oświadczeniem poszli biedni Tyrolczycy i Słoweńcy; bo musieli, aby nie zostać sami^k.

[Tekst żądań polskich przekazanych ministrowi F. F. Beustowi przed 1 czerwca 1867 r. – red.¹]

1.

Der reichsrätlichen Behandlung nach [?] benötigend, daher zur sofortigen Erledigung geeignet:¹

a. Ernennung eines Ministers, welcher Galizien in allen legislativen u[nd] administrativen Angelegenheiten zu vertreten hätte^m.

b. Die Einführung der polnischen Sprache in Amt und Gericht, mit Ausnahme der Korrespondenz mit den Militärbehördenⁿ.

c. Errichtung der obersten Gerichtshofes, oder wenigstens eines Senates desselben im Lande^o.

d. Einführung des vom Landtag beantragten Unterrichtsrates.

e. Sanktionierung der Landtagsbesschlüsse bezüglich^p.

u. Der Vermehrung der städtischen Deputierten zum galizischen Landtag.

β. Der Unterrichtssprache.

N[ota]b[ene] 1.

Przy konferencji przedadresowej o punktach: a., b., c., p. Beust ^rwyrażał się wątpliwie; ^rco do b. mówił, że to można powoli wprowadzać faktycznie, lecz trudno dać rozporządzenie ogólne; do: ^sa. ^tprzrzekał ministra^t Polaka, lecz

mówił, że nie można wyrażać w nominacji, że minister ten będzie dla spraw galicyjskich, to może wyrobić się faktycznie.

Na punkta: d. i e. przystał.

N[ota]b[ene] 2.

Obietnicę do d. i do e. b rząd dotrzymał, lecz tylko wskutek, usilnych domagań się p. Gołuchowskiego u Cesarza i u p. Beusta w czasie koronacji w Peszcie.

“N[ota]b[ene] 3.”

Przyrzeczenia co do e. a. p. Beust nie dotrzymał i ustawy o zwiększeniu liczby posłów z miast nie sankcjonowano z przyczyny, iż nie była uchwaloną potrzebną 2/3 liczbą głosów.

2.

In die Vorlagen bezüglich der Erweiterung der Autonomie des Landtages wären folgende Gegenstände, als Landesangelegenheiten [aufzunchmen]:^v

a. Änderungen der gesetzlichen Bestimmungen bezüglich der Wahl der Reichsratsabgeordneten aus dem Landtage^w.

b. Das Gemeindewesen^z.

c. Das Unterrichtswesen in den Volks- u[nd] Mittelschulen^z.

d. Das Landeskreditwesen^{aa}.

e. Die Umlage der auf das Land entfallenden Quote der direkten Steuern^{bb}.

N[ota]b[ene] 1.

“P. Beust przy konferencji przedadresowej,^{cc} co do a. czynił trudności, do d. nic nie powiedział, b., c., i e. przyrzekł; ^{dd}e. miał wnieść do Reichsratu projekt;^{dd}

N[ota]b[ene] 2.

Do c. p. Beust przyrzeczenia nie dotrzymał; rząd nie tylko do końca grudnia 1867 [r.] nie zrobił odnośnego przedłożenia, lecz nawet nas nie bronił, gdy w ustawie konstytucyjnej żądaliśmy, aby ustawodawstwo co do szkół ludowych i średnich oddano całkiem Sejmom Krajowym, i nie bronił nas, gdyśmy w ustawie szkolnej żądali, aby przynajmniej kierunek nad szkołami średnimi w krajach zostawiony był Radzie Szkolnej Krajowej, która zawsze podlegała najwyższemu^b kierunkowi ministra;

Do b. rząd dopuścił, iż Reichsrat w art[ykule] 4 uchwalił przepis odnoszący się do prawa wyboru w gminach.

Do e. rząd nie wniósł przedłożenia.

3.

a. Gerechtere Verteilung der Zahl der Reichsratsabgeordneten auf die einzelnen Länder.

b. In die Vorlagen bezüglich der Änderung der Reichsverfassung wäre der Grundsatz^{ee} festzuhalten, daß – ebenso wie bis nun die Königreiche u[nd] Länder sich an den gemeinsamen Angelegenheiten direkt durch^{ee} Beschickung der Reichsrates durch vom Landtage gewählten Representative^{ff} beteiligen, auch künftighin die Reichsdelegation aus Delegaten zu bestehen hätte, welche durch Landtage, aus der Mitte der betreffenden Reichsratsabgeordneten zu wählen wären^{gg}.

N[ota]b[ene].

^{hh}P. Beust przy konferencji przedadresowej^{hh} co do a. wyrażał się wątpliwie; b. o delegacjach przyrzekł iż wniesie, że członkowie delegacji mają być wybierani dla każdego kraju przez posłów tegoż kraju w Reichsracie, na cośmy przystali; tę obietnicę p. Beust dotrzymał, lecz izba dodała § windykujący prawo zasadniczo izbie niższej.

Przypisy

^a Skreślone: odebrał. ^b Podkreślone. ^c W rękopisie: Taafe. ^d Skreślone: Przechodziliśmy. ^e Skreślone: wtedy być dotrzymane. ^{f-f} Dopisek na marginesie. ^g Skreślone: naszym. ^h Wyraz dopisany ołówkiem. ⁱ Skreślone: pokoju. ^j Skreślone: że. ^k Pod tekstem uwag trudne do odczytania notatki w j. niemieckim dotyczące spraw podatkowych. ^l Tekst w dwu wersjach: 1 – pisana piórem, 2 – pisana ołówkiem. Za wersję podstawową uznano 1 – pisana piórem. ¹ W wersji 2 tekstu brak: geeignet. ^m Na marginesie dopisek K. Krzeczunowicza: *Moje contravotum: a. Kanzler [?] und zeitweilig [?] wenigstens. (ja to chciałem, lecz większość na sesji u ks. Sapiehy była przeciwną).* ⁿ Na marginesie dopisek K. Krzeczunowicza: faktycznie. ^o Na marginesie dopisek K. Krzeczunowicza: do przyszłego ministra? ^p Na marginesie punktów d. i e. g. i e. h. dopiski: akk. ^{r-r} W wersji 2. tekstu: wyrażał swoje wątpliwości. ^s W wersji 2. tekstu: co do. ^{t-t} W wersji 2. tekstu: przyrzekł na ministra. ^{u-u} W wersji 2. tekstu brak. ^v W wersji 2. tekstu: anzuerkennen. ^w W wersji 2. tekstu: den Landtagen. W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek K. Krzeczunowicza: *Moje contravotum: Alle Gegenstände welche im Art. II des Diplom von 20 Okt. 1860 nicht namentlich eingeführt sind sollen zur Landeslegislative gehören [*] die [*] der Steuer im inneren des Landes. Insbesondere ist es aber vor allem dringend, damit folgende Gegenstände der Landesgesetzgebung umhergestellt [?] werden. (Ja to chciałem lecz większość na zebraniu u Potockiego była przeciwna).* W wersji 2. tekstu na marginesie dopisek K. Krzeczunowicza: *(Moje contravotum ad a) Alle Gegenstände welche im Art. II des Diplom von 20/10 1860 nicht namentlich eingeführt sind sollen zur Landeslegislative gehören insbesondere ist es aber vor allem dringend, damit folgende Gegenstände der Landesgesetzgebung umhergestellt werden. (Ja to chciałem lecz większość na zebraniu u Potockiego była przeciwna).* ^z W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek: akkordirt. W wersji 2. tekstu na marginesie dopisek: zgodził się. ^z W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek: dtto. W wersji 2. tekstu na marginesie dopisek: zgodził się. ^{aa} W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek: nie. W wersji 2. tekstu na marginesie dopisek: nie zgodził się. ^{bb} W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek: akk. [*] zum Reichsrat. ^{cc-cc} W wersji 2. tekstu odnośny fragment brzmi: Przy konferencji przedadresowej Beust. ^{dd-dd} W wersji 2. tekstu brak. ^{ee} Skreślony nieczytelny wyraz. ^{ff} W wersji 2. tekstu: Abgeordneten. ^{gg} W wersji 1. tekstu na marginesie dopisek: Akkordirt tylko wybór przez posłów każdego kraju w Radzie Państwa. W wersji 1. tekstu punkt a. umieszczony po punkcie b. ^{hh-hh} W wersji 2. tekstu odnośny fragment brzmi: Przy konferencji przedadresowej p. Beust.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/3), k. 8-12).

² Żądania polskie zostały przekazane F. F. Beustowi przed 1 VI 1867 r., najprawdopodobniej 30 lub 31 V 1867 r. (Notatka K. Krzeczunowicza na temat początku obrad Rady Państwa, LBN, F. nr 59, f. nr 59, teka nr 391, k. 79-89; list S. Tarnowskiego do H. Wodzickiego z 30 V [1867 r.], ZNiO, rkps nr 11762 II, k. 81-85; Posiedzenie Koła Polskiego z 31 V 1867 r.).

³ Spotkanie to miało najprawdopodobniej miejsce 27 V 1867 r. (list L. Sapiehy do żony J. Sapiehy z 27 V 1867 r., MNK, rkps nr 1158).

⁴ Eduard Taaffe (1833-1895), polityk austriacki, od III do XII 1867 r. minister spraw wewnętrznych w rządzie F. F. Beusta; od XII 1867 r. do I 1870 r. minister policji i obrony krajowej w tzw. Bürgerministerium, którym faktycznie kierował od IX 1868 r.

⁵ Zob. „Tekst żądań polskich przekazanych F. F. Beustowi przed 1 czerwca 1867 r.” W notatce na temat początku obrad Rady Państwa K. Krzeczunowicz pisze w następujący sposób o wynikach rozmów z Beustem: *Po konferencji z p. Beustem udali się pp. Krzeczunowicz, Potocki i Ziemiałkowski do izby, zgromadzili posłów polskich na korytarz, znajdujący się obok sali posiedzeń, zdali im sprawę z obietnic p. Beusta, które ile nam wiadomo były następujące: 1. Rząd wniesie do Rady Państwa projekty rozszerzające konstytucyjny zakres ustawodawstwa krajowego, pozostawiające mianowicie sejmom krajowym całe ustawodawstwo co do urządzenia gmin, co do szkół ludowych i średnich, i co do rozkładu kwoty podatków bezpośrednich na każdy kraj przypadającej; 2. Mianowany będzie Polak ministrem bez teki, który – chociaż nie byłby ustanowionym wyraźnie dla spraw galicyjskich z obawy aby inne prowincje takich ministrów nie*

żądały – miałyby jednak faktycznie popierać specjalne interesy galicyjskie; 3. Nadzieja faktycznego wprowadzenia języka polskiego w krajowych urzędach i sądach, gdyż ogólne rozporządzenie w tym względzie na teraz z różnych powodów nastąpić nie może; 4. Zaprowadzenie uchwalonej w sejmie Rady Szkolnej; 5. Sankcjonowanie uchwalonych w sejmie ustaw co do języka w szkołach i co do powiększenia liczby posłów z miast w sejmie; 6. Rząd wniesie w Radzie Państwa projekt do ustawy o wyborze delegacji dla spraw z Węgrami wspólnych, w którymby prawo sejmów do udziału w sprawach całej monarchii z Węgrami przez delegatów swoich nie było naruszone, lecz tym sposobem wykonane, iżby liczba delegatów na każdy kraj przypadająca obieraną była przez posłów tegoż kraju w Radzie Państwa (LBN, F. nr 59, teka. nr 391, k. 79-89). Najbardziej spektakularnym efektem rozmów z F. F. Beustem było uzyskanie sankcji cesarskiej dla ustawy o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich polonizującej *de facto* szkolnictwo galicyjskie (22 VI 1867) i dla statutu Rady Szkolnej Krajowej (25 VI 1867), Polacy byli tym wyraźnie zawiedzeni. Inne relacje na temat przebiegu rozmów delegatów Koła Polskiego z Beustem zob.: F. F. Beust, *Aus drei Viertel-Jahrhundert. Erinnerungen und Aufzeichnungen*, Stuttgart 1887, Bd. 2, s. 113; [F. Ziemiałkowski], *Listy o delegacji...*, s. 16 – 17; F. Ziemiałkowski, *Pamiętniki...*, Cz. I, s. 35; [F. Ziemiałkowski], *Z teki mameluka galicyjskiego. Ułożył Kulik z nad Wisty*, Lipsk 1871, s. 13-14.

⁶ Zob. Posiedzenie Kola Polskiego z 5 VI 1867 r.

⁷ Oświadczenie M. Zyblikiewicza zob. SPAH, Bd.1, s. 173.

Aneks nr 2

Wybór kandydatów Koła na członków deputacji do rozmów z Węgrami, konflikty w Kole.

[Relacja Kornela Krzeczunowicza dotycząca posiedzenia Koła Polskiego z dnia 18 lipca 1867 r. – red.]¹

Posied[zenie izby niższej Rady Państwa z] 20/7 [18]67 [r.] – wybrano 10 członków „deputacji do” układów z Węgrami. Z Polaków wybrano tylko Ziemiałkowskiego².

W początku przy wyborze wydziału adresowego pytali nas Niemcy i wybrali 3 na 15 według naszego życzenia² – do wydziału konstytucyjnego już wybrali tylko 6 z Galicji na 36, i to wybrali zamiast Sawczyńskiego Guszalewicza³.

Do deputacji już tylko jednego wybrali na 10.

Nie byłem^b w Wiedniu podczas wyborów deputacji. Rozповідаł mi potem tylko Zyblikiewicz, że Ziemiałkowski winien^b z powodu, iż chciał być sam z Polaków w tej deputacji. Centrum izby chciało prócz Ziemiałkowskiego mieć Adama Potockiego w deputacji z powodu jego znajomości z Węgrami^b. O tym mówiono w Kole naszym (mówił sam Ziemiałkowski) na posiedzeniu z 19/7⁴ wieczorem, na którym Koło miało wybrać swoich dwóch kandydatów dla polecenia ich Niemcom. Jakoż zdawało się z początku posiedzenia, iż Koło przystało na Ziemiałkowskiego i Potockiego, i Potocki wyszedł w przekonaniu, iż go Koło na kandydata desygnowało. Po jego wyjściu proponował Golejewski, podówczas idący ściśle z Ziemiałkowskim, aby Koło nad tym głosowało kartkami. Zyblikiewicz rozповідаł mi, że Ziemiałkowski i Golejewski mówili poufnie, iż Potocki, przeciw któremu jest lewica izby, nie będzie w izbie wybrany^c, że więc lepiej wybrać Zyblikiewicza. Koło więc przy wyborze kartkami wybrało Ziemiałkowskiego i Zyblikiewicza. Szczęściem, że Potocki dowiedział się o tym^d 20/7 rano na posiedzeniu izby, na którym przystąpić miano do wyboru deputacji i sam prosił przyjaznych mu członków w centrum, aby dali głosy Ziemiałkowskiego (sic!) i Zyblikiewiczowi, i dawał im sam powody dla których nie może być obrany. Niemcy z centrum jednak^e (sic!) i zdaje się żaden Niemiec nie dał głosu Zyblikiewiczowi, który otrzymał tylko 37 głosów, więc tylko polskie

z dodatkiem może tylko paru słoweńskich. Obrany więc z naszych został tylko^a Ziemiałkowski. I to zawdzięczać mamy nieprzyjaźniom^f czysto osobistym.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Skreślony nieczytelny wyraz. ^c Skreślone: Z tego powodu. ^d Skreślone: dopiero. ^e Skreślone: jak widać nie. ^f Skreślone: i [*].

¹ Relacja pochodzi z jednostki archiwalnej zawierającej materiały Koła Polskiego, lecz nie była do nich dołączona. Umieszczono ją w innej partii dokumentów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/2), k. 4).

² Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 21 V 1867 r.

³ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 20 VI 1867 r.

⁴ Pomyłka K. Krzeczunowicza, wypadki które opisuje miały miejsce 18 VII 1867., zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 18 VII 1867 r.

Aneks nr 3

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), wniosek K. Krzeczunowicza.

Wniosek co do głosowania w trzecim czytaniu nad ustawą o stosunku szkoły do kościoła^{1 a}

Gdy nasz regulatyw z dnia 25 czerwca 1867² nie jest tą ustawą zabezpieczony przeciw zmianom w drodze rozporządzeń, bo nasz regulatyw jest tylko rozporządzeniem a nie ustawą; gdy większość izby niższej zawotowała w § 10, iż najwyższe kierownictwo nad oświatą i wychowaniem ma być ^b minister oświecenia^b wszystkim krajom wspólny, co jest wręcz przeciwne uchwale naszego sejmu petycjonującej o kanclerza³, gdy nadto izba niższa przyjęła poprawkę Herbsta wykluczającą szkoły średnie i wyższe zakłady naukowe od wpływów krajowych rad szkolnych⁴; poprawkę postawioną wprost w izbie z największą perfidią i przez to osłabiła nasz interes w tej ustawie, gdy cała ta ustawa obejmuje przepisy dla szkół ludowych i średnich, względem których całe ustawodawstwo windykowaliśmy zawsze, nawet przy dyskusji nad konstytucją, Sejmowi Krajowemu i ja nawet z tego powodu stawiałem już w Kole wniosek, aby przynajmniej żądać odroczenia rozpraw nad tą ustawą; aż do ukończenia sprawy konstytucyjnej⁵, a teraz z powodu poprawki Herbsta mamy nowy powód do głosowania przeciw tej ustawie, gdy na koniec ta ustawa prawidłami swoimi przeszkadza dalszemu rozwinięciu naszego krajowego ustawodawstwa na podstawie regulatywu z 25 czerwca 1867, a nawet przeszkadza zadośćuczynieniu tej potrzebie, abyśmy ów regulatyw będący^c (będziemy) (sic!) czystym rozporządzeniem, zamieniali w ustawę krajową, bo przy każdej nowej ustawie krajowej, będziemy musieli trzymać się zasad ścieśniających^b zawartych w ustawie niniejszej, która dla naszego kraju będzie obowiązującą.

Przeto wnoszę głosować w trzecim czytaniu przeciw tej ustawie, a gdyby Koło postanowiło inaczej, zachowuję sobie prawo (służące mi ze statutu Koła) wyjścia z izby w czasie głosowania.

(-) Kornel Krzeczunowicz m. p.

Przypisy

^a Na marginesie dopisek: a) alegat protokołu posiedzenia Koła Polskiego z dnia 29/10 bcz. ^b Podkreślone. ^c Dopisane na marginesie.

¹ Tekst wniosku został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 20).

² Statut Rady Szkolnej Krajowej.

³ Chodzi o adres do cesarza uchwalony przez sejm galicyjski w dniu 27 III 1866 r. (M. Bobrzyński, W. L. Jaworski, J. Milerski, *Z dziejów...*, s. 115-117).

⁴ Poprawka zgłoszona przez E. Herbsta w trakcie debaty nad ustawą szkolną (określającą stosunek szkoły i kościoła) na 45. posiedzeniu izby w dniu 28 X 1867 r. do paragrafów 11. i 13., przeciw której przemawiał M. Zyblikiewicz, Z. Sawczyński i K. Krzeczunowicz (SPAII, Bd.2, s. 1209-1220).

⁵ Zob. Posiedzenie Koła Polskiego z 17 X 1867 r.

Aneks nr 4

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły do kościoła); Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), decyzja o głosowaniu, podziały w Kole.

[Relacja Kornela Krzeczunowicza dotycząca posiedzeń Koła Polskiego w dniach 18 października 1867 r. (o godzinie 11) i 11 listopada 1867 r. - red]¹

^aDo historii Koła^a

Przy dyskusji nad ustawą o szkołach czytałem^b zestawioną tu na kartce deklarację², którą chciałem wypowiedzieć przy § 2 jako pierwszy zabierając głos w dyskusji nad ustawą, albo aby ją wypowiedział ktokolwiek w dyskusji generalnej. ^aTo upadło w Kole^a.

Koło uchwaliło na posiedz[eniu] z 11/11 [18]67^c głosować za § 6^d ustawy o delegacjach przez komisję izby wniesionej. Zyblikiewicz^a na posiedzeniu Koła przemawiał najpierw aby głosować za^a tym §, przy końcu posiedzenia Koła przemawiał Zyblikiewicz aby głosować przeciw i chciał, aby Koło cofnęło uchwałę głosowania za^a. Ziemiałkowski sprzeciwił się temu i przytoczył powtórnie główny swój powód, iż p. Beust życzy sobie, aby ten § 6 się utrzymał; inaczej bowiem Niemcy mogliby głosować przeciw całej ustawie i obalić ją. (To było niepodobnym bo Niemcy nie byliby się odważyli obalić ustawę i narazić się na rozwiązanie sejmu). Koło nie^a cofnęło uchwały głosowania za § 6. Wskutek tego 10 naszych posłów zapowiedziało w Kole, iż wyjdą z izby gdy będzie głosowanie nad § 6 ustawy o delegacjach^e.

Podczas głosowania w izbie dnia 19/11 1867^f wyszli jednak tylko: Wodziczy Henryk i Ludwik, Chrzanowski, Tarnowski, Fihauser, Wyrobek i ja, razem 7 - zaś Zyblikiewicz, Rogawski³ i Cieński, którzy zapowiedzieli w Kole, iż wyjdą, nie wyszli i głosowali za^a § 6.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Skreślono: następną, zestawioną. ^c W rękopisie wpisano błędnie ołówkiem datę: 11/10 [18]67. ^d W rękopisie: § 8., co jest oczywistą pomyłką. ^e Skreślone: bo Koło uchwaliło głosować za tym §. ^f W rękopisie mylna data: 2/11 1867. Głosowanie w sprawie § 6 ustawy delegacyjnej odbyło się na posiedzeniu izby 19 XI 1867 r.(SPAII, Bd.2, s. 1436).

¹ Relacja nie była dołączona do protokołów Koła Polskiego, pochodzi z innej jednostki archiwalnej (LBN, F. nr 63, spr. nr 8 (8/2), k. 45-47).

² Do relacji dołączona notatka w języku niemieckim. Ze względu na problemy z odczytaniem, nie została ona załączona do aneksu.

³ W protokole posiedzenia Koła Polskiego z 11 XI 1867 r. nie wymieniono K. Rogawskiego jako deklarującego chęć wyjścia z izby, w przypadku gdyby Koło miało poprzeć paragraf 6. ustawy

o delegacjach (sprawach wspólnych monarchii) w brzmieniu zaproponowanym przez komisję izbowa, wymieniono za to Z. Sawczyńskiego.

Aneks nr 5

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), wniosek K. Rechbauera, podziały w Kole.

[Uwagi K. Krzeczunowicza dotyczące posiedzenia Izby Posłów Rady Państwa w dniu 21 XI 1867 r - red.]¹

Zdarzenie smutne na posiedzeniu izby niższej z 21 /11 1867 r.

Do ustawy delegacyjnej zapowiedziany był wniosek Rechbauera jako dodatkowy § 37, który stanowił, że ustawa o delegacjach ma wejść w życie razem^a z pięcioma innymi ustawami zasadniczymi (mianowicie: 1. z ustawą o reprezentacji państwa, i z ustawami: 2. o prawach powszechnych obywateli, 3. o władzy sędziowskiej, 4. o władzy wykonawczej, 5. o sądzie państwowym).

Gdyby posłowie galicyjscy głosowali pierwiej przeciw pięciu rzeczonym ustawom, przeto Koło tych posłów na posiedzeniu swoim (podobno 19/11)² uchwaliło jednogłośnie^b głosować przeciw owemu § 37 proponowanemu jako dodatek do ustawy o delegacjach, a uchwałę tą popierał silnie p. Zybliekiewicz.

Jakoż gdy ten § 37 przyszedł na posiedzeniu z 21/11 pod obrady izby, Zybliekiewicz zgodnie z uchwałą Koła przemawiał przeciw^b temu §-fowi³.

Odpowiadali mu Niemcy, nareszcie zabrał głos p. Beust i między innymi powiedział, że wiadomym być musi, iż on poza tą izbą (tj. w izbie wyższej) dokłada starań i to skutecznie, aby koncesje^b, które w konstytucji były zrobione w^c izbie niższej dla autonomii krajów zostały zachowane.

To słowo koncesja^b znajdowali nasi przedtem obrażać^c, a szczególnie Zybliekiewicz w wydziale konstytucyjnym unosił się gniewem, gdy wymawiano to słowo, i najmocniej obstawał przy tym, iż nie ma koncesji, ani my żądamy koncesji lecz uznania praw naszych.

Nadto z mowy p. Beusta wypływało, że możemy spodziewać się^b co najwięcej:^b iż rząd będzie obstawał, aby nie zrobiono w ustawie konstytucyjnej^d w izbie niższej zawotowanej, zmian takich, które by autonomię krajów, przez nas bronią uszczuplały, że więc te ustawy^e nie będą na szkodę autonomii zmienione, lecz także, iż w nich nie będzie zmiany ku rozszerzeniu autonomii. Nie mogło więc oświadczenie p. Beusta nas zadowolnić, bo my właśnie w izbie niższej głosowali, przeciw ustawom konstytucyjnym właśnie dlatego, iż nam zostawiały mało autonomii.

^fN[ota]b[ene]. Gdy nad ustawami konstytucyjnymi obradzano wkoło, Zybliekiewicz najzaciejniej był za głosowaniem przeciw tym ustawom, nawet mnie po to że Lwowa sprowadził, abym mu w tym pomógł^f.

Po oświadczeniu p. Beusta, Zybliekiewicz^b, chociaż dyskusja już była zamkniętą, powstał i powiedział (wbrew uchwale Koła), że po rzeczonym oświadczeniu my będziemy głosować za § 37⁴. Jakby piorunem rażeni, nasi, nie wiedząc co się stało poprzednio, myśląc po części, że albo Koło zmieniło uchwałę albo nasza komisja sejmowa tak zdecydowała poczęli przy głosowaniu powstawać za tym §, obzierać się jedni na drugich. I Niemcy dali brawo, iż głosujemy za § 37.

Nielogiczność, zmienność postępowania naszego była prawdziwą klęską. Z zasłużonym szyderstwem przyjęły to postępowanie dzienniki wiedeńskie, których kilka tu załączam⁵. Do tego wszystkiego wtrącił nas p. Zybliekiewicz, który już nie po raz pierwszy dał dowód namiętności, nierozwagi, zmienności.

Lecz jeszcze druga smutna zdarzyła się awantura, na tym samym posiedzeniu izby z 21 listop[ada]. P. Beust i ministrowie popierali § 37 wniesiony przez Rechbauera, mówiono bowiem iż p. Beust obawia się, aby w przypadku odrzucenia tego § posłowie niemieccy nie głosowali w trzecim czytaniu przeciw całej ustawie o delegacjach i ją nie odrzucili. Widocznym było jak p. Beust żywo rozmawiał z Giskrą, prezesem izby, ten znowu chodził do Niemców i mówił z Ziemiałkowskim. Ziemiałkowski zaagitował przez Golejewskiego między niektórymi naszymi posłami i przyprowadził do tego, że 12 czy 13 z nich [wyszło z izby] (między nimi: Wężyk, Landesberger, Cieński...) aby zmniejszyć w izbie liczbę naszych posłów (mających podług uchwały Koła głosować przeciw § 37) i przez to pomóc aby ten § się utrzymał. (Po ich odejściu Zybliekiewicz zrobił owego koziołka)⁶.

To wyjście z izby było także wbrew statutu naszego Koła, który dozwala wyjść z izby, dla niegłosowania przeciw zdaniu swemu z ważnych przyczyn, lecz stanowi zarazem, iż to wyjście ma być zapowiedziane naprzód na zebraniu Koła⁷.

Nisko upadliśmy!!

Przypisy

^a Skreślone: pięcioma z ustawą o reprezentacji pań. ^b Podkreślone. ^c Skreślony, nieczytelny wyraz. ^d Skreślone: zmian. ^e Skreślone: przeciw którym my głosowali właśnie dlatego, że za mało autonomii dawały. ^{f-f} Dopisek na marginesie.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 39-40).

² Pomyłka K. Krzeczunowicza, posiedzenie Koła, na którym zapadła taka decyzja, odbyło się 20 XI 1867 r. K. Krzeczunowicz był na nim obecny (Posiedzenie Koła Polskiego z 20 XI 1867 r.).

³ Mowa M. Zybliekiewicza przeciw wnioskowi K. Rechbauera (SPAII, Bd.2, s. 1483).

⁴ Mowa F. F. Beusta i oświadczenie M. Zybliekiewicza (SPAII, Bd.2, s. 1484-1485).

⁵ Brak wycinków prasowych. Krytyczne opinie o zachowaniu się Polaków miały się pojawić min. na łamach „Neue Freie Presse” i „Neues Fremdenblatt” (listy K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 22 XI 1867 r. i 23 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 43-46). Informacje o tego typu artykułach w prasie austriackiej znalazły się też w gazetach polskich („Czas”, nr 271 z 24 XI 1867; „Dodatek do nr 272 Gazety Narodowej” z 24 XI 1867).

⁶ Oprócz wymienionych miał opuścić izbę także W. Zbyszewski, posłowie księcia i kilku innych. Wymienieni z nazwiska posłowie należeli do tzw. „większości” w Kole Polskim popierającej linię polityczną F. Ziemiałkowskiego (list K. Krzeczunowicza do K. Grocholskiego z 23 XI 1867 r., LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 45-46).

⁷ O konsekwencjach zachowania członków Koła na posiedzeniu izby poselskiej w dniu 21 XI 1867 r., zob. Aneks nr 6.

Aneks nr 6

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), wniosek K. Rechbauera, dyskusja o postępowaniu członków Koła w trakcie głosowania w izbie. Wybór komisji Koła kierującej jego pracami w izbie (nowy skład). Rozmowy z F. F. Beustem 26 XI 1867 r., wybór deputacji.

[Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 listopada 1867 r. (relacja K. Krzczunowicza) - red.]¹

Na posiedzeniu Koła z soboty 23 listopada (które w nieobecność Ziemiałkowskiego odbyło się pod prezydencją Czajkowskiego) miał Zyblikiewicz usprawiedliwiać swoje postępowanie; powiedział wprawdzie, że wykroczył przeciw statutowi Koła łamiąc jego uchwałę, że dlatego nie chce już być w komisji sejmowej, że nawet złoży mandat, jeżeli Koło chce tego – że jednak jemu się zdaje, iż postąpił politycznie i że tak należało postąpić po oświadczeniu p. Beusta.

Do jakiego stopnia doszła uległość Koła dowodzi, że ^aZbyszewski, Landesberger, X. Barewicz^a i inni zgadzali się z Zyblikiewiczem chociaż przed parą dniami w Kole byli za głosowaniem przeciw § 37. Ja^a zabrałem głos w kierunku przeciwnym; mówiłem, że postąpienie Zyblikiewicza było złe, nas kompromitujące, że nie było potrzebne i nie może być usprawiedliwione. Sawczyński^a nie potępiał kroku Zyblikiewicza, lecz zgadzał się z jego oświadczeniem w izbie; potępił^b jednak ostro kryjome wyprowadzenie 13 naszych posłów z izby. X. Barewicz^a stawiał wniosek, aby Koło uznało postępek Zyblikiewicza jako usprawiedliwiony. Na to ja^a poprosiłem o głos; X. Barewicz zapytał mię czy będę mówił za czy przeciwko jego wnioskowi, odrzekłem, że przeciw; wtedy X. Barewicz cofnął wniosek.

Gdy miałem wyjeżdżać do Lwowa na czas dłuższy dla spraw krajowych i nikt mię nie mógł posądzić o to, iż chcę być obranym do komisji sejmowej Koła naszego, więc przypominałem, iż Koło podług statutu swojego powinno obierać co miesiąc tę komisję², a jednak od 4 miesięcy nie odnowiło wyboru; wniosłem więc, aby wybór nowy uczynić.

Na to dały się słyszeć głosy, iż nowy wybór potrzebny, lecz najpierw zatwierdzić nowym wyborem dawnych członków komisji. Obawiając się^c chwilowego wpływu tych głosów, wniosł Horodyski^a, aby wybór odwlec do środy (27 list[opada]) w celu namyślenia się i naradzenia nad wyborem, jako też z powodu aby zeszło się więcej członków Koła nieobecnych dziś i nie wiedzących iż będzie wybór.

Sawczyński,^a będący członkiem komisji, sprzeciwił się odwołce, co mię zdziwiło i podało myśl, iż on to czyni z obawy iż po odwołaniu nie będzie wybrany (w czym jednak mylił się, bo on z dawnych członków zawszeby miał najwięcej szansy).

Ja^a poparłem Horodyskiego, i wniosłem, aby odroczyć wybór przynajmniej do dnia następnego.

Koło odrzuciło większością głosów odroczenie. Zyblikiewicz^a żądał, aby jego już nie wybierano. Sawczyński^a twierdził, że Zyblikiewicz potrzebny w komisji koniecznie, i że on (Sawczyński) nie chciałby być w komisji, gdyby Zyblikiewicza nie obrano.

Przystąpiono do wyboru i wybrano tych samych co byli: Sawczyńskiego, Zyblikiewicza, który tyle narobił złego namiętym i nierozważnym postępowaniem, Czajkowskiego, który nadzwyczaj słaby, przystający na wszystko, bez energii, nie zabierający nigdy głosu w izbie, zupełnie nie jest do komisji usposobiony.

Na mój wniosek uchwalilo Koło na tymże posiedzeniu wysłać deputację do p. Beusta z prośbą aby w izbie wyższej przy dyskusji nad konstytucją starał się

utrzymać poprawki autonomiczne, poprawki przynajmniej te, które zgodne są z jego obietnicami danymi przed dyskusją nad adresem.

Koło wysłało deputację, jej zadania i jej skutki opisałem osobno³.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Skreślone: tylko. ^c Dwa nieczytelne skreślone wyrazy.

¹ Tekst relacji został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 40-41).

² Zob. punkt nr 12 regulaminu Koła, Załącznik nr 2.

³ Zob. Aneks nr 7.

Aneks nr 7

Rozmowy z F. F. Beustem 26 XI 1867 r. Żądania przedstawione F. F. Beustowi.

Uwagi Kornela Krzeczunowicza co do żądań podanych panu Beustowi 26 listopada 1867 przez komisję delegowaną od Koła Polskiego¹.

Gdy od czasu adresu i danych podówczas koncesji, pan Beust nie okazywał czynem chęci rozszerzenia autonomii krajowej a nawet w części znacznej nie dotrzymywał obietnic danych nam przy konferencjach przedadresowych², a nawet w ustawach konstytucyjnych, które po uchwaleniu ich w izbie niższej przedłożone były izbie wyższej, znajdowały się postanowienia przeciwne obietnicom danym nam przez pana Beusta, i nadto wydział izby wyższej jeszcze dążył do uszczuplenia autonomii krajowej w ustawach konstytucyjnych, uchwaliło Koło posłów naszych na mój wniosek na posiedzeniu z 23 listopada wysłać do pana Beusta komisję, do której wybrani zostali: Ziemiałkowski, Czajkowski i ja. Ułożyliśmy punkty żądań, w tej chwili odpowiednie i wręczyliśmy je 26 listopada. W rozmowie z nami pan Beust tym razem nic nie obiecał, przez wszystko prześlizgnął się grzecznie lecz dyplomatycznie. Wrażenie jakie odniosłem było, że pan Beust już nas nie potrzebuje po uchwaleniu ustaw konstytucyjnych i ustawy o delegacjach, więc też nie ma przyczyny nam cokolwiek obiecywać lub starać się o dotrzymanie dawnych obietnic. (Później pan Beust w izbie wyższej nie bronił, ani naszych żądań, ani obietnic swoich)³.

Punkty żądań naszych podane Beustowi 26 listopada 1867 przez komisję delegowaną od Koła Polskiego.

1. Im art. 12 des Grundgesetzes über die richterliche Gewalt hat das Herrenhaus den Beschluss des Abgeordnetenhauses, demgemäss in Wien ein oberster Gerichtshof nur als Kassationshof sowie nur für Strafsachen zu bestehen hätte, dahin amendiert, dass in Wien ein oberster Gerichtshof und Kassationshof daher sowohl für Straf, als auch für Zivilangelegenheiten zu bestehen hätte. Das Amendement, welches der Einführung des mündlichen Verfahrens in Zivilsachen unüberwindliche Schwierigkeiten in den Weg bringt, beseitigt.

2. In dem vom Abgeordnetenhaus beschlossenen Grundgesetze über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger ist im Art.[ikel] 4 Alinea 2 eine Bestimmung enthalten, welche sich auf das Wahlrecht der Gemeinde, und Landesver-

tretung bezieht. Der Ausschuss des Herrenhauses hat in seinem Beschlusse den Antrag auf Weglass dieses Alinea gestellt. Wir bitten die Regierung möge Ihren Einfluss ausüben, damit dieser Ausschussantrag in beiden Häusern angenommen werde.

3. In Bezug auf § 11 lit. i. des Grundgesetzes über die Reichsvertretung gehen unsere heissesten Wünsche dahin, dass die gesamte Gesetzgebung in Sachen der Volks- und Mittelschulen von der Kompetenz des Reichsrates, ausgeschieden und den Landtagen zugewiesen werde.

(Uwaga posła Kornela Krzeczunowicza: To nawet zgodne było z obietnicą, którą Beust dał przy konferencjach przedadresowych)⁴.

Zum mindesten wäre aber das Amendement des Ausschusses des Herrenhauses, welches über den Beschluss des Abgeordnetenhauses hinaus, noch auch die Realschulen und die technischen Hochschulen in die Kompetenz des Reichsrates einbezieht zu beseitigen.

4. In Bezug auf § 11 k. desselben Grundgesetzes bitten wir dringendst um Verwendung, damit dieser Absatz k. nach der im Abgeordnetenhouse beschlossenen Fassung behalten daher, das vom Ausschusse des Herrenhauses gestellte Amendement beseitigt werde, widrigens das Gesetzgebungsrecht der Landtage, keinen praktischen Wert hätte.

5. Schliesslich erlauben wir uns die Ernennung eines Ministers, welcher Galizien in allen legislativen und administrativen Angelegenheiten zu vertreten hätte, in Erinnerung zu bringen.

^aUwaga posła Kornela Krzeczunowicza:^a

(Co do tego punktu V-go chciałem koniecznie dodać przynajmniej wzmiankę o tym, że kraj chce kanclerza do naczelnego kierunku sprawami administracyjnymi, lecz Czajkowski i Ziemiałkowski temu się sprzeciwili.)

Przypisy

^a Podkreślone.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 47-53). Aneks nr 7 opracowano na podstawie przepisanej wersji. Oprócz wersji, którą wykorzystano, w archiwum K. Krzeczunowicza znajdują się dwie wersje w postaci brudnopisów.

² Konferencje te odbyły się 5 VI 1867 r., zob. Aneks nr 1.

³ Oburzenie z tego powodu wyrażała prasa polska („Czas”, nr 278 z 3 XII 1867; „Gazeta Narodowa”, nr 278 z 1 XII 1867 (artykuł pt. *Delegacja nasza i pan Beust*).

⁴ Zob. Aneks nr 1 punkt 2 c. Nie było to jedyne podobieństwo między żądaniami składanymi przez Koło Polskie F. F. Beustowi 1 VI 1867 r. i 26 XI 1867 r., porównaj np. Aneks nr 1 punkt 1 a i Aneks nr 7 punkt 5.

Aneks nr 8

Wybór kandydatów Koła do delegacji do spraw wspólnych z Węgrami, podziały w Kole.

Uwagi K. K[rzeczunowicza] o postępowaniu Ziemiałkowskiego przy wyborze delegacji dla spraw wspólnych¹.

We wtorek 26 listopada [1867 r.] w wilię mojego wyjazdu z Wiednia wieczorem jadłem obiad w kasynie dokąd przyszli także Ziemiałkowski i Polanowski,

rozповідаłem rozmowy z Beustem. Potem mowa była o^a wyborze między naszymi posłami do delegacji dla spraw wspólnych.^b Radziłem, aby wybrano ludzi najzdolniejszych z grona naszego, i cytowałem między innymi także Wodzickich, Sawczyńskiego, Tarnowskiego. Na to nie zgadzali się Ziemiałkowski i Polanowski, nie chcąc oponentów. Ziemiałkowski rzekł, że dość kłótni, niepotrzeba, aby posłowie kłócili się w delegacji, i z tym zgadzał się Polanowski. (N[ota]b[ene] w delegacji dla spraw^c wspólnych nie mogły być między naszymi kłótnie zasadnicze, iść mogło tylko o osoby.)

Dnia 3 stycz[nia] 1868 [r.] był u mnie we Lwowie na herbacie Sawczyński i rozповідаł mi jak się ważył w naszym Kole wybór 7 członków do delegacji, do której wybrano Potockiego Adama, Zyplikiewicza, Ziemiałkowskiego, Grossa, Wodzickiego Henryka i dwóch zawsze potakujących Czajkowskiego i Zbyszewskiego. Gdy o wyborze były rokowania, partia Ziemiałkowskiego chciała (prócz Potockiego i Zyplikiewicza) wybrać samych takich, którzy Ziemiałkowskiego słuchają, a gdy Sawczyński czynił wymówki o to Polanowskiemu, ten mu odrzekł, że dość komendanta (Ziemiałkowskiego) a reszta niech słuca. To się zgadza z powyższym zdaniem Ziemiałkowskiego.

Jest to^d potwierdzeniem owego znamienia pseudoliberalów, radykałów, którzy liberalizm tak rozumieją, aby oni weszli w miejsce innych, którzy rozkazują, i rozkazywali sami.

Przypisy

^a Skreślone: delegacji. ^b Skreślone: Wyjeżdżając z. ^c Wyrasz: spraw powtórzone dwukrotnie. ^d Skreślone: zupełnie.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 69).

Aneks nr 9

Sprawy kolejowe.

[Uwagi K. Krzeczunowicza dotyczące dyskusji w sprawach związanych z budową nowych linii kolejowych mających miejsce w Izbie Posłów Rady Państwa – red.]¹

Wiedeń 2/V 1868

W środę 29 kwiet[nia] 1868 [r.] rano otrzymałem w Lwowie od Potockiego i Zyplikiewicza telegram, wzywający mię do Wiednia. Wyjechałem tegoż dnia i przybyłem do Wiednia 30 [kwietnia] wieczór.

W piątek 1 maja było posiedzenie izby, na którym dyskutowano nad ustawą^a o kolei, zwanej austriacką północnozachodnią. Koło posłów^a naszych już było uchwaliło głosować za projektem wydziału, który^a żądał, aby skarb państwa gwarantował procenty od znacznego kapitału na budowę kolei żelaznej^a z Wiednia na Znaim² do Jungbunzlau³. W czasie posiedzenia rozpatrzyłem się w tej sprawie, i poznawszy, że w skutek tej koncesji byłaby budowaną trzecią^b równoległą koleją między Wiedniem a Znaim, zupełnie niepotrzebna, sprowadzająca dla państwa znaczne koszty w skutek gwarancji procentów, starałem się skłonić

naszych posłów do odstąpienia od uchwały Koła, lecz gdy to nie pomogło, użyłem prawa, służącego mi podług statutów Koła i wyszedłem z izby.

Jakież było moje zdziwienie, gdy wyszedłszy, zdybałem na korytarzu ministra skarbu Brestela, i gdy ten mi powiedział, że także (równie jak i minister spraw wewnętrznych Giskra) wyszedł z izby, aby nie mieć udziału w tej sprawie, w której większość izby^d pozyskana za projektem miała powziąć uchwałę zwalającą na państwo, „w chwili tak ciężkiej dla finansów^e, ciężar gwarancji zupełnie niepotrzebny, bo nie tylko, że linia^f z Wiednia do Znaim, mająca dwie paralelne należące do dwóch kolei^g Franz-Josefs i Staatsbahn, jest niepotrzebną, ale nadto nawet pożyteczne przedłużenie tej linii z Znaim do Jungbunzlau w Czechach może być zbudowane przez towarzystwo Staatsbahn, ofiarujące się zbudować tę linię bez^b gwarancji procentów, więc bez żadnych kosztów dla państwa, gdy przeciwnie w razie, przyjęcia projektu przedłożonego, żądającego aby kolej budowaną była, ^bpocząwszy od Wiednia^b na Znaim do Jungbunzlau, Staatsbahn już tego budowania nie przyjmie, gdyż budować by musiała linię z Wiednia do Znaim, więc linię paralelną z tą linią, którą ma teraz. Słusznie nazwał p. Brestel uchwalenie tego projektu marnotrawieniem dochodów państwa. Ale to szczególne, że ci dwaj ministrowie (Brestel i Giskra) zamiast bronić zdanie swoje i starać się o głosy za tym zdaniem wyszli z izby, aby się nie narazić na pozostanie w mniejszości.

Pan Beust jako poseł był za projektem ze względów (jak przy mnie mówił Adamowi Potockiemu) politycznych, gdy w Czechach jest nienawiść i agitacja przeciw towarzystwu Staatsbahn^h. Pan Adam Potocki te względy podzielał. Myli się jednak p. Beust jeżeli sądzi, że takimi koncesyjkami złamie opór Czechów. Zresztą mnieⁱ ja (sic!) w tej sprawieⁱ upatrywałem agitację wywołaną^k przez towarzystwo Haber et Comp., które stara się o koncesję na tę kolej. Wiem, co znaczą i jak się robią agitacje^l. Towarzystwo starających się o koncesje jest w stanie przez agitację wywołać masę petycji, na które odwoływano się dla poparcia projektu. Doświadczenie uczy, że w takich razach podobne towarzystwa koncesjonariuszom nie szczczędzą pieniędzy i obietnic, i nawet dochodzą do tego, iż tymi sposobami zyskują głosy deputowanych, jednak jak dotąd tylko niemieckich; bo nasi chwala Bogu jeszcze nie dają się przekupywać. Nasi jednak zdaniem moim dali się tym razem obalamucić i (wyjąwszy mnie i paru innych, którzy wyszli z izby) głosowali za projektem, który się utrzymał^l.

Przypisy

^{a-a} Dopisek na marginesie; w tekście wykreślony dłuższy trudno czytelny fragment. ^b Podkreślone. ^c Skreślone: Służącego mi prawa. ^d Skreślone: była. ^{e-e} Dopisek na marginesie. ^f Skreślone: paralelna lini. ^g Skreślone: Franciszka. ^h Skreślone: Myli się. ⁱ Skreślone: się. ^j Skreślone: Wydawała jako. ^k Skreślone: pobudzona. ^l Skreślone: Takie.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 81-82).

² Znaim, czes. Znojmo – miasto w południowej części Moraw.

³ Jungbunzlau, czes. Mlada Boleslav – miasto w środkowych Czechach.

⁴ Ustawa o budowie Austriackiej Kolei Północno-Zachodniej (*Gesetz für den Bau der österreichischen Nordwestbahn*) została uchwalona na 100. posiedzeniu izby poselskiej w dniu 2 V 1868 r. (SPAH, Bd. 3, s. 2874); sankcję cesarską otrzymała 1 VI 1868 r.

Aneks nr 10

Kataster galicyjski. Ustawa o sprzedaży majątków państwowych, sprzedaż dóbr skarbowych w Galicji. Ceny soli.

[Uwagi K. Krzczunowicza dotyczące posiedzeń Koła Polskiego odbytych w początku maja 1868 r. – red.]¹

^aWiedeń 8/V rano^a

Przed dniem 6 maja miało Koło nasze dwa posiedzenia, w których najważniejszymi sprawami były:

1. Sprawa katastru;
2. Sprawa sprzedaży dóbr skarbowych w Galicji;
3. Sprawa podatku od soli;^b

1.

W sprawie katastru wnosiłem, aby Koło uchwaliło wnieść w izbie dwie rezolucje z żądaniem do rządu:

a. o systowanie katastralnego szacowania gruntów;

b. o zbieranie dat o cenach zamiennych gruntów z lat 18 we wszystkich prowincjach;^c

Wnioski te przyjęto².

2.

W sprawie sprzedaży dóbr krajowych uchwaliło Koło sprzeciwić się wszelkiej sprzedaży³.

3.

W sprawie podatku od soli czyli ceny soli, uchwaliło Koło wnieść:

a. drobne zmniejszenie taryfy soli kuchennej w Galicji;

b. rezolucję żądającą, aby rząd dołożył starań do przywrócenia tańszej soli bydłcej – której sprzedaż według terazniejszego projektu do nowej ustawy ma ustać⁴.

Ja stawiałem w Kole wniosek, aby sprzeciwić się skasowaniu soli bydłcej, lecz wniosek ten upadł.

Przypisy

^a Podkreślone. Na rękopisie trudne do odczytania notatki ołówkiem. ^b Skreślone: W sprawie katastru wnosiłem trzy wnioski żądałem aby Koło uchwaliło postawić w izbie trzy wnioski: a. systowanie szacowania katastralnego w Galicji. ^c Skreślone: c. [*] nakoniec c.

¹ Tekst uwagi został dołączony przez K. Krzczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 83).

² Tego typu rezolucje nie zostały wniesione przez posłów polskich w trakcie posiedzeń izby, niemniej w trakcie debaty budżetowej K. Krzczunowicz wskazywał na wady katastru (SPAH, Bd.4, s. 3414-3421, 3423). W sprawie katastralnej podjęto też rozmowy z ministrami, zob. Aneks nr 11.

³ Decyzji o sprzedaży dóbr skarbowych leżących w Galicji sprzeciwiali się członkowie Koła Polskiego zarówno w komisji budżetowej izby („Czas”, nr 114 z 17 V 1868, nr 115 z 19 V 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 113 z 15 VI 1868, nr 114 z 16 V 1868), jak i w samej izbie. W trakcie debaty poświęconej ustawie o sprzedaży majątków państwowych w dniu 8 VI 1868 r. w imieniu Koła Polskiego przemawiali F. Ziemiałkowski, M. Zyblikiewicz i K. Krzczunowicz (SPAH, Bd.4, s. 3834-3841). Mimo sprzeciwu Polaków ustawa o sprzedaży majątków państwowych (*Gesetz über den*

Verkauf vom unbeweglichen Staatseigentum) nakazująca sprzedaż znacznych dóbr w Galicji została uchwalona 9 VI 1868 r. na 126. posiedzeniu izby (SPAH, Bd. 4, s. 3860). Sankcję cesarską otrzymała 20 VI 1868 r.

⁴ W tym duchu wypowiedali się w trakcie debaty nad ustawą o umowie z Węgry w sprawie zarządu monopolem solnym P. Gross i Ad. Potocki. Wnioski P. Grossa zostały jednak przez izbę odrzucone (SPAH, Bd.3, s. 2893-2895, 2924-2925, 2930-2931). Rezolucja skierowana do rządu w sprawie cen soli bydłowej została uchwalona na wniosek P. Grossa na 102. posiedzeniu izby w dniu 6 V 1868 r., po uchwaleniu ustawy o zawarciu umowy z Węgry w sprawie zarządu monopolem solnym (*Gesetz über die Ermächtigung des österreichischen Finanzministers zu einer Vereinbarung mit dem ungarischen Finanzminister über die Verwaltung des Salzmonopols*), (SPAH, Bd. 3, s. 2941). Ustawa ta otrzymała sankcję cesarską 7 VI 1868 r. Dyskusja na temat ceny soli toczyła się także i później (SPAH, Bd. 4, s. 3434-3449).

Aneks nr 11

Kataster galicyjski, wymiar podatku gruntowego w krakowskim.

[Uwagi K. Krzeczunowicza na temat rozmów z ministrem R. Brestelem – red.]¹

Od 2 do^a 9 maja [1868 r.] były w izbie przedmioty mniejszej wagi, prócz sprawy o cenie soli, w której poprawki podjął się stawiać poseł nasz Piotr Gross.

Nie brałem więc udziału w posiedzeniach z 2, 5, 6, 7, i 8-go maja tym bardziej, że pracowałem w sprawie katastru, w której wnioski w izbie stawiać i z innymi posłami i z ministrem porozumiewać się miałem.

^a Gdy w sprawie katastru poseł Adam Potocki miał także listy z Chrzanowa, zapowiadające prośby o niżenie podatku gruntowego w krakowskim, więc już z tego powodu^b on, Wodzicki Henryk i ja umyśliliśmy pomówić z ministrem skarbu Brestelem^c. Rozmowa ta odbyła się w piątek 8 maja w pokoju ministerialnym w budynku izby niższej i trwała od 11 do 12 1/2 godziny. Wyszliśmy z przekonaniem, że^d minister sądzi, iż nie może nic teraz zrobić dla krakowskiego, dalej, że minister pouczony przez swoich podwładnych mniema iż Galicja płaci podatku gruntowego bardzo mało i mniej niż inne prowincje. Ja prócz tego przekonałem się, że minister tej sprawy nie zna i nie rozumie, że się spuszcza na podwładnych, którzy także nic nie umieją, a mianowicie naszych stosunków^e nie znają, że więc mało od nich wszystkich spodziewać się można^f.

Gniewa mię to i coraz silniej utwierdza w mniemaniu, iż my z tym ministerstwem iść nie powinniśmy, bo nawet w materialnych interesach żadnych pomocy od nich mieć nie będziemy.

Przypisy

^a Skreślone: 1. ^b Skreślone: musieliśmy. ^c Skreślone: Rozmowa rozpoczęła się. ^d Skreślone: iż. ^e Skreślone: nic. ^f Skreślone: Wyszedłem.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 83-84).

Aneks nr 12

Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa. Ustawa o sądach przysięgłych w sprawach prasowych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

[Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 maja 1868 r. (relacja K. Krzczunowicza) - red.]¹

Wiedeń 10 maja 1868 (niedziela).

Dziś mieliśmy posiedzenia Koła nad projektami finansowymi, odnoszącymi się do pokrycia deficytu. Po 3 1/2 godziny dyskusji uchwalono, aby członkowie nasi w wydziale budżetowym: 1. Opierali się wszelkiemu podwyższeniu podatków bezpośrednich; 2. Żądali redukcji^a długu państwa, większej niż ją proponował subkomitet².

Dalszym przedmiotem obrad był^b projekt ministerstwa o ustanowienie sądów przysięgłych dla przekroczeń drukiem popełnionych. Pomijam drobniejsze szczegóły tych obrad. Ja byłem zdania, że^c przepisy względem prawa wyboru i obieralności przysięgłych w ogóle powinny należeć do ustawodawstwa krajowego, gdy przy nich trzeba uwzględnić stosunki krajów znane sejmom krajowym i^d w pojedynczych prowincjach bardzo różne. Nie śmiałem stawiać tego wniosku w Kole, odnośnie do projektowanej teraz ustawy, dotyczącej tylko przekroczeń drukowych i dającej prawo wyboru przysięgłych komisji, złożonej^e z członków obranych w połowie przez prezesa sądu a w połowie przez burmistrza tego miasta, w którym jest sąd, albowiem w dyskusji widziałem, że Koło odrzuci taki wniosek z przyczyny, iż chce mieć zaraz^f zaprowadzone sądy przysięgłych dla przekroczeń drukowych, jako też i z tej przyczyny, że ustawa teraz projektowana ma być tylko prowizoryczna i obowiązywać aż do zaprowadzenia nowej ogólnej ustawy karnej, ^gktóra już jest dyskutowaną w komisji izby niższej i^h w moc, której sądy przysięgłych mają sądzić także wiele innych przekroczeń.

Postawiłem więc tylko wniosek, aby w dyskusji generalnej nad ustawą o sądach przysięgłych w sprawach drukowych powiedzieć, że jej się nie sprzeciwiamy jedynie z tego powodu, że nie chcemy wstrzymać zaprowadzenia tych sądów, że jednak jesteśmy zdania i żądać będziemy, aby ^gw nowej powszechnej ustawie karnej przepisy^h co do wyboru członków sądów przysięgłych zostawione były ustawodawstwu krajowemu, znającemu stosunki i potrzeby krajowe; wypowiadamy to już teraz, aby zastrzec się przeciw takiemu tłumaczeniu naszego dziś przyzwolenia na ustawę prowizoryczną, jakobyśmy przystawali na to, aby wybór przysięgłych regulowany był ustawą państwową.

Wniosek mój upadł w Kole małą liczbą głosów!!! Przemawiał przeciw niemu Zyplikiewicz, mówiąc, że o przepisach ogólnych co do wyborów przysięgłych będzie mowa w powszechnej ustawie karnej, dość więc będzie wtedy powstać za kompetencją sejmu. Nie baczył p. Zyplikiewicz, który często oponuje wnioskowi nie od niego pochodzącym, że przy dyskusji nad ustawą ogólną słusznie nam zarzuca, iż tym mniej mamy prawo co mówić, gdy w dzisiejszej ustawie chociaż prowizorycznej przystaliśmy ⁱbez zastrzeżeń^f na to, aby ustawa państwa regulowała prawo wyboru przysięgłych.

Najśniej oparł się mojemu wnioskowi Ziemiałkowski z powodu, że ustawodawstwo karne podług konstytucji należy do Reichsratu^f!!!

Pomijam, że w (sic!) sprawa wyboru^f przysięgłych nie tylko jest częścią ustawy karnej, ale^h w przepisach odnoszących się do wyboru musi mieć wzgląd miany (sic!) na stosunki intelektualne i socjalne. Lecz gdyby nawet tłumaczyćⁱ rzecz tak, iż wybór przysięgłych jest czysto przedmiotem ustawodawstwa karnego i należy do Reichsratu, to jednak konstytucja nie zakazuje Reichsratowi uchwalić ustawę dającą sejmom krajowym wpływ na przepisy o wyborze przysięgłych.

Przypisy

^a Skreślone: procentów od. ^b Skreślone: ustanowienie. ^c Skreślone: wybór [*]. ^d Skreślone: bardzo.

^e Skreślone: w połowie. ^f Podkreślone. ^{g-g} Dopisek na marginesie. ^h Skreślone: w niej [*]. ⁱ Skreślone: Konstytucją.

¹ Tekst relacji został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 87-88).

² Polscy członkowie komisji budżetowej (H. Wodzicki, L. Wężyk, M. Zyblikiewicz) zgłaszali na jej forum propozycje zgodne z uchwałami Koła („Czas”, nr 111 z 14 V 1868, nr 112 z 15 V 1868 i nr 115 z 19 V 1868; „Gazeta Narodowa”, nr 112 z 14 V 1868, 113 z 15 V 1868).

Aneks nr 13

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów), wniosek K. Krzeczunowicza. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

[Wniosek K. Krzeczunowicza złożony na posiedzeniu Koła Polskiego w dniu 23 V 1868 r. – red.]¹

Powyższy wniosek Krzeczunowicza, załączony do protokołu, był następującej osnowy:

Zważywszy

1. że z mocy § 11 k. konstytucji może do Reichsratu należeć najwięcej tylko zmiana ustawy cywilnej, regulującej prawo do spadku w fideikomisach, a nie zezwolenie w pojedynczych przypadkach na utworzenie fideikomisu, które dotąd mimo konstytucji dawał sam cesarz;

2. że to zezwolenie nie jest wyraźnie zastrzeżone Reichsratowi w ustawie konstytucyjnej, więc podług § 12 powinno należeć do sejmów;

3. że wykład konstytucji, temu zdaniu przeciwny, osłabiłby prawa sejmu z konstytucji płynące;

4. że przyznanie Reichsratowi prawa uchwalania ustawy o tym kto ma zezwalać na fideikomisy, już jest osłabieniem prawa Sejmu Krajowego.

Wnoszę, aby z powodu niekompetencji^a wnieść w izbie przejście do porządku dziennego nad ustawą o fideikomisach².

Przypisy

^a Podkreślone.

¹ Wniosek K. Krzeczunowicza został umieszczony pod tekstem protokołu posiedzenia Koła Polskiego z dnia 23 V 1868 r. (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 97).

² W sprawie ustawy o tworzeniu majoratów (fideikomisów) K. Krzeczunowicz zaangażowany był także z powodów osobistych. O ustawie tej rozmawiał z ministrem spraw wewnętrznych K. Giskrą już wcześniej, zob. Aneks nr 14.

Aneks nr 14

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

[Uwagi K. Krzeczunowicza na temat F. Ziemiałkowskiego - red.]¹

Wiedeń 9 Maja [1868 r.]

Oburzony^a jestem^b na dwóch posłów naszych.

Pracując w domu, przyszedłem do izby pod koniec posiedzenia. Wychodząc z izby spotykam ministra spraw wewnętrznych², który mówi mi, iż na moje podanie o fideikomis familijny, przesłane mu przez namiestnika, odpowiedział już, że nie może^c oświadczyć się za tym fideikomisem, bo majątek przeznaczony dla fideikomisu jest za mały^d.

Na to mu odrzekłem, że tym bardziej kontent jestem z tego, gdyż byłbym w wielkim ambarasie w razie gdyby minister był za dozwoleciem fideikomisu, bo w tym przypadku podług nowej ustawy, jaką wniósł minister i jaką już uchwaliła izba wyższa, byłaby ta sprawa poszła do Reichsratu, któremu ja nie przyznaję najmniejszej kompetencji do^e udzielania zezwoleń na tworzenie fideikomisów, jeżeli bowiem udzielanie takich zezwoleń nie ma już należeć do monarchy lecz do władzy ustawodawczej, to władzę tę ustawodawczą mają mieć czynniki ustawodawstwa krajowego a nie państwowego, gdyż przyzwalanie na fideikomisy nie^f znajduje się między przedmiotami w konstytucji Reichsratowi zastrzeżonymi, więc należy w moc § 12 tej konstytucji do Sejmu Krajowego; bo chociaż w fideikomisach zawarty jest wyjątek od prawa spadkowego, zawarte go w ustawie cywilnej, należącej do Reichsratu, to jednak głównym momentem w fideikomisach^g, momentem rozstrzygającym w pytaniu, czy fideikomis ma być dozwolony^h lub nie, sąⁱ względy ekonomiczne, gospodarskie, a sąd o nich nie należy do Reichsratu.

Na to najpierw pan Zbyszewski a za nim p. Ziemiałkowski, w obecności ministra utrzymywali, że zezwolenie na fideikomisy winno należeć do Reichsratu a nie do sejmu!!!¹ Pan Ziemiałkowski ironicznie powiedział, że ja, jako starający się o fideikomis nie mam prawa mówić o tym. Pan Giskra usłyszawszy to wszystko wyrzekł na koniec śmiejąc się: „mit dem Herrn Krzeczunowicz ist gar nichts zu tun, der will alles für die Landtage nehmen“¹.

Jak tu myśleć o autonomii legislacyjnej sejmów, kiedy posłowie nasi sami, wobec ministra tę autonomię lekceważą.

Fakt ten potwierdza mię w przekonaniu, iż Ziemiałkowski^k, mający częstsze od nas wszystkich styczności z ministrami nie popiera u nich spraw sejmu, lecz owszem między nami popiera zdanie ministrów. Tak czynił przy uchwalaniu konstytucji, gdy nas chciał nakłaniać do wotowania za nią, co mu się tak nie udało, iż sam od tego musiał odstąpił (sic!). Tak też postąpił sobie i przy ustawie o urządzeniu władz politycznych, względem której tak w Kole naszym bronił centralistycznego projektu ministra, iż skłonił większość Koła do głosowania za nią.

Przypisy

^a Skreślone: byłem. ^b Skreślone: wczoraj na postępowanie. ^c Skreślone: popierać. ^d Dopisek na marginesie: Już dawniej minister mówił mi, iż nie sprzyja fideikomisom, a ja go prosiłem, aby dał odmowną swoją odpowiedź jak najprędzej; on mi to przyrzekł i dotrzymał przyrzeczenia. ^e Skreślone dwa nieczytelne wyrazy. ^f Skreślone: jest. ^g Skreślone: jest. ^h Skreślone: czy. ⁱ Skreślone: względem socjalne. ^h Dopisek na marginesie. ^k Skreślone: wcale nie.

¹ Tekst uwag został dołączony przez K. Krzeczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 85-86).

² Karl Giskra.

Aneks nr 15

Ustawa o zmianie przepisów kodeksu cywilnego względem dziedziczenia gospodarstw chłopskich, oświadczenie K. Krzeczunowicza. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

[Oświadczenie załączone przez K. Krzeczunowicza do protokołu Koła Polskiego z dnia 9 czerwca 1868 r. – red.]¹

Na posiedzeniu izby niższej z 26 maja odczytano wniosek rządowy, proponujący zniesienie ustaw politycznych^a, regulujących prawo spadkowe co do pozostałości włościańskich. Izba niższa odesłała ten wniosek do wydziału konstytucyjnego^a, który już 28 maja uchwalił sprawozdanie zalecające izbie, aby wniosek rządowy przyjęła. Odtąd minęło 12 dni, a jednak sprawa ta nie była dyskutowaną w Kole naszym. Gdy na dzisiejszym posiedzeniu izby poczęto obrady nad wnioskiem rzezonym, proponowałem komisji izbowej naszego Koła, aby sprzeciwić się wnioskowi z powodu, iż sprawa ta powinna należeć do ustawodawstwa krajowego, gdy jej rozstrzygnięcie głównie zależy od krajowych stosunków gospodarskich, znanych lepiej Sejmowi Krajowemu niż Reichsratowi. Komisja jednak nasza nie przyjęła mojego zdania i uchwaliła głosować za wnioskiem rządowym. Zrobiłem więc użytek z prawa mi służącego i nie brałem udziału w dyskusji i w głosowaniu nad tym wnioskiem. Składam to oświadczenie do protokołu posiedzenia Koła².

Wiedeń 9 czerwca 1868^b.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Oprócz wersji oświadczenia umieszczonej pod tekstem protokołu posiedzenia Koła Polskiego z dnia 9 VI 1868 r., na której brak podpisu autora, w archiwum K. Krzeczunowicza są jeszcze dwa egzemplarze tego tekstu, na jednej z nich widnieją nazwiska K. Krzeczunowicza i P. Grossa.

¹ Oświadczenie K. Krzeczunowicza zostało umieszczone pod tekstem protokołu posiedzenia Koła Polskiego z 9 VI 1868 r. (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 102).

² Ustawa o zmianie przepisów kodeksu cywilnego względem dziedziczenia gospodarstw chłopskich (*Gesetz über die Änderung des § 761 a. b. G. B. hinsichtlich der Erbfolge in Bauerngüter*) została przyjęta bez dyskusji na 126 posiedzeniu izby w dniu 9 VI 1868 r., (SPAII, Bd.4, s. 3865-3866), sankcję cesarską otrzymała 27 VI 1868 r. Kolo Polskie z wyjątkiem dwóch członków, którzy wstrzymali się od głosowania poparło tę ustawę („Czas”, nr 135 z 14 VI 1868).

Aneks nr 16

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków, wniosek Komisji Koła.

[Wniosek komisji Koła Polskiego wyłonionej na posiedzeniu w dniu 15 czerwca 1868 r. do rozstrzygnięcia jak członkowie Koła winni się zachować w izbie w czasie dyskusji nad ustawą o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, omawiany na posiedzeniu Koła w dniu 16 czerwca 1868 r. – red.]¹

Wniosek komisji wyżej wspomniany (uchwalony przez p.p. Czajkowskiego, Golejewskiego i Chrzanowskiego przeciw Krzeczunowiczowi) był następujący:

1. W izbie przemawiać i oświadczyć się przeciw proponowanemu powiększeniu podatku gruntowego i domowego; niemniej przeciw podwyższeniu podatku zarobkowego w niższych dwóch klasach.

2. Ubytek stąd wynikający pokrytym być ma przez odpowiednie podwyższenie podatku zarobkowego w wyższych klasach, i podatku dochodowego, a co do podatku dochodowego przez stopniowane podwyższanie przy dochodzie rocznym, przewyższającym ilość 5000 złr. Skutkiem tego mają być przedłożenia zwrócone nazad komisji celem przedstawienia odpowiednich wniosków².

Przypisy

¹ Wniosek został umieszczony pod tekstem protokołu posiedzenia Koła Polskiego z dnia 16 VI 1868 r. (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 107).

² W czasie obrad komisji wyłonionej przez Koło Polskie w dniu 15 VI 1868 r. prawdopodobnie rozpoczęto dyskusję od wniosku, który przedstawił komisji jeden z jej członków A. Golejewski, zob. Aneks nr 17.

Aneks nr 17

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, wniosek K. Golejewskiego.

[Wniosek przedstawiony przez A. Golejewskiego w czasie posiedzenia komisji wyłonionej przez Koło Polskie w dniu 15 czerwca 1868 r. a mającej rozstrzygać jak członkowie Koła winni się zachować w izbie w czasie dyskusji nad ustawą o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868 – red.]¹

Wniosek Golejewskiego postawiony komisji brzmiał:

Das hohe Haus wolle beschliessen:

Der vorliegende Gesetzentwurf ist an den Ausschluß zurückgewiesen mit dem Auftrag der Umarbeitung desselben in der Richtung, daß die Zuschläge zu der Grund- u[nd] Gebäudesteuer so wie zur Erwerbsteuer zweier unteren Klassen beseitigt und der hin[du]rch, entstandene Abfall.

- 1) durch Erhöhung der Erwerbsteuer in den oberen Klassen;
- 2) d[urc]h Erhöhung der Einkommenssteuer u[nd]
- 3) beim Einkommen bis 5000 fl. nach den vorliegenden Außchussanträgen beim Einkommen über 5000 fl. durch progressive Erhöhung gedeckt werde.

Przypisy

¹ Wniosek został umieszczony pod tekstem protokołu posiedzenia Koła Polskiego z dnia 16 VI 1868 r. (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 107-108).

Aneks nr 18.

Ustawa dotycząca prawa wodnego. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

[Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1868 r. (relacja K. Krzczunowicza) – red.]¹

Wiedeń sobota 20/6 1868

Dziś w izbie wniósł rząd projekt do ustawy, poparty przez ^aministra Potockiego^a ^bdotyczący prawa wodnego². W tym projekcie są także przepisy o tworzeniu stowarzyszeń do wodnych robót, np. do irygacji i osuszania, jako też przepisy co do prawa używania wody. W tych przepisach jest wdarcie się w kompetencję sejmów, do których należy ustawodawstwo o kulturze krajowej^c. Tym projektem objawił rząd zapatrywanie swoje na § 11 lit. k. konstytucji zastrzegającej Reichsratowi ustawodawstwo cywilne – w ten sposób, iż postanowienie zawarte w tymże ustępie konstytucji, wyłączające spod kompetencji Rady Państwa ustawodawstwo cywilne i karne w sprawach sejmom zastrzeżonych^d, nie może mieć żadnego znaczenia.

Z tych powodów wniosłem w Kole:

1.^e Objawić zaraz przez delegację p. Potockiemu zapatrywanie nasze, iż w rzezonym projekcie widzimy zamach na kompetencję sejmów w przedmiocie, który zdawał się być sejmom zupełnie zabezpieczony.

2. Wstrzymać się w izbie od wyboru komisji do rozpoznania tego projektu i oświadczyć przyczynę.

3. Uchwalić, iż złożymy mandaty, gdyby projekt taki był przyjęty w izbie.

P. Czajkowski, Golejewski i Zyblikiewicz sprzeciwili się tym wnioskom. Pierwszy twierdził, że komisję wybrać trzeba i kogoś z nas, że ta sprawa przyjdzie do obrady w izbie dopiero w jesieni, że^f żadnych w niej teraz uchwał nie trzeba stanowić. Popierał te zdania i Ziemiałkowski.

^g Ja odpierałem, że czekać z uchwałą Koła do jesieni jest źle, że trzeba, aby ministerstwo już teraz wiedziało, iż my^h nie będziemy siedzieć w Reichsracie, który odważy się zabrać resztki naszej autonomii, że natychmiastowe postanowienie jedynie skutek może wyrzucić.

Nic nie pomogło, Koło odrzuciło wszystkie wnioski, głosował za pierwszymi dwoma tylko Gross³.

Przypisy

^a Podkreślone. ^b Skreślone: w sprawie. ^c Skreślone: jest to zastosowanie konstytucji usuwające [*] postanowienie. ^d Skreślone: ma nie ma już żadnego. ^e Skreślony nieczytelny wyraz. ^f Skreślone: innych. ^g Skreślone: Ja odpo. ^h Skreślone: nie damy sobie [*].

¹ Relacja została dołączona przez K. Krzczunowicza do rękopisu pierwotnej wersji protokołów (LBN, F. nr 63, spr. nr 6 (6/1a), k. 109-110). Oprócz wersji, którą wykorzystano w archiwum K. Krzczunowicza znajduje się przepisany tekst nieróżniący się od wersji podstawowej zatytułowany: *Uwagi Kornela Krzczunowicza, o postępowaniu Koła Polskiego, które ulegając naciskowi Rządu sprzeniewierza się przez Sejm postawionym zasadom autonomicznym.*

² Alfred Potocki, pełniący od XII 1867 r. funkcję ministra rolnictwa, przedstawił w imieniu rządu ustawę dotyczącą prawa wodnego na 131. posiedzeniu izby w dniu 19 VI 1868 r. (SPAHI, Bd.4, s. 4052). Do izby została ona wniesiona 17 VI 1868 r. (SPAHI, Bd.4, s. 3982-3983).

³ Ostatecznie K. Krzczunowicz został członkiem wybranej na posiedzeniach izby w dniach 20 i 22 VI 1868 r. komisji mającej się zajmować ustawą dotyczącą prawa wodnego (SPAHI, Bd. 4, s. 4089, 4123-4126).

Załączniki

Załącznik nr 1

Regulamin stowarzyszenia założonego przez posłów polskich do parlamentu wiedeńskiego w 1848 r.¹

Niżej podpisani posłowie na sejmie wiedeńskim dla zjednoczenia działalności swoich i tym silniejszego popierania sprawy krajowej postanowili zawiązać stowarzyszenie i przyjąć następujące ustawy:

§ 1. Każdy członek obowiązuje się we wszystkich czynnościach sejmowych stosować się do uchwał przez stowarzyszenie przyjętych.

§ 2. Dla ułatwienia obrad stowarzyszenie obiera sobie prezesa, zastępcę prezesa i dwóch sekretarzy na czas czterotygodniowy.

§ 3. Posiedzenia odbywają się dwa razy w tydzień. Prezes jednak ma prawo każdego czasu bez narady z członkami zwołać posiedzenie.

§ 4. Prezes naznacza godzinę i miejsce posiedzenia, otwiera i zamyka takowe, kieruje obradami, daje i zbiera głosy i podpisuje dziennik obrad, równie jak sekretarz, który go prowadzi.

§ 5. Każdy członek obowiązuje się na posiedzenia jak najpilniej uczęszczać, w razie przeszkody winien o tym prezesa zawiadomić.

§ 6. Nikt w jednym przedmiocie więcej jak dwa razy głosu zabierać nie może, wyjąwszy, jeśli zgromadzenie bez wszelkiej rozprawy na to zezwoli.

§ 7. Oprócz członków, poddających się niniejszym postanowieniom, nikt do izby posiedzeń wstępu mieć nie będzie.

§ 8. Każdemu z członków wolno ze stowarzyszenia wystąpić, oświadczywszy to wprzód ustnie lub pisemnie. Oświadczenie takie do dziennika obrad wciągniętym zostanie.

§ 9. Do zagajenia obrad, jak do powzięcia uchwały, potrzebna jest obecność bezwzględnej większości członków stowarzyszenia.

§ 10. Wniosek przyjęty przez większość członków obecnych z zastrzeżeniem zawartym w § 9, staje się uchwałą.

§ 11. Członek nie podzielający zdania większości, jakkolwiek poddać się jej jest obowiązany, ma prawo podać odrębne swe zdanie na piśmie, które do dzien-

¹ Tekst przytoczony za: L. Dębicki, *Portrety i sylwetki...*, Seria II, T. 2, Kraków 1907, s. 124-126.

nika obrad przyłączonym zostanie, ma oraz prawo podać je do wiadomości publicznej, zawiadomiwszy jednak uprzednio stowarzyszenie.

§ 12. Do uprzedniego roztrząsania przedmiotów ważnych, równie jak do wszystkich czynności zewnętrznych, zgromadzenie względną większością głosów wybiera komisję z trzech członków, której obowiązkiem będzie sprawozdanie z dokonanej czynności zgromadzeniu przedłożyć. Żaden z komisarzy pod żadnym pozorem nie ma prawa przekroczyć instrukcji, jaka komisji wydana zostanie.

§ 13. Sekretarze będą spisywać w dzienniku obrad treść wniosków na piśmie podanych i zapadłe uchwały, będą utrzymywać porządek aktów, prowadzić urzędową korespondencję stowarzyszenia.

§ 14. We wszystkich powyższymi punktami nieobjętych przypadkach, regulamin sejmowy za prawidło służyć będzie.

M[ikołaj] Kański, Seweryn Smarzewski, Maksymilian Machalski, Seweryn Bieliński, Henryk Janko, Jan Micewski, Wojciech Hyciek², Karol Langie, Jan Marin, J[ózef] Konopka, Nikodem Bętkowski³, Michał Buszek, Ignacy Skrzyński, Czesław Kobuzowski, Jan Krauze, Cyryl Maksym Wienkowski, Jan Makuch⁴, Stanisław Koszowski⁵, Karol Hubicki, Florian Ziemiałkowski, Ludwik Dolański, Julian Leszczyński (warując sobie kwestie religijne), Aleksander Dzieduszycycki, Józef Zajączkowski, Bogusław Longchamps, [Edward] Duniewicz, [Bonawentura] Szeleszczyński, Franciszek Trzecieski, Marian Dylewski, Jan Fedorowicz, Jan Tarnowski, Michał Popiel, Władysław Sierakowski, Jan Durbasiewicz, Feliks Stobnicki, Meliton Pieńczykowski, Walerian Podlewski (warując wolny wstęp dla obywateli przybywających do nas z interesami krajowymi), Franciszek Smolka, Franciszek Wierzchlejski biskup przemyski, A[ntoni] Z[ygmunt] Helcel, [Adam] Bielecki, [Edmund] Kraiński.

Załącznik nr 2

Regulamin Koła Polskiego z 1861 r.

Ustawa Koła Posłów Sejmu Galicyjskiego wybranych do Rady Państwa⁶.

1. Koło Posłów Galicyjskich wybranych do Rady Państwa tworzą posłowie wybrani przez sejm galicyjski.

2. Poseł galicyjski do Rady Państwa wybrany nie należy zrazu do Koła. Przyjęty być może do niego na przedstawienie członka Koła, większością dwóch, trzech części głosów obecnych na posiedzeniu członków, tajnym głosowaniem.

3. Do przewodniczenia obradom Koła Posłów obiera się na czas trwania posiedzenia Rady Państwa, Prezesa i jego zastępcę, Wiceprezesa, oraz do prowadzenia protokołów dwu Sekretarzy.

² W oryginale: Hynek.

³ W oryginale: Błądowski.

⁴ W oryginale: Jacek Makuch.

⁵ W oryginale: Kossowski.

⁶ Tekst przytoczony za: J. Zdrada, *Organizacja i stanowisko Koła Polskiego...*, s. 73-74. Rękopis tekstu znajduje się w papierach A. Z. Helcla w Bibliotece PAN w Krakowie (Bibl. PAN), rkps nr 102, k. 354, 357.

4. Prezes lub pod jego nieobecność zastępca prezesa zapowiada i zwołuje posiedzenie, stanowi porządek dzienny obrad, przewodniczy w obradach, w razie równości głosów rozstrzyga i rozdaje rozmaite przedmioty członkom do sprawozdania.

5. Sekretarze prowadzą protokół obrad, zapisują stawiane wnioski i uchwalone postanowienia.

6. Wszystkie uchwały Koła Posłów, wyjąwszy przypadki w tych statutach przewidziane, stanowią się absolutną większością głosów członków na posiedzeniu obecnych.

7. Do rozpoczęcia obrad i stanowienia obowiązujących uchwał potrzebna jest obecność większej połowy bawiących w Wiedniu członków Koła. Jeżeliby na posiedzeniu nie znajdowały się dwie trzecie części wszystkich członków Koła w Wiedniu bawiących, może przewodniczący w przedmiotach bardzo ważnych wstrzymać głosowanie. Winien jednakże w takim razie zwołać natychmiast ad hoc nowe posiedzenie Koła, na którym rzecz ostatecznie rozstrzygniętą będzie.

8. Zasadą Koła Posłów jest solidarność jego członków wszędzie, gdzie w charakterze posłów występują, czy to w sejmie, czy poza sejmem.

9. Wszystkie wnioski lub interpelacje przez członków Koła do Rady Państwa podawane lub przez nich podpisywane, sposób głosowania na posiedzeniach Rady Państwa i w ogóle zachowanie się członków Koła przy traktowaniu w Radzie Państwa każdego wniosku uchwalają się postanowieniem Koła Posłów.

10. Przeciwnie, jak uchwalonym zostało, nie głosuje się; wolno atoli członkom dla poważnych powodów za poprzednim oświadczeniem na zebraniu Koła Posłów wstrzymać się od głosowania przez nieobecność.

11. Członkowie Koła Posłów zabierają głos w Izbie tylko za poprzednim postanowieniem Koła. Głosowanie, czyli chcący przemawiać ma zabierać głos, odbywa się kartkami.

12. Co miesiąc wybiera się komisja z trzech członków Koła i jednego zastępcy, która w nieprzewidzianych wypadkach i przy poprawkach na posiedzeniu Izby podawanych o głosowaniu stanowi. Osoby skład tej komisji tworzące mogą w każdej chwili głos w Izbie zabierać, lub innego członka Koła do tego upoważnić.

13. W kwestiach czysto religijnych zasada solidarności co do głosowania i postępowania na posiedzeniach Rady Państwa członków Koła obowiązywać nie będzie. Chcący jednakże w tym przedmiocie zabierać głos w Izbie winien o tym Koło na jego posiedzeniu zawiadomić. W innych kwestiach przysługiwać będzie Kołu prawo uwolnienia swoich członków z bardzo ważnych powodów od obowiązku solidarności.

14. Żadnemu członkowi Koła nie wolno składać swego poselskiego mandatu.

15. Członek Koła Posłów, chcący brać urlop lub bez urlopu wyjechać, obowiązany [jest] zawiadomić o tym przewodniczącego Koła.

16. Żaden członek Koła Posłów nie może być jednocześnie członkiem inszego klubu lub koła parlamentarnego.

17. Znoszenie się Koła Posłów z inszemi klubami parlamentarnymi dzieje się bądź przez przewodniczącego Koła, bądź przez komisje przez Koło do tego wybrane.

18. Członkowie Izby Panów mają prawo być na posiedzeniach Koła Posłów przytomnymi i brania udziału w rozprawach. Przy stanowieniu uchwał jednakże nie głosują.

19. Posłowie Sejmu Krajowego galicyjskiego, wprowadzeni przez dwóch członków Koła, mogą być przytomni obradom i mają prawo zabierania głosu.

20. Osoby obce na posiedzeniach bywać nie mogą, tylko za poprzednią uchwałą Koła, powziętą tajnym głosowaniem.

21. Wszyscy członkowie Koła, również jak i przytomni na posiedzeniach wedle par[agrafów] 18, 19 i 20, obowiązani są zachować tajemnicę względem tych wszystkich rozpraw i postanowień, gdzieby to wyraźnie uchwalonym zostało.

22. Zmiany niniejszej ustawy, albo dodatki do niej mogą być uchwalone tylko na przedstawienie pięciu członków Koła, większością dwóch, trzech części głosów członków na posiedzeniu obecnych.

Załącznik nr 3

„Program polski”⁷

Chcemy silnej Austrii, aby mogła spełnić przypadłą jej biegiem wypadków dziejowych misję, aby dla nowożytnego życia państwowego i dla swobody narodowego rozwoju mogła tworzyć silny puklerz przeciwko skostniałemu moskiewskiemu absolutyzmowi i barbarzyństwu azjatyckiemu, owładającemu na wschodzie Europy coraz więcej i wszystko niwelującemu.

Lecz jeżeli Austria ma być silną, to powinna na nowe wstąpić drogi i to nie tylko w wewnętrznej organizacji, ale także i w zewnętrznych swych stosunkach, gdyż wpływ zewnętrznej polityki państwa na jego wewnętrzny rozwój, zaprzeczyć się nie da.

Austria przez długi szereg lat, z powodu swych polskich i włoskich prowincji, i aby swój wpływ w Niemczech utrzymać, pielęgnowała tak niebezpieczne dla swobodnego rozwoju i potęgi Austrii przymierze z Moskwą, grając przy tym rolę niemieckiego mocarstwa. Dla przypodobania się Moskwie utrzymywała w ucisku wszystkie ludy swoje, a dla niemieckiej swej polityki germanizowała narody słowiańskie. Niezadowolenie wszystkich ludów austriackich, Solferino i Königgrätz były skutkami tej polityki.

Z tą polityką Austria powinna raz na zawsze zerwać. Powinna raz zacząć być Austrią, austriacką politykę prowadzić i odpowiednio temu swoje stosunki zewnętrzne i swój rozwój wewnętrzny urządzić. Ona powinna swe sympatie i antypatie, swe stare nałogi i tradycje na bok usunąć i zastosować się stanowczo i szczerze do danych okoliczności, bo tak samo jak moralność ma swe prawa, tak i polityka ma swe konieczności.

Naturalnymi nieprzyjaciółmi Austrii byli zawsze, a dzisiaj jeszcze więcej jak dawniej, są Prusy i Moskwa, Prusy z powodu niemieckich, Moskwa zaś z powodu słowiańskich prowincji Austrii. Ścigane ambicją bez miary i hołdując polityce zaboru, są te państwa niebezpieczne także Europie. Na razie upatrzyły one sobie Austrię, aby obaliwszy ją, rzucić się potem z jednej strony na Francję, z drugiej na Anglię. Oto co dla Austrii koniecznym robi przymierze z mocarstwami zachodnimi i co, odkąd kwestia włoska jest rozwiązana, a Austria zapewne

⁷ Tekst tzw. *Programu polskiego* w polskiej wersji został przytoczony za „Gazetą Narodową”, nr 228 z 3 X 1867 r. Oryginał w języku niemieckim, zob. „Politik”, nr 182 z 1 X 1867.

musiała przyjść do przekonania, że rozwiązanie kwestii polskiej jest żywotnym dla niej warunkiem, także uskutecznienie tego przymierza ułatwia.

Co do wewnętrznej polityki Austrii, musi ona, idąc rękę w rękę z zewnętrzną, przez szczerą i gruntowną ugodę między koroną a ludami, odjąć nieprzyjaciółom Austrii możliwość szukania między jej ludami sprzymierzeńców.

Tylko dziecko może zaprzeczać, iż moskiewski panslawizm i pruski pangermanizm – tamten między słowiańską, ten między niemiecką ludnością – posiadają apostołów i nawet popleczników. Zadaniem więc wewnętrznej polityki Austrii jest tak urządzić Austrię, aby rozmaite ludy, z których się składa, w istnieniu nadal Austrii nie tylko żywy miały interes, ale aby wolały być składową częścią Austrii, jak Prus lub Moskwy.

Podobnie jak w fizycznym świecie, tak też i w politycznym i socjalnym istnieją naturalne siły spójne, które łączą społeczeństwo ludzkie razem ku celom wspólnym. Taka siła musi być także w Austrii; musi coś istnieć takiego, co by wszystkim ludom Austrii zarówno pożytecznym i drogocennym było – inaczej musielibyśmy zwątpić o przyszłości Austrii. To „coś” musi być podstawą przyszłej politycznej budowy monarchii, jeżeli budowa ma być silną i trwałą; a żeby to coś znaleźć, należy mieć przed oczyma jedynie słowa ewangelii: Nie czyni drugiemu, czego nie chcesz, aby tobie czyniono. Na język polityczny przełożone te wyrazy opiewają: Równe prawo dla wszystkich – czyli równouprawnienie.

W państwie jednolitym era równouprawnienia poczyną się z emancypacją człowieka i z emancypacją stanów, gdyż ze zniesieniem przywilejów osobistych i kastowych ustają tam wszystkie ograniczenia wolności i równości. Inaczej rzecz się ma w państwie, jak Austria, złożonym z różnych narodowości. Tu należy także emancypować narodowości upośledzone: wolność polityczna musi równym krokiem iść z narodową, a obie muszą w ukształtowaniu państwowym znaleźć wyraz zupełny i należytą gwarancję. Instytucje wolnomyślne i równa sprawiedliwość dla wszystkich narodowości – oto główne filary, na których spocząć winna nowa budowa Austrii. Natenczas ustanie tęsknota za pruskimi kociołkami, pełnymi mięsowa, i pielgrzymka na etnograficzną wystawę do Moskwy. Ludy Austrii, zamiast grawitować na zewnątrz, będą wywierały siłę przyciągającą na swoich współplemienników za granicą, a Austria, zamiast być areną dla pruskich i moskiewskich emisariuszów, dostanie w swe ręce losy Prus i Moskwy.

Ugodą z Węgrami zrobiła polityka austriacka ważny krok na drodze pojednania ludów i uznania ich uprawnień narodowych. Tę zaś ugodę rzetelnie doprowadzić do końca i z lojalnym liberalizmem ustanowić zasady, według których stosunek niewęgierskich królestw i krajów między sobą i co do traktowania spraw wspólnych, praktycznie i z zadowoleniem pojedynczych królestw i krajów miałby być uskutecziony – oto najbliższe zadanie Rady Państwa i rządu.

Centralizacja nawet w państwie jednolitym jest zgubną; musi się ona wyrozić w wielorządztwo i biurokracyzm, a odejmując rządzonej samodzielność w sprawach publicznych i przyzwyczajając ich do spodziewania się wszystkiego od rządu, ale też za to robienia rządu za wszystko odpowiedzialnym, tworzy z czasem państwo z małoletnich i malkontentów złożone. Tym sposobem centralizacja okazała się nawet w państwach jednolitych systemem najgorszym i najdroższym, nie tylko bowiem przez nią rządzeni niszczej moralnie – ona tworząc armię urzędników, którzy, sami nieprodukcyjni, piją oraz szpik rządzonych, państwo i pod względem materialnym rujnuje.

Tymci szkodliwszy i niebezpieczniejszy jest system centralizacji dla państwa, które się, jak Austria, z różnorodnych obyczajami, językiem i pochodzeniem różniących się składa części. Tu już następstwem centralizacji, prócz wspomnianych właśnie złych skutków, jest koniecznie także jeszcze uciskanie jednego albo więcej szczepów przez szczep, właśnie panujący, co uciskanych zmusza do szukania pomocy gdzie indziej albo do jawnego buntu i tym sposobem byt państwa samego naraża. Komu najnowsze dzieje Austrii choćby tylko powierzchownie są znane, ten nie potrzebuje dowodów na trafność tego, co właśnie powiedziałem, i zgodzi się na to, że z dotychczasowej drogi centralizacji nawrócić trzeba koniecznie, tak prędko i tak radykalnie, o ile to się da pogodzić z jednością państwa.

Dziś nikt już więcej nie wątpi, że wolność jest nie tylko matką moralności, lecz także i dobrobytu narodowego, gdyż tylko pod jej tchnieniem dobroczynnym rodzi się prawdziwa oświata, która ożywiając ducha wynalazczego, podnosi rozwój wszystkich gałęzi ekonomii. Prawdziwa jednak wolność idzie w parze tylko ze samodzielnością i własną administracją, a te są możebne tylko przy samorządzie.

Tylko samorząd może Austrię wzmocnić materialnie i moralnie. Zaprowadzenie jego wszakże w Austrii okazuje się tym konieczniejszym, jeżeli narodowościowe uprawnienia ludów Austrii mają być uwzględnione i jeżeli ma być położony koniec nieszczęsnej waśni narodowościowej, ponieważ tylko samorząd umożliwiałby każdemu narodowi Austrii rozwój narodowy i dlatego wszystkie ludy zaspokoić może.

O ile tedy pogodzić się to da z jednością państwa, publiczne sprawy powinny być pozostawione do załatwiania autonomicznym reprezentacjom krajowym i gminnym, przy czym zapominać nie należy, że jedność a jednoforemność nie są pojęciami jednoznaczными – i że jeśli pojedyncze części wzmacniają się przez ćwiczenie swych sił – to zarazem zyskuje na sile także i całość.

Sprawy oświaty w szkołach ludowych i średnich, sprawy gminne, prawodawstwo, odnoszące się do kultury krajowej i sprawy kredytu krajowego muszą być bez zwłoki ogłoszone sprawami krajowymi. Wtedy bowiem tylko, jeżeli szkoła i gmina są urządzone odpowiednio do potrzeb każdego ludu, a ustawy, odnoszące się do kultury i kredytu krajowego, są zastosowane do lokalnych stosunków każdego kraju – może zakwitnąć oświata i dobrobyt we wszystkich prowincjach Austrii. Oprócz tego historycznym tradycjom różnych prowincji, ich właściwościom socjalnym i ekonomicznym i czysto lokalnym ich interesom powinno odpowiadać prawodawstwo, jeżeli ma być zbawienne – to jednak przy centralizacji władzy prawodawczej niepodobna, aby się to stać mogło. Nie pozostaje tedy nic innego, jak tylko zakres działania centralnej władzy prawodawczej ograniczyć do przedmiotów, niezbędnie potrzebnych do utrzymania jedności państwa, a wszystkie inne sprawy oddać sejmom krajowym. A mianowicie, gdyby do wyliczonych w §10 ustawy zasadniczej o reprezentacji państwa z dnia 26 lutego 1861 [roku] przedmiotów prawodawstwa wspólnego dołączono jeszcze prawodawstwo w sprawach powszechnego prawa cywilnego i karnego, ustawianie zasad spraw oświaty co do uniwersytetów i akademii technicznych – mogłoby wszystko reszta, bez narażenia jedności państwa, sejmom krajowym być pozostawione.

Ale rozszerzeniem zakresu działania sejmów krajowych jeszcze by sprawa nie była załatwiona. Zasada autonomii musi być wprowadzona także do admi-

nistracji, a zatem i zakres działania rządów krajowych winien być rozszerzony. Tym sposobem dopięto by dwóch, dla Austrii bardzo ważnych celów: oszczędności finansowych i zadowolenia narodowości pod względem językowym.

Co do oszczędności finansowych, można by uzyskać znaczne rezultaty, gdyby rozkład i pobór przypadającej na każdy kraj kwoty podatków bezpośrednich, tudzież policję polową, lasową, budowniczą, ogniową, służbową, zdrowia i resztę policji krajowej uznano za sprawę krajową, a na namiestnika szerszą niż dotychczas władzę przelano. Jużci musiałoby mu wówczas dodać mianowaną przez cesarza, a za spełnianie ustaw krajowych odpowiedzialną sejmowi Radę krajową.

Przy rozszerzonym w ten sposób samorządzie administracji krajowej mógłby bez naruszania biegu spraw język krajowy być w urzędzie zaprowadzonym i tym sposobem ciężąca na szczepach nieniemieckich krzywda, iż język niemiecki jest urzędowym, usunięta. Gdy przy tym zważymy, że w sądownictwie język krajowy stać się musi urzędowym, że upragniona powszechnie procedura ustna ma być zaprowadzona, a wtedy w koniecznej konsekwencji i na uniwersytetach języki krajowe uznanie należyte znaleźć muszą, to rzecz jasna, że jedna z najtrudniejszych zagadek – kwestia językowa w Austrii, tylko zaprowadzeniem samorządu rozwiązana być nie może. O języku wykładowym w szkołach ludowych stanowiłaby gmina; co do szkół średnich, ustanawiałby sejm po wysłuchaniu reprezentacji powiatowych, który język krajowy w tej lub owej szkole średniej miałby być wykładowym; na uniwersytetach zaś musiałoby dla wszystkich języków krajowych, które są przydatne do wykładu, równe nastąpić uznanie. W niższych urzędach politycznych i sądach byłby językiem urzędowym naturalnie język powiatu politycznego, czyli sądowego; który zaś język krajowy miałby być językiem urzędowym dla wyższych urzędów i sądów, ustanawiałby sejm i tak samo i co do języka urzędowego niższych urzędów i sądów, jeźeliby ludność odnośnego powiatu była mieszana.

Jednym z tego mnóstwa złęgo, stworzonego dotychczasowym systemem rządowym, jest rozbiecie historycznie w całość złączonych krajów na pierwotne części składowe. Rozdzierano, co przez długie wieki było złączone razem, tworząno małe kraiki, aby nimi tym łatwiej władać, to jest uciskać można, nie troszcząc się wcale o to, że tym sposobem koszta rządzenia podnosiły się, a te małe kraiki popadały w zubożenie materialne i moralne. Lecz jeśli samorząd ma jakiemu krajowi przynieść korzyść istotną, a nie tylko istnieć na papierze, to kraj ten powinien posiadać i te siły, które do samorządu są potrzebne, innymi słowy: rozszerzenie autonomii w wskazanych dwóch powyżej kierunkach, w ustawodawczym i administracyjnym, wymaga koniecznie utworzenia większych całości krajów przez połączenie mniejszych kraików. Dlaczego Karyntia, Kraina, Gorycja, Grodzisko⁸, Istria, Triest z swym obszarem, a może i Dalmacja, nie mają tworzyć jednej prowincji, Illirii? Dlaczego nie ma być przyłączony Vorarlberg do Tyrolu, Salzburg do Wyższej Austrii, a Śląsk do Morawy? Pominąwszy oszczędności finansowe, takie połączenia, jednocząc rozrzucone siły, umożliwiłyby organizację wielu pożytecznych instytucji i przyczyniły by się do podniesienia materialnych stosunków tych prowincji. Że takie połączenia nie mogą się odbyć bez przyzwolenia dotyczących sejmów, rozumie się samo przez się. Lecz

⁸ Gradyska.

inicjatywa do tego winna wyjść za wezwaniem Rady Państwa od rządu, a przypuścić można, iż kraiki te za cenę większej autonomii skłonią się do wyrzeczenia się swego odrębnego stanowiska. W każdym razie potrzeba by już teraz temu połączeniu torować drogę wprowadzeniem wspólnego politycznego i sądowego zarządu.

Przy cokolwiek dobrej woli ze strony tych, którzy dotąd byli panującym narodem i panującym stanem, i przy cokolwiek pojednawczości ze strony krzywdzonych dotąd jest jeszcze nadzieja dla Austrii.

Lecz spieszyć się trzeba, bo koła wypadków światowych gruchotają wahających się.
Wiedeń, d[nia] 8 sierpnia 1867.

Dr Ziemiałkowski

Załącznik nr 4

Spis posłów do Rady Państwa reprezentujących Galicję w trakcie IV sesji II kadencji

20 V 1867-15 V 1869

AGOPSOWICZ de Hasso Kajetan (1814-1874) właściciel dóbr Trofanówka.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

BAREWICZ (Barewycz Toma) Tomasz (1836-1894) ksiądz greckokatolicki, profesor gimnazjalny w Stanisławowie;

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 52 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach – od 26 V 1867.

BAWOROWSKI Włodzimierz (1823-1901) właściciel dóbr Strussów.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmującej się podatkiem od piwa i wódki (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlagen, betreffend die Bier- und Branntweinsteuer) – od 23 IV 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 40 posiedzeniach.

BOCHEŃSKI Alojzy (1818 – 1900) właściciel dóbr Ottyniowice.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do reformy podatków (Steuerreformausschuß) – od 18 XII 1868.

Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członka delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 (od XI 1868 r. na miejsce L. Wężyka); członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1869.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

BODNAR Jan (Bodnar Iwan) (ur. 1821) właściciel gospodarstwa we wsi Torhów.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 21 posiedzeniach.

CHRZANOWSKI Leon (1828-1899) właściciel dóbr i literat zamieszkały w Krakowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmującej się wnioskiem A. Planckensteina (Ausschuß zur Vorberatung des Antrages des Abgeordneten Planckensteiner, betreffend die Reform des Heeresinquantierungsgesetzes vom 5. Mai 1851) – od 5 III 1868.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 (od X 1868 r. w zastępstwie po złożeniu mandatu przez H. Wodzickiego) i w roku 1869.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 72 posiedzeniach .

Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach - od 26 V 1867; 2. zajmującej się sprawą zmiany wymiaru podatków - od 15 VI 1868; 3. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład) kierującej pracami Koła w izbie (w V i VI 1868).

CIENSKI Ludomir (1822-1917) właściciel dóbr Okno.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 59 posiedzeniach.

CZACZKOWSKI Jan (Czaczkowski Iwan) (zm. 1909) urzędnik (naczelnik powiatu) w Bohorodczanach.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

CZAJKOWSKI Jan (1811-1897) właściciel dóbr Kamionka Wołoska, adwokat we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. petycyjnej (Petitionsausschuß) – od 23 V 1867; 2. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 21 VI 1867; 3. zajmują-

cej się emeryturami ministerialnymi (Ausschuß zur Vorberatung des Antrages wegen Vorlage eines Gesetzes, betreffend die Ruhegehälter der Minister) – od 2 IV 1868; 4. zajmującej się projektem rządowym dotyczącym działalności wojskowego wymiaru sprawiedliwości (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend den Gesetzentwurf über die Wirksamkeit der Militärgerichte) – od 15 IV 1869.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 i 1869.

Działalność w Kole Polskim: wiceprezes Koła – od 19 V 1867 r. zapewne do 15 V 1869 r.; w okresie 21 V 1867 – 20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 64 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do spraw agitacji moskiewskich w Galicji – od 19 VI 1867; 2. do zbadania zmian w konstytucji i przekazania wniosków w tej sprawie Kołu – od 28 VI 1867; 3. do rozmów z F. F. Beustem – od 23 XI 1867; 4. do rozmów z ministrami: Brestelem, Giskrą, Potockim w sprawie podatków – od 9 VI 1868; 5. zajmującej się sprawą zmiany wymiaru podatków – od 15 VI 1868; 6. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład) kierującej pracami Koła w izbie – od połowy VI 1867 r. najprawdopodobniej bez rotacji do VI 1868 r..

CZARTORYSKI Konstanty (1822-1891) właściciel dóbr Bakończyce.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867, złożył mandat: 9 VII 1867 z powodu, iż był równocześnie członkiem Izby Panów.

Działalność w Kole Polskim; uczestniczył w 4 posiedzeniach Koła, w praktyce jako gość.

DITTRICH (Ditrych) Antoni (1818-1891) ksiądz rzymskokatolicki, proboszcz w Korczynie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21 V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 55 posiedzeniach.

DZIAŁOSZYŃSKI Michał (1817-1867) szlachcic czynszowy, wójt „gminy szlacheckiej” Puźniki;

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867, z powodu złego stanu zdrowia nie brał udziału w obradach Rady Państwa, wkrótce po ich rozpoczęciu (29 V 1867 r.) zmarł.

FIHAUSER Konrad (1830-1882) właściciel dóbr Klikuszowa.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21 V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 63 posiedzeniach.

GNOIŃSKI Michał (1805-1885) właściciel dóbr i adwokat we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868, złożył mandat: 27 IX 1868.

GOLEJEWSKI Antoni (1819 – 1893) właściciel dóbr Harasymów.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmującej się wnioskiem F. Leedera (Ausschuß zur Vorberatung des Antrages des Reichsratsabgeordneten Leeder, betreffend die Reorganisierung der Gendarmerie, Regelung des Schubwesens, Errichtung von Zwangsarbeitshäusern und Einrichtung der Strafanstalten) – od 23 IX 1867; 2. zajmującej się wnioskiem A. Skenego (Ausschuß zur Vorberatung des Antrages des Reichsratsabgeordneten Skene, betreffend die Gestattung des Tabakbaues in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern) – od 22 XI 1867.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1869.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 64 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do spraw agitacji moskiewskich w Galicji – od 19 VI 1867; 2. do kontaktów z klubem Tyrolczyków i Słoweńców – od 24 VI 1867; 3. zajmującej się sprawą obniżenia cen soli w Galicji – od 11 VII 1867; 4. ekonomicznej – od 4 XI 1867; 5. zajmującej się sprawą zmiany wymiaru podatków od 15 VI 1868;

GROCHOLSKI Kazimierz (1815-1888) właściciel dóbr Rożyska.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 20 X 1868 r; 2. do reformy podatków (Steuerreformausschuß) (jako zastępca przewodniczącego) – od 18 XII 1868.

Wybrany przez izbę niższą członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 (od października 1868 r. w zastępstwie po złożeniu przez P. Grossa mandatu);

Działalność w Kole Polskim: prezes Koła – od 23 X 1868 r.

GROSS Piotr (1818-1895) właściciel dóbr Koniuszki.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867, złożył mandat: 18 IX 1868 (po przyjęciu funkcji członka Wydziału Krajowego).

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 21 VI 1867; 2. do ugody finansowej z Węgrami (Ausschuß zur Vorberatung der in Bezug auf den finanziellen Ausgleich mit Ungarn Bezug nehmenden Regierungsvorlagen und des Deputationsberichtes) – od 10 X 1867; 3. budżetowej na 1868 r. (Ausschuß für das Budget 1868) (jako sekretarz) – od 7 XII 1867; 4. zajmującej się podatkiem od piwa i wódki (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlagen, betreffend die Bier- und Branntweinsteuer) – od 24 IV 1868, ustąpił przed 20 X 1868; 5. zajmującej się wnioskiem F. M. Rosera (Ausschuß zur Vorberatung des Antrages des Abgeordneten Dr. Roser, betreffend die Prüfung der Salubritätsverhältnisse der einzelnen Städte) – odrzucił wybór.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867 – 20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 59 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach – od 26 V 1867; 2. do spraw agitacji moskiewskich w Galicji – od 19 VI 1867; 3. do zbadania zmian w konstytucji i przekazania wniosków w tej sprawie Kołu – od 28 VI 1867; 4. zajmującej się sprawą obniżenia cen soli w Galicji – od 11 VII 1867; 5. zajmującej się sprawami podatku spadkowego, ceny soli i podatku gorzelnianego – od 22 X 1867; 6. zajmującej się poprawką do § 10 ustawy szkolnej – od 27 X 1867; 7. do sprawy Banku Włociańskiego – od 11 XII 1867; 8. do porozumiewania się ze „sprzymierzeńcami niemieckimi” w sprawach długu państwowego – od 24 V 1868.

GUSZALEWICZ Jan (Huszałewycz Iwan) (1823-1903) ksiądz greckokatolicki, katecheta gimnazjalny we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 21 VI 1867.

Działalność w Kole Polskim: nie należał.

HALLER Cezary (1822-1915) właściciel dóbr zamieszkały w Krakowie;

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868; złożył mandat: 25 IX 1868 (nie przyjął wyboru).

HAUSNER Alfred (1822-1887) kupiec-hurtownik i bankier zamieszkały w Brodach.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867; złożył mandat: 5 VI 1868.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. przygotowawczej zajmującej się wnioskiem A. Skene'go (Ausschuß zur Beratung des Skene'schen Antrages, betreffend die Einsetzung einer Finanzkommission) – od 26 VI 1867; 2. do komisji finansowej (Finanzausschuß) (jako sekretarz) – od 5 VII 1867;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 48 posiedzeniach.

HELCEL von Sternstein Ludwik (1810-1872) bankier zamieszkały w Krakowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 24 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. finansowej (Finanzausschuß) – od 28 I 1869.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

HORODYSKI Tomasz (zm. 1885) właściciel dóbr Krogulec.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do spraw ekonomicznych (Ausschuß für volkswirtschaftliche Angelegenheiten) (sekcja rolna i przemysłowa) – od 5 VII 1867.

Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członkam delegacji do spraw wspólnych w roku 1869 (pełnił funkcję do złożenia mandatu).

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 61 posiedzeniach .

Udział w pracach komisji Koła: 1. ekonomicznej – przed 4 XI 1867.

HUBICKI Karol (ur. 1814) właściciel dóbr Ożydów.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmująca się prawem wodnym (Ausschuß für die Regierungsvorlage, betreffend die der Reichsgesetzgebung vorbehaltenen Bestimmungen des Wasserrechtes) – od 20 X 1868;

Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członka delegacji do spraw wspólnych w 1868 r. (od października 1868 r. w zastępstwie po złożeniu przez S. Tarnowskiego mandatu); członkiem delegacji do spraw wspólnych w 1869 r.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

JABŁONOWSKI Józef (1827-1904) właściciel dóbr Pacyków.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

JAKÓBIK (Jakubik) Ignacy właściciel gospodarstwa we wsi Pawłosiów.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 31 posiedzeniach.

KRZECZUNOWICZ Kornel (1815-1881) właściciel dóbr Jaryczów;

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867, złożył mandat: 22 VIII 1868.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. adresowej (Ausschuß zur Verfassung einer Adresse an Seine Majestät den Kaiser als Entgegnung auf die Thronrede vom 22. Mai 1867 anlässlich der Eröffnung des Reichsrates) – od 24 V 1867; 2. do ugody finansowej z Węgrami (Ausschuß zur Vorberatung der in Bezug auf den finanziellen Ausgleich mit Ungarn Bezug nehmenden Regierungsvorlagen und des Deputationsberichtes) – od 10 X 1867; 3. zajmująca się prawem wodnym (Ausschuß für die Regierungsvorlage, betreffend die der Reichsgesetzgebung vorbehaltenen Bestimmungen des Wasserrechtes) – od 20 VI 1868, ustąpił przed 20 X 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 48 posiedzeniach;

Udział w pracach komisji Koła: 1. adresowej – od 21 V 1867; 2. do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie – od 21 V 1867; 3. zajmującej się sprawami podatku spadkowego, ceny soli i podatku gorzelnianego – od 22 X 1867; 4. zajmującej się poprawką do § 10 ustawy szkolnej – od 27 X 1867; 5. ekonomicznej – od 4 XI 1867; 6. do rozmów z F. F. Beustem – od 23 XI 1867; 7. zajmującej się projektem ustawy o organizacji władz politycznych – przed 26 III 1868; 8. do rozmów z ministrami: Brestelem, Giskrą, Potockim w sprawie podatków – od 9 VI 1868; 9. zajmującej się sprawą zmiany wymiaru podatków od 15 VI 1868; 10. do

porozumiewania się ze „sprzymierzeńcami niemieckimi” w sprawach długu państwowego – od 24 V 1868; 11. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład), kierującej pracami Koła w izbie – od 19 V 1867 ustąpił w połowie VI 1867.

LANDESBERGER Maksymilian (ur. 1818) adwokat we Lwowie a następnie w Wiedniu.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmującej się prawem o szkodach wojennych (Ausschuß zur Verfassung eines Gesetzes über den Ersatz von Kriegsschäden) (jako zastępca przewodniczącego) – od 13 VII 1867; 2. do uregulowania spraw adwokatury (Ausschuß zur Beratung der Frage wegen Freigebung der Advokatur) – od 21 X 1867; 3. w sprawie projektu o postępowaniu konkursowym (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend die Konkursordnung) (jako sekretarz) – od 11 II 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 41 posiedzeniach.

MAKOWICZ Bazyli (Makowycz Wasyl) pisarz gminny, właściciel gospodarstwa we wsi Podgrodzie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: brak danych.

MANASTERSKI (Monasterski, Manastyrski) Jan (Manastyrskij Iwan) szlachcic czynszowy zamieszkały w Kujdanowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 15 posiedzeniach.

MORGENSTERN Stanisław (1806 – 1880) ksiądz rzymskokatolicki, proboszcz w Odporyszowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 60 posiedzeniach.

PFEIFFER Emil (ur. 1832) adwokat we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do rewizji prawa prasowego (Ausschuß für Revision des Preßgesetzes) – od 24 VII 1867; 2. zajmującej się projektem nowego kodeksu postępowania karnego (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend die Strafprozeßordnung) (jako sekretarz) – od 11 II 1868, ustąpił przed 24 IV 1868 r.; 3. zajmującej się projektem nowego kodeksu postępowania cywilnego (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage,

betreffend die Zivilprozeßordnung) – od 24 IV 1869 r.; 4. w sprawie projektu o postępowaniu konkursowym (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend die Konkursordnung) – od 31 III 1868; 5. zajmującej się projektem rządowym dotyczącym działalności wojskowego wymiaru sprawiedliwości (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend den Gesetzentwurf über die Wirksamkeit der Militärgerichte) – od 15 IV 1869; 6. zajmującej się sprawami notariatu (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlagen, betreffend: a) die Notariatsordnung; b) eine vorübergehende Erleichterung in dem für die Erlangung einer Notarstelle bestehenden Erfordernisse der Praxis; c) das Erfordernis der notariellen Errichtung einiger Rechtsgeschäfte und der Legalisierung der Unterschriften auf Tabularurkunden) – od 4 V 1869.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 44 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do spraw agitacji moskiewskich w Galicji – od 19 VI 1867; 2. do sprawy Banku Włościańskiego – od 11 XII 1867.

POLANOWSKI Stanisław (1826–1898) właściciel dóbr Moszków.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członka delegacji do spraw wspólnych w 1869 r. (po ustąpieniu L. Wężyka i T. Horodyskiego) od XI 1869 członek delegacji.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 47 posiedzeniach .

Udział w pracach komisji Koła: 1. zajmującej się sprawą obniżenia cen soli w Galicji – od 11 VII 1867.

POLAŃSKI Tomasz (Polanśkyj Toma) (1822-1886) ksiądz grekokatolicki, dyrektor gimnazjum w Przemyślu.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867 – 20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 27 posiedzeniach.

POTOCKI Adam (1822-1872) właściciel dóbr Krzeszowice.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. adresowej (Ausschuß zur Verfassung einer Adresse an Seine Majestät den Kaiser als Entgegnung auf die Thronrede vom 22. Mai 1867 anlässlich der Eröffnung des Reichsrates) – od 24 V 1867; 2. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 21 VI 1867, zrezygnował z członkostwa 23 IX 1867.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 30 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. adresowej – od 21 V 1867; 2. do porozumie-

wania się ze stronnictwami w izbie – od 21 V 1867; 3. do zbadania zmian w konstytucji i przekazania wniosków w tej sprawie Kołu – od 28 VI 1867; 4. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład) kierującej pracami Koła w izbie – od 19 V 1867 r. ustąpił w połowie VI 1867 r.

POTOCKI Alfred (1822-1889) właściciel dóbr Łańcut.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867; złożył mandat: 11 VII 1867 z powodu, iż był równocześnie członkiem Izby Panów.

Działalność w Kole Polskim: uczestniczył w 5 posiedzeniach Koła w praktyce jako gość.

ROGAWSKI Karol (1819-1888) właściciel dóbr Ołpiny.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do spraw ekonomicznych (Ausschuß für volkswirtschaftliche Angelegenheiten) (sekcja handlu) – od 5 VII 1867.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 59 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. ekonomicznej – przed 4 XI 1867.

SAWCZYŃSKI Zygmunt (1826-1893) urzędnik Wydziału Krajowego we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. budżetowej na 1869 r. (Ausschuß für das Budget 1869) (jako sekretarz) – od 14 XII 1868; 2. zajmującej się wnioskiem F. M. Rosera (Ausschuß zur Beratung des Dr. Roserschen Antrages, betreffend die Beschränkung der Arbeitszeit in den Fabriken) – od 22 I 1869; 3. zajmującej się sprawami konfesyjnymi (Ausschuß für konfessionelle Angelegenheiten) – od 11 XI 1868;

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 72 posiedzeniach; sekretarz Koła od 19 V 1867.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach – od 26 V 1867; 2. specjalnej do kontaktów ze Słoweńcami i Tyrolczykami – od 22 VI 1867; 3. do kontaktów z klubem Tyrolczyków i Słoweńców – od 24 VI 1867; 4. do rewizji regulaminu Koła i rozstrzygnięcia kwestii solidarności w Kole – od 5 X 1867; 5. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład) kierującej pracami Koła w izbie – od 1. poł. VI 1867 r. bez rotacji najprawdopodobniej do XII 1867 r., a może i dłużej.

SKRZYŃSKI Ludwik (1817-1881) właściciel dóbr zamieszkały we Lwowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867; złożył mandat: 22 IX 1867.

Działalność w Kole Polskim: nie pojawił się z powodu choroby.

SULIKOWSKI Daniel (ur. 1808) ksiądz rzymskokatolicki, proboszcz w Słocinie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 57 posiedzeniach.

SZUJSKI Józef (1835-1883) historyk, literat i właściciel dóbr Kurdwanów;
Działalność w Radzie Państwa: wybrany 3 X 1868 - pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.
Działalność w Kole Polskim: brak danych.

TARNOWSKI Stanisław (1837-1917) właściciel dóbr Dzików.
Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867; złożył mandat: 18 IX 1868 (po przyjęciu funkcji członka Wydziału Krajowego).
Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członka delegacji na rok 1868.
Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 52 posiedzeniach.
Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach - od 26 V 1867; 2. specjalnej do kontaktów ze Słoweńcami i Tyrolczykami - od 22 VI 1867; 3. do kontaktów z klubem Tyrolczyków i Słoweńców - od 24 VI 1867 do 25 VI 1867.

TOMUŚ Jan (ur. 1822) właściciel gospodarstwa we wsi Chłopy.
Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 - pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.
Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 26 posiedzeniach.

TOROSIEWICZ Franciszek (zm. 1873) właściciel dóbr Hołhocze.
Działalność w Radzie Państwa: wybrany 25 IX 1868 - pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.
Działalność w Kole Polskim: brak danych.

WĘŻYK Leonard (1816-1876) właściciel dóbr Paszkówka.
Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867 - pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby.
Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. wojskowej (Ausschuß zur Vorberatung des von der k. k. Regierung vorgelegten Wehrgesetzentwurfes) - od 19 VI 1867; 2. do spraw ekonomicznych (Ausschuß für volkswirtschaftliche Angelegenheiten) (sekcja rolna i przemysłowa) - od 5 VII 1867; 3. budżetowej na 1868 r. (Ausschuß für das Budget 1868) - od 7 XII 1867; 4. zajmującej się podatkiem od piwa i wódki (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlagen, betreffend die Bier- und Branntweinsteuer) - od 20 X 1868; 5. budżetowej na 1869 r. (Ausschuß für das Budget 1869) (jako sekretarz) - od 14 XII 1868; 6. do reformy podatków (Steuerreformausschuß) - od 18 XII 1868.
Wybrany przez Izbę Posłów zastępcą członka delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 (złożył funkcję w XI 1868 r.); członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1869 (złożył funkcję).
Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 53 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. zajmującej się sprawami podatku spadkowego, ceny soli i podatku gorzelnianego – od 22 X 1867; 2. ekonomicznej – przed 4 XI 1867; 3. do porozumiewania się ze „sprzymierzeńcami niemieckimi” w sprawach długu państwowego – od 24 V 1868.

WODZICKI Henryk (1813-1884) właściciel dóbr Kościelniki;

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867, złożył mandat: przed 25 IX 1868.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do spraw ekonomicznych (Ausschuß für volkswirtschaftliche Angelegenheiten) (sekcja rolna) – od 5 VII 1867; 2. budżetowej na 1868 r. (Ausschuß für das Budget 1868) – od 7 XII 1867.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 (pełnił funkcję zapewne do momentu złożenia mandatu).

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 48 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie – od 21 V 1867; 2. do spraw agitacji moskiewskich w Galicji – od 19 VI 1867; 3. do rewizji regulaminu Koła i rozstrzygnięcia kwestii solidarności w Kole – od 5 X 1867; 4. ekonomicznej – przed 4 XI 1867; 5. do sprawy Banku Włościańskiego – od 11 XII 1867; 6. do porozumiewania się ze „stronnictwami niemieckimi” w sprawach długu państwowego – od 24 V 1868.

WODZICKI Ludwik (1834-1894) właściciel dóbr Tyczyn.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany 2 III 1867, złożył mandat: 16 IX 1868 (po przyjęciu funkcji prezesa rzeszowskiej Rady Powiatowej).

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 41 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do poruszania kwestii językowej w dziennikach – od 26 V 1867; 2. adresowej – od 31 V 1867; 3. specjalnej do kontaktów ze Słoweńcami i Tyrolczykami – od 22 VI 1867; 4. do kontaktów z klubem Tyrolczyków i Słoweńców – od 24 VI 1867.

WYROBEK Waclaw (ur. 1835) prawnik z Krakowa.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat;

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. zajmującej się przedłożeniem rządowym dotyczącym prawa karnego (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend den Entwurf eines Strafgesetzes über Verbrechen und Vergehen) (jako sekretarz) – od 26 VI 1867, ustąpił 13 V 1869 r.; 2. zajmującej się projektem nowego kodeksu postępowania cywilnego (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend die Zivilprozeßordnung) (jako sekretarz) – od 23 IV 1868, ustąpił przed 24 IV 1869; 3. zajmującej się projektem nowego kodeksu postępowania karnego (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend die Strafprozeßordnung) – od 24 IV 1868, ustąpił 13 V 1869 r.; 4. zajmująca się projektem rządowym dotyczącym działalności wojskowego wymiaru sprawiedliwości (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, be-

treffend den Gesetzentwurf über die Wirksamkeit der Militärgerichte) (jako sekretarz) – od 15 IV 1869.

Działalność w Kole Polskim: sekretarz Koła od 19 V 1867; w okresie 19 V 1867 – 20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 70 posiedzeniach.

ZBYSZEWSKI Wiktor (1818-1896) adwokat w Rzeszowie.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. wojskowej (Ausschuß zur Vorberathung des von der k. k. Regierung vorgelegten Wehrgesetzentwurfes) – od 19 VI 1867; 2. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 1 X 1867 r.; 3. zajmującej się opodatkowaniem przedsiębiorstw kolejowych (Ausschuß zur Ausarbeitung eines Gesetzentwurfes, betreffend die Bemessung, Vorschreibung und Einhebung der Erwerb- und Einkommensteuer von Eisenbahnunternehmungen) – od 1 V 1868.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21 V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 74 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. do rewizji regulaminu Koła i rozstrzygnięcia kwestii solidarności w Kole – od 5 X 1867; 2. ekonomicznej – od 4 XI 1867.

ZIEMIAŁKOWSKI Florian (1817-1900) prawnik ze Lwowa.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu został zmuszony do złożenia mandatu; wiceprezydent Izby Poselskiej.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. adresowej (Ausschuß zur Verfassung einer Adresse an Seine Majestät den Kaiser als Entgegnung auf die Thronrede vom 22. Mai 1867 anlässlich der Eröffnung des Reichsrates) – od 24 V 1867; 2. zajmującej się sposobem traktowania przedłożonych projektów rządowych: ustawy o zmianie konstytucji lutowej, jej § 13, ustawy o odpowiedzialności ministrów i o delegacjach (Ausschuß zur Vorberathung über die formelle Behandlung der von der k. k. Regierung vorgelegten Verfassungsgesetze (in Betreff der Abänderung des Februarpatentes und des § 13, dann der Ministerverantwortlichkeit und der Delegation) – od 19 VI 1867; 3. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) (jako zastępca przewodniczącego od 5 III 1868) – od 21 VI 1867; 4. do ugody finansowej z Węgrami (Ausschuß zur Vorberathung der in Bezug auf den finanziellen Ausgleich mit Ungarn Bezug nehmenden Regierungsvorlagen und des Deputationsberichtes) – od 10 X 1867; 5. zajmująca się projektem rządowym dotyczącym organizacji izb handlowych i przemysłowych (Ausschuß zur Vorberathung der Regierungsvorlage, betreffend die Organisation der Handels- und Gewerbekammern) – od 2 V 1868; 6. zajmująca się sprawą posła F. M. Rosera (Ausschuß für die Angelegenheit des Abgeordneten Dr. Roser wegen dessen strafgerichtlicher Verfolgung) – od 20 X 1868; 7. zajmująca się sprawą posła J. Greutera (Ausschuß für die Angelegenheit des Reichsratsabgeordneten Josef Greuter wegen dessen strafgerichtlicher Verfolgung) – od 10 XII 1868.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem deputacji do spraw rozmów z sejmem węgierskim – od 20 VII 1867; członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868 i 1869.

Działalność w Kole Polskim: prezes Koła – od 19 V 1867 do 23 X 1868; w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 70 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. adresowej – od 21 V 1867; 2. do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie – od 21 V 1867; 3. do zbadania zmian w konstytucji i przekazania wniosków w tej sprawie Kołu – od 28 VI 1867; 4. do rozmów z F. F. Beustem – od 23 XI 1867; 5. do rozmów z ministrami: Brestelem, Giskrą, Potockim w sprawie podatków – od 9 VI 1868.

ZYBLIKIEWICZ Mikołaj (1823-1887) adwokat z Krakowa.

Działalność w Radzie Państwa: wybrany: 2 III 1867 – pełnił obowiązki posła do końca IV sesji II kadencji izby, po jej zakończeniu złożył mandat.

Udział w pracach komisji Izby Posłów: 1. do rozpatrzenia przedłożenia rządowego dotyczącego traktowani obszernych ustaw w Radzie Państwa (Ausschuß zur Vorberatung der Regierungsvorlage, betreffend den Entwurf eines Gesetzes über die Behandlung umfangreicher Gesetze im Reichsrath) – od 5 VI 1867; 2. konstytucyjnej (Verfassungsausschuß) – od 21 VI 1867; 3. do spraw konfesyjnych (Ausschuß für konfessionelle Angelegenheiten) – od 11 VII 1867, ustąpił przed 11 XI 1868; 4. budżetowej na 1868 r. (Ausschuß für das Budget 1868) – od 7 XII 1867; 5. budżetowej na 1869 r. (Ausschuß für das Budget 1869) (jako sekretarz) – od 14 XII 1868.

Wybrany przez Izbę Posłów członkiem komisji kontroli długu państwowego – od 12 VI 1868; członkiem delegacji do spraw wspólnych w roku 1868.

Działalność w Kole Polskim: w okresie 21V 1867-20 VI 1868 r. (77 posiedzeń) obecny na 64 posiedzeniach.

Udział w pracach komisji Koła: 1. adresowej – od 31 V 1867; 2. do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie – od 21 V 1867; 3. do kontaktów z klubem Tyrolczyków i Słoweńców – od 25 VI 1867; 4. do zbadania zmian w konstytucji i przekazania wniosków w tej sprawie Kołu – od 28 VI 1867; 5. zajmującej się poprawką do § 10 ustawy szkolnej – od 27 X 1867; 6. do porozumienia się ze „sprzymierzeńcami niemieckimi” w sprawach długu państwowego – od 24 V 1868; 7. rotacyjnej (co miesiąc nowy skład) kierująca pracami Koła w izbie – od 19 V 1867 r. najprawdopodobniej bez rotacji do czerwca 1868 r.

Załącznik nr 3 zawiera podstawowe informacje na temat reprezentujących Galicję posłów do Rady Państwa zasiadających w izbie w trakcie IV sesji II kadencji. Dane dotyczące działalności w Kole zostały opracowane w oparciu o rękopisy protokołów i prasę codzienną, niestety nie są one pełne. Biogramy opracowano na podstawie:

Knauer O., *Das österreichische Parlament von 1848-1966*, Wien 1969.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950, Bd. 1-10, Graz/Köln 1957-Wien 1994.

Polski Słownik Biograficzny, T. 1-40, Kraków 1935-2000.

Reichsraths Almanach für die Session 1867. Erster Jahrgang, Hg. S. Hahn, Prag 1867.

Stenograficzne Sprawozdania drugiego peryodu trzeciej sesji Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1869, Lwów 1868.

Stenograficzne Sprawozdania drugiego peryodu drugiej sesji Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem w roku 1868, Lwów 1868.

Stenograficzne Sprawozdania z I sesji 2 peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem w roku 1867, Lwów 1867.

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes. IV Session, Bd. 1-6, Wien 1869.

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes. V Session, Bd. 1-2, Wien 1870.

Wurzbach C. von, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Bd. 1-60, Wien 1856-1891.

Wykaz Członków Sejmu krajowego królestwa Galicyi i Lodomeryi tudzież Wielkiego Księstwa Krakowskiego w r. 1867, Lwów 1867.

Wykaz Członków Sejmu krajowego królestwa Galicyi i Lodomeryi tudzież Wielkiego Księstwa Krakowskiego w r. 1868, Lwów 1868.

Wykaz Członków Sejmu krajowego królestwa Galicyi i Lodomeryi tudzież Wielkiego Księstwa Krakowskiego w r. 1869, Lwów 1869.

Dodatek

Wykaz protokołów Koła Polskiego z lat 1867 – 1868

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 21 maja 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do komisji adresowej izby poselskiej. Problem wyboru komisji Koła do rozmów z F. F. Beustem. Wybór komisji Koła do porozumiewania się ze stronnictwami w izbie poselskiej, s. 49.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 maja 1867 r.

Mowa tronowa, kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Adres izby poselskiej, s. 51.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1867 r.

Adres izby poselskiej, stanowisko wobec patentu lutowego. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 53.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 maja 1867 r.

Stanowisko wobec patentu lutowego. Adres izby poselskiej, stosunek do postulatów węgierskich. Wybór komisji Koła „do poruszania kwestii językowej w dziennikach”, s. 55.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 31 maja 1867 r.

Adres izby poselskiej. Żądania przedstawione F. F. Beustowi. Wzmocnienie komisji adresowej Koła. Udział przedstawicieli Koła w koronacji Franciszka Józefa w Peszcie, s. 57.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 1 czerwca 1867 r.

Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami, s. 58.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1867 r. (rano)

Adres izby poselskiej, wystąpienie reprezentanta Koła w debacie generalnej, s. 61.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami, s. 62.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 3 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Udział przedstawicieli Koła w koronacji Franciszka Józefa w Peszcie. Adres izby poselskiej, dyskusja nad poprawkami, s. 63.

**Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 czerwca 1867 r.
(o godzinie 6 wieczorem)**

Adres izby poselskiej, decyzja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu, s. 64.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 czerwca 1867 r. (wieczorem)

Wybór kandydatów Koła do komisji wojskowej izby poselskiej. Wybór kandydatów Koła do komisji izbowej mającej się zająć sposobem potraktowania w izbie projektów rządowych dotyczących zmian ustaw konstytucyjnych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 64.

Posiedzenia Koła Polskiego z dnia 19 czerwca 1867 r.

Sposób wyboru komisji konstytucyjnej izby poselskiej. „Agitacje moskiewskie” w Galicji, wybór komisji Koła mającej się nimi zająć. Stan sądownictwa w Galicji, s. 65.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1867 r.

Urlop K. Krzeczunowicza. Sposób wyboru komisji konstytucyjnej izby poselskiej. Wybór kandydatów Koła do komisji konstytucyjnej izby poselskiej. Prace komisji petycyjnej izby poselskiej, s. 66.

**Posiedzenie Koła Polskiego dnia 22 czerwca 1867 r.
(o godzinie 7 wieczorem)**

Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami, s. 67.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 czerwca 1867 r.

Ustawa o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami. Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Wybór komisji Koła do kontaktów z Tyrolczykami i Słoweńcami, s. 69.

**Posiedzenie Koła Polskiego dnia 25 czerwca 1867 r.
(o godzinie 9 wieczorem)**

Wybór kandydatów Koła do komisji izby mającej zająć się wnioskiem A. Skenego dotyczącym wyboru komisji finansowej izby poselskiej. Prace komisji wojskowej izby poselskiej. Podziękowanie stowarzyszenia „Ognisko”. Zmiana § 13 ustawy o reprezentacji państwa ogłoszonej jako alegat do patentu cesarskiego z 26 II 1861 r. Rozmowy z Tyrolczykami i Słoweńcami, s. 70.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 czerwca 1867 r.

Prace komisji wojskowej izby poselskiej, s. 72.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 28 czerwca 1867 r.

Polemika z ocenami „Die Presse”. Klub A. Plankensteinera. Wsparcie finansowe „Die Debatte”. Wnioski do dyskusji w Kole nad zmianą ustaw konstytucyjnych, s. 72.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 1 lipca 1867 r.

Klub A. Plankensteinera. Wybór kandydatów Koła do komisji ekonomicznej izby poselskiej. Ustawa o wysłaniu deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim. Pomoc obywatelom austriackim zesłanym na Syberię za udział w powstaniu styczniowym, s. 74.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 lipca 1867 r.

Wybór nowych kandydatów do komisji ekonomicznej izby poselskiej. Ustawa dotycząca prawa wodnego. Klub A. Plankensteinera. Kondolencje w związku ze śmiercią cesarza Maksymiliana, s. 75.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 lipca 1867 r.

Inspirowanie publikacji w „Die Debatte” na temat działalności rusofili w Galicji i stanu galicyjskiego sądownictwa. Udział przedstawicieli Koła w pracach nad zmianą ustawodawstwa dotyczącego spraw wyznaniowych, s. 76.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 lipca 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do komisji izby poselskiej mającej się zająć ustawą o szkodach wojennych. Ceny soli w Galicji. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawą cen soli w Galicji, s. 77.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 17 lipca 1867 r.

Odrębny rząd dla krajów przedlitawskich, s. 78.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 lipca 1867 r.

Wybór członków deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim, kontrowersje co do kandydatów Koła, s. 79.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 19 lipca 1867 r.

Wybór członków deputacji Rady Państwa do rozmów z sejmem węgierskim, s. 80.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 września 1867 r.

(o godzinie 1 po południu)

Pomoc dla powodźian w Galicji. Wyłonienie kandydata Koła na sekretarza izby poselskiej. Tzw. nowela karna. Propinacja. Działalność Koła przeciw rusofilom w Galicji.

Projekt nowej ustawy o reprezentacji państwa autorstwa F. Ziemiałkowskiego i R. Brestela, s. 80.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 29 września 1867 r.

Konferencje W. Wyrobka z ministrem A. J. Hye. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, s. 82.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 30 września 1867 r.

Wybór kandydatów Koła do Najwyższego Trybunału Państwowego. Tzw. nowela karna. Wniosek. L. Mendego zmieniający procedurę karną. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 82.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze, s. 85.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze, s. 86.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 października 1867 r.

Zasada solidarności obowiązująca członków Koła. Wybór komisji Koła mającej się zająć zmianą regulaminu Koła i obowiązującej w Kole zasady solidarności. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, s. 87.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 7 października 1867 r.

Tzw. ustawy zasadnicze. Wniosek E. Mühlfelda dotyczący konkordatu, s. 88.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 8 października 1867 r.

Ustawa regulująca kwestię rekrutacji wojska. Wyłonienie kandydatów Koła do komisji izbowej mającej się zająć projektem ugody finansowej z Węgrami, s. 89.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 90.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 12 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, s. 92.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, wystąpienie reprezentanta Koła w debacie generalnej, s. 94.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 16 października 1867 r.

Nowa ustawa o reprezentacji państwa, decyzja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu, s. 96.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 17 października 1867 r.

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 97.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 października 1867 r. (o godzinie 11)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami, s. 98.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 października 1867 r. (wieczorem)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami, s. 100.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 19 października 1867 r. (wieczorem)

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami, s. 103.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 22 października 1867 r.

Podatek spadkowy. Ceny soli w Galicji. Podatek gorzelniany. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawami podatku spadkowego, ceny soli w Galicji i podatku gorzelnianego. Składka na bibliotekę szkół ludowych w poznańskim, s. 104.

**Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 października 1867 r.
(o godzinie 12 w południe)**

Tzw. nowela karna. Zmiany w komisji izby poselskiej zajmującej się reformą prawa karnego. Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja nad poprawkami. Wybór komisji Koła mającej się zająć przygotowaniem poprawki do § 10 ustawy szkolnej. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), s. 104.

**Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 października 1867 r.
(o godzinie 8 wieczorem)**

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), dyskusja nad poprawkami, s. 106.

**Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 29 października 1867 r.
(o godzinie 9 rano)**

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), dyskusja o głosowaniu Koła w trzecim czytaniu, s. 108.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 listopada 1867 r.

Zmiany w kodeksie postępowania karnego. Ustawa o uwolnieniu od opłaty skarbowej przy zaokrągłaniu gruntów. Wybór nowych członków komisji ekonomicznej Koła. Uregulowanie spraw hipotecznych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Reorganizacja żandarmerii, s. 109.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 9 listopada 1867 r.

Przestrzeganie zasady solidarności obowiązującej członków Koła w trakcie prac komisji izbowych. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), propozycje poprawek przedstawiane przez stanowiące większość w izbie kluby niemieckie, s. 111.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 listopada 1867 r.

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), rozmowy F. Ziemiałkowskiego z F. F. Beustem na temat ustawy, dyskusja nad poprawkami, podziały w Kole, s. 114.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 listopada 1867 r.

Prace w Izbie Panów nad nową ustawą o reprezentacji państwa. Współpraca Koła z reprezentantami polskimi zasiadającymi w izbie wyższej. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), dyskusja nad wnioskiem K. Rechbauera, s. 116.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 5 grudnia 1867 r.

Nominacja prezesa Sądu Wyższego Krakowskiego. Wybór członków komisji budżetowej izby poselskiej. Nowa ustawa o reprezentacji państwa, dyskusja nad poprawkami, dyskusja o głosowaniu w trzecim czytaniu. Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii). Tzw. ustawy zasadnicze, dyskusja o głosowaniu w trzecim czytaniu, s. 118.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 11 grudnia 1867 r.

Ustawa o zawarciu z Węgrami układu celnego i handlowego. Przestrzeganie zasady solidarności obowiązującej członków Koła w trakcie prac komisji izbowych. Prace komisji zajmującej się sprawą uprawy tytoniu. Bank Włościański w Galicji. Wybór komisji Koła mającej się zająć sprawą Banku Włościańskiego. Fundusze dla Galicji w budżecie, s. 123.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 grudnia 1867 r. (rano w czytelni)

Ustawa o umowie z Węgrami w sprawie składki na pokrycie długu państwowego, dyskusja nad wnioskiem H. Pergera, s. 126.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 13 grudnia 1867 r. (o godzinie 8 wieczorem)

Komisja egzaminacyjna dla kandydatów na nauczycieli w Krakowie. Ustawa o zawarciu z Węgrami układu celnego i handlowego. Ustawa o umowie z Węgrami w sprawie składki na pokrycie długu państwowego, dyskusja nad wnioskiem H. Pergera, s. 127.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 15 grudnia 1867 r.

Bank Włościański w Galicji. Petycje gmin galicyjskich w sprawie wprowadzenia języka ruskiego (ukraińskiego), s. 132.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 18 grudnia 1867 r.

Ustawa o kosztach utrzymania domów dla podrzutków. Wybór kandydatów Koła do delegacji do spraw wspólnych z Węgrami, narzucenie im zasady solidarności. Wyjazdy członków Koła z Wiednia w trakcie obrad Rady Państwa, s. 133.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 marca 1868 r.

Pożyczka dla Galicji. Uregulowanie spraw hipotecznych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych. Prośba Towarzystwa Pomocy z Jasła w związku z organizowaną loterią. Petycja Rady Powiatowej w Krakowie w sprawie tamtejszego Instytutu Technicznego. Fortyfikacje Krakowa, s. 134.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 marca 1868 r.

Ustawa o lichwie, dyskusja nad poprawkami. Prace delegacji przedlitawskiej nad budżetem wojskowym, s. 137.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 26 marca 1868 r.

Ustawa o organizacji politycznych władz administracyjnych, dyskusja nad poprawkami. Kompetencje władz centralnych i krajowych, s. 138.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 marca 1868 r.

Ustawa o organizacji politycznych władz administracyjnych, dyskusja nad poprawkami, s. 142.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 kwietnia 1868 r.

Ustawa o obowiązku służby wojskowej. Wybór kandydatów Koła do deputacji mającej złożyć gratulacje cesarzowi z powodu narodzin córki, s. 143.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 25 kwietnia 1868 r.

Interpelacja w sprawie ekspozytury namiestnictwa w Krakowie, s. 145.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 27 kwietnia 1868 r.

Interpelacja w sprawie ekspozytury namiestnictwa w Krakowie. Sprawy kolejowe, s. 145.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 28 kwietnia 1868 r.

Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa. Projekt ustawy o podniesieniu podatku od majątku, s. 146.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 maja 1868 r.

Ustawa o sądach przysięgłych w sprawach prasowych. Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa, s. 147.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 maja 1868 r.

Ustawa dotycząca zarządzania i kontroli nad skonsolidowanym długiem państwowym. Ustawa o przeprowadzeniu wyborów bezpośrednich do izby poselskiej Rady Państwa, s. 148.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 maja 1868 r.

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych, s. 149.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1868 r. (rano)

Ustawa o przekształceniu długu państwowego, s. 149.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 24 maja 1868 r. (wieczorem)

Ustawa o przekształceniu długu państwowego. Wyłonienie komisji Koła mającej zająć się rozmowami z posłami niemieckimi na temat uzgodnienia stanowiska w sprawach finansowych państwa, s. 150.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 2 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego, s. 150.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 3 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego, s. 151.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 4 czerwca 1868 r.

Ustawa o przekształceniu długu państwowego, s. 152.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 9 czerwca 1868.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868. Wybór komisji Koła mającej rozmawiać z ministrami o sprawie podniesienia podatków, s. 153.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 czerwca 1868 r.

Rozmowy komisji Koła z ministrami o sprawie podniesienia podatków. Wyłonienie kandydata Koła do komisji mającej zająć się kontrolą długu państwowego, s. 153.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 12 czerwca 1868 r.

Prace komisji budżetowej izby poselskiej. Interpelacja w sprawie indemnizacji w Galicji, s. 154.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 15 czerwca 1868 r.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868. Wybór komisji Koła mającej zająć się sprawą zmiany wymiaru podatków, s. 154.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 16 czerwca 1868 r.

Ustawa o podatku gorzelnianym. Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, s. 155.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1868 r., s. 155.**Wykaz aneksów do protokołów Koła Polskiego z lat 1867–1868.****Aneks nr 1.**

Rozmowy z F. F. Beustem 5 VI 1867 r. Adres izby poselskiej, zmiana decyzji Koła o głosowaniu w trzecim czytaniu. Żądania przedstawione F. F. Beustowi.

Uwagi K. Krzczunowicza dotyczące rozmów z F. F. Beustem w czerwcu 1867 r. Tekst żądań polskich przekazanych ministrowi F. F. Beustowi przed 1 czerwca 1867 r., s. 157.

Aneks nr 2.

Wybór kandydatów Koła na członków deputacji do rozmów z Węgrami, konflikty w Kole. Relacja Kornela Krzczunowicza dotycząca posiedzenia Koła Polskiego z dnia 18 lipca 1867 r., s. 161.

Aneks nr 3.

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły i kościoła), wniosek K. Krzczunowicza. Wniosek co do głosowania w trzecim czytaniu nad ustawą o stosunku szkoły do kościoła, s. 162.

Aneks nr 4.

Ustawa szkolna (określająca stosunek szkoły do kościoła); Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), decyzja o głosowaniu, podziały w Kole. Relacja Kornela Krzczunowicza dotycząca posiedzeń Koła Polskiego w dniach 18 października 1867 r. (o godzinie 11) i 11 listopada 1867 r., s. 163.

Aneks nr 5.

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), wniosek K. Rechbauera, podziały w Kole.

Uwagi K. Krzczunowicza dotyczące posiedzenia Izby Posłów Rady Państwa w dniu 21 XI 1867 r., s. 164.

Aneks nr 6.

Ustawa o delegacjach (sprawach wspólnych wszystkich krajów monarchii), wniosek K. Rechbauera, dyskusja o postępowaniu członków Koła w trakcie głosowania w izbie. Wybór komisji Koła kierującej jego pracami w izbie (nowy skład). Rozmowy z F. F. Beustem 26 XI 1867 r., wybór deputacji.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 23 listopada 1867 r. (relacja K. Krzczunowicza), s. 165.

Aneks nr 7.

Rozmowy z F. F. Beustem 26 XI 1867 r. Żądania przedstawione F. F. Beustowi.
Uwagi Kornela Krzczunowicza co do żądań podanych panu Beustowi 26 listopada 1867 przez komisję delegowaną od Koła Polskiego.
Tekst żądań polskich przekazanych ministrowi F. F. Beustowi 26 listopada 1867 r., s. 167.

Aneks nr 8.

Wybór kandydatów Koła do delegacji do spraw wspólnych z Węgrami, podziały w Kole.
Uwagi K. K[rczczunowicza] o postępowaniu Ziemiałkowskiego przy wyborze delegacji dla spraw wspólnych, s. 168.

Aneks nr 9.

Sprawy kolejowe.
Uwagi K. Krzczunowicza dotyczące dyskusji w sprawach związanych z budową nowych linii kolejowych mających miejsce w Izbie Posłów Rady Państwa, s. 169.

Aneks nr 10.

Kataster galicyjski. Ustawa o sprzedaży majątków państwowych, sprzedaż dóbr skarbowych w Galicji. Ceny soli.
Uwagi K. Krzczunowicza dotyczące posiedzeń Koła Polskiego odbytych w początku maja 1868 r., s. 171.

Aneks nr 11.

Kataster galicyjski, wymiar podatku gruntowego w krakowskim.
Uwagi K. Krzczunowicza na temat rozmów z ministrem R. Brestelem, s. 172.

Aneks nr 12.

Ustawy mające przyczynić się do uporządkowania finansów państwa. Ustawa o sądach przysięgłych w sprawach prasowych. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.
Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 10 maja 1868 r. (relacja K. Krzczunowicza), s. 173.

Aneks nr 13.

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów), wniosek K. Krzczunowicza. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.
Wniosek K. Krzczunowicza złożony na posiedzeniu Koła Polskiego w dniu 23 V 1868 r., s. 174.

Aneks nr 14.

Ustawa o tworzeniu majoratów (fideikomisów). Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.
Uwagi K. Krzczunowicza na temat F. Ziemiałkowskiego, s. 175.

Aneks nr 15.

Ustawa o zmianie przepisów kodeksu cywilnego względem dziedziczenia gospodarstw chłopskich, oświadczenie K. Krzczunowicza. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Oświadczenie załączone przez K. Krzczunowicza do protokołu Koła Polskiego z dnia 9 czerwca 1868 r., s. 176.

Aneks nr 16.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków, wniosek Komisji Koła.

Wniosek komisji Koła Polskiego wyłonionej na posiedzeniu w dniu 15 czerwca 1868 r. do rozstrzygnięcia jak członkowie Koła winni się zachować w izbie w czasie dyskusji nad ustawą o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, omawiany na posiedzeniu Koła w dniu 16 czerwca 1868 r., s. 177.

Aneks nr 17.

Ustawa o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, wniosek K. Golejewskiego.

Wniosek przedstawiony przez A. Golejewskiego w czasie posiedzenia komisji wyłonionej przez Koło Polskie w dniu 15 czerwca 1868 r. a mającej rozstrzygać jak członkowie Koła winni się zachować w izbie w czasie dyskusji nad ustawą o zmianie wymiaru i podniesieniu podatków na rok 1868, s. 177.

Aneks nr 18.

Ustawa dotycząca prawa wodnego. Kompetencje Rady Państwa i sejmów krajowych.

Posiedzenie Koła Polskiego z dnia 20 czerwca 1868 r. (relacja K. Krzczunowicza), s. 178.

Zestawienie protokołów Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim znajdujących się w zbiorach lwowskich i krakowskich (lata 1861-1918)

I kadencja

I sesja: 1 V 1861-18 XII 1862 – brak

II sesja: 17 VI 1863-15 II 1864 – brak

III sesja: 12 XI 1864-27 VII 1865 – brak

II kadencja

IV sesja: 20 V 1867 – 15 V 1869

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 391; Archiwum Krzczunowiczów, F. nr 63, spr. nr 6 (w obu zespolach te same materiały): 77 posiedzeń z okresu: 21 V 1867-20 VI 1868 (brak kolejnych numerów);

V sesja: 11 XII 1869-8 IV 1870 – brak

III kadencja

VI sesja: 15 IX 1870-10 VIII 1871 – brak

IV kadencja

VII sesja: 27 XII 1871-24 IV 1873 – brak

V kadencja

VIII sesja: 4 XI 1873-22 V 1879

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W.Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 392: 1873 – posiedzenia z okresu: 5 XI 1873- 9 XII 1873 (posiedzenia nr 1-15), 1874 – posiedzenia z okresu: 27 I 1874-15 XII 1874 (posiedzenia nr 16-72), 1875 – posiedzenia z okresu: 24 I 1875-14 XII 1875 (posiedzenia nr 74-117, braki)

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1240 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1876 – posiedzenia z okresu: 16 I 1876-15 XII 1876 (posiedzenia nr 118-150), 1877 – posiedzenia z okresu: 28 I 1877-24 XII 1877 (posiedzenia nr 151-207)

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W.Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 392: 1878 – posiedzenia z okresu: 16 I 1878-20 XII 1878 (posiedzenia 206-268, braki), 1879 – posiedzenia z okresu: 14 I 1879-12 V 1879 (posiedzenia nr 269-288, braki)

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1241 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1878 – posiedzenia z okresu: 16 I 1878-20 XII 1878 (posiedzenia nr 208-268), 1879 – posiedzenia z okresu: 14 I 1879-16 V 1879 (posiedzenia nr 269-289)

VI kadencja

IX sesja: 7 X 1879-22 IV 1885

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 393: 1879 – posiedzenia z okresu: 7 X 1879-17 XII 1879 (posiedzenia nr 1-30, braki)

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1241 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1879 – posiedzenia z okresu: 7 X 1879-17 XII 1879 (posiedzenia nr 1-30)

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 393: 1880 – posiedzenia z okresu: 18 I 1880-15 XII 1880 (posiedzenia nr 31-85), 1881 – posiedzenia z okresu: 17 I 1881-12 XII 1881 (posiedzenia nr 86-132), 1882 – posiedzenia z okresu: 19 I 1882-17 XII 1882 (posiedzenia nr 133-165); Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 394: 1883 – posiedzenia z okresu: 21 I 1883-12 XII 1883 (posiedzenia nr 166-202), 1884 – posiedzenia z okresu: 21 I 1884-16 XII 1884 (posiedzenia nr 203-235), 1885 – posiedzenia z okresu: 22 I 1885-25 III 1885 (posiedzenia nr 236-250)

VII kadencja

X sesja: 22 IX 1885 – 18 XII 1890

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”), F. nr 59, teka nr 395: 1885 – posiedzenia z okresu: 22 IX 1885-22 X 1885 (posiedzenia nr 1-16), 1886 – posiedzenia z okresu: 29 I 1886-27 X 1886 (posiedzenia nr 17- 70, braki), 1887 – posiedzenia z okresu: 30 I 1887-28 X 1887 (posiedzenia nr 71-100), 1888 – posiedzenia z okresu: 26 I 1888-16 XII 1888 (posiedzenia nr 101-165, braki)

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1241 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1888 – posiedzenia z okresu: 25 IV 1888-29 IV 1888 (posiedzenia nr 134-135)

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”) F. nr 59, teka nr 396: 1889 – posiedzenia z okresu: 1 II 1889-16 XII 1889 (posiedzenia nr 166-193); 1890 – posiedzenia z okresu: 4 II 1890-15 V 1890 (posiedzenia nr 194-220)

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1241 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1890 – 4 posiedzenia z 4 II 1890, 9 III 1890, 20 IV 1890, 17 VI 1890

VIII kadencja

XI sesja: 9 IV 1891-22 I 1897

Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka: Archiwum Kozłowskich („Teki Kozłowskiego”) F. nr 59, teka nr 397: 1891 – 37 posiedzeń z okresu: 7 III 1891-13 XII 1891

Muzeum Narodowe w Krakowie (zbiory przechowywane w Bibliotece Czartoryskich): rkps nr 1241 (spuścizna po Stanisławie Eliaszu Radzikowskim): 1891 – posiedzenia z okresu: 7 III 1891-8 IV 1891 (posiedzenia nr 1-2)

IX kadencja

XII sesja: 29 III 1897-2 VI 1897 – brak

XIII sesja: 23 IX 1897-29 XII 1897 – brak

XIV sesja: 27 III 1898-24 VII 1898 – brak

XV sesja: 26 IX 1898-8 X 1899 – brak

XVI sesja: 18 X 1899-8 VI 1900 – brak

X kadencja

XVII sesja: 31 I 1901-30 I 1907 – brak

XI kadencja

XVIII sesja: 17 VI 1907-5 II 1909 – brak

XIX sesja: 10 III 1909-9 VII 1909 – brak

XX sesja: 20 X 1909-30 III 1911 – brak

XII kadencja

XXI sesja: 17 VII 1911 – 13 III 1914 – brak

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie F. nr 717 („Koło Polskie”), op. nr 1, spr. nr 1: 1915 – 3 spotkania (posiedzenia) członków Koła Polskiego z 20 II 1915, 23 II 1915, 25-26 X 1915*; F. nr 717 („Koło Polskie”), op. nr 1, spr. nr 2: 1916 – 6 spotkań (posiedzeń) członków Koła Polskiego z 23-24 III 1916, 1V 1916, 29 VII 1916, 3-4 X 1916, 17-18 X 1916, 28 XI 1916*

XXII sesja: 30 V 1917-12 XI 1918

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie F. nr 717 („Koło Polskie”), op. nr 1, spr. nr 3, 4, 5: 1917 – 44 posiedzenia z okresu 24 IV 1917- 5 XII 1917, 1918 – 25 posiedzeń z okresu 22 I 1918-9 X 1918

Materiały zgromadzone w Lwowskiej Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka , Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie i w Bibliotece im. Czartoryskich w Krakowie zawierają zarówno oryginały protokołów, jak i ich kopie (rkps. i mszps.). Do wielu protokołów dołączono teksty wniosków członków Koła składane w Kole i w Radzie Państwa, petycje, korespondencję itp.

Zarówno numeracja, jak i datacja posiedzeń Koła mogą zawierać błędy; niektóre posiedzenia mimo różnych dat mają te same numery, w innych przypadkach kilkakrotnie zmieniano numerację posiedzeń.

Powyższe zestawienie jest z pewnością niekompletne. W ostatniej z „Tek Kozłowskiego” zawierających akta Koła Polskiego oprócz materiałów dotyczących

* W latach 1915-16 Rada Państwa nie obradowała.

jego działalności znajdują się pojedyncze protokoły z lat 1897 i 1910 (LBN, F. nr 59, teka nr 398). Kilka protokołów z 1907 i 1909 r. znajduje się w spuściźnie Michała Bobrzyńskiego przechowywanej w Bibliotece Jagiellońskiej (BJ, rkps nr 8109 III, k. 8-31, 48-56), a raport z posiedzenia Koła, które odbyło się 3 i 4 października 1916 r. w Archiwum Państwowym w Krakowie (APKr. Inwentarz Tymczasowy, rkps nr IT 1367).

Indeks osobowy

- d'Abancourt Franciszek K. 42, 45.
Agopsowicz de Hasso Kajetan 188.
Ajnenkiel Andrzej 10.
- Bachofen von Echt Klemens 79.
Badeni Kazimierz 13.
Balzer Oswald 52, 122.
Baudouin de Courtenay Romualda 15.
Baranowski Ignacy 31.
Barbo Josef (Barbo Jożef E.) 69.
Barewicz Tomasz (Barewycz Toma) 36-37, 40, 49, 51, 53, 55-56, 58, 60-65, 67, 71-72, 74, 76, 82, 86-90, 92, 94, 96-98, 100, 103-106, 108-109, 111, 116, 118, 123, 126-127, 132-134, 137-138, 146, 148, 150-151, 153, 155, 166, 188.
Bartoszewicz Kazimierz 10, 34.
Barwiński Eugeniusz 20-21.
Baworowski Włodzimierz 37, 55, 57-58, 61, 72-74, 76-80, 82, 85-89, 96, 111, 114, 116, 118, 123, 126-129, 132-133, 138, 142-143, 145-152, 188.
Bąk - Koczarska Celina 15.
Becke Franz K. 128, 131.
Belcredi Richard 24, 33-34.
Berger Johann Nepomuk 131, 134, 136.
Berchtold Klaus 45.
Beust Friedrich F. von 34, 39, 44, 49-51, 57-58, 64, 66, 75, 77, 81, 88-89, 93, 113-115, 117, 128, 131, 157-161, 163-170, 190, 193, 200.
Bętkowski Nikodem 27, 30-31, 182.
Bielecki Adam 28, 182.
Bieliński Seweryn 27-28, 182.
Bieniarzówna Janina 122.
Bihl Wolfdieter 16.
Biliński Leon 17, 19-20.
Binder Harald 13, 48.
Bobrzyński Michał 14, 18, 35, 54, 163.
Bocheński Alojzy 30-31, 49, 51, 188.
Bodnar Jan (Bodnar Iwan) 36-38, 40, 47, 58, 72, 75, 79, 82, 85, 87, 97-98, 104, 108, 118, 126, 132-134, 138, 142, 147, 189.
Bójko Jakub 14.
Borkowski Dunin Aleksander 11, 27.
Borys Włodzimierz 11, 28.
- Brestel Rudolf 79-81, 128, 134, 146, 153, 170, 172, 190, 193, 200.
Buszek Michał 27, 182.
Buszko Józef 10, 13-14, 16.
- Caro Leopold 126.
Cetnarowicz Antoni 13-14, 45, 69.
Chęadowski Kazimierz 37.
Chmiel Adam 19.
Chrzanowski Leon 41, 46, 49-59, 61-62, 64, 66-67, 69, 71-74, 76-80, 82-90, 93-94, 96-97, 100, 103-116, 118-123, 125-127, 129, 132-134, 136-140, 142-151, 153-155, 158, 163, 177, 189.
Cielecki Włodzimierz 30-31.
Cieńska Modesta 37-38, 41-42.
Cieński Ludomir 37-38, 41-42, 49, 51, 53, 55, 57, 61-62, 64-67, 69, 71-75, 77-80, 82, 85-92, 94, 96-98, 100, 104, 111, 114-116, 118, 123, 126, 132-134, 137-138, 142, 147-153, 155, 163, 165, 189.
Cieszkowski August 33.
Ciuciura Theodore B. 15-16.
Czaczkowski Jan (Czacznowski Iwan) 37, 189.
Czajkowski Jan 38, 42, 46, 49, 51, 53, 57-58, 61-67, 69-80, 82, 85-90, 92, 94, 96-98, 103-104, 106, 108, 111, 114, 116, 118-119, 126-127, 132-133, 138, 142, 148-155, 166-169, 177-178, 189.
Czartoryski Adam J. 28.
Czartoryski Jerzy 49, 51.
Czartoryski Konstanty 47, 51, 55, 58, 61, 118, 190.
Czerkawski Euzebiusz 39, 96-101, 103.
Černe Anton 69.
- Daniłak Michał 12.
Daszyk Krzysztof K. 15.
Daszyński Ignacy 9, 15.
Dąbrowski Stanisław 14.
Deák Ferenc 57.
Demel Johann 110.
Dębicki Ludwik 11, 28-29, 38, 181.
Dietl Józef 30-31.
Dittrich Antoni 40, 49, 51, 53, 55, 57-58, 60-62, 64-65, 67, 69, 71-72, 74-75, 82, 85-90, 92, 94,

- 96-98, 103-104, 106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 126-127, 132-134, 137-138, 142, 148-150, 152-155, 190.
- Ditrych Antoni zob. Dittrich Antoni.
- Dobrzański Aleksander (Dobrianskyj Aleksander) 30, 32.
- Dolański Ludwik 27, 182.
- Dubanowicz Edward 16.
- Dunajewski Julian 14.
- Duniewicz Edward 28, 182.
- Durbasiewicz Jan 28, 182.
- Dylewski Marian 28, 182.
- Działoszyński Michał 40, 47, 190.
- Dzieduszycki Aleksander 28, 182.
- Dzieduszycki Kazimierz 30-31.
- Dzieduszycki Wojciech 15.
- Eckstein Adolf* 15.
- Everett Leila P.* 16.
- Fedorowicz Jan 28, 182.
- Felczak Waclaw 34, 57.
- Feldman Wilhelm 32.
- Fihauser Konrad 41, 49, 51, 53, 55, 57-58, 61-62, 64-67, 69, 71-77, 79-80, 86-90, 94, 96-97, 103-106, 108-109, 111, 115-116, 123, 126-127, 132-134, 137-138, 142, 145-155, 163, 190.
- Flach Józef 15.
- Fontana Josef 69.
- Forster Karol 11, 28.
- Franciszek Józef I 34, 52, 57, 63, 76.
- Fras Zbigniew 15, 28, 30, 34, 37, 41-42, 44, 102.
- Freund Fritz 15.
- Friedman Filip 16.
- Froschauer Sebastian 81.
- Gałecki Kazimierz 19.
- Gaisbauer Adolf 16.
- Giovanelli Ignaz 69-70, 116, 148.
- Giskra Karl 119-120, 122, 136, 140, 142-143, 145-146, 148, 153, 165, 170, 175-176, 190, 193, 200.
- Głabiński Stanisław 9.
- Głowacki Jakub, zob. Hołowacki Jakub
- Gnoiński Michał 190.
- Golejewski Antoni 46, 49-51, 53, 55, 57-62, 64-73, 77-80, 82-84, 86-92, 94-98, 100, 103-104, 106, 108-117, 123-127, 129-130, 132-135, 137-138, 141-143, 148-155, 161, 165, 177-178, 191.
- Gołuchowski Agenor 30, 34, 36, 41-42, 49, 50-51, 57-58, 61, 63, 66, 157, 159.
- Gołuchowski Artur 18.
- Górski [?] H. 36.
- Greuter Josef 69, 79, 199.
- Grocholski Kazimierz 18, 30-33, 41-42, 46, 48, 74, 98, 113, 115, 165, 191.
- Grodziski Stanisław 9, 12, 15.
- Gross Piotr 41, 46, 49, 51-56, 64-67, 69, 71-80, 82-91, 93-97, 100-106, 108, 111, 113-114, 116, 118-119, 123-127, 129, 132-134, 142, 145, 148-155, 169, 172, 176, 178, 191.
- Groß Franz 97, 115.
- Gruchala Janusz* 10, 13-14, 16.
- Gurnicz Antoni* 14.
- Guszałewicz Jan (Huszalewycz Iwan) 36-37, 40, 63, 67, 133, 161, 192.
- Gutowski Julian 30-31.
- Habicht Ernest 19.
- Habsburg Ferdynand Maksymilian 75-76.
- Habsburg Maria Waleria 145.
- Haffka Aleksander* 16.
- Hahn Sigmund* 15, 200.
- Haider Barbara* 12, 48, 66-67, 69-70, 81-82, 84-85, 88, 108, 113, 122.
- Haller Cezary 192.
- Harwood William L.* 15.
- Hausner Alfred 47, 49, 51, 53, 64-67, 69, 71-73, 76, 79-80, 82, 85-89, 94, 96-98, 104, 106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 126-127, 132-133, 138, 142, 148-152, 155, 192.
- Hausner Otto 18.
- Heller Michał* 14.
- Herbst Eduard 68, 70, 74, 131, 162-163.
- Helcel von Sternstein Antoni Z. 14, 27-31, 182.
- Helcel von Sternstein Ludwik 192.
- Hoesick Ferdynand* 14.
- Holotík L'udovít* 69.
- Hołowacki Jakub (Hołowackij Jakiw) 77.
- Homola - Dzikowska Irena* 14, 32, 41.
- Hopfen Franz 79.
- Horodyski Tomasz 30-31, 49, 51, 53, 55, 57-59, 61-62, 64-67, 69, 71-80, 86, 88-91, 94, 96-98, 100, 103, 105-106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 126-127, 132-133, 142-143, 145, 147, 149-155, 158, 166, 192, 195.
- Hubicki Karol 27-28, 30-31, 182, 193.
- Hyciek Wojciech 27, 182.
- Hye von Glunek Anton 82, 118, 122, 126, 135-136.
- Ivanišević Alojz* 13.
- Jabłonowski Józef 193.
- Jabłonowski Karol 55, 57, 96, 116, 118, 137.
- Jabłoński Wincenty 18.
- Jachimowicz Grzegorz (Jachymowycz Hryhorij) 27.
- Jakóbiak Ignacy 36, 40, 49, 55, 57-58, 72, 75-77, 80, 85, 87, 90, 94, 96-98, 104-105, 116, 118, 132-134, 145-146, 148, 153-155, 193.
- Jakubik Ignacy, zob. Jakóbiak Ignacy
- Jakubowska Urszula* 14.
- Janko Henryk 27, 182.
- Jaworski Władysław L.* 35, 54, 163.
- Jäger Albert 69.
- Jelačić Josip 29.
- Juárez García Benito 76.

- Kaiserfeld Moriz 70, 74, 79, 81.
 Kamiński Adam 20.
 Kański Mikołaj 27, 182.
 Kardasch Gregor 146.
 Kasperek Bogusław 14.
 Kieniewicz Stefan 10-11, 14.
 Kirchmajer Wincenty 30-31.
 Klier Franz 79, 81.
 Klun Vincenc 69, 146.
 Knauer Oswald 15, 200.
 Kolmer Gustav 10, 45, 74.
 Komers von Lindenbach Emanuel 77.
 Konopka Józef 27, 182.
 Kopff Wiktor 119, 122.
 Kostecki Platon 81.
 Kostecki 119.
 Koszowski Stanisław 27, 182.
 Kowalska Zofia 13.
 Kozik Jan 11-12, 27.
 Kozłowski Włodzimierz M. 19, 22-23, 26.
 Kozub Wiesław 11, 28.
 Kozubowski Czesław 27, 182.
 Koźmian Stanisław 15, 31.
 Kraiński Edmund 28, 182.
 Kraiński Maurycy 43, 45, 74, 83-84.
 Krauze Jan 27, 182.
 Kremer Raphael 81.
 Kretschmar Gertrud 45, 70.
 Krewečkyj Iwan 12.
 Kruczkowska Maria 13.
 Krzczunowicz Kornel 18, 22, 24-26, 36, 38, 41-42, 46-47, 49-53, 55-59, 61-72, 79, 86-106, 108-117, 122, 124, 138-143, 147-155, 157, 160-179, 193.
 Krzysztofowicz Jakub 30-31.
 Kucharski Władysław S. 10.
 Kudelka Milan 11.
 Kupfer Franciszek 16.
 Kuranda Ignaz 81.
 Kutrzeba Stanisław 20.

Landau Saul R. 16.
 Landesberger Maksymilian 37, 46, 49-51, 53, 55, 57, 61, 64-67, 69, 71-75, 77-79, 85-86, 88, 90-92, 94, 96, 99, 104, 106, 108, 111, 114, 116, 118, 120-123, 126-127, 131, 133, 137-138, 141-142, 147, 153, 155, 165-166, 194.
 Langie Karol 27, 182.
 Lanjus Friedrich 15.
 Lapenna Alois (Lapenna Luigi) 119, 122, 146.
 Leeder Friedrich 191.
 Leitsch Walter 13, 15.
 Lenček Alois (Lenček Alojzij) 69.
 Leo Juliusz 15.
 Leskiewiczowa Janina 13.
 Leszczyński Julian 28, 182.
 Lewakowski Karol 14.
 Lipold Johann (Lipold Janez) 69.

Lisicki Henryk 14, 29.
 Litwinowicz Spirydion (Łytwynowycz Spiridion) 30, 32.
 Ljubiša Stevan 69, 96.
 Longchamps Bogusław 28, 182.
 Löhner Ludwig 28.
 Lubomirski Jerzy 14, 27.

Łazuga Waldemar 13-14.
Łewyčkyj Kost 15, 36.

 Machalski Maksymilian 27-28, 182.
 Madeyski Stanisław 14.
 Makowicz Bazyl (Makowycz Wasyl) 37, 40.
 Maksymilian I, zob. Habsburg Ferdynand Maksymilian
 Makuch Jan 27, 182.
Malecki Jan M. 122.
 Manasterski Jan (Manastyrśkyj Iwan) 36-38, 40, 47, 58, 60, 72, 75, 82, 85, 87, 96, 111, 134, 138, 142, 153-155, 194.
 Manastyrski Jan, zob. Manasterski Jan
 Marin Jan 27, 182.
Markovits Andrei S. 16.
Melik Vasilij 69.
 Mende Leopold K. L. 82-84.
 Meysenburg Otto 75.
 Micewski Jan 27, 182.
Michalak Henryk S. 14.
 Milewski Józef 35, 54, 163.
 Mogilnicki Antoni (Mohylnyčkyj Antin) 32.
 Monasterski Jan, zob. Manasterski Jan
 Morgenstern Stanisław 30, 51, 53, 55, 57-58, 61-62, 64-65, 67, 69, 72-77, 79-80, 82, 85-87, 89, 92, 94, 96-98, 100, 103-104, 106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 123, 126-127, 132-134, 138, 142-143, 145-147, 149, 152-155, 194.
Mudryj Marjan 16.
 Mühlfeld von Megerle Eugen A. 77, 80-81, 88-89.
 Mündel Wenzel 80-81.

Najdus Walentyna 14-15.

Pajakowski Philip 10.
 Pajer Alois (Pajer Luigi) 119, 122.
Pannenkowa Irena 12, 42.
Pastuszka Stefan J. 14.
 Perger von Pergenu Heinrich 126-131.
 Petrino Aleksander 146.
 Pfeiffer Emil 46, 49, 51, 53, 55, 57, 61-62, 64-67, 69, 71-76, 78-80, 86-87, 89-91, 96, 105-106, 114, 116, 118, 123, 125-127, 132-133, 138, 145-146, 149-151, 153-154, 194.
 Pieńczykowski Meliton 28, 182.
Pijaj Stanisław 37, 41, 102.
 Pintar Lovro 69.
Piskor Aleksander 15.

- Piwocki Jerzy 57.
 Plankensteiner Arnold 72-75, 189.
Plechta Józef 11.
 Podlewski Walerian 28, 182.
 Polanowski Stanisław 37, 42, 45, 49, 51, 53, 55, 57-58, 61, 64, 69, 71-74, 76-80, 82, 85-90, 92, 94, 96-97, 100, 111, 114, 116, 118, 120, 123, 132-133, 138, 142, 145-150, 152, 168-169, 195.
 Polański Tomasz (Polański Tom) 36-37, 40, 57-58, 61, 65-67, 71-74, 76, 82, 96-98, 100, 103, 111, 114, 138, 142-143, 145-146, 149-151, 153, 195.
 Popieł Michał 28, 182.
 Potocka Katarzyna 77.
 Potocki Adam 27, 29, 30-31, 34, 38, 41-47, 49-55, 57-58, 61-64, 67, 69, 70-77, 79-80, 85, 96, 123, 125-127, 130, 133-134, 137-149, 157-158, 160-161, 169-170, 172, 195.
 Potocki Alfred 47, 49, 51, 53, 57, 61, 136, 153, 157, 178-179, 190, 193, 196, 200.
 Prokopowicz Josef 146.
Putek Józef 11.
 Radzikowski Eliasz Stanisław 23.
Radzyner Joanna 14.
 Rechbauer Karl 71-72, 80, 116-118, 164-165.
 Rejzner Feliks 30-31.
 Rogalski Antoni 30-31.
 Rogawski Karol 30-31, 43, 49, 51, 53, 55, 57-59, 61-62, 64-67, 69, 71-76, 78-82, 85-86, 88-90, 94-97, 103-106, 108-109, 111-112, 114, 116, 118, 121, 126-127, 132-134, 137-138, 143, 145-148, 150-155, 163, 196.
 Roser Franz M. 191, 196, 199.
 Ruczka Ludwik 30, 75.
 Ryger Anton 77-78.
 Sanguszko Władysław 49, 51, 55, 57, 61, 77, 96, 98, 118.
 Sapięha Adam 14, 37-38.
 Sapięha Leon 37-38, 42-43, 45, 55, 57-58, 61, 63, 73-74, 77, 80, 84, 96, 137, 157, 160.
 Sapiężyna Jadwiga 37, 42, 45, 63, 160.
 Sawczyński Zygmunt 37-38, 46-47, 49, 51, 53, 55-58, 61-80, 82, 85-90, 92-94, 96-100, 102-104, 106, 108-109, 111, 113-116, 118-119, 123, 125-127, 132-134, 137-138, 142-143, 145-155, 161, 163-164, 166, 169, 196.
Schambeck Herbert 45.
Schenk Josef 14.
Schipfer Ignacy 16.
 Schmerling Anton von 30, 33, 35, 131.
 Scrinzi von Montecroce Johann 119, 122.
 Sierakowski Władysław 27-28, 182.
 Skene Alfred 70-72, 124-126, 129-131, 146, 150, 191-192.
 Skrzyński Ignacy 27, 182.
 Skrzyński Ludwik 18, 47, 196.
 Smarzewski Seweryn 27-28, 182.
 Smolka Franciszek 14, 27-32, 34, 150-151, 182.
Sobolewski Ludwik 12, 16, 28, 38, 48.
 Stadion Franz 27, 57.
Starowieyski Franciszek 12.
 Stobnicki Feliks 28, 182.
Stojanowski Józef 17.
Strojnowski Józef 19, 21.
Stourzh Gerald 15.
 Sturm Eduard 79-81.
Suchodolski Bogdan 122.
 Sulikowski Daniel 40, 49, 51, 53, 55, 57-58, 60-62, 64, 76-77, 79-80, 82, 85-87, 89, 92, 94, 96-98, 100, 103-104, 106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 123, 126-127, 132-134, 138, 142-143, 145-146, 149-155, 196.
 Svetec Luka 69, 79.
Sysyn Frank E. 16.
 Szedding 104.
 Szeleszczyński Bonawentura 28, 182.
 Szeliski Kazimierz 30-31.
 Szemelowski Teodor (Szemelowski Teodor) 30-32, 125-126, 132.
 Szujski Józef 14, 197.
 Taaffe Eduard 157, 160.
Taborski Roman 15, 72.
 Tarnowski Jan 28, 182.
 Tarnowski Stanisław 14, 41-42, 49, 51, 53, 55-58, 60-62, 64, 66-72, 75, 80, 82, 84-90, 92, 94, 96-97, 104, 106, 108-109, 111, 114-116, 118, 123, 126-127, 132-133, 138, 142, 148-153, 155, 158, 160, 163, 169, 193, 197.
Tartakower Arje 16.
 Tinti Karl 79.
 Toman Lovro 69, 79, 86-87, 106-107, 158.
 Tomuś Jan 36, 40, 49, 55, 57-58, 74-77, 79-80, 82, 85, 87, 90, 94, 96-98, 104, 108, 134, 148, 150, 152-153, 197.
 Torosiewicz Franciszek 18, 197.
Trawkowski Stanisław 13.
 Trzeciecki Franciszek 28, 182.
 Twardowski Juliusz 19-21.
Tyrowicz Marian 11, 28.
 Ujejski Kornel 18.
Urbańczyk Jan 11, 27-28.
 Vidulich Franz (Vidulich Francesco) 79, 119.
 Waser Josef 81, 87.
Wawrykowa Maria 15.
Wąsowicz Dunin Krzysztof 14.
Wątor Adam 14.
Wereszycki Henryk 9, 12, 32, 35.
 Wężyk Leonard 30-31, 46, 49, 53, 55, 64-67, 69, 71-72, 76-80, 85-86, 88-89, 96-98, 100, 103-104, 106, 108-109, 111-114, 116, 118, 121, 123-127,

- 129-133, 138, 140-141, 143-145, 147-155, 165, 174, 189, 195, 197.
- Widmann Karol* 14.
- Wielopolski Aleksander* 29.
- Wienkowski Cyryl M. (Winkowski Kyryło M.)* 27, 29, 182.
- Wierzchlejski Franciszek* 28, 182.
- Winiarski Ignacy* 13.
- Wisłocki Władysław T.* 14.
- Wistrich Robert S.* 16.
- Witos Wincenty* 9, 14.
- Wodzicki Henryk* 28, 41-42, 46, 49, 51, 53, 60, 64-67, 69, 71-73, 75-77, 80, 82, 85-90, 92, 94, 96, 108-109, 111-112, 114-115, 118-121, 123, 125-129, 131-135, 137-138, 142-151, 158, 160, 163, 169, 172, 174, 189, 198.
- Wodzicki Kazimierz* 30.
- Wodzicki Ludwik* 41, 46-47, 49, 51-59, 61-62, 64-73, 75-77, 80, 88-90, 92, 94-97, 109, 111-112, 114-117, 123, 126-127, 132, 146, 151-155, 157-158, 163, 169, 198.
- Wurzbach von Constantin* 15.
- Wyrobek Waclaw* 18, 22, 38, 41, 49, 51, 53, 55, 57-58, 61-62, 64-67, 69, 71, 73-82, 85-90, 92, 94, 96-97, 104-111, 113-116, 118, 120, 122-123, 126-127, 131-134, 136-138, 141-143, 145-150, 152-155, 163, 198.
- Zajączkowski Józef* 28, 182.
- Zakrzewski Andrzej* 14.
- Zbyszewski Wiktor* 46, 49, 50-51, 53, 55-62, 64-67, 69, 71-80, 82, 85-91, 94, 96-98, 100, 103-104, 106, 108-109, 111, 114, 116, 118, 120-121, 123, 126-127, 132-135, 137-140, 142-143, 145-155, 165-166, 169, 175, 199.
- Zdrada Jerzy* 12, 30, 32, 36, 38, 41, 182.
- Zieleniewski Ludwik* 145.
- Zielonacki Jozafat* 83-84.
- Ziemiałkowska Helena* 37, 42.
- Ziemiałkowski Florian* 15, 18, 22, 25, 27-30, 34, 36-38, 40-46, 48-51, 53, 55-58, 61-69, 71-86, 88-92, 94-98, 100, 103-123, 125-128, 131-155, 157-158, 160-163, 165, 167-169, 172, 174-175, 178, 182, 188, 199.
- Zybliekiewicz Mikołaj* 14, 30-31, 37-38, 40-42, 46, 50-53, 55-59, 61-64, 67-87, 89-97, 102-112, 114-117, 126-127, 129, 131-137, 145-155, 157-158, 161, 163-166, 169, 172-174, 178, 200.
- Żbikowski Andrzej* 16.
- Žaček Václav* 11.

ISBN 83-88737-40-6